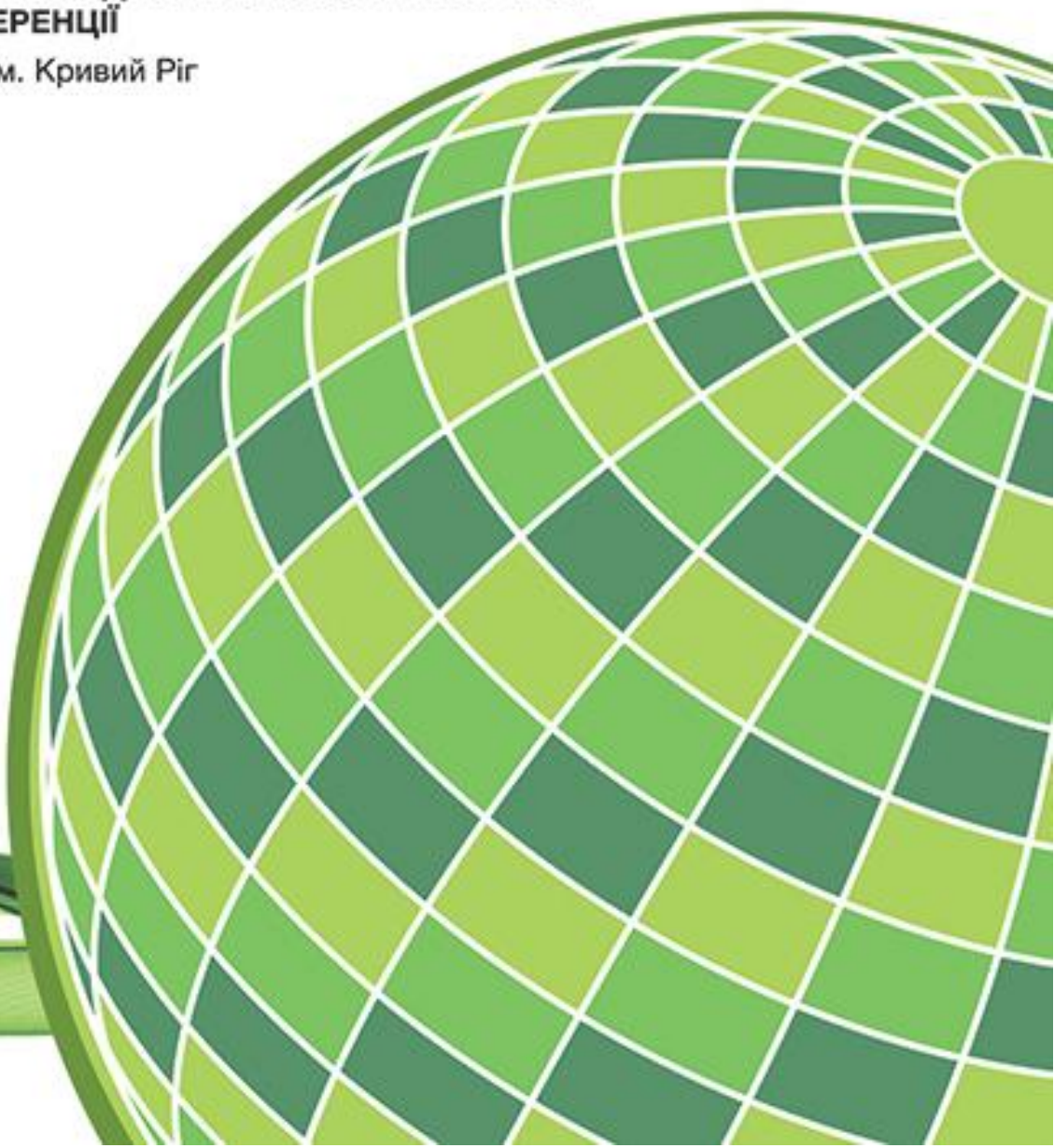
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Донецький національний університет
економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ЕКОНОМІКО-ГУМАНІТАРНОГО ДИСКУРСУ В УКРАЇНІ

МАТЕРІАЛИ І МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ

28 квітня 2017 р., м. Кривий Ріг



КРИВИЙ РІГ
2017

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ЕКОНОМІКО-ГУМАНІТАРНОГО ДИСКУРСУ В УКРАЇНІ

МАТЕРІАЛИ І МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ

28 квітня 2017 р., м. Кривий Ріг

Кривий Ріг
2017

ББК 32.973.202:73:619(4 Укр)
УДК [001.83:004.773.7(100)]:[808.53-029: (1/3+7/9) (477)]
М58

Затверджено до друку рішенням Вченої ради Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, м. Кривий Ріг
(протокол № 12 від 27.04.17)

Організаційний комітет:

Голова оргкомітету:
Чернега О.Б. – в.о. ректора Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, докт. екон. наук, професор

Співголова оргкомітету:
Маловичко С.В. – перший проректорДонецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, докт. екон. наук, доцент
економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, канд. філол. наук, доцент

Вчений секретар оргкомітету:
Романуха О.М. –доцент кафедри українознавства Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, канд. іст. наук, доцент

Члени оргкомітету:
Шапран Д.П. – завідувач кафедри українознавства Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, канд. філол. наук, доцент
Ревуцька С.К. – доцент кафедри українознавства Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, канд. філол. наук, доцент
Дейнека В.М. – викл. кафедри українознавства Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, канд. філол. наук
Мацнєва Є.А. – викл. кафедри українознавства Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського

Наукові праці друкуються в авторській редакції. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори.

М58

Збірник матеріалів І Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні проблеми сучасного економіко-гуманітарного дискурсу в Україні», 28 квітня 2017 р., м. Кривий Ріг. – Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2017. – 316 с.

ISBN 978-617-7250-96-7

До збірника ввійшли тези доповідей з актуальних наукових проблем історії, права, філології, економіки, філософії.

Розраховано на наукових працівників, викладачів, аспірантів, студентів усіх спеціальностей.

УДК [001.83:004.773.7(100)]:[808.53-029: (1/3+7/9) (477)]
ББК 32.973.202:73:619(4 Укр)

ISBN 978-617-7250-96-7

© ДонНУЕТ ім. Михайла Туган-Барановського, м.Кривий Ріг, 2017

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1
ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ СУЧАСНОГО НАУКОВОГО ДИСКУРСУ

Задунайський В.В.
УКРАЇНА ПІСЛЯ «ЄВРОМАЙДАНУ»: ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІСТОРИЧНОГО ДОСВІДУ 11

Огірко О.В.
ЛЮБОВ ДО МУДРОСТІ – СЕНС ФІЛОСОФСЬКОГО ДИСКУРСУ 14

Стрельніков В.Ю.
ДИСКУРСИВНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМАТИКИ ПРОЕКТУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ 18

Шульський М.Г.
СОЦІАЛЬНА СУТЬ ГРОМАДИ В ОЦІНЦІ І. ФРАНКА: МИНУЛЕ І СУЧАСНЕ 21

Кононенко Т.В.
ПРОБЛЕМА ГЕНДЕРНОГО РАВЕНСТВА 26

Романуха О.М.
ПИТАННЯ ПОВЕРНЕННЯ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ У СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИНАХ 28

Бистра М.О.
ОСВІТЯНИ В СТРУКТУРІ РАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НАПЕРЕДОДНІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ 31

Дєнєжніков С.С.
SMART-ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ 33

Серебрянська І. М.
ОСВІТА В УКРАЇНІ: ВІД КИЇВСЬКОЇ РУСІ ДО НАШИХ ДНІВ 36

Стуканова Ю.Р.
ДО ПИТАННЯ ПРО ЛІБЕРАЛІЗАЦІЮ МУЗИЧНОГО ЖИТТЯ НА ДОНЕЧЧИНІ У ПЕРІОД «ВІДЛИГИ» 39

Доброносова Ю.Д.
ВИКЛИКИ СУЧАСНОЇ МЕДІАКУЛЬТУРИ І РОЗВИТОК НАУКОВОГО ДИСКУРСУ 43

Касьянова Н.М.
ТРУДОВІ МОБІЛІЗАЦІЇ ЯК ФОРМА ПЕРЕСЕЛЕНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ В УРСР У ПЕРШІ ПІСЛЯВОЄННІ РОКИ 46

Ніколенко К.В.
КРЕАТИВНА СКЛАДОВА НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ 48

Струченков О.В.
«ВЕЛИКА ЧИСТКА» СЕРЕД СПЕЦІАЛІСТІВ ВУГІЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ДОНБАСУ НАПРИКІНЦІ 1930-Х РОКІВ: КІЛЬКІСНИЙ ВИМІР 51

Чаплик М.М.
ЗЛОЧИННІСТЬ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ КАТАКЛІЗМІВ: ПАРАЛЕЛІ МІЖ ІСТОРІЄЮ ТА СУЧАСНІСТЮ 54

Горяйнова Ю.А.
ВНЕСОК УЧЕНИХ ДОНБАСУ В РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ХІМІЇ 56

Концур В.В.
СТАНОВИЩЕ РЕПАТРІЙОВАНИХ РАДЯНСЬКИХ ГРОМАДЯН У ПЕРШІ ПОВОЄННІ РОКИ 59

Щербина Е.Б.
ВІД УТОПІЇ СОЦІАЛІЗМУ – ДО СОЦРЕАЛІЗМУ 62

Малярчук Н.Г.
РОСІЯНИ В МІСЬКИХ ПОСЕЛЕННЯХ СХІДНОЇ УКРАЇНИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ВСЕСОЮЗНИХ ПЕРЕПИСІВ НАСЕЛЕННЯ 1926 ТА 1939 РОКІВ 64

Поплавський О., Ревуцька С.
ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: СТУДЕНТСЬКИЙ ПОГЛЯД 67

Заболотня К.А., Никифоров Р.П.
СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ УКРАЇНСЬКОЇ ОБРЯДОВОЇ КУХНІ 71

Сімакова О.О., Трикуль О.О.
ОБРЯДОВА ВИПІЧКА – НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ 74

Глушко В.О.
РИТУАЛЬНА ТРАПЕЗА В УКРАЇНСЬКОМУ ФОЛЬКЛОРІ 76

Адамчук С.І.
ВПЛИВ УКРАЇНИ НА РОЗВИТОК ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ ЄВРОПИ XVIII СТОЛІТТЯ 77

Власов Н.П.
ПРИЧИНИ ЗРОСТАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У СТАЛІНСЬКІЙ ОБЛАСТІ У 1950-ТІ РОКИ 81

Григоренко Р.О.
БОРОТЬБА КИЇВСЬКОЇ РУСІ ЗА ВИХІД НА МІЖНАРОДНІ ТОРГІВЕЛЬНІ РИНКИ 87

Петросян А.А.
АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА СХОДІ УКРАЇНИ У 2014 РОЦІ У КОНТЕКСТІ ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ 87

Єгорушкін В.О.
РЕПАТРІАЦІЯ ОСТАРБАЙТЕРІВ ПІСЛЯ ЗАВЕРШЕННЯ ВІЙНИ 91
Кваско Ю.Ю.
ШЛЯХ ДО ВЛАДИ ЯРОСЛАВА МУДРОГО 95
Мірошниченко П.С.
ЛЮБОВ ЯК ГОЛОВНА ПОТРЕБА СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ 99
Клименко Т.Д.
РОЛЬ НАРОДНОЇ ПІСНІ У ФОРМУВАННІ МОЛОДІ 101
Херсонець Н.В.
УКРАЇНСЬКІ МІГРАНТИ В ПОЛЬЩІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ ДВОХ ДЕРЖАВ 104
Барборинене А.П.
ДВА ПОЛЮСА «РАЗВИТОГО СОЦИАЛИЗМА» 106
Мудрак К.С.
ПОЛІТИЧНІ РЕПРЕСІЇ ОРГАНІВ НК-ДПУ НА ЛУГАНЩИНІ У 1920-1929 рр. 109
Овсієнко Н.М.
РОЗВИТОК ФІЗИЧНОЇ ТА ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ В КИЇВСЬКІЙ РУСІ 112
Сімакова О.О., СвітличнаО.О.
САЛО В ТРАДИЦІЇ ХАРЧУВАННЯ УКРАЇНЦІВ 115
Падва А.М.
ЮВЕЛІРНЕ МИСТЕЦТВО В ЧАСИ КИЇВСЬКОЇ РУСІ 117
Сімакова О.О., Самойлова Ю.П.
УКРАЇНСЬКИЙ БОРЩ ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ 119
Поливода О.Ю.
ІСТОРІЯ ПОЯВИ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ВИШИВКИ 120
Sedat Celik
GLOBAL WARMING (CAUSES, EFFECTS, AND SOLUTIONS) 123
Поплавський О.
ІСТОРІЯ ЗАРОДЖЕННЯ БАСКЕТБОЛУ В УКРАЇНІ 125
Свириденко В.О.
МОДА XIX СТОЛІТТЯ 127
Скроботова Д.І.
АГІОГРАФІЧНІ СЮЖЕТИ В ІСТОРІОПИСАННІ КИЇВСЬКОЇ РУСІ 130
Тетеря В.
РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ЖІНКИ В РОЗВИТКУ ОСМАНСЬКОЇ ІМПЕРІЇ 135
Тріфонова Д.
ПОХОДЖЕННЯ КРИМСЬКИХ КАРАЇМІВ 136
Циганкова А.
РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У XIX ст. 139

Чеботаренко А.
МЕЦЕНАТСТВО ІВАНА МАЗЕПИ 141
Балакіна І. Ю.
ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГІВ ЯК ОСНОВНИЙ НАПРЯМ РЕАЛІЗАЦІЇ МОДЕРНІЗАЦІЙНИХ РЕФОРМ В ОСВІТІ 144

СЕКЦІЯ 2
ДЕРЖАВНІСТЬ І ПРАВО: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Ганжуров Ю.С.
ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ЯК ПОЛІТИЧНИЙ КРАЄВИД УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОТВОРЕННЯ 147
Тодоров І.Я.
ЄВРОАТЛАНТИЧНЕ ПОКЛИКАННЯ УКРАЇНИ ЯК ЧИННИК УКРІПЛЕННЯ ДЕРЖАВНОСТІ 150
Шульський М.Г.
ІДЕЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ В ОЦІНЦІ ПЕТРА ФЕДУНА-«ПОЛТАВИ» 153
Ситник О.М.
МОРАЛЬНО-ДУХОВНІ ЗАСАДИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ 157
Шульженко І. В.
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ЖІНОК: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ 160
Суюсанов Л.І.
БЕЗПЕКА ПРАЦІ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ 163
Бескровний О.І., Тернов С.О.
ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПІДТРИМАННІ ПРАВОПОРЯДКУ 165
Ємельянова А.Г.
ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПРАВА НА УЧАСТЬ В УПРАВЛІННІ ДЕРЖАВНИМИ СПРАВАМИ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ 168
Шурупова К.В., Медвідь А.В.
ОСОБЛИВОСТІ ВИКУПУ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ДЛЯ СУСПІЛЬНИХ ПОТРЕБ У ЧИННОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ 171
Тернов С.О., Бескровний О.І.
ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ МОДЕЛЮВАННЯ ВІЗУАЛЬНОГО ПРОСТОРУ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОЇ СИТУАЦІЇ 175
Олешко Н.П., Базирь В.С.
ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ: ЗАХИСТ ДЕРЖАВОЮ 178

Лозовик С.Ф.
РОЗВИТОК ШЛЮБНО – СІМЕЙНОГО ПРАВА В КИЇВСЬКІЙ РУСІ 181
Єгорушкін В.
СУЧАСНІ ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ ЩОДО СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ 183

СЕКЦІЯ 3
ЕКОЛОГІЯ МОВИ І МОВНА ПОЛІТИКА: СИНХРОНІЯ І ДІАХРОНІЯ

Беценко Т.П.
ЗНАЧЕННЯ ЛІНГВОКРАЄЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА 187
Удовіченко Г. М., Ботвінніков В.
ЗАСТОСУВАННЯ «ГЕЙМЕРСЬКОГО» СЛЕНГУ В ПРОЦЕСІ ОНЛАЙН- СПІЛКУВАННЯ 189
Шапран Д.П., Поплавський О.В.
ПРО ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ІНШОМОВНИХ ТЕКСТІВ 193
Дем'янчук Ю.І.
ПРИКЛАД РОЗРОБКИ АНГЛІЙСЬКО-РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО СЛОВНИКА СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ КОЛОКАЦІЙ 197
Мацнєва Є.А.
АНТИНОМІЇ МОВИ ВІЛЬГЕЛЬМА ФОН ГУМБОЛЬДТА 200
Адамчук С.І.
НЕОЛОГІЗМИ В ПОЕЗІЇ ВАСИЛЯ СТУСА 203
Беклемищева Ю.Д.
ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ 205
Кірстя О.О.
КОНЦЕПТ «СІМ'Я» В МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ УКРАЇНЦІВ 208
Максименко К.В.
ДЖЕРЕЛА ЗБАГАЧЕННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ 210
Медун А.О.
ДО ПИТАННЯ ПРО КУЛЬТУРУ МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ 213
Мєщанін Б.А.
СЛЕНГ ЯК СОЦІОЛІНГВІСТИЧНЕ ЯВИЩЕ 216
Одинокова А.С.
РОМАН П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО «РОКСОЛАНА» В АСПЕКТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ 218
Поливода О.Ю.
МОВА ЯК ЧИННИК ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ 221

Сірко В.М.
РОЛЬ МОВИ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ 223
Тріфонова Д.О.
ЛІРИЧНИЙ ГЕРОЙ В ПОЕЗІЇ СЕРГІЯ ЖАДАНА 225
Чеботаренко А.
ІНШОМОВНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ ГОТЕЛЬНОЇ СПРАВИ 227

СЕКЦІЯ 4
ЕКОНОМІКА СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Артьомова Т.І.
ФІРМА ЯК СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ СУБ'ЄКТ 231
Прямухіна Н.В.
НАПРЯМИ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ МАЛИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ 234
Скляр Г.П.
АНТИНОМІЇ «ЧИСТОЇ» ТУРИСТИЧНОЇ НАУКИ ТА ОНТОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ ПРАКТИЧНОГО РОЗУМУ 238
Макаренко Н.О.
СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МАРКЕТИНГУ ЯК ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ 241
Kurochkina O.S.
HUMAN FACTOR AND CONFLICT IN PROJECT MANAGEMENT 244
Вівчар О.Й.,Батюк М.С.
ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВОГО МЕТОДУ ПЛАНУВАННЯ ТА ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ 247
Вівчар О.Й., Дарморіс М. І.
СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ 250
Ожелевська Т.С.
СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ: МІФИ ТА РЕАЛІЇ 252
Вівчар О.Й.,Онищак Л.О.
ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ 255
Животенко В.О., Рачинська О.М.
ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ 258
Роєва О.С., Ротозєєнко Ю.
ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФІНАНСОВОГО ТА УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ 261

Дробиш Л.В., Прокопенко І.Р.
СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ТУРИЗМУ 263
Сігова Х.В.
СУТНІСТЬ МЕНЕДЖМЕНТУ ЯКОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ 266
Уголькова О.З.
РОЗВИТОК ІНТЕРНЕТУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА КРАУДФАНДИНГОВІ ОПЕРАЦІЇ У СВІТІ 268
Рябченко К.Н.
СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ПРОИЗВОДИТЕЛЕЙ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОГО СЫРЬЯ ПРИ ФОРМИРОВАНИИ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОГО РЫНКА 270
Спринчук Н.А., Воронецька І.С., Кравчук О.О., Корнійчук Г.В.
ФАКТОРИ ПЕРЕТВОРЕННЯ ПРОДУКЦІЇ КОРМОВИРОБНИЦТВА У ТОВАР 273
Вівчар О.Й., Ступницька Г.М.
СУЧАСНИЙ СТАН МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ 276
Ayub Zaher
TECHNOLOGY, GLOBALIZATION, AND INTERNATIONAL COMPETITIVENESS: CHALLENGES FOR DEVELOPING COUNTRIES 278
Ткачук А.В.
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ 280
Жуков А.П.
ВЛИЯНИЕ ЛАЗЕРНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА МИРОВУЮ ЭКОНОМИКУ 282
Карпенко Ю.В., Хамайко А.К.
СУЧАСНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ТУРИЗМУ 285
Возняк А.В., Возняк А.О., Островчук О.О.
ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ МІКРОЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ 287
Колєснікова М.
ФІТНЕС-ТУРИЗМ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ 290
Вівчар О.Й., Піун Ю.І.
МІСЦЕВІ ЗАПОЗИЧЕННЯ ЯК ОСНОВНЕ ДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ 293
Бондаренко Л.П., Заплюйсвічка О.С.
ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ 296

Малько Г.Ю., Сідєльніков Д.С.
КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ 297
Роєва О.С., Козлова В.В.
МЕТОДИ ПРОВЕДЕННЯ ІНВЕНТАРИЗАЦІЇ НА ТОРГОВЕЛЬНО-ВИРОБНИЧИХ ПІДПРИЄМСТВАХ 300
Степаненко В.
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ МОРСЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ 302
Вівчар О.Й., Гандзюк Ю.О.
РОЛЬ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН У БЮДЖЕТНОМУ ПРОЦЕСІ 305
Булигіна Д.О., Мостова Ю.Б.
РІВЕНЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ЯК ОСНОВНИЙ ПОКАЗНИК СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ 307
Губа А.А, Качан А.В.
АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ПАТ «ГІДРОСИЛА МЗТГ» 310
Шаповал А.С.
ВПЛИВ ІНФЛЯЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ 312
Мостова Ю., Крайник В.
АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ВЕЛИКИХ ТА СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ 314

СЕКЦІЯ 1
Історико-філософські аспекти сучасного наукового дискурсу

Задунайський В.В., д-р. іст. наук, проф.
Український католицький університет

УКРАЇНА ПІСЛЯ «ЄВРОМАЙДАНУ»: ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІСТОРИЧНОГО ДОСВІДУ

Історичний досвід є важливою складовою історичної пам'яті й має відігравати вагому роль не тільки в процесі формування певної ідентичності, але й стати у нагоді під час стратегічного планування розвитку як державної системи, так і відповідного суспільно-політичного середовища. Все це повною мірою стосується й українських реалій.

Наприкінці минулого століття й на початку цього українське суспільство кілька разів виявило досить високий рівень політичної активності, що значною мірою спричинило суттєві зміни в житті країни. З огляду на це, значна частина політичних діячів і навіть науковців використовує для означення певних подій термін «революція». Найвідомішими серед них стали «помаранчева революція» та «революція гідності», які відбулися на початку XXI століття [1; 2].

У цій статті я спробую коротко визначити деякі аспекти історичного досвіду, набутого за підсумком «революції гідності» або «Євромайдану». Зрозуміло, що від тих подій ще минуло мало часу, а тому адекватне усвідомлення та ретельне наукове дослідження їх змісту й значення нас чекає попереду. Проте, вже сьогодні варто почати аналізувати певний історичний досвід, набутий нашим суспільством, що й обумовило доречність та мету пропонованої розробки.

Відразу наголошу на тому, що українське суспільство, певною мірою, звикло до того, що всі акції протесту з кінця 80-х років XX ст. закінчувалися без жертв, а тому й на початках «Євромайдану» його активісти хоча й поступово відчували загострення ситуації, але навряд чи вповні усвідомлювали можливості масових людських жертв. Яскравим свідченням цього стали трагічні події 20 лютого 2014 р., коли демонстранти намагалися переслідувати/штурмувати позиції загонів МВС лише під прикриттям тоненьких щитів, які легко пробивали бойові набої [3].

До речі, в останні дні протистояння, коли відчувалася наростаюча загроза масових репресій з боку силових структур чисельність активістів на майдані суттєво зменшилася в порівнянні не лише з наймасовішими акціями (збирали в центрі Києва до мільйона чоловік [4]), але й звичними буденними

протестами впродовж «Євромайдану». У цьому ж контексті варто відзначити й факт активного залучення до цих акцій молоді, серед якої вагому роль відіграло студентство [5]. При цьому, студентська молодь у своїй більшості продемонструвала певну солідарність і здатність саме до активної участі в мирних протестах, що за своєю формою нагадували своєрідні фестивалі й марші. Інакше кажучи, далеко не всі учасники мирних протестів були готові ризикнути своїм здоров'ям або й життям заради досягнення вимог «Євромайдану».

Хочу наголосити, що відмінності між очікуваннями та вимогами учасників майдану обумовлювались багатьма факторами, у тому числі й тим, що цього разу, як і за часів «помаранчевої революції», загал мітингарів виявився не здатним створити нову політичну силу, що мала акумулювати й представляти прагнення протестуючого люду та сформулювати програму дій. Причин цього було багато, серед яких і відмінності у поглядах активістів протесту та вдалий вплив партійних утворень, які перебували в опозиції до чинної на той час влади, й взяли під формальний контроль «Євромайдан».

За таких обставин відсторонення від влади Президента В.Ф. Януковича та його команди було використано саме наявними у Верховній Раді опозиційними партіями, які усунули від влади представників старого режиму й посіли провідні місця у ній [6]. Здебільшого, відбулось те саме, що й після «помаранчевої революції». Одною із основних причин цього є те, що основи української державно-політичної системи тісно переплелися з бізнесовими інтересами регіональних угруповань, які поступово набули ознак певних олігархічних кланів. Завдяки цьому вони системно впливають на державу й суспільство, у тому числі й через партійні структури. За таких обставин очікувати від них докорінного «перезавантаження» системи, тим більше, революційних змін в Україні не варто. У кращому випадку, спостерігається часткова модифікація старої соціально-економічної системи, що має ознаки мінімального компромісу з активістами протесту та формальними очікуваннями суспільства на зміни «обличчя» влади.

До речі, за підсумком поразки команди В.Ф. Януковича одне з найвпливовіших політично-бізнесових угрупувань зазнало системної кризи й втратило свій вплив не лише на загальноукраїнському рівні, але й у більшості регіонів країни. Наслідками цього скористалися їх конкуренти, наростивши свій політичний та економічний потенціал, ще й частково залучили до свого середовища колишніх «регіоналів».

У ході боротьби з «Євромайданом» партія «Регіонів України» намагалась мобілізувати своїх прибічників, що в умовах гострої суспільно-політичної кризи спричинило поширення сепаратистських настроїв, які стали вагомою передумовою для проведення референдуму в Криму (підсумком якого стало його приєднання до Російської Федерації [7]). Це був абсолютно новий досвід для України. Це стосується й розгортання збройного протистояння на Донбасі,

що триває третій рік поспіль (українські державні структури використали для його означення назву «Антитерористична операція» – АТО) [8].

Залишу поза увагою детальний огляд АТО (заслуговує на окреме дослідження) й наголошу на деяких наслідках цього явища для української держави й суспільства. Так, не підлягає сумніву залежність АТО від впливу всіх основних геополітичних гравців світу. При цьому, наявні міжнародні інституції в черговий раз засвідчили свою слабкість щодо протидії надпотужним державам у разі їх тиску на слабших. Маю на увазі міждержавні стосунки Російської Федерації та України у контексті подій 2014-2017 рр.

За таких обставин українська економіка й надалі є заручницею економічної й політичної кон'юнктури на міжнародному рівні та інтересів основних українських бізнесово-політичних угрупувань, що робить її дуже слабкою. Підтвердженням цього є статистичні данні щодо показників валового внутрішнього продукту України за останні 4 роки. Так, в 2016 ВВП становив – 2.383.182 млн. грн. (87.198 млн. в доларовому еквіваленті), в 2015 – 1.979.458млн. грн. (90.615 млн. у доларовому еквіваленті), в 2014 – 1.566.728млн. грн.(131.805 млн. у доларовому еквіваленті), 2013 – 1.454.931млн. грн. (183.310 млн. у доларовому еквіваленті) [9; 10]. Інакше кажучи, спостерігається суттєве зменшення ВВП України, що з 2013р. – до 2016 р. скоротився в понад 2 рази.

Наслідки зазначеної кризи не можуть подолати нові керівники владних інститутів країни, а суспільство знову не може впливати належним чином як на владу, так і на соціально-економічні тенденції розвитку країни. За таких умов рівень життя громадян стає гіршим, що підсилює розчарування в суспільстві й руйнує ознаки солідарності та прагнення до спільного добра.

Представлені аспекти історичного досвіду України після «Євромайдану» засвідчують як певне повторення базисних тенденцій попередніх часів (суспільна активність протестів, що не були консолідовані й не спромоглися створити нову політичну силу, призводить лише до часткового оновлення кадрів у владі; суспільство, позбавлене повноцінного впливу на соціально-економічну й політичну системи, не має впливу й на розвиток країни; крупний бізнес зберігає вплив як на економіку, так і на політику), так і появу нових (несприятлива геополітична ситуація обумовила суттєве ослаблення позицій України, що виявилось у втраті контролю за значною територією та глибокій соціально-економічній кризі на тлі військових дій на Сході України; на плечі пересічних громадян лягли як тяготи від економічної кризи, так і військового конфлікту, що породжує розчарованість суспільства й руйнує його солідарність).

Література:

1. Кульчицький С.В. Помаранчева революція 2004. Режим доступу:http://www.history.org.ua/?termin=pomarancheva_revoljucija_2004

2. Майдан від першої особи. 45 історій революції гідності. Режим доступу: http://www.memory.gov.ua/publication/maidan-vid-pershoi-osobi-45-istorii-revolyutsii-gidnosti

3. Розстріл учасників протестів на Інституцькій у Києві. Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=yi2DunVcnG4

4. В Киеве на Майдан вышло более миллиона украинцев. Режим доступу: https://news.pn/ru/public/93427

5. На євро майдані переконані, що студенти на пробачать владі зриву євроінтеграції. Режим доступу: https://tsn.ua/ukrayina/na-yevromaydani-perekonani-scho-studenti-ne-probachat-vladi-zrivu-yevrointegraciyi-322655.html

6. Пленарне засідання 27 лютого 2014 року. Режим доступу: http://rada.gov.ua/news/Plenarni_zasidannya/88666.html

7. Обращение Президента Российской Федерации В.В.Путина 18.03.2014. Доступно: http://www.kremlin.ru/news/20603.

8. "ЛНР" и "ДНР" создали новую армию. Доступно: http://kp.ua/politics/470402-lnr-y-dnr-sozdaly-novuui-armyui.

9. Валовой внутренний продукт Украины. Режим доступу: http://index.minfin.com.ua/index/gdp/

10. ВВП Украины на 2017 год. Режим доступу: http://seosait.com/gdp-ukraine-2017/

Огірко О.В., д-р. філос. наук, проф.
Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Ґжицького

ЛЮБОВ ДО МУДРОСТІ – СЕНС ФІЛОСОФСЬКОГО ДИСКУРСУ

Любов до мудрості – це безкорисливе, чисте прагнення до істини. Істинна мудрість є Бог. Абсолютна мудрість у Бога, яка не може бути доступна людині. Піфагор на запитання тирана Полікрата про те, чим він займається, відповів: «Ні, я не мудрець, я любитель мудрості». Любов до мудрості – це пізнання світу, що виробляє систему знань про принципи буття людини, про характеристики людського ставлення до Бога, природи, суспільства та духовного життя у всіх його основних проявах.

Мудрість – поняття, що означає вище, цілісне, духовно-практичне знання, орієнтоване на осягнення абсолютного сенсу буття і досягається через духовно-життєвий пошук істини суб'єктом знання.

Слово «істина» в латинській мові – «Veritas» – означає правдивість, істинність якого узаконена і засвідчена ритуалом, слово, яке визначає долю людини і її роду, слово, передане людям Богом через посередника. Давньоєврейською мовою слово «істина» звучить як: «אמת» – «емет» – це «печатка Бога», при чому кожна буква має свій винятковий містичний смисл. Грецьке слово «Ἀλήθεια» (Галетейя) має особливе значення як «божественний стрибок», деяке «розкрите», «неприховане» знання. ВСвятому Письмі описаний діалог Ісуса Христа і Понтія Пилата: «То ти таки цар?» – мовив до Нього Пилат. І відповів Ісус: «Ти кажеш, що Я цар. Я на те уродився і прийшов у світ

на те, щоб свідчити істину. Кожен, хто від істини, слухає голос Мій». «Що таке – істина?» – озвався Пилат до Нього» (Ів. 18,37-38). «Ісус відповів йому: – «Я – Путь, Істина і Життя! Ніхто не приходить до Отця, як тільки через Мене» (Ів. 14,6). Істина є атрибутом Божественного Одкровення [1].

Більшість визначень мудрості, що зустрічаються в класичній етико-філософської традиції, підкреслюють в ній саме момент вищого знання в його ціннісному вираженні. Наприклад, згідно поглядів Г.В. Лейбніца, мудрість є «знання вищого блага»; згідно вчення І. Канта, мудрість – це «властивість волі узгоджуватися з вищим благом як кінцевою метою всіх речей» і т.ін. Мудрість зводиться до великих знань про Бога, світ, людину і суспільство. Проникливість щодо природи дозволяє наукам про природу глибоко судити по її об'єктах, але такі судження ніколи не називаються мудрими. Знання являє собою одну з необхідних передумов мудрості. Стосується передусім людини і його безпосереднього оточення, мудрість може бути швидше виявлена в науках про людину і суспільство, ніж у науках про природу, хоча і в перших вона є досить рідкісною і її важко виділити із загальної маси емпіричного, суб'єктивного і поверхневого знання. Мудрість пов'язана з діяльністю людини і, значить, з тими цінностями, якими вона керується у своєму житті і в своїх діях. Мудрість спирається на здоровий глузд, але йде набагато далі його і зустрічається значно рідше. Мудрість вимагає досвіду життя і відомого віддалення від тих подій, про які доводиться судити. Мудрість – володіння знанням, розумінням, досвідом, обачністю та інтуїтивним розумінням зі здатністю також вживати ці якості. Мудрість це розсудливе та грамотне застосування знання. Мудрість – це розум, що опирається на життєвий досвід. Мудрість – це здатність знаходити рішення в різних життєвих проблем, опираючись на свій і чужий досвід. Ідея мудрості є у всіх культурах. Немає мудрості без любові. Любов до хорошої книги − любов до мудрості. Мудрість не може бути схожою на любов до мудрості.

Слово мудрість походить від грецького "σοφια", що на думку Арістотеля є найвищою формою пізнання, чи як пізнання певне, чи таке, що осягає найвищі об'єкти. Треба підкреслити, що не завжди в історії філософії розрізняли (наприклад, Платон) між собою розважність і мудрість. Мудрість – це розважне шукання правди, яка робить нас вільними (пор. Ів. 8,32). Моральна чеснота мудрість має такі синоніми: розсудливість, розважність або обачливість. До чесноти мудрості входять таких вісім умінь: пам'ять, здатність правильно оцінити дану ситуацію, відкритість до думки інших, кмітливість, здоровий глузд, здатність передбачити, обережність, завбачливість. Мудрість є кардинальною чеснотою, яка допомагає нам помітити належну міру добра, а також бути готовими до реалізації і шанування добра через відповідні діяння. Поняття мудрості не слід змішувати із спритністю, із якою ми дбаємо про свою користь, ані з легкодушністю чи стриманістю. Мудрою є та людина, що чинить все згідно Божої волі. Правдива мудрість дається не мудрим (зарозу-

мілим, зазнайкуватим), а немовлятам (пор. Мт. 11,25). Справжня мудрість від Бога. Мудрий покладається на Бога, ухиляється від зла, виконує Божі повеління, піклується про інших, прислуховується й уважний до порад батьків та інших людей. «Початок мудрості – страх Господній» (Прип. 3,5; 3,7; 3, 21-23; 3,27; 9,10; 12,15; 15,5; Сир. 1, 14). Визнання своєї мізерності, свого незнання перед Богом – це початок справжнього навчання і справжнього знання.

Любов – вічна тема, до якої постійно зверталася людська думка. Дослідження любові включає в себе завдання проведення відмінності між різними видами любові, дослідження, чи любов існує і чи може вона бути виправданою. Любов по-різному трактується залежно від вчення або конкретної епохи, залежно від культури різних країн. Це створює додаткові труднощі оптимістичним спробам вибудувати єдину об'єктивну, внутрішньо несуперечливу і всеохоплюючу наукову концепцію любові. Людська любов – результат процесу еволюційного розвитку чуттєво-емоційної сфери, в чому значну роль зіграв ряд соціально-історичних і культурних чинників. Любов – це вираження природних і духовних глибин особистості. Виникає цей феномен з глибин несвідомого під впливом несвідомих сил в певних ситуаціях, як найбільш прийнятне пояснення самому собі.

Любов – найбільша з усіх богословських чеснот. Любов – це старання про справжнє добро для ближніх, не зважаючи на самого себе. Любов ставить за передумову справедливість, тобто спершу воля рішається віддати всім належну пошану і добро, а тоді щойно діяти більше. Любити – умерти для себе, а жити для іншого. Прикмети любові в гімні любові (1 Кор. 13,4-8). У грецькій мові є чотири терміни, які в українській мові перекладаються як любов. Storge – любов між батьками і дітьми, eros – еротична любов як сексуальне почуття, philia – любов до друзів, рідних, agape – жертвенна любов, що підкреслює невичерпну добродійність. Любов повинна бути великою і дійсною. «Любов – довготерпелива, любов – лагідна, вона не заздрить, любов не чваниться, не надимається, не бешкетує, не шукає свого, не поривається до гніву, не задумує зла; не тішиться, коли хтось чинить кривду, радіє правдою; все зносить, в усе вірить, усього надіється, все перетерпить. Любов ніколи не переминає. Пророцтва зникнуть, мови замовкнуть, знання зникне. Бо знаємо частинно й частинно пророкуємо. Коли настане досконале, недосконале зникне… Тепер же остаються: віра, надія, любов – цих троє; але найбільша з них – любов» (1 Кор. 13,2-10;13). Любов заперечує всякий гріх [2].

Любов – це зміст християнського життя. Ця чеснота є участю людини в Божій любові. Св. євангеліст Іван наголошував, що божественна любов є суттю такого життя в Бозі, яке людина виявляє через віру: «Любі, любім один одного, бо любов від Бога, і кожен, хто любить, народився від Бога і знає Бога. Хто не любить – той не спізнав Бога, бо Бог є любов» (1 Ів. 4,7-8).

Чеснота любові є не лише людською здатністю любити, але такою любов'ю, якою живе Сам Бог. Ось чому така любов, за апостолом Павлом, є бі-

льшою від усіх інших ознак божественного життя в людині, які називаємо чеснотами. Вона є найбільшим Божим даром людині, який ми отримали у Святому Дусі: «... любов Бога влита в серця наші Святим Духом, що нам даний» (Рим. 5,5). Божественна любов є найбільшою серед усіх ласк (пор.: 1 Кор. 13).

Така любов має своє джерело в Бозі: це Любов Отця, яка об'явлена в Сині та подається нам у Дусі Святому (пор.: Рим. 8,31–39). Хто бере участь у такій любові, той стає здатним у Святому Дусі любити Отця так, як Його любить Син і може полюбити «аж до кінця» (Ів. 13,1). Вона є любов'ю жертовною і становить повну самовіддачу Богові аж до хресної жертви.

Віруючий, наділений даром божественної Любові, любить у Бозі людей та все створіння. Тому любов до ближнього є виявом любові до Бога, яка передбачає виконання умови: "Коли хто каже: "Я люблю Бога", а ненавидить брата свого, той неправдомовець. Бо хто не любить свого брата, якого бачить, той не може любити Бога, якого він не бачить. І таку ми заповідь одержали від Нього: «Хто любить Бога, той нехай любить і брата свого» (1 Ів. 4,20-21). Тому можемо сказати, що любов до ближнього є релігійним відношенням, а не виявом поверхової доброчинності.

Божественна любов, якою християнин любить ближнього, є безкорисливою, жертовною і такою, що «не шукає свого» (1 Кор. 13,4-7). Вона виявляється у здатності любити навіть ворогів (Мт. 5,44-45). Саме в такому випадку християнин показує обличчя люблячого Бога, Який Своєю любов'ю рятує грішника, примирює його із Собою і змінює його на віруючого, виправданого у Христі (пор.: Рим. 5,10-11).

Любов є основою усього християнського життя, змістом усіх моральних вчинків. За словами Ісуса Христа, усі Божі заповіді можна звести до двох основних заповідей любові до Бога та до ближнього. Любов усіх їх підсумовує та довершує. Три перших заповіді Декалогу підсумовують у собі любов до Бога, а решта сім – любов до ближнього. «На ці дві заповіді ввесь закон і пророки спираються» (Мт. 22,40).

Оскільки дар божественної Любові є властивим способом існування християнина, він дарує справжню божественну свободу: через дар любові християнин отримує свободу синів Божих (Гал. 5,13); любов звільняє його від примусу закону. Любов перетворює віруючого з того, хто виконує заповіді Божі, як невільник чи слуга (Як. 1,25), на сина Божого у Христі (Гал. 4,5-7), який живе Божим способом любові і виконує його не лише з власної ініціативи, але сповняє його у своєму нутрі, бо, за словами апостола Павла, «хто любить – сповнив закон» (Рим. 13,8).

Чеснота любові, на думку св. Максима Ісповідника, є досконалим підсумком усіх інших чеснот. З одного боку, вона виключає їх, оскільки наявність у людині божественної любові робить їх зайвими, але з іншого боку,

любов, як найвище сповнення всіх чеснот, поєднує їх і у такій формі вбирає в себе, надаючи людині при їх допомозі необхідної сили.

Етапи розвитку любові: зацікавленість, захоплення, закоханість, кохання. Любов як вища духовність. «Пісня пісень» – опис одухотвореної любові. Любов як пожадання, як пристрасне почуття. Егоцентрична любов («амор» – «amor»), «платонічна» любов, любов як милосердя («карітас» – «Caritas») – любов до Бога і ближнього. Уміння не тільки приймати любов, але і давати.

Розрізняють: пристрасну любов як прагнення до володіння предметом любові; співчутливу любов – прагнення до блага предмету любові. Коли така любов взаємна, то виникає любов – дружба. Під істинною любов'ю в сім'ї розуміємо любов – подружню, даруючу.

Розум – це набір певних умінь, знань, навичок, здатність людини логічно мислити і аналізувати. Розум – це одна з властивостей пам'яті людини, розум залежить від уміння людини концентруватися і бути уважним. А мудрість – це вміле застосування всієї сукупності своїх знань, і при цьому, спиратися на досвід. Мудрість людини походить передусім від Бога. Її можна набути через знання, що містяться в книгах і шляхом спілкування з розумними людьми. Мудрість християнська – духовна цінність. Вона невіддільна від морального способу життя, єдності дум і вчинків. Її різновидами є мудрість як перебування у здоровому розумі і мудрість як інтелектуально-моральна характеристика особистості. Мудрість Божа – це духовний дар. Вона базується на Слові Божому й наповненні Святим Духом. Мудрість Бога завжди довершена, безкорислива, чиста й сильна. Її треба прагнути. Лише той, хто прагне Божої мудрості, отримує Божу благодать, спасіння душі та плід Духа Святого (любов, радість, мир, лагідність, стриманість, довготерпіння, доброта, милосердя та віру).

Стрельніков В.Ю., д-р. пед. наук, проф.
Полтавський університет економіки і торгівлі

ДИСКУРСИВНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМАТИКИ ПРОЕКТУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Поняття «дискурс» є багатозначним і дискусійним. У лінгвістичній та філософській традиціях воно вживається як синонім слова «текст». Практика сучасного дискурсивного аналізу пов'язує дискурс із закономірностями руху інформації у рамках комунікативної ситуації. Наголошується на динамічному характері дискурсу, який саме цим відрізняється від тексту, що є статичним (теорії французьких учених М. Фуко, А. Греймаса, Ж. Дерріда, Ю. Кристєва, М. Пешьо та ін. [1]). Французький лінгвіст Е. Бенвеніст розглядає дискурс як «функціонування мови у живому спілкуванні» [4, с. 33]; британський учений

Г. Кук визначає дискурс як «мову у її використанні, мову для комунікації» (цит. за [4, с. 41]).

Зважаючи на це, маємо на меті, по-перше, уточнити сутність феномена «проектування», розмежувати його з поняттями «розробка», «планування» і «прогнозування»; по-друге, уточнити поняття «інтерактивні технології навчання», що є важливим для розвитку дискурсу сучасної педагогіки.

Хоча проектування перейшло у арсенал педагогів із технічних галузей знань (інженерія, архітектурне будівництво, машинобудування), воно має і педагогічні начала. Засновником «педагогічного проектування» є А. Макаренко, який визначав виховний процес як організоване «педагогічне виробництво», в якому «добре в людині завжди доводиться проектувати і педагог зобов'язаний це робити» (цит. за: [6, с. 212]).

Класичне проектування в технічних науках традиційно розуміється як підготовчий етап виробничої діяльності. Воно призначене для вирішення актуальної технічної проблеми, основою його є винахід; зміст проекту визначається ціннісними орієнтаціями; у процесі проектування моделюється певний об'єкт; у підсумку проект придатний для масового тиражування.

Хоча ці характеристики мали б бути збережені в педагогіці, часто вони ігноруються, що веде до хаосу в термінології, унеможливлює розуміння наукових результатів. Знаходимо такі варіанти визначень: 1) «вирощування» новітніх форм спільності педагогів, учнів, педагогічної громадськості, нових змісту і технологій освіти, засобів і технологій педагогічної діяльності і мислення; 2) діяльність, спрямована на розробку і реалізацію освітніх проектів, під якими розуміються оформлені комплекси інноваційних ідей в освіті, у соціально-педагогічному русі, в освітніх системах і інститутах, у педагогічних технологіях; 3) попередня розробка основних деталей майбутньої діяльності учнів і педагогів тощо (цит. за: [6, с. 213]).

Та все ж, виходячи з класичних уявлень про сутність проектування, зберігаючи його ключові особливості, ми вважаємо цілеспрямовану діяльність щодо створення проекту, орієнтованого на масове використання. При цьому словосполучення «створення проекту» не ототожнює проектування з процесами розробки, планування і прогнозування [5].

«Розробка» (від дієслова «розробити») у тлумачних словниках трактується як усестороннє дослідження, підготовлене й опрацьоване у всіх деталях. Існує основна відмінність «розробки» від «проектування», а, отже, ці процеси є незалежними і не тотожними: суть розробки – дослідження, а суть проектування – зміна дійсності. Розробка, як правило, не базується на якійсь принципово новій ідеї, оскільки розробляти можна уже відоме, причому знайомим засобом, чим і займається викладач при підготовці навчальних занять, тем, методик тощо. Вона не завжди орієнтована на майбутнє, на перспективи і наслідки, оскільки педагог усвідомлює реалії, але не в змозі врахувати перспективи. Якість розробки залежить від того, наскільки повно розглянуті всі

аспекти об'єкта, у той час як на якість проекту істотно впливають особисті ціннісні орієнтації педагога. Розробка передбачає діяльність закладів освіти без спеціальної підготовки об'єкта до масового використання, що є обов'язковим у проектуванні [3, с. 123].

«Планування» також не слід ототожнювати з «проектуванням». Ці поняття мають спільні ознаки: орієнтація на майбутнє; активний вплив на соціальні процеси; конкретне вирішення перспективних проблем; гнучкість, багатоваріантність, хоча й у чітко визначеному, порівняно вузькому діапазоні. Це часто сприяє їх поєднанню, визначенню одного через інше. Так, В. Беспалько вважає проектом багатоетапне планування, Т. Стефановська – план (цит. за: [6, с. 214]). Проте це два самостійних поняття. Планування – лише невеличка частина проектувальної діяльності закладів освіти, яка використовується на всіх її етапах. Проект у силу більшої деталізації допускає менше неоднозначності при реалізації, ніж план. У проекті подаються вигляд, елементи об'єкта, а в плані – припис щодо його переходу з одного стану в інший. Крім того, як відзначають В. Краєвський і І. Лернер, «проект – індивідуальне уявлення вчителя про власну майбутню діяльність... Не всі елементи такого уявлення можуть і мають включатися в план. Частина інформації залишається в його педагогічній свідомості. Проектування лише в кінцевому рахунку, лише в результаті знаходить своє втілення (притому неповне) у плані» (цит. за: [6, с. 215]).

«Прогнозування» також має ряд істотних відмінностей від «проектування», адже це насамперед систематичне дослідження перспектив розвитку об'єкта, здійснюване паралельно проектуванню. Найбільше чітко розмежувати ці поняття можна на основі їхньої мети, результату і критеріїв оцінювання. З цих позицій головна мета прогнозування – опис характеристик майбутнього об'єкта, а проектування – його побудова. Результатом прогнозування є абстрактне уявлення майбутнього об'єкта, а проектування – конкретна, детальна його побудова. Прогноз оцінюється за його відповідністю дійсності, а проект – за відповідністю наміченій меті.

Отже, проект здійснюється в навчальному процесі і спрямований на забезпечення його ефективного функціонування і розвитку. Він обумовлений потребою вирішення актуальної проблеми, має творчий характер і спирається на ціннісні орієнтації. Результатом проектування є модельоб'єкта педагогічної дійсності, у даному випадку – інтерактивної технології навчання, що має системні властивості, ґрунтується на педагогічному винаході і передбачає можливі варіанти використання.

З дискурсом поняття «інтерактивна технологія навчання» ситуація дещо складніша: переважна більшість вітчизняних дослідників взяли за основу англійське слово *interactive*, що означає діалог, спілкування. Однак, інтерактивні технології навчання не можна зводити лише до комунікацій [2, с. 117-123]. По-перше, «інтеракція» є діалогом, який важко алгоритмізувати (тобто,

зробити власне технологією навчання) через спонтанність спілкування. По-друге, у дидактиці давно відомі «активні технології навчання», які продуктивно використовуються і сьогодні. Тому і цей термін слід виводити з двох латинських слів:*activus* – діяльний, енергійний – відповідно, технологія навчання, що активізує роботу того, хто навчається; *inter*...– префікс, що означає перебування поміж – звідси «інтерактивна технологія навчання» є такою, у якій активність суб'єкта навчання викликана зовнішніми чинниками (організацією навчального процесу). Тому «інтерактивними технологіями навчання» є, окрім комунікативних, також інформаційні й модульні.

Література:

1. *Квадратура смысла. Французская школа анализа дискурса : пер. с фр. и португ. / общ. ред., вступит. ст. и коммент. П. Серио ; предисл. Ю.С. Степанова. – М. : Прогресс, 1999. – 416 с.*
2. *Лебедик Л. Інтерактивне модульне навчання як чинник формування педагогічної компетентності майбутнього викладача економіки / Л. Лебедик // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / Гол. ред. Мартинюк М. Т. – Умань: ПП Жовтий О.О., 2009. – Ч. 3. – 230 с. – С. 117–123.*
3. *Лебедик Л.В. Педагогічна підготовка магістрів у вищих економічних навчальних закладах: монографія / Л.В. Лебедик. – Полтава: РВВ ПУЕТ, 2011. – 165 с.*
4. *Политическая наука. Политический дискурс: История и современные исследования : сб. науч. тр. / отв. ред. и сост. В. И. Герасимов, М. В. Ильин. - М. : РАН ИНИОН, 2002. – С. 32-43.*
5. *Стрельніков В.Ю. Інтерактивні технології навчання у підготовці магістрів спеціальності «Педагогіка вищої школи» / В.Ю. Стрельніков // Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії : Матеріали всеукр. наук.-практ. конфер. / Редкол. Бошицький Ю.Л., Чернецька О.В., Українець С.Я. – Рівне : О. Зень, 2013. – 340 с. – С. 217 – 219.*
6. *Стрельніков В.Ю. Проектування інтерактивних технологій навчання дорослих / В.Ю. Стрельніков // Підвищення якості освіти і розвиток професіоналізму в умовах сучасних соціально-економічних змін : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Україна – Болгарія, 19 – 28 вересня 2012 року. – Черкаси: ПП Чабаненко, 2012. – 282 с. – С. 211–217.*

Шульський М.Г., д-р. екон. наук., проф.
Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

СОЦІАЛЬНА СУТЬ ГРОМАДИ В ОЦІНЦІ І. ФРАНКА: МИНУЛЕ І СУЧАСНЕ

У сучасних умовах в України відбуваються інтенсивні процеси щодо удосконалення діючих і запровадження нових підходів у формуванні механізмів державотворення, метою яких повинні бути розв'язання проблем соціальної відповідальності. Особливе місце у цих архіважливих аспектах займа-

ють процеси формування громад на території держави. Одночасно слід нагадати, що наявність громад, не є новим суспільним явищем, адже вони функціонували у минулому і були складовими адміністративних органів державного управління. Про це свідчать матеріали енциклопедичних видань, в одному з яких відзначено: «Громада (община) – сільське, поземельне об'єднання жителів села (на Україні і в Білорусії). До 17ст. громада на Україні існувала під назвою «копа», «купа». На зборах громади розв'язувалися питання про переділ землі та судові справи. Після скасування кріпацтва 1861 р. громада була перетворена в найнижчу адміністративну одиницю царської Росії. Розпорядчим органом її був сільський сход. На сході обирали старосту та інших представників сільської адміністрації. Коло питань, якими віддала громада, обмежувалось в основному розподілом і стягненням податків та повинностей…» [1, с. 469]. Отже, відродження громад, налагодження результативності їх роботи в умовах сьогодення в значній мірі залежить від використання їх досвіду функціонування у минулому.

Форми діяльності громад, їх роль у розв'язанні соціальних проблем у державі описані у працях багатьох визначних особистостей минулого, важливе місце серед яких займає постать Івана Франка, 160 річчя від дня народження і 100 років від дня смерті якого минуло у 2016р. Великий Каменяр залишив своїм нащадкам цінну наукову спадщину економічних праць, значне місце серед якої займають його праці щодо діяльності громад у вирішенні соціально-економічних проблем простого люду. Назвемо деякі із них: «Що таке громада і чим вона повинна бути?» [2, с. 175-180], «Громада і «задруга» серед українського народу в Галичині і на Буковині» [3, с. 487-495], «Громада Добровляни (Матеріали до монографії)» [3, с. 495-504] та інші. Досить також відзначити, що проблемам громад, їх соціальної значимості проникнуті ціла низка різноманітних Франкових творів, розгляд яких вимагає підготовки обширних праць монографічного характеру. А перед нами, згідно з вимогами конференції, стоїть завдання підготувати короткі тези обсягом до 3 сторінок. Отже, матеріалу багато, обсяг тексту обмежений. І саме із-за цих обставин ми покладемо в основу наших досліджень лише одну статтю І. Франка: «Що таке громада і чим вона повинна бути?» і деякі фрагменти із вищевказаних праць автора та неназваних у цьому тексті.

Чому обрано першу працю І. Франка? Перш за все тому, що вона за назвою і своєю суттю в повній мірі відповідає сучасним реаліям формування громад і їх значення у розв'язанні соціальних проблем за територіальними ознаками. Отож, Великий Каменяр дав відповідь своїм нащадкам щодо розуміння громад, їх ролі і значення у державотворчих процесах взагалі та соціальних зокрема в умовах сьогодення. Одночасно зауважимо, що ми не ставимо завдання повністю дати відповіді щодо поглядів І. Франка на громади та їх роль у соціальному захисту населення у повному обсязі, а лише привернути увагу сучасників до його праць щодо її діяльності.

І. Франко, як відомо, народився в Галичині і тому не дивно, що багато його творів присвячено особливостям розвитку галицького краю, територія якого у цей період належала до Австро-Угорської монархії. Отож, в коментарях до творів І. Франка, відзначено, що: «Громада (гміна) в Галичині нижча адміністративна одиниця, громада мешканців будь-якого населеного пункту або громада прихильників одного віросповідання, двірська община» [2, с. 750]. Таким чином, можна стверджувати, що поняття «громада» досить широке поняття у його тлумаченні, а тому ми використаємо у цій публікації перші складові цього визначення.

Для з'ясування сутті вищенаведеної Франкової праці використаємо діалоговий метод дослідження, зміст якого полягає в тому, що нами сформовані питання, а відповіді на них віднайдені у Франковій праці. Такий підхід у наших дослідженнях дає змогу найбільш оптимально поєднати сучасне і минуле у розвитку громад. Оброблені таким чином матеріали представлені у таблиці 1. Як бачимо, І. Франко, заглиблюючись у суть громади, порівняв її складові «з тіла людського» і дійшов висновку, що «громади – то ті найменші комірки, з котрих складається і кожна його частина і використав ці алегоричні порівняння для вияснення того, що треба розуміти під одиницею адміністраційною» (громадою – примітка Ш.М.). У наступних сформованих нами питаннях 3-5, дано детальні відповіді із тексту Франкового твору і тому не будемо конкретизувати кожну інформацію, за винятком відповіді на 5-те питання, на яке дамо більш деталізовану відповідь, що міститься у коментарях до суті цієї статті. Там відзначено, що «громади мужицькі і обшари двірські. Система первинних адміністративних одиниць на селі в Галичині, утворена австрійським урядом після революції 1848 р.» [2, с. 717].

Детально аналізуючи ці громади, І. Франко дійшов висновку, що «двоякі громади, дуже не однакові з кожного погляду… і що кожда людина на обшарі двірським, щонайменше двадцять раз менше обтяжена тягарями державними, крайовими, повітовими і громадськими, ніж в громадах мужицьких» [2, с. 176]. Абстрагуючись від інших відмінностей між цими «двоякими громадами», звернемо лише увагу на одну важливу складову їх діяльності, а саме: на організації ведення сільської господарки, що була основою соціального захисту сільського населення у ці періоди.

Перш за все І. Франко вказує, що: «Ми хочемо звернути увагу на те, як упорядковане господарство в громадах мужицьких, а як в обшарах двірських» [2, с. 177]. У мужицьких громадах ведеться дрібне, високозатратне і малоефективне господарство, а в двірських обшарах – фільваркове господарство. У довідковій літературі про фільварок сказано, що: «1. У феодальній Польщі, Литві, Білорусії та Україні – земельні угіддя, на яких феодал-поміщик вів власне господарство. 2. У Польщі, Західній Україні та Західній Білорусії (до 1939 р.) – панський маєток разом з господарськими будівлями. 3. *заст.* Виселок або хутір» [4, с. 899].

Таблиця 1. – Суть і роль громади у сферах суспільних відносин [2, с. 175-176]

№ п/п	Питання, сформовані нами	Відповіді із тексту вищевказаного джерела
1	Що таке громада із чого вона складається?	Наші устави кажуть, що громада, то перша й найменша одиниця адміністраційна; з громад складаються повіти, з повітів край, з країв держава
2	Як порівнював І. Франко громаду з людським тілом?	Якби так узяти порівняння з тіла людського, то можна би сказати, що держава – то цілий чоловік, краї – то його одинокі сустави, повіти – то в тих суставах різні органи, як кості, жили, стягачі і т.і., а громади – то ті найменші комірки, з котрих складається ціле тіло і кожда його частина
3	Яка найголовніша задача державних управлінців щодо громад?	Ясна одна річ. Коли кожний повіт, кожний край, кожда держава складається з громад – сільських чи міських, то все одно – то перша і найголовніша задача тих, що управляють державою, краями, повітами, повинна би бути така, щоб добре упорядкувати і мудрими правами якнайліпше забезпечити ту найменшу, але основну одиницю
4	Як впливає впорядкованість громади на стан державних структур?	Бо коли громада зле впорядкована, бідна, темна і сама в собі розлазиться, то очевидно, що й увесь побудований на ній порядок повітовий, крайовий державний не може бути тривкий
5	Які громади існували в Галичині?	У нас по селах, сказавши по правді, є двоякі одиниці адміністраційні, двоякі громади, дуже не однакові з кожного погляду: громади мужицькі і обшари двірські

Фільваркова система ведення господарства базувалась на використанні: технічних засобів, високопродуктивних тварин, високоврожайних сортів сільськогосподарських культур, прогресивних технологій тощо. І все це в комплексі забезпечувало ефективне ведення господарської діяльності. Саме із-за цих обставин, як підкреслював І. Франко, «ми ставимо вам за приклад господарку фільваркову: тільки така господарка в нашім краю може оплатитись і може розвиватися та поступати поровень з розвоєм рільництва в цілім світі» [2, с. 179]. Щодо дрібних господарств у мужицькій громаді, то Великий Каменяр вказує, що «Мусить бути можна, бо так як є досі, дальше бути не може» [2, с. 178-179]. Виходячи з цього, І. Франко розробив цілу систему переходу дрібних господарств на рейки фільваркового господарювання з метою поліпшення соціального стану простого люду. Цим проблемам він прис-

вятив навіть окрему статтю «Кілька слів о проекті фільваркової господарки на селянських ґрунтах» [2, с. 218-221]. Розробки привабливі, але як вони реалізовувались би на практиці – невідомо було І.Франку і поколінням земляків, що прийшли після нього. Все залишилося на рівні добрих і обнадійливих намірів – можливо з часом нащадки Великого Каменяра візьмуться за реалізацію його грандіозних пропозицій для підвищення соціально-економічного рівня життя населення.

Тепер повернемось знову до суті громади. В першу чергу звернемо увагу на те, що радив І. Франко громадам для поліпшення свого господарського стану і, отже, підвищення соціального рівня життя народу. Ось що він сказав з цього приводу: «Ми радимо тільки, щоб кожда наша громада для ліпшого господарювання перемінилася в одну, дві чи стільки там спілок рільничих, зав'язаних на підставі легального контракту на разі на час кількох літ» [2, с. 180]. Він рекомендував конкретні пропозиції, як цього досягти. При цьому підкреслював, «щоб в кождій громаді найшлося хоч кілька людей інтелігентних, письменних і тямущих в справах господарських та рахунковості, щоб могли давати привід при веденні господарства в такій многолюдній спілці» [2, с. 180]. Ці проблеми І. Франко вважав найважчими і найтруднішими при їх розв'язанні щодо подолання кризових явищ у соціальній сфері суспільства. «Коли дасться як-небудь перебороти ся трудність, підкреслював Великий Каменяр, тоді ми певні, що зав'язування таких спілок рільничих буде для наших громад найліпшим виходом з нинішньої біди» [2, с. 180].

Узагальнюючи вищесказане, можна з високою вірогідністю стверджувати, що громади відіграли значну роль у розвитку різних сфер суспільних відносин, серед яких виділяється їх роль у сферах ведення господарської діяльності як основи підвищення соціально-економічного рівня життя населення. Результати Франкових досліджень досить ґрунтовно підтверджують сказане. Вони були спрямовані на підвищення результативності ведення дрібних селянських господарств, еталоном розвитку для яких він пропонував фільваркову господарку. Саме у підвищенні ефективності ведення господарської діяльності І. Франко вбачав дієвість громад, підвищення їх ролі і значення в поліпшенні життєвих умов простого люду. В сьогоднішніх умовах нащадки Великого Каменяра стикаються із тими самими проблемами, що були в кінці XIX і на початку XX століть. Їх розв'язання у значній мірі залежить від того, наскільки ми зуміємо використати досвід минулого у функціонуванні громад, діяльність яких спрямована перш за все на розв'язання проблеми соціальної відповідальності. При цьому важливо врахувати сьогоднішні реалії розвитку господарських формувань на селі. Поєднання минулого і сучасного є надійною основою розвитку та забезпечення результативного функціонування відновлення діяльності громад в умовах сьогодення для вирішення соціально-економічних завдань у державі. Не слід також забувати відомі пророчі слова Тараса Шевченка:

«Громадою обух сталить,
Та добре вигострить сокиру,
Та й заходиться вже будить» [5]

Отже, Кобзар розглядав роль і значення громади більш ширше і глибше, ніж І. Франко, і яке далеко виходило за межі її соціально-економічної суті і пропонувалося розв'язання більш глобальних проблем суспільних відносин, а саме: зміна суспільно-політичного ладу в державі.

Література:

1. Українська радянська енциклопедія. Том. 3. – К.: Головна редакція Української радянської Енциклопедії, 1960. – 576 с.

2. Франко І. Зібрання творів: у 50-ти томах. Том 44, книга 2. Економічні праці (1888-1907) / І. Франко. – К.: Наукова думка, 1985. – 768 с.

3. Франко І. Зібрання творів: у 50-ти томах. Том 44, книга 1. Економічні праці (1878-1887) / І. Франко. – К.: Наукова думка, 1984. – 695 с.

4. Сучасний тлумачний словник української мови: 65000 слів / За заг. ред.. д-ра філол. наук, проф. В.В. Дубічинського. – Х.: ВД «Школа», 2006. – 1006 с.

5. Шевченко Т. Зібрання творів: у 6 т. / Т. Шевченко – К., 2003. – Т.2: 1847-1861. – С. 280; 704-706.

Кононенко Т.В., д-р.филос. наук, доц.
Донецкий юридический институт МВД Украины, Кривой Рог

ПРОБЛЕМА ГЕНДЕРНОГО РАВЕНСТВА

Важнейшими линиями идентификации человека являются пол и гендер. Мы разделяем точку зрения о необходимости разграничения данных понятий. Пол – прежде всего биологическая характеристика. Это стартовая позиция, с которой рождается человек. Гендер же – социальная, поведенческая конструкция. Он отображает социокультурный аспект половой принадлежности.

В современной научно-исследовательской литературе выделяют три основных теории гендера. Первая – теория гендера как социальной конструкции, в рамках которой он рассматривается как организованная модель социальных отношений между мужчинами и женщинами. Здесь гендер, во-первых, строится через семью, социализацию и влияние средств массовой информации; во-вторых, создается самими индивидами в ходе гендерной идентификации. Вторая – теория гендера как структуры. Ее представители рассматривают гендер во взаимодействии с другими социально значимыми признаками, прежде всего расой и классом. Гендер предстает процессом формирования личности в соответствии с рядом социокультурных норм. Наконец, третья – теория гендера как культурной метафоры, в рамках которой он рассматривается с точки зрения символического и культурного аспек-

тов существования общества, маркировки традиционного мужского и женского.

Безусловно, общество вырабатывает некоторые универсалии восприятия мужского и женского. Так, мужское начало ассоциируется с активностью, напористостью, стремлением к лидерству и господству, агрессивностью, авторитаризмом, эгоцентризмом, рациональностью и креативностью. Женское же начало связывается с пассивностью, мягкостью, терпимостью, стремлением к поиску согласия, заботой, альтруизмом, эмоциональностью и чувственностью.

Понятие гендера получает широкое распространение с развитием феминистского движения. Теоретики феминизма используют его для разделения половых различий, обусловленных природой, и качеств, моделей поведения, которые считаются в обществе мужскими или женскими. Понятие гендера ставит под сомнение природное происхождение различий между мужчиной и женщиной и объясняет их социальными процессами.

Необходимо заметить, что человек не всегда замечает и адекватно реагирует на примеры гендерного неравенства, поскольку имеет место определенное обществом представление о мужской и женской роли, стереотип восприятия. Ни мужчина, ни женщина не исключаются из общественной сферы, но включаются лишь на определенных условиях: мужчина как активное начало, женщина – как пассивное. Нарушение данных стереотипов приводит к общественному порицанию. Гендерное же равенство предполагает нарушение традиционных границ восприятия мужского и женского. Эмансипация должна касаться обоих полов. Мужчина и женщина на равных должны быть включенными и в сферу карьеры, и в сферу домашнего хозяйства.

Статья 24 Конституции Украины провозглашает равные конституционные права и свободы и равенство граждан перед законом. Она исключает привилегии или ограничения по признакам пола. Равенство прав мужчины и женщины обеспечивается: предоставлением женщинам равных с мужчинами возможностей в общественно-политической и культурной деятельности, в получении образования и профессиональной подготовке, в труде и вознаграждении за него; специальными мерами по охране труда и здоровья женщин, установлением пенсионных льгот; созданием условий, которые дают женщинам возможность сочетать работу с материнством; правовой защитой, материальной и моральной поддержкой материнства и детства, включая предоставление оплачиваемых отпусков и других льгот беременным женщинам и матерям.

Закон Украины об обеспечении равных прав и возможностей женщин и мужчин, целью которого является достижение паритетного положения женщин и мужчин во всех сферах жизнедеятельности общества путем правового обеспечения их равных прав и возможностей, ликвидации дискриминации по признаку пола, определяет равные права женщин и мужчин как отсутствие

ограничений или привилегий по признаку пола, равные возможности – как равные условия для реализации равных прав женщин и мужчин, гендерное равенство – как равный правовой статус женщин и мужчин и равные возможности для его реализации, позволяет лицам обоих полов принимать равное участие во всех сферах жизнедеятельности общества.

Согласно статье 3, государственная политика по обеспечению равных прав и возможностей женщин и мужчин направлена на: утверждение гендерного равенства; недопущение дискриминации по признаку пола; применение положительных действий; обеспечение равного участия женщин и мужчин в принятии общественно важных решений; обеспечение равных возможностей женщинам и мужчинам относительно объединения профессиональных и семейных обязанностей; поддержку семьи, формирование ответственного материнства и отцовства; воспитание и пропаганду среди населения Украины культуры гендерного равенства, распространение просветительской деятельности в этой сфере; защиту общества от информации, направленной на дискриминацию по признаку пола.

Акцентируем еще раз. Гендерное равенство предполагает равенство прав. Необходимо защищать права не только женщин, но и мужчин. Для этого должна быть программа гендерного и правового воспитания, направленная на преодоление гендерных стереотипов и дискриминации. Необходимо изучать и устранять все барьеры, мешающие человеку проявиться как личности, создавать равные возможности для реализации личности мужчины и женщины во всех сферах жизнедеятельности.

Романуха О.М., канд. іст. наук, доц.
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, м. Кривий Ріг

ПИТАННЯ ПОВЕРНЕННЯ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ У СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИНАХ

Збереження культурних цінностей – важливе завдання кожної держави. Вони беруть активну участь у формуванні національної свідомості народу, прилучають людину до системи загальнолюдських і національних цінностей, колективної історичної пам’яті, соціального досвіду попередніх поколінь. Саме на цій основі стає можлива ідейна консолідація нації, економічний і культурний розвиток. Проте хід історичних, культурних та політичних процесів часто призводив до незаконного переміщення культурних цінностей, що породжувало необхідність їх реституції. Дані процеси є типовими у міждержавних відносин країн усього світу. Зважаючи на тісні історичні та культурні

взаємини України та Російської Федерації – питання повернення культурних цінностей у відносинах Києва та Москви посіло важливе місце.

Його вивченню приділяється значна увага. Серед існуючих публікацій варто згадати роботи Н.П. Барановської, В.Ф. Верстюка, В.С. Віднянського [1], В. Акуленко [2], П.Толочко [3]. У них дослідники ґрунтовно розглянули проблеми повернення культурних цінностей, виклали власні міркування, щодо вирішення цієї проблеми.

Історична близькість України та Російської Федерації обумовлювала між ними постійний обмін предметами культури. Враховуючи залежність України від Росії, часто ці обміни відбувалися не на паритетній основі, що ставало причиною незаконного переміщення українських культурних цінностей до Росії. За оцінками експертів в сховищах Росії перебувають: близько 750 археологічних колекцій; клейноди гетьманів; понад 10 млн. пам'яток історії та культури; 30 тис музейних предметів евакуйованих в роки Великої Вітчизняної війни; 3 тис. архівних фондів вивезених протягом 1951-1972 рр. [4].

Тому з проголошенням незалежності, перед Україною постало дуже складне завдання: вирішити долю українських культурних цінностей незаконно вивезених з території України. Початком роботи можна вважати підписання 14 лютого 1992 року в м. Мінську головами держав-членів СНД «Угоди про повернення історико-культурних цінностей державам їхнього походження». Однак, невдовзі проти неї в засобах масової інформації та парламенті Російської Федерації пройшла хвиля протестів, унаслідок яких 20 травня 1992 року Державна Дума Російської Федерації змушена була денонсувати її. Розблокувати ситуацію допоміг лише спільно погоджений Протокол про співпрацю між Національною комісією з питань повернення в Україну культурних цінностей та Державною комісією Російської Федерації з проблем реституції, підписаний 1993 року. В 7 пункті документу зазначалось, що: «Всі культурні цінності, які законно належать колишнім радянським республікам буде повернено» [5].

Поступове налагодження діалогу невдовзі було перерване прийнятим 5 липня 1996 року Державною Думою Російської Федерації Закону «Про право власності на культурні цінності, переміщені на територію Росії в наслідок Другої світової війни» [3]. Проте обурення з українського боку мали результат. Невдовзі Російською Федерацією було підготовлено спеціальні коментарі про врахування інтересів України та інших держав – колишніх республік СРСР, що мають право на повернення їх національних культурних надбань.

Дана ситуація змушувала Україну міняти тактику і заручатися підтримкою світової спільноти, використовувати методи політичного тиску. Це мало тимчасовий ефект. Протягом переговорного періоду українській стороні вдалося повернути чимало культурних цінностей. Лише в 1994 році в Україну повернулась частина історико-культурних документів О. Довженка та колек-

ція мистецьких творів художників М. Андрієнка, Г. Синиці, у 1996 році матеріали архіву Марко Вовчок. Більшість культурних цінностей було повернуто у першій половині та середині 90-х років XX століття (312 490 одиниць). У подальшому відбувався спад цієї роботи при активізації процесів реституції. У другій половині 90-х років XX століття Україна отримала 1 258 одиниць культурних цінностей, а на початку XXI століття лише 26. Причому серед переданих Україні речей на початку 90-х років XX століття переважали слайди, різні документи. Експонати ж, які становили значну культурну цінність передавались у незначній кількості. Це зумовлювалось необхідністю проведення пошукових робіт та показу шляху їх переміщення до Російської Федерації.

Події 2014 р. перевернули ситуацію у сфері повернення культурних цінностей до гори ногами. Анексія Криму, війна на Сході України автоматично позбавили її можливості контролю культурних цінностей та пам'ятників історії, що перебували там. Не підконтрольність окупованих територій мала негативні наслідки: розкрадання культурних цінностей; незаконне переміщення їх до інших музеїв; неможливість надання гарантій належного зберігання. За інформацією Міністерства культури України, на тимчасово окупованих територіях розташовано 99 музеїв, у яких зберігалося до 2 мільйонів експонатів. Головна увага відтепер приділялася моніторингу переміщенні культурних цінностей, звернення уваги світової спільноти на існуючу ситуацію, максимальне повернення в Україну культурних цінностей, що перебували на тимчасових виставках за кордоном.

Так значного обурення української спільноти викликало вивезення влітку 2016 року до Москви на виставку присвячену 200-річчю від Дня народження Айвазовського 38 картин з картинної галереї Айвазовського у Феодосії. Тривалий час не вщухала боротьба і відносно музейних предметів, переданих Україною для експонування на Виставку «Крим. Золотий острів у Чорному морі» до Музею Алларда Пірсона – археологічного музею Амстердамського університету (Королівство Нідерланди).

Отже, питання повернення культурних цінностей актуальне у багатьох аспектах. Його вирішення матиме для України важливе культурне, історичне значення, в міжнародному плані сприятиме покращенню двосторонніх відносин з Російською Федерацією, збереженню світового культурного спадку, зниженню рівня політичної напруги. Протягом перших десятиріч незалежності, Україна та Росія пройшли складний шлях по налагодженню роботи: було створено відповідні комісії; нормативно-правову базу; проведено перші передачі культурних цінностей один одному. Проте загострення відносин України та Російської Федерації у 2014 році заморозило подальше розв'язання проблеми на невизначений час. Територіальні спори, військовий конфлікт, економічні війни ставили під сумнів ефективність реалізації попередніх домовленостей та результативність роботи у цілому. До раніше не вирішених

питань додалися проблеми незаконного переміщення культурних цінностей на території АР Крим, повернення експозицій, з музеїв Криму, що перебували на виставках в іншим музеях світу, тощо.

Література:

1. *Україна: утвердження незалежної держави (1991-2000) / Н.П. Барановська, В.Ф. Верстюк, С.В. Віднянський та ін. :Під. ред. В.М. Литвиненко. – К.: Альтернатива, 2001. – 753 с.*
2. *Акуленко В. Повернути законному власнику / В. Акуленко // Політика і час. – 1997. – №7. – С.48*
3. *Толочко П. Одіссея скіфського золота / П. Толочко // Дзеркало тижня. – 2002. – 12 січня. – С.22*
4. *Єщенко В. Культурним цінностям – вітчизняну «прописку» / В. Єщенко, В. Врублевская // Політика і час. – 1994. – №3. – С.50-53*
5. *У «режимі найбільшого сприяння» з круглого столу «Повернення культурних цінностей. Початок українсько-російського діалогу», записала М. Макаревич // Політика і час. – 1997. – №9. – С.64*

Бистра М.О., канд. іст. наук, доц.
Донецький національний університет ім. Василя Стуса, Вінниця

ОСВІТЯНИ В СТРУКТУРІ РАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НАПЕРЕДОДНІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Особливості соціальної структури радянського суспільства незважаючи на те, що вже спростовано радянський міф про існування історичної спільноти «радянський народ», до сьогодні залишаються предметом наукової дискусії вітчизняних і зарубіжних дослідників. Не з'ясовано ще багато питань, які стосуються закономірностей формування і розвитку радянського суспільства, природи тоталітарної свідомості, поведінкових мотивів населення тощо. Як частка радянського суспільства освітяни не тільки впливали на нього, а й самі були продуктом того часу і суспільства. Отже, вивчення місця освітян у соціальній структурі напередодні Другої світової війни допоможез'ясувати сутність процесів, що відбувалися у радянському суспільстві, а отже і краще зрозуміти поведінку радянських громадян під час війни.

Зміна соціальної структури суспільства була однією з основних цілей, яку ставили перед собою більшовики. Важливою передумовою таких змін стала відповідним чином розбудована система освіти, основним фігурантом якої виступала нова радянська інтелігенція. Формуванню цієї «народної за суттю» інтелігенції приділялася чимала увага держави. Оскільки освіта виступала своєрідною «вітриною» соціалізму, то освітні цілі держава виділяла значні кошти. Так, тільки з 1928 по 1938 рр. республіка витратила 6079,9 млн крб. на освіту, з яких у 1938 р. – 2699,6 млн крб. [1, с.11]. Це сприяло

стрімкому зростанню кількості освітніх закладів, а також педагогів у них. За матеріалами перепису 1939 р. кількість представників науково-педагогічної інтелігенції у порівнянні з 1926 р. зросла у 3,6 разів і становила 232 409 осіб. Зростає кількість українців серед освітян, відбувається фемінізація освітньої галузі. На 1939 р. питома доля українців серед представників науково-педагогічної інтелігенції досягла 71,3%. Частка жінок серед учителів у 1930-х рр. дорівнювала 54,7%, а серед науковців – 31,1%. [2, с.95; 3, с.193]. Ці процеси пояснюються українізацією, гендерною політикою влади, а також певною мірою падінням престижності педагогічної професії.

Зростання кількості інтелігенції в міжвоєнний період супроводжувався якісними змінами негативного характеру. За даними Г.В. Касянова такі характеристики інтелігенції як загальнокультурний рівень, кваліфікаційно-професійні показники значно знизилися у порівнянні з дореволюційними. І томузначну частину працівників розумової праці, на думку дослідника, можна було віднести тільки до «напівінтелігенції» [4, с. 166-167].

Це стало наслідком соціальних експериментів радянської держави. Поняття «інтелігент» фактично було підмінено поняттям «людина на посаді», що створювало підґрунтя для маніпуляції громадською думкою. У справі доступності освіти використовувався грубий класовий принцип. Той же принцип став основним у підборі викладацьких кадрів, професійні ж якості відігравали другорядну роль. Класовим підходом часто керувалися і під час присвоєння наукових ступенів, вчених звань. Знизився рівень та якість життя представників науково-педагогічної інтелігенції в порівнянні з дореволюційним. Значний вплив на якість освітніх кадрів мали і масові репресії. Ми не можемо назвати точну кількість репресованих освітян у 1920 – 1930-х рр., проте навіть неповні дані дають можливість уявити масштаби подій. Тільки з 1937 по 1939 рр. за підрахунками В.М. Нікольського в УРСР було репресовано 5 762 представника науково-педагогічної інтелігенції [5, с.230, 271 – 272, 274, 294 – 296]. За словами В.І. Марочка і Г.Хіллінга, терор проти українських педагогів зачепив близько третини їхнього складу [6]. Однак насправді постраждалих було набагато більше, такими можна вважати ледве не всіх представників науково-педагогічної інтелігенції, оскільки вони були втягнуті в процеси репресивного характеру. Тому визначити масштаб моральної шкоди, заподіяної інтелектуальній еліті України, майже не можливо.

Отже, в міжвоєнну добу внаслідок цілеспрямованої державної політики відбувається становлення так званої нової радянської науково-педагогічної інтелігенції До позитивних соціальних тенденцій можна віднести швидке зростання її чисельності, збільшення в рядах освітян кількості українців, а також жінок. Проте мали місце і негативні процеси. Зокрема, відбувалося зниження професійного рівня освітян, процес українізації та пролетаризації освіти носив формальний характер, серйозного удару по моральному стану і соціальному статусу освітян завдали репресії. Як наслідок, народна за скла-

дом науково-педагогічна інтелігенція перестає повною мірою виконувати свою соціальну роль, і поступово перетворюється з суб'єкту на об'єкт історичного процесу.

Література:

1. Культурное строительство СССР: Стат. сборник. – Москва, Ленинград: ГОСПЛАНИЗДАТ, 1940. – 268 с.

2. Всесоюзная перепись населения 1926 г. Т.XXVIII Украинская ССР. Итоги по республике. Полесский подрайон. Занятость. – М.: Издание ЦСУ Союза ССР, 1930. – 437 с.

3. Всесоюзная перепись населения 1939 года: Основные итоги / под ред. Ю.А.Полякова. – М.: Наука, 1992. – 256 с.

4. Касьянов Г. В. Українська інтелігенція 1920-30-х років: соціальний портрет та історична доля / Г. В. Касьянов. – К.: Глобус; К.: Вік; Едмонт: Канадський інститут українських студій Альбертського університету, 1992. – 175 с.

5. Марочко В.І. Репресовані педагоги України: жертви політичного терору (1929-1941) / В. І. Марочко, Г. Хілліг; Ін-т історії України Нац. акад. наук України, Марбурзький ун-т (Німеччина). – К.: Науковий світ, 2003. – 302 с.

6. Нікольський В.М. Репресивна діяльність органів державної безпеки СРСР в Україні (кінець 1920-х-1950-ті рр.). Історико-статистичне дослідження / В. М. Нікольський. – Донецьк: Видавництво ДонНУ, 2003. – 624 с.

Дєнєжніков С.С., канд. філос. наук
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

SMART-ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Проблеми сучасного етапу розвитку цивілізації багато в чому обумовлені глобальною інформатизацією і є принципово новими, оскільки виникли в останні два десятиліття і не мають аналогів в історичному минулому. Хоча ці проблеми ще не знайшли відображення в масовій свідомості, яка істотно відстає від темпів розвитку сучасної інформаційної цивілізації, їх наслідки виявляються на всіх рівнях соціального буття, в тому числі і в освіті. Крім того, в останні роки інформація стає стратегічним ресурсом і ключовим фактором розвитку цивілізації. В умовах формування інформаційного суспільства ефективність використання інформації в значній мірі визначає розвиток економіки, науки, освіти та культури, конкурентоспроможність тієї чи іншої країни в світовій спільноті, якість життя її населення та національну безпеку.

Не менш важливо оцінити вплив інформації на підлітків, які більше за інших страждають від порушення традиційних комунікаційних зв'язків. У сучасному світі інформація і знання становлять головну перетворюючу силу, а інформаційні ресурси є стратегічними ресурсами суспільства. У зв'язку з цим все більш затребуваною стає спеціальна підготовка людини до життя в інформаційному суспільстві, адже кар'єра майбутнього фахівця багато в чому

залежить від уміння своєчасно знаходити і продуктивно використовувати нову інформацію. У ході формування нового освітнього середовища своєї професійної діяльності педагог незмінно стикається з групою проблем. Вони пов'язані, в першу чергу, з відсутністю розвиненої і систематизованої теорії навчання в сучасних інформаційно-освітніх середовищах, з недостатнім рівнем сформованості понятійно-категоріального апарату в області інформатизації освіти. Крім того, відсутні навчально-методичні комплекси, необхідні для ефективного навчання в сучасних інформаційно-освітніх середовищах. Також спостерігається нестача відповідних знань та умінь у педагогів, обумовлених невисоким рівнем їх методичної підготовки і перепідготовки для роботи в нових умовах [1, с. 58].

Усе це створює умови для віртуалізації освітнього процесу, в результаті якого знижується рівень якості освіти. Досягнення в галузі інформаційних технологій надають нові інструменти для викладачів і учнів в процесі навчання. Сучасна освіта має безперервний характер, цьому сприяють й інформаційні технології. За останні роки здійснено масове оснащення освітніх установ технікою. Правда, в сучасних вишах використовуються комп'ютери різних поколінь і відповідно володіють різними можливостями, що об'єктивно знижує темпи ефективної інформатизації освітніх установ. За твердженням соціологів, сучасне суспільство знаходиться в руслі нової технологічної хвилі на базі нано-, кібер і інших інноваційних технологій. Однією зі складових цієї хвилі є смарт-технології, Smart-пристрої, смарт-ресурси, що з'єднуються в Smart-системах. Це «розумні» пристрої з власним, вбудованим штучним інтелектом, що перетворюють взаємодію в медіа-просторі.

Окремий напрямок – це використання смарт-освіти для людей з обмеженими можливостями, оскільки вона значно урізноманітнює процеси їх реабілітації. Тому можливості, які відкривають електронні навчальні курси та смарт-освіта, повинна стати особливо привабливими для людей з обмеженими можливостями. Smart-технології змінюють систему освіти, що проявляється, зокрема, в наступному: 1) у введенні принципів навчання протягом усього життя; 2) застосуванні новітніх дистанційних освітніх технологій і технологій електронного навчання; 3) полегшення процедур ліцензування та акредитації. Смарт-університети, що виступають центрами наукового та інноваційного розвитку кожного регіону і стимулюючі інтерес до інтенсивного розвитку всіх галузей економіки, є основою Смарт-міст, які в кінцевому випадку створять Smart-державу [2, с. 58-61].

Це відкриває перед студентами і викладачами нові перспективи. По-перше, з’являється можливість отримувати практико-орієнтовану освіту. По-друге, спрощується процес регулярного коригування навчальних електронних матеріалів викладачами. По-третє, здійснюється регулярне поповнення електронних ресурсів «свіжою» інформацією з професійних сайтів і блогів. По-четверте, в учнів з'являється змога вивчати актуальний матеріал, який за-

требуваний сучасним ринком. По-п'яте, подібні технології дозволяють вибудовувати індивідуальну траєкторію навчання, в результаті чого ми отримуємо наступний результат: 1) студентам буде надана змога самостійно вивчати навчальні дисципліни за електронними курсами; 2) «відвідувати» віртуальні семінари; 3) брати участь у вебінарах; 4) дивитися лекції в режимі онлайн або в записі; 5) виконувати контрольні роботи в електронному середовищі навчання [1, с. 60].

Необхідною умовою формування і розвитку Smart-суспільства є Smart-освіта, оскільки вона є найважливішим засобом розвитку Smart-суспільства. Мета Smart-освіти – розвиток особистості людини як суб'єкта Смарт-взаємодії, а також формування Smart-компетентності суб'єктів як складової частини їх інформаційної компетентності знань. Формування і розвиток смарт-культури суб'єктів: Smart-культури взаємодії, відносин в Smart-середовищі, Smart-безпеки, комп'ютерної та інформаційної етики. Як і Smart-суспільство, Smart-культура не є самостійною сутністю, це складова частина інформаційної культури, медіакультури, що базується на ній і розвиває її. Особисті Smart-компетентності і смарт-культура є умовою розвитку і саморозвитку суб'єкта, його смарт-освіти і самоосвіти для Smart, що проявляється в наступних особливостях:

- Освіта і самоосвіта суб'єкта на підставі Smart-освіти, отриманих в ній знань і особистісного розвитку. Вона пропонує активне використання смарт-систем, розвиток інформаційного світогляду, мотивації до пізнання світу.
- Адаптація суб'єкта в Smart-суспільстві. Це не тільки технологічна і соціокультурна адаптація в Smart-середовищі, а й психологічна стійкість суб'єкта до умов і впливів Smart-середовища, вміння захистити своє внутрішнє і особисте інформаційне середовище.
- Розвиток пізнавальної та діяльнісної активності суб'єкта в Smart-середовищі. Суб'єкт Smart-суспільства не повинен бути споживачем, він повинен розвивати і розвиватися, щоб завжди залишатися інтелектуальна й психологічно вище будь-якого кібер «агента».

Багато питань функціональної спрямованості інформаційних процесів в сучасній освіті так чи інакше пов'язані зі Smart-освітою, яка здатна забезпечити максимальний рівень просвіти, відповідно завданням і можливостям сьогоднішнього світу; адаптацію молодих людей до швидко мінливих умов освітнього середовища; гарантії переходу від книжкового контенту до інтерактивного. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба: вже сьогодні необхідно готувати фахівців, що володіють навичками роботи в тимчасовому Smart-суспільстві, де сукупність використання спеціалістами технологічних інновацій та Інтернету призводить до нового, більш високого рівня суспільства, що, зокрема, проявляється в освітніх, науково-дослідних і соціальних результатах діяльності. Зазначені пропозиції повинні дозволити раціональніше ви-

користовувати інтелектуальні та інформаційні ресурси для підготовки слухачів і проведення наукових досліджень в рамках розширеного освітнього простору, а також скоротити витрати на освіту, підвищення кваліфікації та перепідготовку співробітників [3, с. 142].

Переважна більшість сучасних проблем, пов'язаних з формуванням інформаційного суспільства, є комплексними і вимагають для свого аналізу міждисциплінарного підходу, який бере свій початок на рівні конкретного вишу або іншого освітнього закладу. Природно, що в зв'язку з цим виникає необхідність більш ґрунтовного дослідження ролі інформації у формуванні, зокрема, нових моделей освіти. Необхідно виділити перспективні напрямки розвитку інформаційного суспільства, принциповим чином впливають на освітню сферу, зокрема, розробку нових методів, які повинні дозволити людині не тільки правильно зрозуміти і дослідити нову високодинамічну інформаційну картину світу, але і, осягнувши єдність законів інформаційного обміну в природі і суспільстві, навчитися цілеспрямовано формувати картину в ім'я свого майбутнього. Віртуальні тенденції в освіті проявляються також в тому, що в даний час з'являються нові високі інформаційно-комунікативні технології, електронні послуги, соціальні мережі, Інтернет та набувають глобального характеру, охоплюючи всі сфери життєдіяльності суспільства; формується інформаційно-комунікативна єдність і різноманіття людської цивілізації.

Література:

1. *Борисенко И.Г. Виртуальные тенденции в глобальном образовательном пространстве: smart-технологии / И.Г. Борисенко // Философия образования, 2015.– № 3.– С. 55-64*

2. *Тихомирова Н.В. «Умные» кадры для Smart-города / Н.В. Тихомирова // Информационное общество. – 2012. – № 6. – С. 58-61.*

3. *Тоффлер Э. Третья волна / Э. Тффлер. – М.: АСТ, 2002. – 261 с.*

Серебрянська І. М., канд. філол. наук, доц.
Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара

ОСВІТА В УКРАЇНІ: ВІД КИЇВСЬКОЇ РУСІ ДО НАШИХ ДНІВ (семантична специфіка освітніх номінацій)

На всі зміни, що відбуваються сьогодні в суспільстві, досить відчутно реагує освіта. «Вона найбільшою мірою здатна відображати і демонструвати якість трансформації сучасності. <…> Через систему освіти відбувається найнадійніший та найцивілізованіший шлях прогресу та реформ у розвитку суспільства»[2, с. 41].

Історія й культурно-педагогічні традиції української школи (у широкому розумінні цього слова) свідчать про міцний національний ґрунт освіти,

пов'язаний із досягненнями Київської Русі, українськими братськими школами, функціонуванням Острозької та Києво-Могилянської академій, козацькою системою виховання й навчання.

Мета наукової розвідки – простежити й узагальнити розвиток вітчизняної освіти з найдавніших часів через аналіз семантики слів на позначення освітніх понять.

Аналізуючи семантичні значення освітніх номінацій, представлених у текстах енциклопедичних джерел [1, 3, 4, 5], нам вдалося виділити такі тематичні групи лексики, що репрезентує часові, географічні та політичні особливості національної освіти: «Освіта до часу хрещення України-Русі», «Освіта від 988 р. до упаду Києва», «Освіта від упаду Києва до половини XVI ст.», «Освітній рух II пол. XVI ст. – I пол. XVII ст.», «Освіта на Правобережній Україні та Галичині II пол. XVII ст. – кін. XVIII ст.», «Освіта на Гетьманщині та Слобожанщині в II пол. XVII ст. – кін. XVIII ст.», «Освіта на Наддніпрянській Україні в XIX ст.», «Освіта на Наддніпрянській Україні в 1901-1920 рр.», «Освіта на Галичині 1772-1848 рр.», «Освіта на Галичині 1848-1920 рр.», «Освіта на Буковині», «Освіта на Закарпатті», «Освіта в Україні за радянських часів», «Освіта України в еміграції».

Перші три тематичні групи репрезентують витоки української писемності. Вони представлені невеликою кількістю понять, що є ключовими для розвитку освіти кожної конкретної доби, та відповідними номінаціями:

«Освіта до часу хрещення України-Русі»: первісні письмена, оповідання ченця Храбра, кирилиця та глаголиця;

«Освіта від 988 р. до упаду Києва»: стародавня школа, предмети навчання, “Книжное почитаніе”, списування книг, література в Київській Русі;

«Освіта від упаду Києва до половини XVI ст.»: церковні школи для міщанства і селянства, мандрівні учителі, азбука-границя, Часословець, Франциск Скорина.

Тематична група «Освітній рух II пол. XVI – I пол. XVII ст.» представлена більш широким рядом освітніх понять і відповідних номінацій: кальвінські школи, соцініанські школи, католицькі школи, єзуїтські школи, уніатські школи, братські школи, Замойська академія, Острозька школа (академія), Львівська братська школа, Київська братська школа, Лаврська школа, Києво-Могилянська школа (колегія, академія).

Групу «Освіта на Правобережній Україні та Галичині II пол. XVII ст. – кін. XVIII ст.» формують слова на позначення:

- типів шкіл: окружні школи, підокружні школи, парафіяльні школи – вищі (в містах і містечках) та нижчі (в селах), василіянські школи, піярські школи,єзуїтські школи;
- власних назв навчальних закладів, що функціонували в той час у різних округах країни, наприклад, в Українському окрузі: Вінницька окружна школа, Житомирська підокружна школа, Любарська підокружна школа та ін.

«Освіта на Гетьманщині та Слобожанщині в ІІ пол. XVII ст. – кін. XVIII ст. у мовній картині світу українського народу представлена такими словами: Києво-Могилянська академія; Новгород-Сіверська архієрейська школа; Чернігівський колегіум; Харківський колегіум; Переяславська семінарія.

Тематична група «Освіта на Наддніпрянській Україні в XIX ст.» складається із:

- слів на позначення типів навчальних закладів: вищі жіночі школи, хлоп'ячі гімназії, інститути шляхетних дівчат, дівочі прогімназії та гімназії, дівочі єпархіальні школи, народні школи, повітові школи, учительські інститути, школи професійної освіти, недільні школи;
- власних назв навчальних закладів, наприклад: Харківський університет та наукові товариства при ньому: Товариство дослідників природи; Товариство досвідних наук; Математичне товариство та ін.;
- номінацій керівних освітніх органів: Міністерство народної освіти; земства в освітній справі;
- номінацій нормативних документів із питань освіти: Статут про початкові народні школи; Статут про земські установи; Освітній план членів Кирило-Мефодіївського братства.

Освіта на цій самій території у XX ст. доповнюється такими назвами:

- етапи розвитку освіти відповідно до зміни політичної влади в конкретний історичний період: освіта за української Центральної Ради; освіта за Гетьманату; освіта за Директорії; освіта за часів більшовицької і денікінської окупації;
- українські часописи: журнали-місячники “Вільна українська школа”(орган Всеукраїнської учительської спілки), перший український бібліографічний часопис “Книгарь”.

Тематична група «Освіта на Галичині 1848–1920 рр.» представлена номінаціями:

- керівних освітніх органів: Український крайовий шкільний союз; Крайова шкільна рада;
- учительських періодичних органів: “Школьний часопис”, “Учитель”, “Луна”, “Прапор”, “Учительське слово”, “Учительський голос”;
- студентських організацій: “Академическій кружок”, “Дружній лихвар”, “Академічне братство”, “Кружок правників” та ін.

Тематична група «Освіта на Закарпатті» – номінаціями:

- типів шкіл: монастирські школи, церковні школи, дяківки;
- навчальних закладів: Мукачівська духовна семінарія,Ужгородська учительська семінарія;
- нормативних освітніх документів: Мадярський шкільний закон 1868 р.; шкільний язиковий закон 1879 р.; “Апоніїв” закон 1907 р.;
- культурно-освітніх організацій: “Просвіта”, “Пряшевское литературное заведеніе”, “Литературное общество св. Василія Великого”, “Русская бесіда”.

Сфера освіти в Україні за радянських часів була тісно пов'язана з панівною ідеологією, що знайшло своє втілення й на мовному рівні, зокрема в таких назвах, як партійна освіта, робітнича освіта, політична освіта. Лексичний склад української мови поповнився новими словами на позначення освітніх понять, надзвичайно актуальних у той період (трудова школа, інститут народної освіти, комісар університету тощо), які були характерними для всієї території Радянського Союзу і не відбивали національних особливостей розвитку освіти в Україні.

Таким чином, семантичний аналіз номінацій освітніх понять, характерних для різних історичних періодів, продемонстрував споконвічний розвиток національної галузі, її досить високий рівень на певних етапах та значний політичний вплив. Як показало дослідження, освітні пріоритети сучасності (індивідуально спрямована освіта, автономія та демократизм навчальних закладів, досвід академічної мобільності) для нас не є новими. Тож сьогодні необхідно ретельно проаналізувати здобутий українським народом досвід і, спираючись на наші багаті освітні традиції, адаптуватися до вимог нового часу.

Література:

1. *Енциклопедія українознавства [перевид. в Україні]. – К. : Книга, 1995. – 1230 с.*
2. *Мясніков В. А. Світовий освітній простір / В. А. Мясніков // Освітологія : хрестоматія : Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / Укл. : Огнев'юк В. О., Сисоєва С. О. – К. : ВП «Едельвейс», 2013. – С. 41.*
3. *Онацький Є. Українська мала енциклопедія : у 9 тт. / Є. Онацький [Електронний ресурс]. – Буенос-Айрес, 1957–1967. – Режим доступу: http://pnkvs.esy.es*
4. *Енциклопедія історії України : в 10 тт. / НАН України, Ін-т історії України; редкол. : В. А. Смолій та ін. – Київ : Наук. думка, 2003–2013.*
5. *Сіропolко С. Історія освіти в Україні / С. Сіропolко. – К. : Наук. думка. – 2001. – 912 с.*

Стуканова Ю.Р., канд. іст. наук
Горлівський інститут іноземних мов
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

ДО ПИТАННЯ ПРО ЛІБЕРАЛІЗАЦІЮ МУЗИЧНОГО ЖИТТЯ НА ДОНЕЧЧИНІ У ПЕРІОД «ВІДЛИГИ»

В умовах ослаблення державного контролю за функціонуванням культурної сфери у період хрущовської «відлиги», у Радянському Союзі почали з'являтися спроби реалізації альтернативних командно-адміністративній системі шляхів організації музичного життя, зокрема, у аспекті фінансової сторони концертної діяльності. В умовах соціалістичного законодавства, вони розвивалися нелегально, з порушенням фінансово-економічних норм. За-

гальнодержавні тенденції знаходили прояви у окремих регіонах, у тому числі на Донеччині.

Музичні процеси Донецького регіону у період «відлиги» та різні аспекти музичного життя краю вивчали українські історики, музикознавці, краєзнавці, як-от: О.В. Стяжкіна, В.М. Олендарьов, Т.І. Кірєєва, С.В. Саварі та ін. [3; 4; 6]. Діяльність офіційних установ музичного мистецтва Донбасу у 1950-і – середині 1960-х рр. досліджено у працях авторки даної розвідки [5]. Поряд із тим, питання фінансово-господарського аспекту функціонування музичних установ вивчені недостатньо. У пропонованій розвідці розглянуто прояви лібералізації музичного життя на Донеччині у аспекті фінансово-господарчої діяльності.

У Державному архіві Донецької області зберігаються документи, які вказують на те, що наприкінці 1950-х рр. у сфері естрадно-концертної діяльності музичних установ Радянського Союзу, а відтак – України та її окремих регіонів – мали місце прояви фінансово-господарчої діяльності, що порушувала радянське законодавство.

Зокрема, про це – і спроби повернути музичне життя у русло контрольованого управління – свідчить документ «Информация о результатах ревизии Сталинской областной государственной филармонии» (1959 р.), що зберігається у фонді П-326 «Донецький обласний комітет Комуністичної партії України» [1, арк. 108-122]. Документ підбиває підсумки ревізії Сталінської обласної філармонії Контрольно-ревізійним управлінням при Міністерстві фінансів УРСР. Дана ревізія відбувалася за вимогою Прокуратури СРСР і охоплювала перевірку діяльності 17 концертних бригад, 11 об'єднань і філармоній країни. Ревізія тривала з 5 червня по 10 грудня 1959 р., матеріали за результатами перевірки 9 листопада 1959 р. були направлені слідчому з особливо важливих справ при Генеральному прокурорі СРСР.

Названий документ свідчить про те, що в Радянському Союзі наприкінці 1950-х рр. з'явилися випадки тіньових способів організації музичних концертів з метою отримання прибутків. У орбіту подібних спроб втягувалися академічні музичні установи, керівництву (і окремим артистам) яких пропонувалися засоби швидкого заробітку, що будувався не за принципами регламентованих тарифікаційних ставок, а на основі безпосереднього прибутку від концертів.

Механізм дії подібних «ініціатив» був такий: у певних містах СРСР (наприклад, у Москві) організовувались концертні бригади, після чого вирішувалось питання щодо їхньої (позазаконної) належності до певних державних концертних об'єднань і організацій. Зокрема, у Сталінській обласній філармонії протягом листопада 1957 – березня 1958 рр. працювали дві естрадні бригади, які, згідно свідоцтва про дозвіл від Укргастрольбюро, належали до Якутського концертно-естрадного бюро. Разом із тим, на початковому етапі домовленостей адміністрації Сталінської філармонії про надан-

ня майданчиків для виступів вказаних естрадних бригад, вони проходили за документами як установи Орловської філармонії. Натомість у дійсності обидві естрадні бригади були створені у Москві з ініціативи громадянина М.С. Дорна [1, арк. 109].

Окрім того, ослаблення державного контролю за діяльністю музичних установ спричинило появу випадків, коли їх керівництво одержало змогу більшої маневреності у питаннях встановлення домовленостей з окремими концертними об'єднаннями, обминаючи Укргастрольбюро. Зокрема, нелегально діяв ансамбль оперети Аджарської філармонії, що проводив виступи у Сталінській філармонії протягом грудня 1958 – лютого 1959 рр. [1, арк. 109].

Ці факти можна розглядати як позитивні тенденції у плані зменшення жорсткого регламентування культурної сфери. Разом з тим, з точки зору чинного законодавства подібна діяльність була правопорушенням. Окрім того, метою домовленостей обох сторін було отримання прибутку від концертних виступів, що досягалося створенням тіньових схем, тобто незаконними діями.

Так, згідно висновків ревізії, адміністратори Сталінської і Аджарської філармоній у офіційних звітах надавали неповні дані концертів і виступів на території Сталінської області, приписували концерти, занижували цифри валового збору, тобто вели подвійну документацію. За концерти естрадних бригад, що працювали у Сталінській області, було виплачено 36 300 крб., за відсутності документів, які б підтверджували реалізацію театральних квитків [1, арк. 116].

Наприклад, М.С. Дорн, засновник естрадної бригади, що проходила за документами як установа Якутського концертно-естрадного бюро, у березні 1958 р. виплатив на рахунки адміністраторів Сталінської філармонії 4643 крб. (2665 крб. – І.С. Аксельроду, 1978 крб. – А.М. Соколовському [тут і надалі ініціали осіб зазначені згідно російськомовного документа – Ю.С.]). При цьому були відсутні документи, що відображали реалізацію квитків [1, арк. 115].

Ведення подвійної документації з боку адміністрації Сталінської філармонії у 1958-1959 рр. було характерне не лише у роботі з гастролюючими естрадними бригадами, але також із бригадами і артистами, що входили до її відання [1, арк. 110-111].

Загалом, адміністраторами естрадних бригад (як тих, що входили до складу Сталінської філармонії, так і тих, що проводили на її базі гастролі) не було включено до звітної документації 25 концертів із валовим збором 78 429 крб., було приписано 28 концертів, щодо чотирьох концертів валовий збір був занижений на 6028 крб. [1, арк. 112].

Тіньові схеми сприяли тому, що для окремих артистів відкрилися можливості вищих заробітних плат. В результаті неправильного застосування разових ставок заробітної плати за виступи і порушення норм проведених концертів, десятьом артистам протягом січня 1958 – березня 1959 рр. було виплачено непередбачені ставками кошти у сумі 21 525 крб. [1, арк. 113].

Для прикладу, протягом січня 1958 – березня 1959 рр. артист А.О. Ісаєнко отримав понад норми 7848 крб. За кожний виступ він отримував зарплату сумою 195 крб., тоді як згідно законодавства його зарплата повинна була дорівнюватись 162 крб. 50 коп. за виступ. Ще більші розбіжності між нормою і реальною оплатою стосувалися артистів А.М. Швидлера (був зачислений на тимчасову роботу з програмою «Психологические опыты») і Є.П. Ронєвої-Швидлер: при разовій ставці 80 крб. за виступ, їм нараховувалося 200 крб. і 147 крб. 50 коп. за концерт відповідно. Таким чином, загалом понад норми кожен з них отримав прибуток у сумі 2860 крб. і 1620 р. відповідно [1, арк. 113].

Ослаблення контролю з боку влади щодо функціонування музичних установ дозволило їх адміністраторам встановлювати домовленості з посередниками / уповноваженими / очільниками естрадних бригад та інших музичних об'єднань поза відома офіційних інстанцій. Подібні схеми мали негативні наслідки щодо рентабельності офіційних музичних установ. Для прикладу, секстет Сталінської філармонії під час гастролей у Ялтинській (Кримській) філармонії провів 18 концертів, 8 з яких були проведені він імені Ялтинської філармонії без оформлення відповідного договору. Внаслідок цього Сталінська філармонія не одержала коштів у сумі 26 879 крб., що складало прибуток від восьми концертів секстету. Так само, під час нелегальних гастролей ансамблю оперети Аджарської філармонії видатки Сталінської філармонії перевищили прибутки [1, арк. 121].

Загалом, ревізія встановила, що згідно чинного законодавства державні збитки від тіньових схем, що працювали за участі адміністраторів Сталінської філармонії, дорівнювали 304 600 крб. (за винятком зарплати артистів за приписані 28 концертів). Дана сума включала приховані концерти, заниження даних валового збору, зарплату артистам і адміністраторам (у тому числі позаштатним), незаконні оплати адміністраторам за реалізацію театральних квитків, зарплату обслуговуючому персоналу, орендну плату, списання театральних квитків тощо [1, арк. 121-122;]. Пояснювальна записка до річного звіту Сталінської філармонії за 1959 р. перелічує вказівки Контрольно-ревізійного управління щодо усунення вказаних фінансово-господарських правопорушень [2, арк. 34].

Отже, вивчені документи свідчать, що наприкінці 1950-х рр. набули розвитку альтернативні державним механізми організації естрадних концертів у аспекті фінансово-господарчої діяльності, які порушували тогочасні економічні норми. Ці спроби були виявлені з боку контролюючих інстанцій радянської влади і відбулося посилення контролю, повернення музичного життя у русло командного адміністрування.

Література:

1. Держархів Донецької обл. Фонд П-326. Донецький обласний комітет Комуністичної партії України. Оп. 11. Спр. 472. Переписка обкому КПУ з ЦК КПУ, міськомами, райкомами партії, міністерствами з питань роботи вищих і середніх учбових за-

кладів, культпросвітустанов і матеріали з обговорення витворів творчих працівників. 3 січня – 26 грудня 1959 р. 122 арк. – Арк. 108-122.

2. Держархів Донецької обл. Фонд Р-6416. Сталінська обласна філармонія. Оп. 1, спр. 46. Річний звіт філармонії з основної діяльності і пояснювальна записка до нього. 1959 р. 71 арк. – Арк. 23-35.

3. Олендарьов В. М. Джаз на Донеччині: проблеми історії, теорії та практики / В. М. Олендарьов // Музичне мистецтво Донбасу: вчора, сьогодні, завтра: [Зб. ст.] / Донецька державна консерваторія ім. С. С. Прокоф'єва. – К. – Донецьк, 2001. – С. 69-77.

4. Киреева Т.И. Композиторы Донбасса / Очерки жизни и творчества / Т.И.Киреева, С.В.Савари. – [2-я ред.]. – К.: Министерство культуры Украины, 1994. – 256 с.

5. Стуканова Ю. Р. Музичне життя Донбасу в період відлиги (1953-1964 роки)/ Ю. Р. Стуканова // Нові сторінки історії Донбасу: Збірник статей. Кн. 17/18 / [гол. ред. та упоряд. З. Г. Лихолобова]. – Донецьк: ДонНУ, 2009. – С. 290-303.

6. Стяжкина Е.В. Культурные процессы в Донбассе в 1960 – нач 90-х гг.: дис. … канд. ист. наук (07.00.01) / Донецкий гос. ун-т; науч. рук. Лихолобова З.Г. – Донецк, 1996. – С. 127-149.

Доброносова Ю.Д., канд. філос. наук, доц.
Національний транспортний університет

ВИКЛИКИ СУЧАСНОЇ МЕДІАКУЛЬТУРИ І РОЗВИТОК НАУКОВОГО ДИСКУРСУ

На початку 21 століття перед науковим дискурсом постають виклики, пов'язані із посиленням тих тенденцій складного розвитку сучасного суспільства, котрі неоднозначно впливають на його майбутнє. Сьогодні науковець розгортає активність, ідентифікує власну позицію і артикулює її в комунікації в культурному просторі співіснування різних медіа, він повинен мати високий рівень медіакомпетентності і має бути відкритим до нового у власному медіадосвіді, разом із тим – перед ним постає медіарозмаїття в усій його суперечливості, адже наукова комунікація як важлива частина соціальної комунікації розгортається в просторі медіакультури високого ступеню складності. Актуальність осмислення медіакультурного контексту, в якому розвивається сьогодні науковий дискурс пов'язана із необхідністю зрозуміти специфіку впливу сучасного покоління медіа на науковий дискурс і наукову діяльність та з потребою в осягненні медіатехнічних умов існування наукового дискурсу, адже на початку 21 століття очевидним стає те, що розуміння його становлення неможливе без врахування медіаумов присутності тої чи іншої наукової позиції. Осмислення ролі нових медіа в науковій комунікації та постаті науковця як медіакомуніканта повинне бути медіаархеологічним пошуком в сфері взаємозв'язку історії медіа та історії науки. Таким чином перед нами постає метапроаналізувати особливості викликів, що постають перед сучасним науковим дискурсом і породжені медіакультурою. Концеп-

туально цінними для нас будуть підходи до медіа Маршалла Мак-Люена, Вілема Флюссера, Дітмара Кампера, Нікласа Лумана. Серед досліджень, пов'язаних із усвідомленням медіатехнічних умов розвитку практик комунікації, філософії і науки, виділимо праці Фрідріха Кіттлера, Олівера Грау, Лева Мановича, Зігфріда Цілінськи, Лідії Стародубцевої, Міхаїла Степанова, Сергія Ягодзінського, Катерини Батаєвої, Ніни Сосни. Однак, незважаючи на те, що дослідження медіа нині популярні в філософії, медіаконтекст розвитку наукового дискурсу недостатньо осмислений.

Розвиток медіа тісно пов'язаний із розвитком розуміння людиною світу і самої себе, тому існує і подвійний зв'язок між конституюванням суб'єктивності, осмисленням цього процесу і розумінням специфіки людського існування та роботою, здійснюваною певним поколінням медіа, домінуючих у досвіді особи чи певної спільноти. Сучасна культура є передусім медіакультурою, в ній більшість людей піддаються впливу різноманітних медіа, значна частина їх комунікацій часто опосередкована медіатехнічними пристроями, та й інформацію вони отримують переважно також через різні канали медіа, та й засвоєння форм самопрезентації, процеси самоідентифікації і самореалізації пов'язані із медіа. Медіакультура не лише потужно впливає на соціальні процеси в суспільстві, формує нові комунікативні практики і горизонт саморозуміння особи, але й, за влучним висловом Ерккі Хухтамо[3], формує медіакультурне уявлене, в якому засоби репрезентації починають домінувати в сприйнятті розумом довколишнього до такого ступеню, що перетворюються на панорамний симулякр світу, хоча занурення в уявлене не може бути повним. Недарма Олівер Грау [1] вказує на те, що медіа впливають на форми сприйняття простору, часу, і вони якнайтісніше пов'язані із людською історією значень. Отже, розвиток медіа та особливості наукового дискурсу певної доби взаємопов'язані, а наукова комунікація змінювалася в різні століття в певному медіагоризонті. Нині традиційні форми і види наукової комунікації творять складні мережеві структури, причому, народжуючись в Інтернет-середовищах, вони часто даються взнаки в комунікації, що не є опосередкованою медіа технікою. Мережева логіка проникає дедалі глибше в сучасну наукову комунікацію, і цей виклик не є лише технологічним викликом. Джон Дарем Пітерс [6] трактує Всесвітню Мережу як добру силу, яку слід скеровувати на допомогу людині, хоча нові медіа не є всесильними – стримувальним чинником для них є швидкість світла, проте саме світ сучасних медіа мереж дає людині можливість реалізовувати свою уяву в практичній площині, а сучасні пошукові системи доповнюють здібності і можливості людини.

Сучасний науковець як медіакомунікант має справу із різними ступенями опосередкування і репрезентації реальності, причому часто самі медіа важко відслідкувати через невидимість їх ефектів і їх надмірність. Звернемо увагу на деякі особливості викликів, котрі породжує сучасний медіаконтекст розвитку сучасного наукового дискурсу. По-перше, сьогодні наукова

комунікація відбуваються в горизонті культури медіарозмаїття, позначеної високим ступенем мультимедійності і полімедіальності досвіду, причому високий рівень медіакомпетеності у випадку із науковцем як медіакомунікантом визначається не лише рівнем практичних навичок використання медіатехніки, вмінням комунікувати в медіамережах, а й достатнім рівнем критичного мислення та здатністю розуміти не лише смисл медіаповідомлень, але й специфіку різних видів медіа. Трансформації мас-медіа в бік їх інтерактивності також відіграють важливу роль в пошуку науковцем свого місця в медіакультурі, а розвиток медіамереж виводить на перший план проблеми академічної етики. По-друге, виклики, котрі кидає сучасному науковцю медіарозмаїття, пов'язані передусім із тим, що історія медіа не є передбачуваною. За словами Зігфріда Цілінськи [5, с. 5] медіа як з'єднувачі (в тому числі і такі, що зникли), важливі для пізнання сучасного медіа ландшафту, тому для пізнання сучасних викликів ми повинні розуміти і медіа технічні умови появи тих чи інших сюжетів у розвитку певних наук або наукового дискурсу. Домінантні медіа попередніх століть (друкована книга, мас-медіа, електричні медіа) відігравали важливу роль у розвитку наукового дискурсу і спрямовували наукову комунікацію, разом із тим зменшення їх ролі і впливу нині не означає, що вони і досі не впливають (як внутрішня медіальність) на науковий дискурс. Тут ми повинні були б згадати настанову медіаархеології, як її формулює Цілінські, а саме – вимогу дивитися водночас і в минуле, і в майбутнє та знаходити реконфігурації як сучасних технологічних, так і соціальних форм і стосунків в культурі. У сучасній науковій комунікації поширюються жанрові інновації, пов'язані із відповіддю на виклики інформаційного суспільства,серед яких Т. В. Яхонтова [4, с. 233], наприклад, виділяє не лише візуальні анотації і відеоанотації, але й такі неожанри як highlights або general scientific summary, котрі надають авторам наукових творів нові когнітивно-риторичні можливості. Поява подібних інновацій у науковій комунікації часто суголосна тенденціям в розвитку медіакультури. По-третє, сучасна мережева медіакультура із притаманною їй гетерархічною комунікацією позначена високою ймовірністю просторової дезінтеграції, відкриває нові можливості розвитку комунікативних повсякденних практик і появи нових дискурсивних практик як основи соціальної комунікації і водночас – може містити мітки дискомунікації. Лідія Стародубцева [2, с. 59–60] зазначає, що сучасний медіакомунікант перебуває між двома крайнощами – між передозуванням комунікацією (надмірність) та комунікативним вакуумом (нестача), причому йдеться не про інформацію, а саме про комунікацію, і цей момент особливо важливий для сучасного науковця, який постійно стикається із безкінечним переформатуванням інформації, що поступово переформатовує і комунікацію. Таким чином особлива матеріальність медіа спирається на розвинену технологічну логіку, а динамічне співвідношення людського і нелюдського у нових медіа породжує низку їх ефектів, котрі визначають специфіку

нових форм наукової комунікації. Медіа (як старі, такі і нові) сьогодні поєднуються в медіа мережах, а гібридні форми медіації вимагають від сучасного науковця високого рівня пластичності і свідомості, і досвіду.

Література:

1. *Грау Оливер. Фантасмагорическое визуальное колдовство 18 столетия и его жизнь в медиа искусстве / Перевод с нем. Михаила Степанова // http://www.culturalresearch.ru/files/open_issues*
2. *Стародубцева Лидия. Медиология разрыва: три парадокса дискоммуникации // Комунікація. – 2012. – № 2. – С. 59 – 71.*
3. *Хухтамо Эркки. Как работают образы воображаемого медиакультуры: медиаархеологическая перспектива / Перевод с англ. Игоря Хадикова // Електронний ресурс: Режим доступу : http://artguide.com/posts/1190*
4. *Яхонтова Т. В. Сучасна наукова комунікація: жанрові інновації // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Філологія. – 2015. – № 14. – С. 232 – 234.*
5. *Zielinski, S. Deep Time of the Media: Toward an Archaeology of Hearing and Seeing by Technical Means. – Cambridge, MA: MIT Press, 2006. – P . 3–10.*
6. *John Durham Peters. The marvelous clouds: Toward a philosophy of elemental media. – Chicago: University of Chicago Press, 2015. – 416 c.*

Касьянова Н.М., канд. іст. наук
Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова

ТРУДОВІ МОБІЛІЗАЦІЇ ЯК ФОРМА ПЕРЕСЕЛЕНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ В УРСР У ПЕРШІ ПІСЛЯВОЄННІ РОКИ

Зруйнована німецько-радянською війною система народного господарства в УРСР потребувала широкомасштабних державних відбудовчих заходів. Окрім матеріальних ресурсів цей процес, безумовно, потребував людських резервів. Нестача робочих рух, що гостро відчувалась і до війни, у післявоєнні роки стала суттєвішою. Очевидна недостатність внутрішніх джерел надходження промислових кадрів за рахунок природного приросту та з місцевого сільського населення вимагала від уряду особливих, радикальних форм та методів залучення працездатного населення. Формування трудових ресурсів в УРСР у перші післявоєнні роки відбувалось шляхом керованих міграцій і знайшло відображення у постановах союзного уряду, наказах та розпорядженнях міністерств про мобілізацію населення на підприємства й будови та мобілізацію молоді до шкіл фабрично-заводського навчання та ремісничих училищ.

Практика трудових мобілізацій непогано зарекомендувала себе ще в роки війни. 13 лютого 1942 р. Верховна Рада СРСР прийняла наказ «Про мобілізацію на період воєнного часу працездатного міського населення для роботи на виробництві та будівництві» [1], якою зобов'язувала мобілізовувати для роботи за місцем мешкання чоловіків віком від 16 до 55 років та жінок у віці від 16 до 45 років. В першу чергу вони спрямовувались в авіаційну, танкову, металургій-

ну, хімічну та паливну промисловість. Особи, що ухилялися від мобілізацій підлягали кримінальній відповідальності. У перші відбудовчі роки населення, що склало механічний приріст, прибувало переважно на відбудову промислових підприємств УРСР, головним чином у вугільну і металургійну промисловість.

22 лютого 1943 р. Державний Комітет Оборони приймає постанову «Про відбудову вугільних шахт Донбасу» [2], якою дозволяє обкомам і облвиконкомам Ворошиловградської й Сталінської (сучасні Луганська та Донецька) областей максимально використовувати місцеві людські ресурси на відбудовчих роботах. Однак, марність надій відбудови регіону силами місцевого населення радянська влада зрозуміла вже восени 1943 р., коли його населення становило 40,9 % від довоєнного рівня [3]. Тому 26 жовтня 1943 р. була прийнята постанова ДКО «Про першочергові заходи для відбудови вугільної промисловості Донбасу», яка зобов'язувала Комітет з обліку та розподілу робочої сили при РНК СРСР мобілізувати восени 1943 р. 125 тисяч осіб з УРСР, Ростовської області та Ставропольського краю на роботу по відновленню вугільною промисловості Донбасу [4]. Внаслідок здійснення мобілізаційних заходів на підприємства Донбасу були направлені тисячі осіб. Однак на місцях розміщення робітники стикались з безліччю матеріально-побутових проблем, які породжували дезертирство. Так, комбінат «Ворошиловградвугілля» за рішенням ДКО від 26 жовтня 1943 р. прийняв з інших областей України 38 277 мобілізованих робітників. Станом на 1 квітня 1944 р. з них дезертирували 10 945 осіб [5]. Поряд з важкими умовами праці та відсутністю належних культурно-побутових умов, однією з основних причин дезертирства були масові відклики мобілізованих районними, сільськими радами і правліннями колгоспів областей, з яких прибували мобілізовані. Оскільки масовий характер відклики набували навесні, логічно припустити, що пов'язані вони були з нестачею робочих рух на посівних кампаніях.

Отримуючи відклики та листи, робітники вже наступного дня дезертирували з шахт, до того ж безкарно приймались у рідних районах, а інколи вдруге мобілізовувались для інших наркоматів та на відновлювальні роботи в своїх областях. Це свідчить про перегини радянського уряду. Намагаючись якомога швидше відновити індустріальну міць країни, часто ігнорувались потреби сільськогосподарських регіонів у робочій силі. Так, у 1944 р. Тарандицівська сільська рада Лазорківського району Полтавської області звертала до правління шахти «Сталінський забій» м. Красний Луч Ворошиловградської області з проханням відпустити на весняну посівну кампанію, як незамінних спеціалістів сільського господарства, ряд колгоспників [6]. З огляду на незбалансовану мобілізацію, страждали й інші аспекти життя сільського населення. Забирались кваліфіковані ремісники, через що на селі не вистачало теслярів, чоботарів тощо [7].

З метою попередження плинності робітників з Донбасу ЦК КП(б)У рекомендував обкомам регулярно проводити загальні збори колгоспників та роз'яснювати

роль людей, зайнятих у відбудові Донбасу та його значення в економіці країни. Проте недостатня результативність урядової політики трудових мобілізацій сприяла поверненню до політики організованих наборів робітників по системі трудових договорів, яка вдало застосовувалась у 1930-ті роки. Перехід від системи трудових мобілізацій до добровільного укладання трудових договорів був поступовим, а факти трудових мобілізацій фіксуються до кінця 1940-х років.

Іншим недоліком трудових мобілізацій була відсутність серед мобілізованих кваліфікованих працівників та спеціалістів. Тому вагомим джерелом поповнення підприємств та будов трудовими ресурсами стає мобілізація до шкіл ФЗН та РУ. З 1941 р., за рішенням ДКО, діяльність навчальних закладів системи трудових резервів переходить на виконання трудових завдань. У воєнні та перші післявоєнні часи виконання запланованих норм стало одним з показників успішності роботи учбового закладу. Практика мобілізації на навчання проіснувала аж до 1955 р.

Таким чином, «мобілізації» активно застосовувались радянським урядом задля вирішення народногосподарських завдань та піднесення промислової мітці країни. Така політика сприяла поповненню підприємств та будов трудовими ресурсами, однак ігнорувала закони економічного розвитку.

Література:

1. *Указ Президиума Верховного Совета СССР «О мобилизации на период военного времени трудоспособного городского населения для работы на производстве и строительстве» // Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам (1917 – 1967 гг.). В 5-ти т. – Т. 3 (1941 – 1952 гг.). – М.: Из-во полит. лит., 1968. – С. 64.*
2. *Постановление ДКО «О восстановлении угольных шахт Донбасса» // Решения партии и… – С. 95.*
3. *Жбанова К. Ю. Організований набір робітників у відбудові Донбасу (1943–1950-ті рр.) / К. Ю. Жбанова // Сіверянський літопис. – 2015. – № 1. – С. 175.*
4. *Постановление ДКО «О первоочередных мероприятиях по восстановлению угольной промышленности Донецкого бассейна» // Решения партии и… – С. 175.*
5. *ЦДАГО України, ф. 1, оп. 30, спр. 71, арк. 272.*
6. *Там само, арк. 274.*
7. *Там само, арк. 276, 278.*

Ніколенко К.В., ст. викл.
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

КРЕАТИВНА СКЛАДОВА НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

Значення науки в сучасності зумовлене необхідністю економічного зростання, домінування в тих чи інших галузях знання. Це підтверджує існу-

вання маси програм, що сприяють розвитку різних галузей науки, формуванню наукового світогляду у молодого покоління і т.п. Разом з тим, втрачається колишній статус ізольованості, неприпустимість втручання в науковий процес, що обумовлюється існуванням міжнародних програм дослідження, привнесення в науку підприємницької зацікавленості (наприклад, розробляються виключно ті проекти, які на даний момент визнані економічно вигідними). Все це призводить до розуміння науки як якогось інструменту для досягнення поставлених цілей, втрачаючи об'єктивно відбивну складову [1, с. 108].

Саме таким чином наука стає частиною сфери повсякденної свідомості, часом трансформуючись у сферу буденного пізнання. Наука стимулює креативність, сприяє відкриттю і появі всього нового. Сама по собі наука, володіючи специфічною властивістю акумулювати у предметні форми, в стислі форми дослідницького досвіду, є творцем модального середовища для широкого професійного спектра навколишнього світу. Наукова свідомість містить у собі і способи досягнення креативного, і перспективи креативного розвитку.

Сукупність креативних ідей може передаватися в середовищі дослідників. Проте їх спілкування не обмежується лише обміном інформацією. Отримуючи нову ідею, дослідник, трансформуючи її, продукує креативний процес. Ми можемо констатувати цінність комунікацій у науці, що сприяє різним креативним проявам (у межах міжнародних, Internet-конференціях, міждержавних, міжуніверситетських наукових програм, обміну кадрами тощо). У них з'являються креативні ідеї, здійснюється креативність взагалі. Формою існування такого виду суспільної свідомості можуть бути науково-дослідні інститути.

Креативний характер науки простежується у соціальному параметрі науки як діяльності. Ця діяльність вписана в конкретно-історичний контекст. Вона підпорядкована нормам, виробленим спільнотою вчених. Наприклад: кожен, хто вважає себе членом цього співтовариства, зобов'язаний продукувати нове знання і над ним тяжіє заборона на повтор [2, с. 122].

Ще один момент, що ускладнює процес креативності, корениться в науковій причетності до якоїсь школи, напряму, належачи до кола спілкування якого, дослідник повинен відповідати певним параметрам, використовувати науковий апарат і розглядати ті проблеми, якими займається дана школа. Його дослідницькі амбіції та інтереси повинні знаходити такий вихід, який буде давати креативний продукт (необхідне наукове нове), але діяти в межах цього напряму.

Наука, являючи собою специфічний вид живої системи, виробляє не тільки ідеї, але і людей, які їх творять. Усередині самої системи відбувається постійна робота щодо формування кадрового потенціалу, здатного вирішувати її назріваючі проблеми. Школа (як напрям) являє собою інструмент, який навчає креативності, формує необхідний спосіб мислення, коло наукових інтересів. Дослідниками помічено, що цитати, посилання на вчених поширюються нерівномірно, розподіл відповідає принципу «успіх призводить до ус-

піху», іншими словами, ступінь креативності автора зумовлено ступенем успішності більш відомого дослідника.

Неформальні об'єднання формують у масовій свідомості наукові ідеали і прагнення, що обумовлює креативність. Прояв креативності здійснюється завдяки (чи всупереч) діяльності цих об'єднань. Вони сприяють розвитку креативної основи молодого дослідника, формують не просто науковий інтерес, а й засоби і способи досягнення поставлених наукових цілей.

У даних неформальних об'єднаннях формується колектив авторів, репродукуючий у своїх роботах новаторські ідеї, бо нових ідей може не з'являтися, вони можуть не розвиватися. У такому випадку необхідно звернутися до ядра колективу, яке може бути школою, дослідницькою групою і продукує креативні ідеї. Але не кожна школа лідирує в перспективному напрямі досліджень, у разі, коли її програма себе вичерпала, вона стає перешкодою для досягнення креативних результатів.

Ще одним джерелом креативності в науковому середовищі може бути коло опонентів. Досліднику необхідно враховувати їх думку і погляди, і не лише погоджуватися або заперечувати їх критику. Такий процес є каталізатором креативності, породжуючи цей процес в результаті пошуку відповіді на критику. У цьому контексті необхідно згадати індекси цитування, їх високу соціальну значущість в контексті зростання інформаційних технологій. Так як особистісне досягнення дослідника записується в пам'ять науки в тому випадку, якщо воно отримало соціальну апробацію. Визнаючи соціальність креативного в науці, необхідно пам'ятати про особистий внесок дослідника (гіпотези, факти, теорії), креативну індивідуальність дослідника, саме тут цитування набуває особливої креативної ваги. Діалог також може служити формою креативності в науці [3, с. 29].

Особливою сферою суспільної свідомості є сфера науково-технічної творчості. Креативність у цій сфері проявляється у формі винахідництва, конструювання, раціоналізації та дизайну. Ці форми можуть переплітатися між собою, породжуючи все нові креативні продукти. Так, на теперішні час креативність найбільш повно розкривається у формі раціоналізації – вдосконалюються роботи програм, механізмів тощо. Також тут важливе значення має системний аналіз як креативне осмислення людської діяльності. Креативність здійснюється за допомогою сукупності методів дослідження систем, методик вироблення і прийняття рішень при проектуванні, конструюванні та управлінні складними об'єктами різної природи.

У цілому сучасними дослідниками робляться активні спроби щодо вивчення феномену навчання креативності в науці. Незважаючи на численні дослідження в цій сфері, механізми креативного процесу в науці залишаються недостатньо вивченими. Актуальними залишаються питання відносно того, хто ж може стати креатором наукових ідей, як знайти такого дослідника [4, с. 120].

Таким чином, існують певні галузі наукової діяльності, що призводять

до формування нового, виступають джерелами наукової діяльності. Сприяють відкриттям та науковому пошуку взагалі, обумовлюючи науковий процес як з середини, так і за допомогою зовнішніх факторів.

Література:

1. *Гольдентрихт С.С. К определению сущности и содержания социальных сил творческого субъекта / С.С. Гольдентрихт, Л.А. Пьянова // Вестник Московского университета. Серия 7. Философия. – 1985. – №3. – С. 77 – 86.*
2. *Ярошевский М.Г. Социальные и психологические координаты научного творчества / М.Г. Ярошевский // Вопросы философии. – 1995. – №12.– С. 118 – 127.*
3. *Майданов А.С. Процесс научного творчества: философско-методологический анализ / Под. ред. И.П. Меркулова. Изд. 2-е, стереотипное. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 208с.*
4. *Зербіно Д. Таланти для науки. Як їх шукати / Д. Зербіно // Віче. – 2000. – №12(105). – С. 120 – 130.*

Струченков О.В., канд. іст. наук, доц.

«ВЕЛИКА ЧИСТКА» СЕРЕД СПЕЦІАЛІСТІВ ВУГІЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ДОНБАСУ НАПРИКІНЦІ 1930-Х РОКІВ: КІЛЬКІСНИЙ ВИМІР

Неодмінним атрибутом будь-якого тоталітарного режиму є політичні репресії. Саме за їхньою допомогою вождь та його оточення впроваджують у масову свідомість образ Ворога, який необхідний для перекладання відповідальності за численні прорахунки, що викликають соціальну напруженість у суспільстві. Гасло пошуку ворогів виступає приводом для боротьби з явною та міфічною опозицією. В остаточному підсумку політичні репресії стають одним із засобів соціальної мобільності в тоталітарному суспільстві.

У теорії та практиці сталінізму насилля і терор розглядалися як один із механізмів управління державою. Найбільша хвиля політичного терору припала на 1937-1938 роки, отримавши назву «велика чистка». Проте масові репресії проти технічних спеціалістів вугільної промисловості Донбасу почалися раніше. Вже у вересні 1935 роки почалася кампанія із пошуку саботажників стахановського руху. За звинуваченням у спротиві руху новаторів до кінця року були звільнені 156 спеціалістів. У 1936 року переслідування техперсоналу вугільної промисловості набули грандіозних масштабів. Під суд віддали майже 1000 ІТП, половина з яких визнали винними в шкідництві та саботажі [1, арк.99].

Розгортанню масових політичних репресій проти спеціалістів вугільної промисловості сприяв показовий процес над техперсоналом кемеровської шахти «Центральна», який відбувся 19-22 листопада 1936 року. Підсудних звинуватили в організації вибуху 23 вересня, який забрав життя 10 гірників.

Кемеровський процес мав далекосяжні наслідки. За допомогою фальсифікованих доказів та самообмов був підтверджений міф про існування в СРСР розгалуженої таємної троцькістської організації, яка пов'язана з іноземними розвідками та здійснює підривну терористичну діяльність. Насадження в масову свідомість образа спеціаліста як ворога народу негативно впливало на виробничу діяльність технічної інтелігенції. Падіння трудової дисципліни супроводжувалося високою плинністю ІТП. У 1936 році змінилося 70% завідуючих шахт Донбасу, з 1121 начальника дільниць на своїх посадах залишилися тільки 87 осіб. Протягом першого кварталу 1937 року у вугільній галузі змінилося ще 20% ІТП. Як результат, лише кожний десятий спеціаліст працював на одному місці більше 3 років [1, арк.99].

Після другого Московського процесу та лютнево-березневого пленуму ЦК ВКП(б) (1937 рік) почався масовий терор проти технічної інтелігенції. Одним з головних питань, яке порушувалося на них, був саботаж, що здійснювався в усіх галузях економіки. Загибель у першій половині 1937 року багатьох інженерів та господарників лежить на совісті першого секретаря Донецького обкому С.А. Саркісова, який намагався перекласти відповідальність за кризу у вугільній промисловості на своїх підлеглих. Проте нещадне викриття та винищення Саркісовим ворогів народу його не врятувало. У травні 1937 року його усунули з посади першого секретаря Донецького обкому КП(б)У, а через два місяця заарештували і після недовгого слідства стратили.

Протягом «великої чистки» партійне керівництво області змінювалося вдвічі. З травня 1937 року до квітня 1938 року посаду першого секретаря обкому партії обіймав Е.К. Прамнек, а з квітня 1938 року – О.С. Щербаков. Зміна керівництва супроводжувалася черговими посиленнями репресій. Каральні органи перейшли до фабрикації колективних справ. Восени 1937 року такі справи були порушені проти спеціалістів трестів «Артемвугілля» та «Будьоніввугілля». З 31 липня по 6 серпня 1938 року в Сталіно, Макіївці, Горлівці та Кадіївці одночасно були проведені показові процеси проти керівників та спеціалістів трестів низка спеціалістів «Будьоніввугілля», «Макіїввугілля», «Совєтськвугілля», «Артемвугілля», «Серговугілля».

Скільки ж всього спеціалістів вугільної промисловості стали жертвами політичних репресій 1937-1938 років? В.М. Нікольський на основі матеріалів картотеки Донецької обласної редколегії серії книг «Реабілітовані історією» підрахував, що органами держбезпеки були заарештовані 443 інженерно-технічних (без десятників) та господарських керівника галузі, з яких 293 особи (66,1%) були страчені [2, с.23-24].

Біографічні довідки на заарештованих громадян, опубліковані в науково-документальній серії книг «Реабілітовані історією», дозволяють уточнити та конкретизувати склад техперсоналу вугільної промисловості Донбасу, які стали жертвами «великого терору». Отже, нами виявлено, що в 1937 році на території сучасної Донецької та Луганської областей було заарештовано що-

найменше 488 ІТП-гірників, у т.ч. у 1937 році – 207 ІТП, у 1938 році – 281 ІТП [3; 4]. Вони становили 28,5% всіх заарештованих спеціалістів. Підрахунки, проведені щодо генеральної сукупності 1710 репресованих ІТП, цілком валідні стосовно техперсоналу вугільної галузі (ймовірність помилки за методикою В.І. Паніотто 5% – $p \leq 0,05$).

За віком заарештовані спеціалісти поділялися наступним чином: до 30років – 5,1%, від 30 до 40 років – 35,7%, від 41 до 50 років – 40,3%, старше 50 років – 18,8%. Отже, жертвами терору в однаковій мірі були представники як дореволюційної, так і радянської інтелігенції. 40,4% репресованих ІТП були українцями, 29,2% – росіянами, 7,4% – поляками, 6,7% – євреями, 4,8% – німцями, 2,3% – греками. Ці дані корелюються з національним складом технічної інтелігенції Донбасу, окрім поляків, німців та греків. Висока питома вага останніх серед заарештованих обумовлена проведенням НКВС так званих «національних операцій».

Переважну більшість репресованих становили особи з вищою (33,4%) та середньою (34,3%) освітою. Комуністів та комсомольців було 22,5%, колишніх членів КП(б)У – 4,2%, безпартійних – 72,6%. Таким чином, маховик терору обрушився в першу чергу проти безпартійної інтелігенції, яка завжди викликала підозру з боку каральних органів.

Характерною рисою репресій 1937-1938 років є винесення вироків позасудовими органами із грубими порушеннями процесуального законодавства. У 38,9% випадків справи ІТП розглядали трійки УНКВС, у 15% випадків – Особлива нарада при НКВС, рішення з 4,6% справ винесли НКВС та Прокурор СРСР (так звані «двійки»). Лише третину справ розглянули судові органи, у тому числі Військова колегія Верховного суду СРСР (15,4% справ), трибунал Харківського військового округу (7,5% справ), обласний суд (4,3% справ), лінійні суди Північнодонецької та Південнодонецької залізниць (2,7% справ). У 9,4% випадків не вказаний орган, який вирішував долю заарештованого спеціаліста.

На відміну від кінця 1920-х – першої половини 1930-х років, коли сталінський режим за допомогою репресій прагнув лише залякати опозиційну технічну інтелігенцію, в 1937-1938 роках відбувалося цілеспрямоване знищення всіх спеціалістів, які викликали найменшу підозру в нелояльності. Дійсно, 64,8% заарештованих ІТП засудили до розстрілу. За терміном ув'язнення у ВТТ техперсонал поділявся наступним чином: 1-5 років – 2,4%, 6-10 років – 14,6%, 11-15 років – 2,7%, більше 15 років – 2,7%. Тільки кожний восьмий спеціаліст, який потрапив до катівень НКВС, був звільнений та реабілітований.

Терор виявився неефективним засобом управління народним господарством. Чергова хвиля масових арештів обезголовлювала керівництво вугільної промисловості регіону, дезорганізовувала управління шахтами, посилювала плинність кадрів ІТП на виробничих ділянках. Як наслідок, збільшувалася

кількість аварій та нещасних випадків, не виконувався план вуглевидобутку. Тільки відступ від політики масових політичних репресій в листопаді 1938 року зміг частково стабілізувати політичну та соціально-економічну ситуацію в Донбасі.

Література:

1. *ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.6. – Спр.439.*
2. *Нікольський В.М. Репресії 1937-1938 рр. у вугільній промисловості Донеччини: узагальнення кількісних показників [Текст] / В.М. Нікольський // Реабілітовані історією. Донецька область. Книга восьма. – Донецьк: Вид-во КП «Регіон» – «ФО-П Колесніченко», 2011. – С.21-39.*
3. *Реабілітовані історією. У двадцяти семи томах: Донецька область. – Донецьк: Вид-во КП «Регіон» – «ФО-П Колесніченко», 2004-2011.*
4. *Реабілітовані історією. У двадцяти семи томах: Луганська область. – Луганськ, 2004-2013.*

Чаплик М.М., канд.іст.наук
Донецький державний університет управління, м. Маріуполь

ЗЛОЧИННІСТЬ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ КАТАКЛІЗМІВ: ПАРАЛЕЛІ МІЖ ІСТОРІЄЮ ТА СУЧАСНІСТЮ

Злочинність є невід'ємною частиною суспільного буття протягом усієї історії людства. У періоди стабільності суспільства кримінал знаходиться у межах свого звичного середовища, коли йому протидіють правоохоронні органи, пенітенціарна система займається питаннями ресоціалізації та виправлення правопорушників, а соціальні служби опікуються профілактикою та попередженням злочинності. Водночас більша частина населення таких суспільств безпосередньо не зіштовхується із криміналом. Однак суспільства переживають не лише періоди стабільності та розвитку, а й періоди криз та катаклізмів. У зв'язку із цим, цікаво поглянути на роль, яку відіграє кримінал у такі періоди, його місце у суспільних процесах, особливості тощо. Цікавим у даному випадку є проведення паралелі між сучасними вітчизняними подіями та подіями з історичного минулого. Отже, для прикладу поглянемо на кримінальні процеси у сучасному українському суспільстві та порівняємо їх із подіями Російської революції 1917 року та громадянської війни (1917-1922 рр.).

Одним із наслідків соціальних катаклізмів виступає ріст злочинності. Так, в результаті обох революцій розпочалася війна (в Росії громадянська, яка фактично прийняла естафету від Першої світової війни, а в Україні – російсько-українська гібридна війна) та загострилася економічна ситуація, а на руках у населення опинилася велика кількість зброї. Внаслідок цих та деяких інших чинників відбувся значний сплеск злочинності. Цікавий історичний факт – кримінальна активність у столиці Радянської Росії місті Москві була такою масш-

табною, що її відчув на собі навіть керівник держави В. Ленін. Січневим вечором 1919 року він та його супутники стали жертвами злочинців на чолі із відомим московським нальотчиком Я. Кузнецовим («Яковом Кошельковим»). Тобто, кримінал почувався досить впевнено в той час у Радянській державі.

В Україні у 2014-2016 рр. також спостерігається значний сплеск кримінальної активності. Протягом зазначеного періоду кількість зареєстрованих злочинів з року в рік зростала та у 2016 р. поступалася лише 1995-1996 рр. – найбільш лихим серед «лихих 90-х».

Ще одну паралель можна провести між революцією 1917 року у Росії та революцією 2014 року в Україні. В обох випадках відбувалася зміна правоохоронної системи. У 1917 році через те, що ставлення нової влади до професіоналів царського періоду було ворожим та підозрілим була фактично зруйнована царська поліція та створена радянська міліція. У 2014 році правоохоронні органи стояли на боці колишньої влади і внаслідок перемоги революції правоохоронна система була паралізована, та незабаром почалося її реформування, яке полягало у переатестації діючих співробітників та масовому залученні нових працівників. Внаслідок цього замість української міліції постала поліція.

Наслідком революцій виступає ще одне явище, пов’язане із злочинністю. Мова йде про амністію. У квітні 2014 року в Україні стартувала чергова амністія, а наприкінці грудня 2015 року вступив у силу «Закон Савченко», за яким день перебування у слідчому ізоляторі зараховувався за два дні позбавлення волі. Під цей закон потрапили кримінальні авторитети, лідери організованих злочинних угруповань, особи, які вчинили тяжкі та особливо тяжкі злочини, які місяцями (а деякі навіть і роками) знаходилися у слідчих ізоляторах доки тривало слідство. Тому даний закон був вигідним для них і вони вийшли на волю та ще більше погіршили й без того складну криміногенну ситуацію.

Проводячи історичні паралелі можна зазначити, що у 1917 році внаслідок падіння самодержавства та масового стихійного звільнення засуджених, а потім й декількох указів Тимчасового уряду, на волю вийшла переважна більшість в’язнів Російської імперії – в першу чергу політичних, однак не лише вони, а й кримінальні злочинці.

Однак, між двома революціями є й певні відмінності. На нашу думку, залучення криміналу до революції 1917 року та подальшої громадянської війни з боку більшовиків було більш активним. Кримінал вважався класово близьким на відміну від контрреволюційних за своєю природою представників експлуататорських класів. Отже, радянська влада більш охоче залучала кримінальників до свої лавах.

Говорячи про вітчизняні реалії, не можна однозначно стверджувати, що кримінал не брав участі у революції та у триваючій по сьогоднішній день війні. У якості прикладу участі криміналу у сучасних подіях можна навести випадок із ротою міліції «Торнадо». Мала місце й причетність окремих бій-

ців інших військових підрозділів до кримінальних злочинів, наприклад, бійців «Азова». Однак, у даному разі мова йде про поодинокі випадки, а не про масово поширену практику.

Коли ми говоримо про кримінал, ми маємо на увазі власне карних злочинців. Однак тавро злочинців нерідко накладають й на ідейних борців. Так, Н. Махно радянською пропагандою зображувався бандитом. Однак це не відповідає дійсності. Мали місце й інші тенденції, за яких кримінальник згодом ставав революціонером та боровся на фронтах з ворогами революції. Такою є історія з Г. Котовським, який пройшов шлях від кримінальника до революціонера та ще за свого життя зайняв достойне місце у пантеоні радянських героїв. Були й випадки, коли представники криміналу ніяк не могли вписатися в образ героїв революції. Яскравим прикладом такого типу є історія М. Вінницького («Мішки Япончика»), який був кримінальником, хоча й співробітничав з анархістами та більшовиками. Були й інші історичні персоналії, які належали до даного типу, наприклад, відомий у ті часи петроградський нальотчик Л. Пантьолкін («Льонька Пантелєєв»), який свого часу служив у Червоній Армії та працював чекістом, а, коли його було звільнено, створив банду з колишніх чекістів та кримінальників.

Підводячи підсумок зазначимо, що кримінальне свавілля у Радянські державі було придушене вже після громадянської війни силами правоохоронних органів. Те ж саме чекає й на теперішній сплеск криміналу в Україні. Як тільки держава та її правоохоронна система оговтаються від наслідків соціальних катаклізмів, то відразу почнеться наступ на кримінал з метою його зменшення до безпечного для суспільства рівня.

Горяйнова Ю.А., канд. техн. наук, доц.
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

ВНЕСОК УЧЕНИХ ДОНБАСУ В РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ХІМІЇ

Наука кожної нації належить усьому людству, але наш святий обов’язок знати і шанувати своїх національних світочів науки, що є гарантом національного самоусвідомлення та достойного прийняття у світове співтовариство цивілізованих народів на початку третього тисячоліття. Сьогодні ми можемо говорити про існування власної школи хімічної науки, яка представлена славетними іменами, визнаними цілим світом. Серед відомих українських хіміків значне місце посідають учені Донбасу, зокрема представники Інституту фізико-органічної хімії і вуглехімії ім. Л. М. Литвиненка НАН України (ІНФОВ НАНУ).

12 червня 1975 року був заснований у м. Донецьк цей науково-дослідний інститут. Зараз він знаходиться в Києві. В 1990 році інституту присвоєно ім'я організатора і першого директора інституту академіка АН УРСР Л. М. Литвиненка. Основні напрями наукової діяльності: кінетика і механізм хімічних реакцій органічних сполук, металокомплексний каталіз і органічні каталізатори; розробка нових хіміко-фізичних методів дослідження вугілля та його компонентів, процесів переробки вугілля та хімічних продуктів і перспективних видів палива; синтез та дослідження структури і властивостей гетероциклічних сполук.

Згадаємо деякі імена вчених-хіміків Донецька, які в різні періоди працювали та працюють зараз в ІНФОВ ім. Л. М. Литвиненка НАН України.

Леонід Михайлович Литвиненко (1921-1983рр.) – український хімік, академік АН УРСР [1]. У 1939 р. вступив у Ленінградський індустріальний інститут, потім, у 1942 р., – в Український об'єднаний університет (м. Харків), хімічний факультет якого закінчив у 1947 р.

З 1947 по 1950 р. – аспірант Харківського державного університету за фахом «Органічна хімія». Кандидат (1951р.), доктор (1962р.) хімічних наук, професор (1962р). З 1950 р. – асистент, доцент (1952-1959 рр.), завідувач кафедрою (1959-1965рр.) органічного каталізу і кінетики ХДУ. У 1964 р. Литвиненко Л. М., з доручення Президії АН УРСР, приступив до організації хімічного інституту АН УРСР у м. Донецьку. Спочатку – це сектор хімії при фізико-технічному інституті АН УРСР, потім – Донецьке відділення фізико-органічної хімії Інституту фізичної хімії ім. Л. В. Писаржевского АН УРСР, і з 1975 р. – Інститут фізико-органічної хімії і вуглехімії АН УРСР, якому після смерті Леоніда Михайловича надано його ім'я. У 1965 р. Литвиненка Л.М. призначено першимректоромуніверситету, що був утворений в Донецьку на базі пединституту. У цьому ж році його обирають дійсним членом АН УРСР. Л. М. Литвиненко був першим головою Донецького наукового центра АН УРСР. У 1965 р. Литвиненко Л.М. відкриває й очолює (1965-1968 рр.) кафедру органічної хімії, професором якої він залишався до кінця свого життя.

Основні наукові роботи Литвиненка Л.М. присвячені вивченню структури та реакційної здатності органічних сполук, механізмів хімічних реакцій та органічного каталізу. Він відкрив явище підвищеної провідності електронних ефектів в органічних молекулах, вивчав кінетику та механізм реакцій нуклеофільного заміщення у ненасиченихатоміввуглецю,сірки,фосфору, з'ясував механізм дії органічних каталізаторів в процесах ацильного переносу, в тому числі особливості нуклеофільного каталізу в неводному середовищі, сформулював закономірності біфункціонального каталізу, відкрив кисненуклеофільний та фотоіндукційний каталіз.

Роман Володимирович Кучер (1925-1991рр.) – український хімік, академік АН УРСР, син українського фізика Володимира Кучера [1]. Наро-

дився 12 березня 1925 р. у Львові. Закінчив Львівський університет ім. І.Франка у 1947 році. Після закінчення працював у ньому до 1966 року, професор з 1964 року. У 1965 р. Кучера Р.В. обрано членом-кореспондентом АН України, а в 1972 р. – академіком АН України. У 1966 р. він організував і очолив відділ радикальних процесів Інституту фізико-органічної хімії і вуглехімії НАН України (м. Донецьк) і кафедру фізичної хімії Донецького держуніверситету. У період 1966-1980 рр. академіком Кучером Р.В. у м. Донецьку була створена наукова школа фізико-хіміків, основні наукові напрямки якої присвячені дослідженням процесів рідинно-фазового окислення. У 1962 році відкрив кінетичний закон накопичення проміжного продукту, що утворюється по молекулярному та витрачається по ланцюговому механізму в ланцюгових реакціях при введенні сильногоінгібітора.

Ще один відомий учений-хімік сучасності – Дуленко Володимир Іванович (1938-2013рр.) – фахівець у галузі органічної хімії. Народився в місті Дніпродзержинськ Дніпропетровської області. Доктор хімічних наук (1987р.), професор (1991р.). Закінчив Дніпропетровський хіміко-технологічний інститут (1960р.). Працював у Донецькому відділенні Інституту органічної хімії АН УРСР (1960-63р.), Донецькій філії Інституту реактивів та особливо чистих речовин (1964-66р.). Від 1966р. – в Інституті фізико-органічної хімії і вуглехімії НАНУ (Донецьк): 1968-1976рр. – заступник директора з наукової роботи, 1976-2002рр. – завідувач відділу біологічно активних сполук, від 2002 р. – провідний науковий співробітник. Розробив оригінальні методи одержання моноциклічних і конденсованих солей пірилію. У хімії гетероциклічних сполук відома реакція Дорофеєнка-Дуленка-Кривуна. Співрозробник медичних препаратів – нейролептика пірикапірону та нейропротектора карбацетаму.

Дмитрук Олександр Філаретович (1944-2014рр.) – доктор хімічних наук (1998р.), професор (1999р.). Закінчив Львівський університет (1968р.). Працював у 1968-1970рр. у Донецькому державному університеті; 1970-1997рр. – в Інституті фізико-органічної хімії і вуглехімії НАНУ (м. Донецьк); 1997-2003рр. у Донбаській академії будівництва і архітектури (м. Макіївка, Донецька область), з 2003р. – у ДонНУЕТ імені Михайла Туган-Барановського (завідувач кафедри хімії з 2007 по 2014рр.). Досліджував природу й закономірності протікання елементарних гомолітичних реакцій процесів рідинно-фазового окиснення органічних речовин молекулярним киснем.

Нині ІНФОВ ім. Л. М. Литвиненка НАН України очолює Анатолій Федорович Попов(14 березня1937р.) – українськийхімік, академікНаціональної академії наук України,Заслужений діяч науки і техніки України, ЛауреатДержавної премії України в галузі науки і техніки. Майбутній учений закінчив-Харківський державний університету 1959 р. З 1967 р. кандидат хімічних наук, з 1984р. доктор хімічних наук, професор за фахом «Органічна хімія» з

1988 р. З 1976 р. – заступник директора інституту фізико-органічної хімії і вуглехімії ім. Л. М. Литвиненка НАНУ, з 1980 р. – завідувач відділом хімії молекулярних комплексів інституту, з 1983 р. – директор інституту. Веде викладацьку діяльність – з 1991 по 2001рр. був завідувачем кафедри біохімії Донецького національного університету. Коло наукових інтересів: теорія механізмів реакцій нуклеофільного заміщення, розробка проблеми «реакційна здатність-структура». Автор понад 500 наукових публікацій. Попов А.Ф. нагороджений орденом Знак Пошани (1987р.), є найкращим винахідником АН УРСР (1982р.), Лауреатом Державної премії України в галузі науки і техніки (1993р.), нагороджений премією НАН України імені О.І. Бродського.

На теперішній час ІНФОВ ім. Л. М. Литвиненка НАН України плідно працює у м. Київ. Його славетну історію продовжують доктори хімічних наук Й.О. Опейда [2], Т.Г. Шендрик, В.І. Рибаченко та багато інших учених [3], які достойно представляють хімічне наукове товариство Донбасу.

Література:

1. *Постаті. Нариси про видатних людей Донбасу / Під ред. Г. Тимофєєвої. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2011. – 216 с.*
2. *Хроніка Донецького відділення Наукового Товариства ім. Шевченка / Упорядник і редактор В. С. Білецький. – Донецьк: НТШ, 2012. – 192 с.*
3. *Саранчук В. І. Біобібліографія вчених України. – Донецьк: Інститут фізико-органічної хімії та вуглехімії НАН України, Донецький національний технічний університет, Східний видавничий дім. – 2007. – 76 с.*

Концур В.В., канд. іст. наук., доц.
Горлівський інститут іноземних мов ДВНЗ ДДПУ

СТАНОВИЩЕ РЕПАТРІЙОВАНИХ РАДЯНСЬКИХ ГРОМАДЯН У ПЕРШІ ПОВОЄННІ РОКИ (на матеріалах Української РСР)

Проблема відновлення політичних та соціальних прав репатрійованих громадян у повоєнному радянському суспільстві все ще залишається однією з малодосліджених сторінок вітчизняної історії, оскільки протистояння між Радянським Союзом та Заходом призвело до замовчування й політизації питання примусової праці та репатріації у повоєнній Європі.

Неупереджено поглянути на проблему організації процесу репатріації радянського населення та його реінтеграції на батьківщині дають можливість партійні постанови, звіти, довідки та розсекречені архівні документи, які відбивають не лише позицію влади щодо порушеного питання, а й не завуальовано інформують про настрої та зворотну реакцію репатріантів на ті зусилля, яких докладала влада, організовуючи повернення своїх громадян. Особливої

ваги для дослідження проблеми набуває приватне листування репатріантів. У своїх листах вони відкрито розповідають своїм рідним і друзям про проблеми, з якими зіткнулись, і, що найважливіше, висловлюють своє ставлення до умовповернення на батьківщину, опосередковано оцінюючи діяльність радянської влади щодо їх репатріації.

Процес репатріації радянських громадян у перші повоєнні роки носив масовий характер. За архівними даними на 1 березня 1946р. загальна кількість репатріантів становила 4 440 901 особу,з них 1 650 343 або 37,16 %складали українці, росіяни – 1 631 861 (36,75 %), білоруси – 520 672 (11,72 %) [1], які, в більшості своїй, направлялись за місцем проживання репатріантів.

Як свідчать документи, на початковому етапі переважна більшість радянських громадян добровільно приходила на пункти збору для відправки до СРСР, але восени 1945р. ситуація змінилась, коли постало питання про повернення громадян незалежно від їх бажання. До категорії громадян, які не бажали повертатися, належали переважно «західники» (мешканці Прибалтики, Західної України, Західної Білорусі, Правобережної Молдови та Північної Буковини), колабораціоністи та військовополонені [2]. Кожна з цих груп мала свої мотиви не повертатися до СРСР, але важливу роль відігравали й ті соціально-політичні умови, в які потрапляли репатріанти на батьківщині.

Радянська держава, зазнавши величезних людських втрат у роки війни, була надзвичайно зацікавлений у поверненні переміщених осіб як з точки зору поповнення демографічних втрат, так і збільшення трудових ресурсів для післявоєнної відбудови. Протягом 1944-1948рр. керівництвом СРСР було прийнято 67 постанов, які забезпечували права репатріантів як громадян СРСР, з них 14 – про пільги та матеріальне забезпечення. Серед основних постанов РНК такого роду можна зазначити такі як «Про організацію прийому таоблаштування репатрійованих радянських громадян» від 6 січня 1945 р., «Про дозвіл в'їзду на територію Української та Білоруської РСР за спрощеним порядком всім громадянам українцям і білорусам, які визнали себе громадянами СРСР» від 14 червня 1946 р., а також постанову Президії Верховної Ради СРСР від 1 грудня 1945 року «Про внесення у списки виборців репатрійованих громадян СРСР». На законодавчому рівні були захищені права репатріантів що до їх приватної власності, на них повністю розповсюджувалось законодавство про працю, а також всі права та пільги, якими користувались робітники та службовці відповідних підприємств [3]. Таким чином, офіційно репатріанти зберігали всі права громадян СРСР.

Однак, офіційні документи не гарантували їх реалізації у житті, оскільки повернувшись додому, репатріанти зазвичай стикались з порушенням їх прав та негативним ставленням. Згідно з «Доповідною запискою про прийом, працевлаштування репатрійованих громадян СРСР і політичну роботу серед них» від 1 вересня 1945 р., були зафіксовані випадки примусової затримки-

репатріантів на підприємствах України в якості робочої сили. Так, на ХТЗ наприкінці липня – на початку серпня було завезено з Німеччини 1 518 репатріантів, які супроводжували демонтоване обладнання. Їхні документи було передано до відділу кадрів заводу без згоди репатрійованих, оскільки завод надзвичайно гостро відчував нестачу робочої сили [4].

Не в кращому становищі опинялись репатріанти й прибувши на місце постійного проживання, де в них виникали проблеми з розселенням, працевлаштуванням та налагодженням стосунків зі співвітчизниками. Недовірливе ставлення населення до репатріантів було значною мірою спровоковано політикою держави щодо цих громадян. Офіційно ЦК ВКП(б) у постанові від 4 серпня 1945 р. «Про організацію політико-просвітницької роботи з репатрійованими радянськими громадянами» заявляв: «Окремі партійні та радянські працівники встали на шлях загальної недовіри до репатрійованих радянських громадян. Необхідно пам’ятати, що радянські громадяни, які повернулись, знову отримали всі права радянських громадян і повинні брати активну участь у трудовому та суспільно-політичному житті» [5]. Але на справіновоприбулих громадян влада намагалась усунути від керівних посад та тримати подалі від важливих економічних центрів держави, що підтверджують численні архівні матеріали [6].

Важкі побутові і моральні умови репатріації природно викликали численні вияви невдоволення серед репатрійованих. Щоб подолати негативні настрої серед репатріантів, влада намагалась якнайшвидше залучити їх до різних форм ідеологічної роботи, заохочуючи виступати з доповідями, писати листи родичам та в ЗМІ, вступати до комсомолу, приєднуватись до соцзмагань та стаханівського руху [7]. Але перевірки працівників ЦК КПбУ і республіки та партійного активу, які проводились на місцях,щоразу виявляли значні недоліки у політичній роботі з репатріантами. Так, було з’ясовано, що в 1947 р. Одеський, Львівський, Сталінський, Ворошиловградський, Дніпропетровський, Харківський та Ізмаїльський виконкоми облрад та обкоми КПбУ «недооцінили важливість постанови Ради Міністрів УРСР та ЦК КПбУ від 13 серпня 1946 р. «Про репатріацію з Франції до УРСР громадян української національності» та постанови ЦК КПбУ від 15 листопада 1946 р. «Про недоліки масово-політичної роботи серед громадян української національності, яких було репатрійовано з Франції». У звіті про перевірку зазначалось, що масово-політична робота серед громадян, які прибули, була відсутня, у зв’язку з чим вони були покинуті напризволяще [8].

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що через нормативні документи влада незмінно наголошувала на великому значенні роботи серед репатріантів, але на практиці ця ділянка роботи досить часто носила формальний характер і була зосереджена переважно на звітності. Навіть та частина роботи, яка проводилась серед репатріантів, була малоефективною, оскільки, прибувши на батьківщину, люди зіштовхувались з жахливими побутовими

умовами, жорстким контролем, недовірою, безправ'ям. Як результат, частина радянських громадян відмовилась від репатріації, що завдало відчутного удару правлячій ідеології.

Література:

1. *Національний склад репатрійованих радянських громадян (на 1 березня 1946 р.) Державний архів Російсько Федерації. –Ф. 9526, оп. 4а, спр. 1, арк. 226–229.*
2. *Насильницька репатріація радянських громадян: причини виникнення (1945) [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.vestarchive.ru/issledovaniia/716--e-1945.pdf Дата доступу: 15.04.2017 р.*
3. *В. Н.Земсков. Репатріація радянських переміщених осіб у 1944-1952 роках[Електронний ресурс] Режим доступу:http://www.politpros.com/journal/read/?ID=5216&journal=188 Дата доступу: 15.04.2017 р.*
4. *Центральний державний архів громадських обєднань України (ЦДАГО. – Ф. 1, оп. 23, спр. 1480, арк. 213–214.*
5. *Пропаганда и агитация в решениях и документах ВКП(б). – М., 1947. – С. 486–487.*
6. *ЦДАГОУ. – Ф. 1, оп. 23, спр. 1478, арк. 23–24.*
7. *ЦДАГОУ. – Ф. 1, оп. 23, спр. 4351, арк. 6,14.*
8. *ЦДАГОУ. – Ф. 1, оп. 23, спр. 4351, арк. 18.*

Щербина Е. Б., доц.
Харківська державна академія дизайну і мистецтв

ВІД УТОПІЇ СОЦІАЛІЗМУ – ДО СОЦРЕАЛІЗМУ

Утопія та її інтерпретація з часів Томаса Мора, який дав світові цей неологізм, стало ні образом, ні поняття, а відтак багатозначним лаконічним ресурсом на позначення певного явища, як доводять дослідники [2].

Утопія про «світле пролетарське майбутнє» при спробі насильницького, диктаторського втілення її в життя зазнала нищівної поразки. Показовою і жахливою рисою сталінського терору стало переконання в тому, що існують повноцінні і не зовсім цінні та й взагалі історично неповноцінні суспільні верстви, причому другими і третіми можна легко пожертвувати заради перших.

«Треба орієнтуватися не на ті верства суспільства, котрі не розвиваються більше, хоча і становлять у даний момент переважну силу, а на ті верства, що розвиваються, мають майбутнє, хоча і не становлять у даний момент переважної сили» [2: 71].

Утопія завжди була серйозним політичним інструментом тоталітарної влади. Соціалізм сприймався як істина, справедливість, благо, одним словом, – ідеал.

Взірець такого ідеального суспільства можна «відкривати» і в далекому минулому (легенди про «золотий вік»), і у віддаленому просторі (екзопланє-

ти та ін.). Важливо, що ідеальний образ перебував у майбутньому трансцендентному, поза межами реальності. Утопічний порядок обов'язково раціоналізований, на противагу «спонтанному» (за термінологією Ф. Хастека).

Майбутнє утопії видається не як продовження теперішнього, а як його альтернатива, бо утопія – завжди виклик теперішньому.

Утопічна свідомість орієнтується на ідеал довершеного суспільства. Утопія аксіологічна, ціннісна за своєю природою, утопічний ідеал видається досяжним, його, буцімто можна досягнути, зробити емпіричним фактом.

Утопіст «вічну перспективу» трансформує в ідеальний раціональний ідеал-проект, у план, «керівництво до дії». Звідси відбувається підміна ідеалу проектом, програмою конкретних дій. Це ототожнення технічних і духовних проектів мислиться як цілком досяжне, реальне. Художників, письменників прирівнюють до «інженерів людських душ».

Утопія як концепт досконалого суспільства або як його художнє зображення не вимагає конкретних підстав для свого обґрунтування. Перехід від утопії-ідеалу до утопії-проекту перетворює утопістів із мрійників у реалі заторів, яким, в першу чергу, потрібні фанатичні послідовники, здатні ідеальне перетворити в реальне.

У розумінні утопії як проекту закладено дві ідеї. Перша – абсолютна впевненість у всесиллі людини, її безмежжі можливостей. Друга – сприймається як припущення надзвичайної пластичності світу, його підвладності зовнішнім впливам, допустимості майже магічного переінакшення природного й соціального світу людини задля реалізації ідеалу.

У соціалістичному суспільстві, як відомо, пріоритетним художнім методом розвитку літератури і мистецтва був соцреалізм.

Основним завданням цього методу було історично-конкретне зображення дійсності в її революційному розвиткові. Відповідно, від художника вимагалися:

- правдивість зображення;
- зображення життя в його революційному розвитку;
- ідеологічна основа художніх образів;
- виховання людей в дусі принципів побудови соціалістичного і комуністичного суспільства.

Метод соціалістичного реалізму стає проявом утопічних тверджень, де основою мистецького самовираження є принципи соціалізму.

До уваги не береться свобода митця, яка, власне, і є основною передумовою розкриття його таланту.

Для того, щоб відтворити реальний світ у той спосіб, який найбільше притаманний митцеві і відбиває його унікальне світобачення, художник змушений витрачати неймовірні зусилля, щоб виборсатися з «прокрустова ложа» соцреалізму.

Цю внутрішню боротьбу закоснілого, ретроградського, утопічного з динамічним, сучасним, багатопрофільним мистецтвом бачимо протягом 20-50-х років ХХ ст.

З 60-х років починається своєрідна маніфестація мистецького протесту проти стримування соцреалізмом усього розвою напрямів, творчих пошуків, що становлять основу мистецького самовираження. У глобалізованому часопросторі надконсервативними, нежиттєздатними уявляються твори соцреалізму з їх ідеалістичними, утопічними героями, позбавленими серйозних психологічних характеристик, мотивів, динаміки й інтенсивності почуттів.

Творчий процес неможливо втиснути в певні ідеологічні, а, насправді, теологічні схеми, і в цьому контексті теорія соцреалізму виглядає по суті утопічною, позбавленою всього багатства і полівимірності життя.

Теоретики соцреалізму сприймали свій метод як замкнену структуру, в межах якої неможливі творчі підходи. Так, академік В. Ванслов стверджував, що «Соціалізм історично з'єднується з реалізмом не лише тому, що модернізм принципово йому чужий, але й тому, що його власна внутрішня природа потребує саме реалізму» [1:69].

У такий волюнтаристський спосіб засуджувалося все інше, що не підпадало під декларацію мистецтва соцреалізму. Дійсно, мистецтво багате за можливостями самоствердження, самовияву таланту, чуже ідеологам соціалізму.

Як бачимо, мистецтво соцреалізму несло із собою звужену, однобоку модель світу. Та не можна заперечувати, що навіть за цих умов найталановитішим представниками різних видів мистецтв вдавалося обійти канони меж, показати найкращі зразки творів. Але відбувалося це всупереч ідеології, яка вкорінювала утопічні ідеї соціалізму і жорстко переслідувала всіх «інакомислячих».

Література:

1. *Ванслов В. В. Что такое социалистический реализм. – М.: Изобразительное искусство, 1988. – 486 с.*
2. *Черткова Е. Л. Утопия как тип сознания // Общественные науки и современность. – 1993. – № 3. – С. 71-81.*

Малярчук Н.Г., канд. іст. наук
Донецький державний університет управління, м. Маріуполь

РОСІЯНИ В МІСЬКИХ ПОСЕЛЕННЯХ СХІДНОЇ УКРАЇНИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ВСЕСОЮЗНИХ ПЕРЕПИСІВ НАСЕЛЕННЯ 1926 ТА 1939 РОКІВ)

Питання щодо національного складу населення Східної України, зокрема місця в ньому російської етнічної групи, останнім часом набуло особливої актуальності, що пов'язано з військовим конфліктом у цьому регіоні та

проблемою національної самоідентифікації певної частини його мешканців. Усебічне дослідження історії Східної України, у тому числі й історії російської спільноти на її теренах, дозволить зрозуміти корені проблеми та запобігти маніпуляціям з історичною свідомістю. Зазначену проблему необхідно дослідити на різних історичних етапах, серед яких особливе значення мають 1920-1930-ті рр., оскільки саме на ці роки припали індустріалізація, колективізація та голодомор, які суттєво вплинули на етнодемографічні процеси в УСРР.

Етнічний склад міського населення УСРР, а також окремих її регіонів, дослідили у своїх працях історики Г. Турченко, Д. Овчаренко[1], Д. Гринь [2], І.Мазур [3], проте вони обмежилися лише 20-ми рр. ХХ ст. Етнічний склад міського населення Східної України, місце в ньому російської етнічної спільноти розглянуто не було.

Мета дослідження: встановити динаміку чисельності міського російського населення на сході України у 20-30-х рр. ХХ ст., визначити його питому вагу серед мешканців міських поселень, а також у найбільших містах регіону, з'ясувати особливості розміщення.

Дослідження ґрунтується на даних Всесоюзного перепису людності 1926 року [4;5;6] та Всесоюзного перепису населення 1939 року [7;8] і охоплює територію Східної України, яка у 1926 році поділялася на 8 округ: Харківську, Ізюмську, Куп'янську, Луганську, Старобільську, Артемівську, Сталінську, Маріупольську, а в 1939 році – на три області: Сталінську (колишні Артемівська, Сталінська, Маріупольська округи), Ворошиловградську (колишні Луганська та Старобільська округи), Харківську (колишні Харківська, Ізюмська, Куп'янська округи).

У 1926 році російське населення Східної України було майже рівномірно розподілене між містом та селом: у міських поселеннях проживали 51% росіян, а у сільських – 49%. Росіяни становили 41% населення міст, тоді як частка українців дорівнювала 45%, отже українці становили більшість, хоча і відносну. Проте, в окремих округах росіяни чисельно домінували серед міського населення. Наприклад, у Сталінській та Луганській округах вони становили абсолютну більшість, відповідно 60% та 52% від загалу, а серед міського населення Маріупольської округи їхня більшість була відносною – 47%. У решті округ росіяни поступалися чисельно українцям. У 1926 р. найбільшими містами на сході України були Харків, Луганське, Сталін та Дмитрівське (сучасна назва міста – Макіївка). У Харкові, тодішній столиці УСРР, росіяни становили 37% населення, трохи поступаючись українцям, частка яких дорівнювала 39% від загалу. У Луганському відсоток росіян та українців був однаковим – 44% від загалу, хоча за абсолютними показниками росіяни переважали, щоправда, несуттєво. Абсолютну більшість росіяни становили у шахтарських містах Дмитрівське – 64% та Сталін – 57%, тоді як відсоток українців серед їхнього населення дорівнював відповідно 29% та 26%. За абсолютними показниками кількості російського населення беззаперечно ліди-

рував Харків – столиця УСРР. У 1926 році в Харкові мешкало 154448 росіян, що на 30750 осіб більше ніж у Луганську, Сталіні та Дмитрівському взятих разом [підрах. авт.: 5, 287,292,310-313; 6, 17-18,34,341-342,345-347,350-353].

У 1926 році на сході України мешкало 48% усього міського російського населення УСРР. Більша його частина – 28%, акумулювалася у Харківській окрузі. Трохи менше припадало на Сталінську округу – 27%. У Луганській окрузі було зосереджено 19,3% усього міського російського населення регіону, у Артемівській – 18,4%, у Маріупольській 6,5%, у Ізюмській і Куп'янській – по 0,3%, у Старобільській – 0,2% [підрах. авт.: 4; 5, 287,292,310-313; 6, 17-18,34,341-342,345-347,350-353] .

За 13 років, що минули між двома переписами населення, у поселенській структурі російської етнічної спільноти Східної України відбулися суттєві зміни. Так у 1939 році більшість росіян цього регіону – 80%, вже мешкали у міських поселеннях і лише 20% – у сільських. У цьому регіоні проживала абсолютна більшість усього російського міського населення УРСР – 63%. Більша його частина – 52,4% була сконцентрована у Сталінській області, ще 27,2% – у Ворошиловградській і найменшим цей показник був у Харківській області – 20,4% [підрах. авт.: 7, 68-70].

Змінилося співвідношення росіян і українців серед мешканців міст: тепер українці становили абсолютну більшість – 58%, тоді як частка росіян дорівнювала лише 34%. Росіяни не склали більшості в міських поселеннях жодної з 3 східноукраїнських областей, поступившись чисельно українцям. У Ворошиловградській і Сталінській округах їхня питома вага була майже однаковою – 38% та 37%, хоча за абсолютними показниками кількості міського російського населення – 888389 осіб, Сталінська область випереджала Ворошиловградську, в міських поселеннях якої мешкало – 461299 росіян. Найменшою була частка росіян в міських поселеннях Харківської області – 26% [підрах. авт.: 7, 68-70].

Щодо окремих міст, зазначимо, що у Харкові, як і в 1926 році, відносну більшість становили українці, проте частка їх зросла з 39% до 48%, тоді як питома вага росіян серед харків'ян, навпаки, зменшилась з 37% до 33%. У Ворошиловграді абсолютну більшість – 56% склали українці, а частка росіян зменшилася до – 36%. Серед населення міст Сталіне та Макіївка росіяни, як і раніше, становили більшість, хоча їхня частка зменшилась до 47% та 53% відповідно, а питома вага українців, навпаки, зросла в обох містах до 41% [підрах. авт.: 8].

Таким чином, у 20-30-х рр. XX ст. у Східній Україні було зосереджено значну частину міського російського населення республіки. У 1926 році росіяни становили більшість серед мешканців міських поселень Сталінської, Луганської та Маріупольської округ, а також у шахтарських містах Дмитрівське та Сталін. У решті міст, а також у інших п'яти округах сходу України, росіяни кількісно поступалися українцям. Індустріалізація, жорстока політика радянської влади на селі спричинили стрімке зростання міського населення регіону, змінили поселенську структуру багатьох етнічних спільнот, у тому

числі й російської, яка наприкінці 1930-х рр. набула яскраво вираженого міського характеру. Масовий приплив у міста українців зумовив зменшення питомої ваги росіян серед міського населення Східної України. У 1939 році росіяни не становили більшості у міських поселеннях жодної з трьох східноукраїнських областей, у кожній з них кількісно поступаючись українцям.

Література:

1. *Турченко Г. Ф. Етнічний склад міського населення Півдня України (за матеріалами Всесоюзного перепису населення 1926 р.) / Г.Ф. Турченко, Д.В.Овчаренко // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2009. Вип. XXVII. – С. 185-192.*
2. *Гринь Д. Зміни в національному складі міського населення України у 20-30-х рр. XX ст. / Д. Гринь // Україна на порозі XXI століття: актуальні питання історії: Збірник наукових праць. – К. : Стилос, 1999. – С. 196-202.*
3. *Мазур І.В. Національний склад населення та його трансформація у губернських центрах України в 1920-1926 рр. / І. В. Мазур // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Історія. – 2009. – Вип. 16. – С. 58-64. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_ist_2009_16_12*
4. *Всесоюзная перепись населения 1926 года. Национальный состав населения по республикам СССР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://demoscope.ru/weekly/ssp/ussr_nac_26.php?reg=4*
5. *Всесоюзная перепись населения 1926 года. – М., 1928. – Т. 12, отд. 1 : Украинская Социалистическая Советская Республика. Правобережный подрайон. Левобережный подрайон. Народность. Родной язык. Возраст. Грамотность. – 482 с.*
6. *Всесоюзний перепис людності 1926 р. – М., 1929. – Т. XIII, від.1 : Українська соціялістична радянська республіка. Степ. Дніпрянський промисловий підрайон. Гірничий підрайон. Національність, рідна мова, вік, письменність. –465 с.*
7. *Всесоюзная перепись населения 1939 года. Основные итоги / Под. Ред. Ю.А. Полякова. – М.: Наука, 1992. – 256 с.*
8. *Всесоюзная перепись населения 1939 года. Национальный состав населения районов, городов и крупных сел союзных республик СССР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://demoscope.ru/weekly/ssp/ussr_nac_39_ra.php?reg=417*

Поплавський О., студ. гр. ОО-16
Ревуцька С.К. канд. філол. наук, доц.
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, м. Кривий Ріг

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: СТУДЕНТСЬКИЙ ПОГЛЯД

Зміст сучасної української освіти у світлі реалізації Державного стандарту освіти через компетентнісний підхід, її профільність у старших класах нині викликає все більше обговорень як з боку науковців, педагогів

(Г. Клочек, Л. Паращенко, О. Савченко та інші) так і нефахівців у соціальних мережах, у першу чергу, учасників цього освітнього процесу. Дійсно, середні школи різного рівня намагаються впровадити Держстандарт шляхом акцентуйованого вивчення одних предметів і розвиваючого характеру інших, однак все одно «переважає увага до того, що і як вивчається, ніж до результативної складової засвоєння змісту, його особистісної значущості для учнів» [4, 5]. Саме мотиваційна складова і практичність здебільшого залишається поза увагою – учень має чітко розуміти навіщо ці знання і коли він їх зможе використати упродовж життя, на шляху до успіху.

Шкільна програма передбачає різногалузеві предмети, однак немає єдиного, де б викладали прості життєві правила: де шукати інформацію і як вчитися самостійно, розраховувати час і власні кошти, як зрозуміти свої схильності і правильно обрати свій професійний шлях тощо. За такими академічними знаннями як детальне вивчення хімічних формул та реакцій, теорем і всіх законів термодинаміки, діти не мають можливості пізнати реальні життєві ситуації, які чекають на них одразу ж після випускного дзвінка.

Однією з основних навичок якою повинен володіти студент – це вміння вчитися. Сучасні технології дуже швидко змінюють світ, тому старі способи його пізнання перестають діяти. Замість того, щоб уперто заучувати якісь факти, набагато важливішим є те, наскільки швидким способом ми їх отримаємо. Сьогодні, завчені сторінки шкільних підручників є не такими потрібними, як вміння взаємодіяти з пошуковим рядком та освоювати велику кількість інформації, аналізувати й синтезувати її, висновувати. Так, наприклад курс комп'ютерної грамотності, який скромно називають «Інформатикою», з дуже великою натяжкою можна назвати корисним та актуальним предметом, з огляду на те, який матеріал в ньому викладається. Почасти його викладають ті, хто вивчав цей курс не маючи ПК, а тому сучасний учень має значно більший рівень знань і навичок користування ПК й мережі Інтернет. У той же час він не знає елементарних речей: як і де шукати корисну, наукову інформацію, щоб написати реферат чи науково-пошукову роботу, а не «скачувати» неякісну чужу роботу, або й елементарно оформити її, використовуючи вордівські інструменти. У результаті – маємо випускників, які вміють лише відкривати свою улюблену гру та сторінку в «Однокласниках» чи «ВКонтакті». Тож, школа не враховує зацікавленості учня в сучасних комп'ютерних технологіях та їх використанні.

Саме у школі потрібно набути життєво необхідних для кожної сучасної людини вмінь і навичок – керувати часом. Незалежно від її майбутнього місця роботи і способу життя, адже час – це наш найцінніший ресурс. Звісно, потім можна надолужити згаяне за допомогою численних книг та курсів, але це перших крок до нераціонального використання часу. Школа має навчити спланувати години праці, відпочинку, догляду за собою, спілкування з рідними і близькими. Але який може бути час для себе, друзів і близьких, ко-

ли сучасник дедалі більше втрачає навички «живого» спілкування, замінюючи навіть емоції смайликами і дужками?!

Здатність підтримувати формальну та інтелектуальну бесіду з іншими людьми, переконувати, сперичатися Аристотель називав мистецтвом. І незалежно від того, чим займається людина в житті, це одна з найважливіших навичок, які можна придбати. Невміння говорити, невміння слухати – наражає сучасника на безліч життєвих труднощів: починаючи із непорозуміння з батьками і завершуючи відсутністю взаєморозуміння з однолітками, викладачами, керівництвом і суспільством в цілому.

Ми маємо уроки для нашого фізичного розвитку, але чому в школах відсутні уроки для зміцнення нашого психічного здоров'я? Проблема самогубств є дуже гострою в Україні, наша держава займає одну з лідируючих позицій у цій сфері. У підлітковому віці людина особливо сприйнятлива до проблем, стресів, депресій, так що урок психічного здоров'я в школі є життєво необхідним. Чому б не ввести окремі уроки психології вже з першого класу і до закінчення школи? Для зовсім маленьких можна застосовувати елементи «казкотерапії», арт-терапію, де можна показати дитині, як спілкуватися в класі з дітьми, як організувати свій час для уроків і дозвілля, як не боятися вчителя, а бачити в ньому друга, як долати страх у стресових ситуаціях і відчувати себе впевнено. Учень має навчитися розпізнавати прості знаки, які подають люди при спілкуванні.

Ще однією проблемою є питання, а точніше, їх відсутність. Кожна дитина від народження є допитливою, але, з потраплянням до школи, раптово зникає ця допитливість. Справа в тому, що дитина наштовхується на протилежне сприйняття питань дорослими: учень переконується, що запитання призводять до висміювання як вчителем, так і учнями або й взагалі до отримання «двійки». Для вчителя це просто цифра «2», а для дитини значно більше: він поганий, він недостойний, через нього хворіє бабуся, а тато з мамою подали на розлучення… До оцінки додаються окрики про «тупість» і «що з тебе вийде!». Таким чином, дитині легше змовчати. В майбутньому це призводить до жахливих наслідків таких як: проблеми з комунікабельністю, замкненість, комплекс неповноцінності та ін. Замість того, щоб карати учнів за питання, вчителі зобов'язані їх навчити ставити цікаві, коректні питання і відповідати на них.

Найголовнішим предметом, якому треба навчати в старших класах є пошук роботи. Десятки тисяч випускників залишають стіни шкіл, щоб зробити крок у невідоме майбутнє. Наразі в школах проводиться профорієнтаційна робота, однак вона не відповідає сучасним запитам старшокласників і не готує їх до іншого щабля життя: як підготувати себе до співбесіди, які документи потрібні для укладення трудового договору, як захистити себе від шахрайства і не опинитися серед безробітних тощо. Статистика уперта: економіка України зараз знаходиться у жахливому стані, за 2016 рік індекс ін-

фляції становив 112,4%, а рівень безробіття – 9,6%. Напевно такі факти можуть стати і стимулом для навчання, і отримання фаху.

Не менш необхідними і важливими є навички, що стосуються фінансових питань: розібратися в умовах банківських кредитів чи складанні домашнього бюджету. Можливо такі завдання на уроках математики були б куди кориснішими, ніж завдання на ділення овочів чи землекопів, а ще краще було б ввести спеціальний курс фінансової грамотності, тренінги. Такі навички стануть у нагоді , в першу чергу для тих, хто вчитиметься в іншому місті і повинен буде самостійно розподіляти і свій час, і свої фінанси, і планувати своє подальше життя.

Отже, у підсумку маємо низку невирішених школою питань щодо адаптації молодої особистості після її завершення. В житті ніхто не ставить оцінки за твої вчинки, а якби і ставили то з'ясувалося б, що після того як ми закінчили школу нам треба вчитися заново, вчитися жити. Життя, ставить перед нами зовсім інші завдання, не ті, з якими нас вчили справлятися в школі. І знання тригонометрії, планіметрії, законів механіки та алгебраїчних формул, не допомагають в тих ситуаціях, коли нам треба мирно вийти з конфлікту чи постояти за себе. В школі нас не навчають тому, як вести себе в кризових ситуаціях, як заробляти гроші, як їх правильно та раціонально їх витрачати. Нас не вчать навіть, як зміцнити відносини з близькими нам людьми, як краще підтримати їх, коли вони втратили сенс у житті. Скоріш за все, це проблема реформування освітньої системи, яку треба якомога швидше прилаштувати до потреб і вимог сучасника. І виправляти її мають не тільки освітні органи, це проблема, яка стосується кожного з нас, тому ми маємо самі проявляти ініціативу, змінювати наше життя.

Література:

1. *Бойко О.О., Клопотюк Ю.А., Кубай І.І. Освіта в Україні : стан та перспективи розвитку [Електронний ресурс] / О.О. Бойко, Ю.А. Клопотюк., І.І. Кубай . – Режим доступу : http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=74866*
2. *Клочек Г. Середній освіті потрібне шокове реформування [Електронний ресурс] / Г. Клочек // «Дзеркало тижня. Україна». – №26. – 18 липня, 2014. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/EDUCATION/seredniy-osviti-potribne-shokove-reformuvannya-sim-krokiv-reform-_.html*
3. *Паращенко Л. Розвиток загальної середньої освіти як проблема суспільного розвитку та державного управління [Електронний ресурс] / Л. Паращенко // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2011. – Вип. 2. – С. 259–267– Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2011_2_36.*
4. *Савченко О. Системний підхід до модернізації змісту загальної середньої освіти [Електронний ресурс] / О. Савченко // Рідна школа. – 2010. – № 1–2. – С. 3–7. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2010_1-2_3.*

Заболотня К.А., асист.
Никифоров Р. П.,канд. техн. наук., доц.
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ УКРАЇНСЬКОЇ ОБРЯДОВОЇ КУХНІ

Як відомо, їжа є одним з важливих елементів традиційної матеріальної культури кожного народу, адже саме в ній відображено народний побут, особливості господарювання людей, їх смаки та уподобання. Тому процеси виникнення національних страв та продуктів харчування, їх становлення та розвиток, функціонування в певні історичні періоди були і є предметом дослідження учених різних галузей знань, зокрема етнографів, етнологів, істориків, мовознавців.

Метою даного дослідження є аналіз української кухні, що славиться різноманітними обрядовими стравами.

Українці – спрадавна хліборобський народ, відтак і традиційна українська культура ґрунтується на цінностях хліборобської праці та шануванні хліба. Любов до хліба відобразилася й у традиційному меню українців, яке у всіх районах України в основному складалося з хлібних страв і борошняних виробів. Це і традиційні вареники, галушки, гречаники, сочники, шулики, потапці, присканці, млинчики, і обрядові – коровай, корочун, лежень, мандрики, паска, гуски, шишки. Доповненням до борошняних страв для наших предків були риба, ягоди, молоко та молокопродукти, олія, рідше – м’ясо.

Крім українців, жоден з індоєвропейських народів не мав звичаю пекти пироги. Начинкою до пирогів служать різні продукти рослинного чи тваринного походження: риба, квасоля, горох, морква, капуста, сир, мак, вишні, сливи, яблука, груші. Ліплені пироги були ритуальною стравою протягом тисячоліть. Згодом вони здобули популярність і в інших народів. Обрядовими стравами здавна вважалися український куліш та млинці, пампушки й галушки.

Багато традиційних видів їжі, дійшовши до нашого часу, втратили своє ритуальне чи обрядове значення. Тому спинимося на них докладніше і розглянемо обрядові страви, що готуються на найбільші свята.

Переддень Різдва – Святий вечір. Святу вечерю починають із молитви при свічці: адже це спільна вечеря всього роду. Всі мають у цей вечір зібратися разом, щоб вечеряти всією родиною. На столі повинно бути дванадцять страв, аби кожен місяць наступного року був щедрим. Серед них – дві обов’язкові: кутя та узвар. Страви ці – ритуальні, пов’язані з релігійним звичаєм поминати померлих саме кутею й узваром. Готують також борщ із грибами та чорносливом, гречані вареники, голубці із пшоном, зрази, канапки, січеники з гороху, фаршировані бурячки, шуліки з медом, різдвяні зірочки.

На Гуцульщині найпоширеніша різдв'яна страва – банош «мамалига на сметані».

На Бойківщині до Різдва печуть хліб, який називають корочун (крачун) – різдвяний обрядовий хліб, який випікали разом з калачами для вечерників і колядників. У корочуні запікають зерно пшениці, жита, часник, квасолю. Цей звичай пов'язаний з ворожінням про здоров'я родини, про майбутній врожай. Внесення корочуна відбувалося так само урочисто, як і поставлення на покуть куті з узваром. Символічний зміст цього обрядового хліба зводився до сподівання сімейного добробуту.

В багатьох областях України на Новий рік до столу подавали гречані млинці та часник, який, за повір'ям, відганяв злих духів.

На Масляну або «сирну неділю» улюбленою стравою були вареники з сиром, млинці, налисники, що запікались або поливалися сметаною.

Зустрічаючи весну, в Україні пекли сорок бубликів, жайворонків, голубів, носили їх вулицею і, роздаючи дітям, співали веснянки.

Найулюбленіше свято весни – Великдень. Великодній коровай (давньослов'янська «баба», або християнська паска) – весняний хліб, який має обрядове значення: пробудження природи, магічне сприяння плодючості полів, худоби і людей. Великодні короваї задовго до прийняття християнства споживали разом із обрядовими яйцями – крашанками (писанками), що є символом життя. Паска і до сьогодні є дуже поширеним видом обрядового хліба в Україні.

На свято Маковія освячують мак. З маком печуть коржики облиті медом.

Свято Спаса знаменувало достигання плодів. До цього дня не можна було споживати плодів фруктових дерев. На Спаса їдять яблука, вмочаючи їх у мед.

Особливе місце обрядова кухня в Україні займає під час відзначення сімейних подій: хрестини, поминального обряду, весілля та ін.

Так, Бабина каша – страва на яйцях і маслі, яку за звичаєм готувала баба-повитуха і приносила на хрестини у горщику. Всі присутні торгувалися за право розбити горщик. Найвищу ціну звичайно давав хрещений батько дитини. Йому й діставався горщик з кашею, який він, піднявши високо над столом, розбивав об ріг так, щоб черепки й каша лишилися на столі. Кожен із гостей на хрестинах брав собі грудочку каші, а молоді жінки ще й черепок. Це мало забезпечити молодому подружжю продовження роду.

Звичай «Бабина каша» зустрічається у північних районах України: на Поліссі, Волині, півночі Слобожанщини. У сучасній родинній обрядовості цих районів він подекуди зберігся, проте у трансформованому вигляді: готує кашу не баба, а господиня дому або старша жінка з родини; кашу купують, а не розбивають.

Поминальний обряд не міг відбуватися без колива – ритуальної поминальної страви, різновиду куті. Пшеницю (на Лівобережжі частіше ячмінне незроблене зерно) варили до готовності, охолоджували, поливали медовою ситою або слабким цукровим сиропом. На півночі та подекуди на Полтавщи-

ні замість крупів брали печений білий хліб, булки, бублики, печиво, кришили у миску й поливали солодкою водою. Це й було коливо. Воно і досі є обов'язковою ритуальною стравою майже на всій території України. З нього починають поминальний обід після поховання, на дев'ять і сорок днів, а також на роковини по смерті. Взявши три ложки колива, всі присутні ніби згуртовуються у цьому світі і забезпечуються майбутнім у своєму потомстві, яке символізується зерном – хлібом.

Весілля має свої обрядові страви: дивень, калач, шишки, лежень, верч.

Дивень – обрядовий хліб, аналогічний за своїм ритуальним призначенням калачеві. Його виробляли найчастіше з плетінки втроє чи вчетверо, а потім її краї з'єднували, щоб утворилося замкнене коло. Дивень прикрашали очеретинками чи плодовими гілочками, обплетеними тістом, а зверху чіпляли квітку з жита, калини, квітів (живих або штучних). Цей хліб здебільшого характерний для Півдня, частково – Полтавщини й Слобожанщини.

Шишки – весільне обрядове печиво, що випікали з коровайного тіста. Розкачували смугу тіста й робили з одного боку насічки, зубці. Потім стрічку згортали, перевертали зубцями догори й «підперізували» качалочкою з тіста. Це й були шишки. Виготовляли їх і в інший спосіб – маленькими плетінками на зразок калачиків, у формі пташок чи булочок. Шишки оздоблювали коровай і лежень; ними дарували на застіллі гостей, яким не вистачало короваю, коровайниць, весільну челядь; ними запрошували на весілля. Шишки були чи не єдиною подякою молодої та молодого своїм дружкам і боярам. Отож, ідучи на весілля, гості несли з собою хліб, а верталися зі шматком короваю або шишками.

Лежень – весільний обрядовий хліб, різновид калача. Проте лежень робили завжди овальним та великим – як із плетінки, так і з цілої довгастої хлібини. Зверху, подібно до короваю, прикрашали оздобами з тіста. Лежень возили молоді до нової родини: молодий – для тещі, молода – для свекрухи. Ділили його на другий день весілля, а доти він лежав на столі перед молодими, чекаючи своєї долі (звідти, мабуть, і його назва). Лежень найбільш характерний для Лівобережної України, частково для Півдня.

Верч – весільний обрядовий хліб, різновид калача, лежня. Готували його на Поліссі. Слугував здебільшого для обміну між весільними родинами: молодий привозив верч для тещі, а молода – для свекрухи. Форма його була овальною, як і в лежня, однак прикрасами зверху він оздоблювався рідко.

Підводячи підсумок, можна зауважити, що обрядова українська кухня за весь період свого існування хоч і зазнала деяких перетворень, але майже кожна страва нашої кухні залишила свій відбиток у сучасному житті, адже кожне свято, або будь-яка інша подія супроводжується звичаєм українців збиратися родинним колом за святковим столом, на якому серед різноманітних сучасних страв, завжди є місце обрядовій страві.

Сімакова О.О., канд. техн. наук, доц.
Трикуль О.О., студ.
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

ОБРЯДОВА ВИПІЧКА – НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

З давніх часів майже вся випічка була пов'язана з обрядами на свята. Складний і тривалий шлях розвитку пройшли українські календарно-побутові звичаї та обряди. Таку назву вони отримали через зв'язок з календарними циклами (зимою, весною, літом та осінню), від яких безпосередньо залежав побут наших предків. Оскільки головним заняттям українців ще з давнини було хліборобство, народний календар з повним правом можна називати хліборобським, а так як наші предки були дуже віруючими, то цей календар включав ще й релігійні свята [1].

Першим великим святом було Різдво Христове. Головною стравою була кутя, а з випічки книш та крачун (корочун). Книш – булочка з «душею», кругла хлібина з невеликою булочкою зверху. Вважається жертвою душам покійних.

Крачун – біла хлібина обсипана зерном, є символом достатку та сімейного добробуту [2].

З початком весняного хліборобського циклу пов'язаний обряд випічки жайворонків. Жайворонки (сороки) – печиво, що випікають на Сорок святих. Печуть 40 булочок з прісного тіста, що схожі на пташок. Діти бігали з ними вулицею, підіймаючи до гори та закликали пташок. Вважали, що без цього пташки повернуться набагато пізніше [2].

Наступним великим весняним святом є Великдень. На Великдень випікали паску (бабу). До цього ставилися дуже відповідально, адже від цього залежить доля на цілий рік та врожай. Паска – здобна випічка на яйцях, олії, цукрі та в деяких випадках з сиром. Зверху прикрашається солодкою глазур'ю, маком та фарбованим пшоном [2].

Літній хліборобський цикл теж був значущим для українських селян-хліборобів, адже літо це початок жнив. Жнива починалися зі свята апостолів Петра і Павла (12 липня). До цього дня колись майже по всій території України починали зачинати жито – справляти «зажинки». Часом до Петра вже пекли перший хліб з нового врожаю. У більшості випадків із цим днем пов'язували закінчення літньої пори. Недаремно в народі казали: «Як по Петрі, то й по теплі» [3].

На Петра у кожній хаті випікали сирні булочки – «мандрики», «мандриги». Їх роздавали пастухам, які наймалися пасти громадську худобу. Після Петра переставала кувати зозуля, що й породило приказку: «Зозуля мандрикою вдавилася» [3]. Увесь рік селянин чекав на те велике свято – на жнива. Жнива в давнину мали три основні віхи: зажинки, самі жнива та обжинки [3].

Осінь, як відомо, традиційна пора весіль. Починалася вона одразу після збору врожаю (14 вересня) і продовжувалася до 28 листопада. Весільна випічка є найбільш різноманітною. Одним з головним є коровай.

Коровай – круглий здобний хліб на маслі, цукрі, яйцях. Зверху святково прикрашений орнаментами з тіста, калиною, гілочками та листками рослин. Його випікали лише жінки, щасливі в шлюбі [2,5].

Ще одним обрядовим хлібом на весіллі був калач. Калач – обрядовий плетений хліб з вчиненого тіста, який слугував для обміну між родинами [2,5]. Одним із різновидів калача є лежень. Лежень – великий овальний обрядовий хліб в вигляді плетінки. Свою назву отримав від того, що під час весілля весь час лежав на весільному столі [2,5].

Ще одним з різновидів калача є дивень. Дивень – овальний хліб, прикрашений очеретом, який обплетений бездріжджовим солодким тістом, житом, калиною [2,5].

Шишки – печиво з зубцями, що випікали з коровайного тіста на весілля. Ними прикрашали короваї та лежні, дарували гостям [2,6].

Одним з головних молодіжних свят було свято Андрія (13 грудня). Дівчата пекли коржики з діркою всередині за допомогою якої підвішували до стелі. Ті коржики називали калитою. Калита – обрядове печеня в формі сонця, бо його випікали на честь сонця [2,5].

Отже, хліб був дуже важливою частиною календарно-обрядових дійств для наших предків. Так як майже вся праця була пов’язана з хліборобською працею, то і хлібові віддавався такий великий культ.

На даний час багато обрядів втратили свою актуальність та відійшли з роками. На сьогоднішній день збереглись лише традиції пов’язані з Великоднем – пекти паски, та весіллям – короваї, шишки, дивні, та навіть і цю випічку мало хто робить власноруч. Зараз більшість довіряє випікання обрядової випічки хлібозаводам та кондитерським, а як відомо, обрядовість там не дотримується.

Література:

1. *Павлюк С.П., Горинь Г.Й., Кирчів Р.Ф. Українське народознавство. Навчальний посібник – Львів : Фенікс, 1994. – 608 с.*

2. *Килимник С. Український рік в народних звичаях в історичному освітленні. – К. : Либідь, 1994. – 400 с.*

3. *Пономарьов А.П., Артюх Л.Ф., Косміна Т.В. та ін. Українська минувшина: Ілюстрований етнографічний довідник. Вид. 2-ге. К.: Либідь, 1994. – 256 с.*

4. *В. Борисенко Обрядове печиво в українській традиційній культурі. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/43377/03-Borysenko.pdf?sequence=1 (дата звернення 10.04.2017).*

5. *Пилипак М. А. Весільне печиво Поділля / М. А. Пилипак // Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. Серія : Історія. – 2009. – Вип. 15. – С. 183 – 188 .*

6. *Артюх Л.Ф. Українська народна кулінарія: Історико-етнографічне дослідження. – К. : Наукова думка, 1977. – 155 с.*

Глушко В.О., асист.
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

РИТУАЛЬНА ТРАПЕЗА В УКРАЇНСЬКОМУ ФОЛЬКЛОРІ

Трапеза є важливим компонентом щоденного життя та ритуальних практик і наочним прикладом взаємозв'язку між задоволенням тілесних потреб людини та потреб соціальних, культурних, психологічних. Питання про соціальні функції трапези та символічне, концептуальне значення трапези як тексту залишається поза увагою дослідників. Окрім безпосереднього задоволення тілесних потреб, трапеза забезпечує задоволення потреб комунікативних, сприяє формуванню взаємин між членами спільноти, стає засобом обміну інформацією, збереження та трансляції фольклорних знань

Важливу роль у вивченні ритуальної трапези відіграє доробок теоретиків психоаналізу, зокрема З. Фрейда, А. Фрейда, К. Юнга, Ф. Перлза, М. Кляйн, та інших. Першим звернув увагу на ґенезу ритуальної трапези, зокрема пов'язаних з їжею, основоположник психоаналізу З. Фрейд. У працях «По той бік принципу задоволення», «Тотем і табу» можна знайти важливу інформацію для дослідження витоків і закономірностей харчових та кулінарних традицій. Їжа дає відчуття безпеки та спокою, посідає місце одного з найдоступніших задоволень, відтак виникає питання про те, яким чином людина все ж здатна обмежувати себе в задоволенні, контролювати кількість та якість з'їденого.

Міркування З. Фрейда щодо природи спільної ритуальної трапези, викладені у праці «Табу і тотем», де здійснено послідовне й ґрунтовне розгортання наукової гіпотези про походження ритуального застілля. Припущення дослідника про канібальські витоки ритуальної трапези здатні викликати шок у непідготовленого читача: «…вигнані брати зговорилися, вбили і з'їли батька і цим поклали кінець батьківській орді» [1]. Проте для адекватного тлумачення значення ритуальних трапез в українському фольклорі варто звернути увагу на міркування щодо сутності та загальних принципів перебігу ритуального застілля і формування харчових заборон, залишивши осторонь спроби глибокого аналізу причин появи ритуальних трапез в історії людства.

Принципи, за якими відбувається трапеза – універсальні. Від давнини і до наших днів ідея та психологічні основи публічної жертовної трапези залишаються незмінними і не залежать від того, в руслі якої релігії вона сформувалася чи до якої органічно увійшла на перших етапах становлення: «…жертва на вівтарі була суттєвою частиною давньої релігії. Вона відіграє одну і ту ж саму роль у всіх релігіях, так що її виникнення варто звести до загальних причин, які всюди діють однаково» [1]. Таким чином, українець, який на Святвечір ставить кутю перед образами, повторює давнє дійство, реалізує в конкретних діях, для

яких притаманні національна специфіка і загальнолюдські вірування. Ритуальна трапеза дозволяє долучитися до спільноти, відчути єдність з родом: «Ритуал вимагає такого відчуття злиття, у якому межі зникають і індивід відчуває себе максимальною мірою собою завдяки тому, що він настільки інтенсивно ототожнює себе з групою» [1]. Онтологічна самотність, відокремленість від інших, яку людина гостро відчуває у щоденному житті, туга за мертвими родичами, – усе це відступає перед сакральним ритуальним дійством, важливе місце в якому посідає ритуальна трапеза.

Місце поминальної трапези в річному циклі, потреба в регулярному повторенні цього сакрального дійства також може бути пояснена через тотемічні уявлення наших предків. «Релігія тотему включає в себе не тільки вияв каяття і спроби примирення, але і слугує також нагадуванням тріумфу над батьком. Задоволення від цього дозволяє влаштувати поминки у вигляді тотемної трапези. Це жертвопринесення має на меті знову повторювати здійснений злочин – вбивство батька – у вигляді жертвопринесення тотемної тварини кожного разу, коли внаслідок змінених умов життя загрожує небезпекатого, що здобуток, отриманий від цього діяння – присвоєння якостей батька – зникне» [1].

Передумовою сакральної трапези, що органічно входить до річного циклу, є почуття провини і каяття, але разом з тим – і задоволення, які мають на меті насамперед отримання і/або поновлення певних якостей; повторюваність ритуальної трапези дозволяє ці якості постійно підтримувати.

Таким чином, ритуальна трапеза в українському фольклорі спирається на загальнолюдські принципи і мають архаїчні витоки. У текстах усної словесності, зокрема в казках, родинному та календарному фольклорі можна знайти відголоски тотемічних уявлень та віри у життєдайну,оновлюючу силу їжі у ритуальному контексті. Долучення до трапези забезпечує отримання і поновлення бажаних якостей, притаманних тотему, підсилює відчуття належності до спільноти, що реалізується у ритуальному застіллі.

Література:

1. Фрейд З. Тотем и табу / З. Фрейд. – СТД, 2008 (Собрание сочинений в 10 т.). Т.9: Вопросы общества и происходжение религии. – 456 с.

Адамчук С.І., студ. гр. ТРГ-16
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

ВПЛИВ УКРАЇНИ НА РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ ЄВРОПИXVIII СТОЛІТТЯ

У низці століть європейської історії XVIII століття займає особливе місце. В цей час відбувається багато важливих подій, у яких Україна брала ак-

тивну участь. Незважаючи на те що Україна не займала панівного становища в політичній сфері Європи, вона все ж таки відіграла важливу роль у її розвитку. У XVIII столітті «українська карта» – була серйозним козирем у великій дипломатичній грі.

Початок XVIII століття знаменується великою війною між двома могутніми державами, в якій Україна брала участь. У 1700 році Росія розпочала війну зі Швецією за вихід до Балтійського моря, що отримала назву Північна. Ця війна ніяким чином не торкалася інтересів України. Проте від самого початку козацькі полки постійно брали участь у військових діях, воюючи на територіях Прибалтики, Речі Посполитої, обстоюючи інтереси царя.

У цей період шведський король Карл XII прагнув завоювати прихильність від України, щоб якнайдужче вдарити по Росії, для здійснення своїх задумів йому був необхідний Іван Мазепа. В свою чергу Мазепа, який так мріяв піднести Україну до рівня європейських країн, також прагнув залучитися підтримкою Швеції, бо почав розуміти згубність відносин України з Москвою. За таких обставин у 1706 році Іван Мазепа за посередництва польського короля Станіслава Лещинського розпочав таємні переговори зі шведським королем Карлом XII. Мазепа домовився з ним про те, що він розірве зв'язок України з Росією і стане союзником шведів. У вересні 1707 року уже був готовий проект договору, а на початку наступного – представник гетьмана уклав спільну угоду з польськими і шведськими монархами [1].

Битва під Полтавою, яка відбулася 27 червня 1709 року, в зарубіжній історіографії розглядається, як війна між Швецією і Росією. Україні місця в цих дослідженнях майже не відводиться, хоча найбільш трагічні наслідки цієї битви були саме для України. Полтавська битва змінила політичну карту Європи. Перемога Петра I висунула Росію на одне з провідних місць тогочасної європейської політики. Міць Швеції та Польщі фактично було підірвано назавжди.

Пилип Орлик був наступним українським гетьманом, який своїми діями вплинув на зміну політичної сфери Європи. У квітні 1710 року при обранні гетьманом (у вигнанні) Орлик складає «Пакти й конституції законів та вольностей Війська Запорозького», які пізніше дістали назву Конституції Пилипа Орлика, що стала однією з перших конституцій Європи.

Очоливши українську державу П. Орлик обирає метою своєї діяльності створення широкої антимосковської коаліції. Це питання вперше він порушив у Бендерах в березні 1710 р., під час розмови з французьким послом Дезаєром. Восени того ж року український гетьман розпочав листування з кримським ханом Давлет-Гіреєм, а 23 січня 1711 року підписав договір про встановлення союзу між Кримським ханством і козаками. Результатом цього союзу був спільний похід на українські землі. Однак він не приніс бажаного результату, тому у листопаді 1712 року спробу було повторено. Коли ж співпраця з Туреччиною почала розлагоджуватися Пилип Орлик починає шукати

додаткових союзників. Одним з них виступає Польща. Такий союзник був потрібен, однак це змусило Орлика відмовитися від частини своїх планів, а саме звільнення Правобережжя від польської влади. Більше того, він давав змогу полякам використати прагнення правобережних козаків об'єднатися з Лівобережжям, тобто допускав з'єднання обох частин України під егідою Речі Посполитої [2, с. 81].

Однак після переїзду до Швеції Орлик не мав змоги активно провадити свою політику, оскільки на той час Карл XII вів сепаратні переговори з царем. Одночасно з цим, ґрунтовно змінюється й зовнішньополітична ситуація. Англійський король Георг I мусив через сильну опозицію здати свої позиції в складі антимосковської коаліції. Його наслідували Австрія й Польща. Швеція залишившись в ізоляції мала шукати порозуміння з царем. Поступово перебування Орлика в Європі стало небезпечним та втратило сенс. Його плани щодо створення східноєвропейської антиросійської коаліції, з огляду на політичну ситуацію, яка зазнала різкої зміни, були вже непотрібними. П. Орлик переїжджає до Туреччини [3, с. 122-136].

Через певні обмеження в діях Пилипа Орлика до справ батька починає залучатися його син Григорій. Незважаючи на ухилення Туреччини від участі в війні 1741 року між Швецією і Росією П. Орлик і його син вже в котре спробували привернути увагу європейських держав до вирішення української справи. Велику енергію виявив Григорій Орлик: він звертався з меморіалами до шведів, агітував у Польщі, підбурював Францію, виступаючи з проектами нової антимосковської коаліції, в яку мали входити Швеція, Туреччина, Крим, Польща, Пруссія.

Пилип Орлик, будучи представником України, дуже яскраво вклинився в політичне життя Європи. Він постійно перебував в політичних сутичках між європейськими державами. Не даремно про Орлика говорили, що він «оборонець України в Європі».

Данило Апостол, також знаменується як український політичний діяч, ім’я якого злітало с уст європейських діячів. Апостол мріючи звільнити Україну від московської залежності і створити союз зі Швецією, з цими думками звернувся до Івана Мазепи, але переконавшись у неможливості реалізації задуманого, відвернувся від нього, почав тісно співпрацювати з московською владою і виступати на їхньому боці у військових діях. У 1711 році Данило брав участь у Прутському поході Петра I в якості наказного гетьмана української раті, а в 1722 році на чолі козацьких частин з 10000 чоловік у складі російської армії виступав у поході проти Персії [4].

Після смерті Данила Апостола була створено Правління гетьманського уряду. На практиці головним завданням Правління гетьманського уряду стала мобілізація військових і матеріальних ресурсів Гетьманщини на потреби війни з Туреччиною, яка таки вибухнула в середині 30-х рр. Полки з Гетьманщини, Слобожанщини та запорозькі козаки брали активну участь в російсь-

ко-турецькій війні 1735-1739 рр. Запорізькі судна на той час були основною силою, яка протистояла османським галерам на Чорному морі під час війни.

17 серпня 1739 року російсько-українські війська завдали поразки османській армії поблизу Ставучан, зайняли фортецю Хотин (30 серпня) та Ясси. Успіхи російсько-українських військ стурбували керівництво Австрії, яке 12 вересня уклало сепаратний мирний договір з Туреччиною. Після цього Росії більше нічого не залишалося, як 29 вересня 1739 року підписати з турецьким урядом Белградський мирний договір, за яким Росія повернула собі Азов.

Приводом для початку російсько-турецької війни 1768-1774 рр. була підтримка Росією боротьби польського уряду проти повсталої шляхти- конфедератів. Розраховуючи на те, що Коліївщина – селянське повстання на правобережних землях, яке відбулося 1768 року, значно послабила російський тил, Туреччина висунула Росії ультиматум – вивести свої війська з Правобережної України та Польщі. 14 жовтня 1768 року султан оголосив Росії війну.

У складі російської армії проти турків і татар діяли запорізькі козаки, а також гусарські та пікінерські полки, які складалися з українських козаків. У битві коло Ларги українські пікінери розбили найкращі загони турецької кінноти. Запорізька військова флотилія провела ряд важливих операцій на Дністрі, Дунаї та Чорному морі. Після підписання 10 липня 1774 року Кючук-Кайнарджійського мирного договору, Росія отримувала: Керч, Єнікале, землі між Південним Бугом та Дніпром, фортецю Кінбурн на березі Дніпровського лиману. Російські кораблі отримали права вільного проходу через протоки. Крим оголошувався незалежним від Османської імперії [5].

Проте Туреччина не змирилася з поразкою. У серпні 1787 року Стамбул, підтриманий Англією, Францією й Пруссією, оголосив Росії війну для того, щоб скасувати Кучук-Кайнарджійський мирний договір. У всіх великих битвах на боці росіян воювали загони Чорноморського козацького війська. Чорноморці не тільки брали участь у військових діях, а й забезпечували розвідку в тилу ворога, захоплювали «язиків», знищували турецькі роз'їзди. Крім чорноморців, у війні вславилися й інші українські формування.

У цій війні відіграла важливе значення Задунайська Січ, які після ліквідації Запорізького козацького війська переїхали за Дунай і опинилися під османською юрисдикцією. Дунайські козаки брали участь у військових діях, стояли залогою у фортеці острові Березань, перебували у складу Очаківського гарнізону. Козацька гребна флотилія із задунайців брала участь у Кінбурнзькій операції османського війська. Османське командування засилало задунайських козаків у тил для шпіонажу про дислокацію російських частин. Османські запорожці завдавали росіянам великої шкоди.

У липні 1791 року турецька армія зазнала чергової поразки під Мачином. Перемога Російської імперії змусила османського візира розпочати мирні перемовини. Так був підписаний Ясський мир, за яким до Росії відійшла

територія між Південним Бугом і Дністром, а також підтверджено приєднання Криму.

Отже, XVIII століття знаменується великими переворотами в політичному житті Європи. Україна, в свою чергу, відіграла важливу роль в поділі Європи. Українські гетьмани, такі як: Іван Мазепа, Пилип Орлик, Данило Апостол відіграли важливу в розвитку політичної сфери як Європи, так і самої України. За підтримки українських військ могутні держави показали високий рівень військового та військово-морського мистецтва, глибоку проробку стратегічних задумів. У той час для європейських держав Україна відігравала важливу роль в політичних сутичках.

Література:

1. *Україна в подіях Північної війни. Повстання гетьмана Івана Мазепи проти Московії. [[Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ukrmap.su/uk-uh8/318.html*
2. *Гетьман Пилип Орлик і Франція. – ЗНТШ. – Т. 134-135. – Львів, 1924.– С.79-85.*
3. *Замлинський В. Пилип Орлик (історичний портрет) / В. Замлинський / Віче. – 1994. – № 3. – С. 122-136.*
4. *Гетьман Данило Апостол. [Електронний ресурс] – Режим доступу:http://faqukr.ru/osvita/146781-getman-daniil-danilo-apostol.html*
5. *Російсько-турецькі війни. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ukrhistory.com.ua/pidruchnyky/novyj_dovidnyk_z_istorii_ukrainy/76.html*

Власов Н.П., студ.
Горлівський інститут іноземних мов

ПРИЧИНИ ЗРОСТАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У СТАЛІНСЬКІЙ ОБЛАСТІ У 1950-ТІ РОКИ

Сьогодення ставить перед Україною потребу вирішення важливих завдань – побудови сучасної правової держави, успішної боротьби з наростаючою злочинністю, формування сучасного правового громадянського суспільства, що здатне контролювати діяльність органів державної влади. Реформовані правоохоронні органи, зокрема, поліції з метою ефективного функціонування повинні постійно вдосконалювати свої форми і методи роботи. Це неможливо зробити без урахування уроків історії – негативного та позитивного досвіду минулих етапів діяльності міліції у боротьбі з правопорушниками.

Вивченням історії правоохоронних органів Української РСР, у тому числі й Донеччини, займалися такі дослідники, як-от: А. Абдуллін [3], С. Богданов [4], Д. Краснов [5], Л. Місінкевич [6], О. Міхеєва [7;8], П. Михайленко [9], Г. Хохряков [10] та ін. Джерелами даної роботи стали раніше не опубліковані архівні матеріали Центрального державного архіву громадських об’єднань України (далі – ЦДАГО України).

Метою роботи є вивчення динаміки показниківзлочинності у Сталінській області у 1950-ті рр. та аналіз основних причин її зростання.

Статистика злочинності 1950-х рр. демонструвала невпинне зростання показників. За влучним висловом відомого російського юриста В.В. Лунєєва, «…у другій половині 50-х рр. кримінальна злочинність у СРСР почала змінюватися не за «нашими», а загальносвітовими законами, відкритими ще К. Марксом, тобто почала зростати швидше, ніж чисельність населення» [7, с. 153].

Про збільшення кількості злочинів свідчать такі дані: якщо в 1953 р. правоохоронними органами в Сталінській області було зареєстровано 7499 злочинів (згідно з документом «Материалы проверки о состоянии социалистической законности в Сталинской области, 1955 г.» [1, арк. 70]), то в 1956 р. – 8887, а в 1957 р. – 10394 злочинів (про що повідомляє звітна документація, зокрема, документ «О состоянии уголовной преступности и борьбы с нею по Сталинской области, 1958 г.» [2, арк. 100]. Більшість злочинів було скоєно в найбільших містах області – Сталіному, Макіївці, Горлівці, Єнакієвому та Жданові [2, арк. 101]. Найбільше в цей період здійснювались хуліганства та крадіжки, найменше – зґвалтування. Так, наприклад, у 1956 р. всього злочинів було скоєно 8887, серед них: вбивств – 134, розбоїв – 726, крадіжок – 3522, зґвалтувань – 129, хуліганств – 3720, інших – 656)[2, арк. 100].

Однією з причин високого рівня злочинності в Сталінській області була наявність недоліків у роботі органів прокуратури, суду й міліції у боротьбі з цим явищем. По-перше, до недоліків слід віднести скорочення працівників у правоохоронних органах СРСР. Ідеологічні вигини (віра в комуністичне майбутнє), поєднані з політикою економії коштів, призвели до скорочень у складі правоохоронних органів. Склад працівників міліції УРСР повинен був зменшитися на 8,5% (цей відсоток варіювався залежно від специфіки території, рівня злочинності тощо). На тлі зростання показників злочинності цей захід ускладнив роботу правоохоронців, обсяг навантаження яких суттєво збільшився [8, с. 233]. По-друге, розкриття значної кількості кримінальних справ припинялось в стадії розслідування, в тому числі ряд справ – за недостатністю зібраних доказів або не встановленням злочинів [2, арк. 39]. Протягом 1957 р. органами міліції та прокуратури за різними мотивами було припинено 5,4% справ про хуліганство. Ряд справ було припинено через відсутність розшуку хуліганів. Так, наприклад, в Сталінській області за цими мотивами було припинено 17 справ [2, арк. 39-40].

Другою головною причиною зростання злочинності було те, що в Сталінську область регулярно приїздила на роботу велика кількість людей, серед яких були особи, які прибули задля пошуку «легкого заробітку», гастролери-злочинці та інші злочинні елементи. Варто відзначити, що в 1954 р. з 4784 засуджених осіб за хуліганство, крадіжки, вбивства, пограбування, зґвалтування 1558 осіб були раніше судимі за кримінальні злочини. Ще одним негативним фактором був процес «амністії» репресованих громадян за часів

Й. Сталіна. Перший етап амністії був виголошений вже 27 березня 1953 р., за указом передбачалося звільнити з таборів та колоній 1 181 264 особи [6, с. 7]. Така велика кількість людей розповсюджувалася по всій території СРСР, в тому числи і на Донеччину.

Третя причина полягала у тому, що значний відсоток злочинів здійснювався у нетверезому стані. Це було пов'язано з майже повною відсутністю дозвілля у населення та із бездіяльністю влади щодо культурного розвитку населення. За даними офіційної статистики, у стані алкогольного збудження вчинювалися в середньому до 40 % від усіх зафіксованих у СРСР злочинів (наприклад, до 90% випадків хуліганства та до 70% навмисних убивств та зґвалтувань) [7, с. 156]. Низький рівень культури та політико-виховної роботи, погана організація дозвілля, особливо серед молоді в деяких промислових центрах, ставали причиною того, що окремі групи молоді проводили свій вільний час у буфетах, закусочних тощо і влаштовували там, а також в гуртожитках, систематичні п'янки. Все це врешті призводило до випадків хуліганства та інших злочинів [2, арк. 34]. Так, наприклад, 27 червня 1957 р. група мешканців с. Кірово Харцизького району Сталінської області, більшість яких знаходилась у стані алкогольного сп'яніння, розгромила приміщення міліції і тяжко побила окремих представників міліції. В цій справі до кримінальної відповідальності було притягнуто 21 особу найбільш активних організаторів, серед яких було 12 комсомольців [2, арк. 34].

На рівень злочинності впливало також те, що профспілки та громадські організації недостатньою мірою виконували функції соціального захисту трудящих, зокрема, не приділяли уваги становищу молодих робітників. Ряд комсомольських, профспілкових та інших громадських організацій, а також керівників підприємств і установ недостатньо цікавились життям, побутом та поведінкою молодих робітників, їхніми потребами, незадовільно вели боротьбу з пияцтвом [2, арк. 35]. Про незадовільну роботу ряду КСМ організацій по вихованню комсомольців і молоді свідчить той факт, що значну кількість осіб, засуджених за хуліганство, складали комсомольці, студенти, а також учні училищ та середніх шкіл [2, арк. 36]. Зокрема, в ніч на 21 липня 1957 р. група молодих робітників будівельного управління №-5 Донбасканалбуду – комсомольці Колісан, Бідан, Халява та інші віком 18-19 років, «напились горілки», перебуваючи у нетверезому стані, напали на піонерський табір заводу ім. Орджонікідне в селищі Часів Яр Артемівського району, вчинили там бешкет і нанесли декілька ножових поранень сторожу [2, арк. 37].

Отже, можна зробити висновок, що протягом 1950-х рр. відбувалося зростання рівня злочинності в Сталінській області. Причинами цього були: скорочення працівників правоохоронних органів на території УРСР на 8,5%; побутування практики припинення кримінальних справ на стадії розслідування за різними мотивами; приїзд на роботу в Сталінську область великої кількості осіб, серед яких були й такі, що мали судимість; процес «амністії»;

відсутність особистого та колективного дозвілля, а також надмірне споживання алкогольних напоїв; недостатня увага профспілок, громадських організацій та керівників підприємств до становища робітників.

Література:

1. *Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). – Ф. 1. – оп. 24. – спр. 4084. Справка административного отдела ЦК КП Украины, информации и письма Прокуратуры, УМ МВД УССР – о состоянии социалистической законности в УССР и работе органов прокуратуры Днепропетровской и Сталинской областей, 1955 г. – 307 арк.*
2. *ЦДАГО України. – Ф. 1. – оп. 24. – спр. 4851. Спарвки отдела пропаганды и агитации ЦК КП Украины, информации, спарвки обкомов, горкомов КП Украины, прокуратуры УССР и других организаций – о проишествиях, уголовных проявлениях и о состоянии борьбы с преступностью, 1958 г. – 134 арк.*
3. *Абдуллін А. А. Досвід боротьби зі злочинністю на Донбасі в 1953-1964 рр.: монографія / А.А. Абдуллін, О. М. Ситник. – Донецьк : Норд-прес, 2005. – 281 с.*
4. *Богданов С. В. Попытки Н. С. Хрущова активизировать борьбу с экономической преступностью в СССР / С. В. Богданов // Вестник архивиста. – 2012. – 19 липня [Электронный ресурс]. – Режим доступу: http://vestarchive.ru/issledovaniia/1964-popytki-ns-hrysheva-aktivizirovat-borby-s-ekonomicheskoi-prestypnostu-v-sssr.pdf.*
5. *Краснов Д. Алкоголь и молодежная преступность в 1960-е гг. / Д. Краснов [Электронный ресурс]. – Режим доступу: http://www.mka1.ru/news.php?catnews=2&newsid=54&p=1.*
6. *Місінкевич Л. Л. Реабілітація жертв політичних репресій періоду хрущовської «відлиги» / Л. Л. Місінкевич // Університетські наукові записки. – 2010. – № 2. – С. 6-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2010_2_3.*
7. *Міхеєва О. Новації у визначенні злочинних проявів у радянській Україні за умов лібералізації суспільства хрущовської доби / О. Міхеєва // Схід. – 2013. – № 5. – С. 153-158 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Skhid_2013_5_29.*
8. *Міхеєва О. Традиційне та новаційне в протидії злочинним проявам у радянській Україні за умов лібералізації суспільства хрущовської доби / О. Міхеєва // Схід. – 2013. – № 6. – С. 232-237 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Skhid_2013_6_46.*
9. *Михайленко П. П. Історія міліції України у документах і матеріалах : у 3 т. / П. П. Михайленко, Я. Ю. Кондрат'єв. – К. : Генеза, 2000. – Т. 3: 1946-1990. – С. 614.*
10. *Хохряков Г. Ф. Организованная преступность в России: 60-е – первая половина 90-х годов / Г. Ф. Хохряков // Общественные науки и современность. – 2000. – № 6. – С. 63-66.*

Григоренко Р.О., студ.гр. ЕК-16с
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

БОРОТЬБА КИЇВСЬКОЇ РУСІ ЗА ВИХІД НА МІЖНАРОДНІ ТОРГІВЕЛЬНІ РИНКИ

Основним мірилом міцності держави в давнину була могутність її війська. Та з часом, еволюціонуючи, людство шукало інші способи впливу на дер-

жав-супротивників. Так, з розвитком економічної думки між країнами широко розповсюдились зовнішні торгівельні зв'язки. Кожна країна мала на меті проникнути на внутрішній торгівельний ринок іншої та зробити країну-партнера залежною від своїх товарів. Так, чим глибше країна-експортер проникне на ринок іншої країни тим більше буде збагачуватися її власна казна, також, масовий експорт товару в іншу країну давав чималий вплив на економіку та соціальну сферу країни-імпортера. Отже, велика кількість могутніх країн почали боротьбу за вихід на міжнародні ринки. Київська Русь не стала винятком.

Зважаючи на це метою дослідження є вивчення боротьби Київської Русі за вихід на міжнародні торгівельні ринки.

У 907 році київський князь Олег здійснив військовий похід на Візантію, який був викликаний невиконанням Константинополем умов угоди 860 року. Наслідком цього походу було укладання договору згідно якого імператор мав сплачувати Києву щорічну данину, руські купці одержали право безмитної торгівлі. В 911 році князь Олег провів ще один похід на Візантію й дійшов Константинополя. Імператору знову довилося прийняти невигідні умови для своєї країни, що не лише підтверджували домовленості попередніх років, але й мали додаткові пункти – греки зобов'язувалися надавати їм утримання протягом шести місяців і забезпечувати повернення додому, надавши їм необхідне обладнання для човнів та потрібну кількість харчів.

Саме ці договори є найціннішим джерелом української історії з митноправових та зовнішньо-торгівельних стосунків. Вони підносять Київську Русь на міжнародній арені, як державу, що мала розвинену політичну систему і своє національне митне законодавство, як рівноправний з Візантією суб'єкт міжнародного права.

Прагнення посилення впливовості Русі в міжнародній торгівлі призвели до нового походу Олега в 912 році у нижній Каспій. Для того щоб потрапити туди русичі пообіцяли хозарам половину від їх здобичі. Метою морського походу було знищення мусульманської торгівлі на Каспії та розграбування Ширванд, Азейбаржан, Гілянд, Табаристан. Головна мета була успішно досягнута – мусульманська торгівля була придушена. За масштабом розгрому можна припустити, що мова йшла про завоювання одного з портів та перетворення його в руську факторію.

Після вдало проведеного походу, повертаючись додому Олег дізнається що мусульманська гвардія кагана збунтувалась і вимагає помсти за смерть одновірців. Але відступати Олегу з військом не було куди та він прийняв бій. В битві загинуло все військо русів. За деякими даними, саме в цій битві, в 913 році загинув Олег.

Після смерті Олега до влади приходить Ігор. Його політика була спрямована на те щоб тісніше зв'язати підвладні йому племена в одну цілісність. За його правління, у 30-ті роки X ст. військова, економічна і політична міць Русі зростає. Вона посилює свої намагання утвердитися в Причорномор´ї, а

також на східних торговельних шляхах, особливо в Приазов´ї, Поволжі, Закавказзі. Але найбільші зусилля спрямовуються на боротьбу проти Візантії. На початку 40-х років X ст. Візантія припинила виплату Русі щорічної данини, і у 941 р. розгортається війна. Ігор організував похід на Візантію великої флотилії, однак у морській битві поблизу Константинополя греки використали запальну суміш – «грецький вогонь», спаливши багато човнів і примусивши слов´ян відступити. Після цієї невдачі Ігор організував (943 р.) новий похід, однак імператор Візантії запропонував мир і відновлення виплати данини. У 944 році був укладений новий русько-візантійський договір, який містив статті угод 907 і 911 років. Однак за його умовами руські купці не мали право на безмитну торгівлю на території Візантії. Так можна сказати, що це була втрата Русі, тому як в домовленостях 907 та 911 років русичам було дозволено торгувати без сплати мита.

Загалом, незалежно від ходу військових баталій та домовленостей керівників країн, у візантійській столиці русичі торгували літом. Зимувати в ній вони не мали права. Імперська влада прагнула не пускати войовничих слов'ян в місто. Тому розміщувалися руські гості за містом, на подвір'ї монастиря Святого Мамонта. У жовтні русичі згортали торжище, і ромеї забезпечували гостей їстівними припасами і корабельними знаряддями. Повернувшись на батьківщину, торгові люди знову вирушали по містах і поселеннях розпродавати заморські гостинці і готуватися до наступного року.

Після смерті Ігоря влада перейшла до його дружини Ольги. На відміну від попередників, вона намагалася вирішувати непорозуміння не силою зброї, а шляхом переговорів, не прагнула захопленню чужих земель. Насамперед Ольга прагнула підняти авторитет Русі на міжнародній арені. З цією метою вона особисто очолила посольство до Константинополя. Під час переговорів з імператором Візантії намагалася поновити чинність умов договору 907 року, наполягала на виплаті Русі данини й відновленні привілеїв руським купцям і дипломатам.

Трансформація світової торгівлі сприяла зміні економічного статусу територій Північного Кавказу, Нижнього і Середнього Поволжя, сучасного західного Казахстану, Приазов'я, Північної частини Криму, а також степної та лісостепової частини сучасної України. Перебуваючи у той час під контролем Хазарського каганату, вони здебільшого використовувалися для збору данини Хазарами з підкорених народів. Проте розвиток торгівлі сприяв активізації посередницьких функцій останніх для іноземних купців.

Розуміючи тенденції міжнародної торгівлі та важливість контролю цих територій Святослав в 965 році знищує Хазарський каганат. Кінець Хазарії означав свободу проїзду Русі в Каспійське море, Хорезм і Закавказзя. Русь відкрила собі вільну дорогу на Схід. Торговельні зв'язки Русі зі Сходом зміцнилися.

Контроль даної території сприяв тому, що руські купці не тільки безпосередньо торгували з Болгаром і середньоазіатськими арабами, а були й посередниками в торгівлі між ними і балтійськими народами. Східні письменники пи-

сали, що руські купці зі своїми товарами ішли далі Ітіля, по Каспійському морю, тобто безпосередньо до основних торговельних арабських центрів. «З греків» на Русь везли вина, шовк, предмети мистецтва – фрукти та ікони, ювелірні прикраси й вироби із скла. Однак, при всій важливості торгівлі з південним сусідом, не нехтували русичі й іншими країнами. З країн Сходу вони везли дорогоцінні камені, спеції, шовкові та сатинові тканини, зброю знаменитої дамаської сталі й коней. Частина цих товарів осідала на Русі, частина оправлялася далі на захід через найбільший торговий центр Північної Європи – Новгород. У відповідь європейці поставляли на Русь тканини, голки, зброю, вироби із скла, вина, сіль, пиво і метали – залізо, мідь, олово, свинець.

Отже, Київська Русь як і більшість держав боролися на міжнародному ринку за економічний вплив. Можна сказати, що боротьба була вдалою, а методи здебільшого однотипними – силою. Завдяки своєму війську та войовничому характеру Русь змогла завоювати чималу долю ринку зовнішньої торгівлі. Можна з впевненістю стверджувати, що Київська Русь мала великий потенціал до зовнішньої торгівлі, який був повністю використаний починаючи з 907 року. Після смерті Ігоря в 944 році політика щодо захоплення зовнішнього ринку торгівлі змінилася на договірну, без застосування зброї. Але така стратегія опинилася менш вдалою. Загалом боротьбу Київської Русі за вихід на міжнародні ринки можна назвати успішною, оскільки це одна з небагатьох країн яка мала привілеї на одному з найбільших ринків світу – Константинополі.

Література:

1. *«Історія України:підручник» Кормич Л.І., Багацький В.В. [Електроний ресурс] – Режим доступу: http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-165.html*
2. *Російсько-візантійський договір 911 г. – [Електроний ресурс]. Режим доступу : http://www.bibliotekar.ru/rus/1.htm*
3. *Новосельцев А.П. Хозарська держава та її роль в історії Східної Європи і Кавказу [Електроний ресурс] - Режим доступу: http://gumilevica.kulichki.net/NAP/nap01.htm*

Петросян А.А., студ.
Горлівський інститут іноземних мов ДВНЗ
«Донбаський державний педагогічний університет»

АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА СХОДІ УКРАЇНИ У 2014 РОЦІ У КОНТЕКСТІ ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ

У 2014 році українська держава стикнулася з найбільшими випробуваннями за роки своєї незалежності. Конфлікт на Сході спричинив трагічні наслідки: люди втратили свої домівки, соціальний бюджет було спрямовано на оборону, громадяни відчули сильний психологічний тиск. Ці проблеми

сприяли згуртуванню українського суспільства і розширенню масштабів волонтерського руху. Діяльність українських активістів показала здатність розв'язувати складні питання. Волонтерство в Україні продовжує розвиватись, відповідаючи на виклики сьогодення.

Найбільш ефективний внесок у посилення обороноздатності держави волонтерський рух зробив саме на початку військових дій у Донецькій та Луганських областях, коли забезпечення державою силових підрозділів здійснювалося повільно, не вистачало елементарних систем захисту, обмундирування та продовольства. За лічені місяці волонтерські ініціативи перетворилися в потужні організації, діяльність яких була спрямована на забезпечення майже всього спектру потреб, як силових структур, так і громадян, що постраждали від військових дій. Вирішальну роль у цьому процесі відіграли два фактори: патріотичний підйом у суспільстві, що призвів до появи безпрецедентної кількості волонтерів й благодійників; менеджерські якості керівників волонтерських організацій.

Серед найбільш помітних організацій необхідно виділити волонтерське об'єднання «Народний тил», що включає «Колеса народного тилу» (постачання машин до АТО), «Медичний народний тил» (постачання ліків до АТО), Help Army, «Крила Феніксу», «Армія SOS», «Народний проект», Волонтерська сотня. Важливу роль відіграють волонтерські організації Сходу України, які завдяки розміщенню безпосередньо у прифронтовій зоні, мають змогу напряму дізнаватись про потреби фронту, армії, постраждалих від бойових дій тощо і швидко реагувати на запити військових, потреби переселенців. Серед них слід назвати волонтерські організації «Бахмут Український» (м. Бахмут), «Пліч-о-пліч», «Моя Незалежна» (м. Краматорськ). Зауважимо, що перелік прикладів ефективної самоорганізації волонтерів набагато ширший й включає тисячі, у тому числі – 19 організаційних утворень, а також людей, які одноосібно займаються волонтерською діяльністю [2, с. 18].

Автор праці на основі статистичних даних намагається проаналізувати показники волонтерської діяльності і ставлення до неї на сході України у контексті загальнонаціонального розвитку волонтерського руху. Останнім часом до проблем волонтерського руху в нашій державі зверталося чимало вчених, зокрема, це А. Аніщенко, О. Беспалько, К. Бєспалова, Р. Вайнола, Н. Заверіко, І. Звєрева, Р. Ілейжер, Є. Ільїн, А. Капська, Н. Комарова, Г. Крапівіна, Г. Лактіонова, Л. Логачова, Т. Лях, В. Петрович, С. Савченко, Ю. Семенова, С. Харченко, М. Чухрай, О. Шумакова та ін.

Джерельну базу роботи складають опубліковані статистичні дані, що дають уявлення про розмах волонтерської діяльності в Україні у 2014 році і ставлення українського суспільства до волонтерського руху [2]. Ці дані є результатом дослідження, проведеного у рамках ООН і Програми «Волонтери ООН» (Програма«Волонтери ООН – це організація в системі ООН, яка робить свій внесок у справу миру та розвитку шляхом залучення фахівців різних сфер воло-

нтерської діяльності). Особливий інтерес для даної розвідки становлять окремі аспекти дослідження, які пропонують розріз по регіонах України і надають можливість побачити показники ставлення до волонтерської діяльності мешканців Сходу України, порівняти із загальнонаціональними показниками.

Відповідно до Закону України № 3236-VI «Про волонтерську діяльність» від 11 квітня 2011 року,«волонтерська діяльність – це добровільна, безкорислива, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами та волонтерськими організаціями шляхом надання волонтерської допомоги» [1]. Волонтерська допомога – роботи та послуги, що безоплатно виконуються і надаються волонтерами та волонтерськими організаціями. Волонтерська діяльність є формою благодійництва. Водночас законом закріплено, що безоплатне виконання робіт або надання послуг особами, яке має одноразовий характер або здійснюється на основі сімейних, дружніх чи сусідських відносин, не є волонтерською діяльністю [1].

За світовим індексом благодійності за 2014 рік, Україна посідає 103 місце з 130 держав, дещо опередивши сусідні Польщу, Литву, та Болгарію [5]. Основні принципи волонтерства в Україні не відрізняються від загальноприйнятих в світі.

Під час вище згадуваного дослідження, проведеного в Україні під егідою ООН (включно території, що знаходяться у зоні АТО; винятком був Крим), протягом 20-26 листопада 2014 року було опитано 1000 респондентів у віці від 16 років і старше. Застосовувалася методологія CATI (телефонні інтерв'ю, дзвінки на мобільні номери). Вибірка є репрезентативною населенню України (за винятком Криму) за регіоном, розміром населеного пункту, статтю та віком, згідно Державної служби статистики станом на 1 січня 2013 року [2, с. 9].

Дослідження висвітило той факт, що з 1000 респондентів приблизно 23 % опитаних українців мали волонтерський досвід, що в цілому дорівнює середнім показникам в країнах Європейського Союзу. З іншого боку, в таких країнах, як США і Канада, цей відсоток є значно вищий – 64% і 47% відповідно.Такий високий показник волонтерської активності в цих країнах пов'язаний з високим рівнем соціального добробуту населення.

Окрім того, було з'ясовано, що 62% українців визнають роль волонтерів у політичних змінах. Більшість з них вважають, що волонтерський рух допомагає зміцненню миру [1, с. 9].

Згідно з дослідженням ООН, у 2014 році кількість українців, які жертвують кошти на різні благодійні цілі, збільшилась – 63% опитаних робили пожертви, тоді як до 2014 року жертвували кошти (хоч один раз) 49% українців. Також опитування показало, що у 2014 році сума пожертв була значно більшою, аніж в попередні роки [1, с. 21].

Варто зауважити, що згідно даних дослідження, 81% українців вважають волонтерський рух обов`язковою складовою громадянського суспільства [1, с. 19]. Отже, в українському соціумі є усвідомлення того, що волонтерська діяль-

ність є закономірним етапом (і складовою) на шляху до ефективного самоврядування.

Події, пов'язані із сепаратистськими рухами на Півдні та Сході України, позначилися на конструкції волонтерської діяльності та умовах її здійснення: зміщено акцент з допомоги цивільному населенню та постачання всього необхідного для проведення АТО. Більшість українців (85%) вважають, що волонтерський рух допомагає зміцненню миру, найбільше таких серед мешканців західного регіону (96%), а найменше серед східного – 70 %.

Поряд із досить високими показниками оцінки ролі волонтерського руху на загальнонаціональному рівні, показники за регіонами мають значні розбіжності. Так, зовсім інша ситуація щодо оцінки ролі волонтерського руху у соціально-політичному житті склалася у східному регіоні України. На сході держави лише 41% громадян визнає роль волонтерів у політичних змінах і 71% вважають волонтерський рух обов'язковою складовою громадянського суспільства. Так само, 70 % опитаних мешканців сходу України вважають, що волонтерський допомагає зміцненню миру. Для порівняння, роль волонтерів у політичних змінах визнає 70% опитаних у західному і центральному регіонах України (поряд знаходяться показники Півночі – 69 % і Києва – 67%, дещо нижче показники Півдня – 59 %), обов'язковою складовою громадянського суспільства волонтерський рух вважають 89 % громадян західного і північного регіонів (у Києві – 84 % і Центрі – 82 %, на Півдні – 77 %). На заході України думку, що волонтерський рух допомагає зміцненню миру, поділяють 96 % населення, у Києві – 93 %, у Центрі – 90 %, на Півночі – 89 %, на Півдні – 80 % [2, с. 17-19].

Дослідження показало, що Схід України має найнижчі показники щодо оцінки ролі волонтерства у соціально-політичній сфері. Хоча по двом з трьох питань ці показники вказують, що переважна більшість населення східних регіонів усвідомлюють вплив діяльності волонтерів (тобто громадської активності) на соціальні реалії в Україні, проте загалом Схід демонструє пасивне ставлення до соціально-політичного життя у порівнянні із іншими регіонами України і поступається навіть показникам Півдня, який займає передостаннє місце за результатами дослідження.

Цей факт пов'язаний із соціокультурною специфікою регіону. Зокрема, дослідник Генадій Коржов дійшов висновку, що в Донбасі отримали найбільше розповсюдження патрон-клієнтельні форми соціальної взаємодії, побудовані на нерівноправних відносинах і підданській залежності в умовах концентрації небачених ресурсів у руках вузького прошарку правлячої еліти. В той же час необхідно враховувати амбівалентність, неоднозначність соціального змісту та наслідків вираженої регіональної ідентичності.

На підставі даних офіційного сайту волонтерського руху ООН,можнапорівняти середньостатистичний портрет волонтера ООН і українського активіста [5]. Так, на національному рівні волонтерами є 52% чоловіків і

48% жінок (згідно даних, що надає згадане вище дослідження ООН, співвідношення дещо зміщене у бік чисельності жінок: 46% волонтерів – чоловіки, 54% – жінки). Натомість, серед міжнародних волонтерів 63% чоловіків і 37% жінок[5; 2, с. 13]. Отже, слід зазначити, що за статевою ознакою портрет українського волонтера свідчить про приблизно рівну участь чоловіків і жінок у волонтерському русі, тоді як у складі волонтерів ООН переважають чоловіки. Згідно даних, серед волонтерів ООН молодь складає 16% (волонтери віком від 18 до 29 років) [5]. В Україні частка молоді у волонтерському русі дещо вища – 26% [2, с. 14].Ймовірно, це пов'язано з тим, що молоде покоління більш активне, оскільки народилося вже у пострадянському суспільстві.

Отже, у 2014 році фіксується зростання волонтерської активності по всій території України. Аналіз показників національного волонтерського руху демонструє, що переважна більшість українського населення вважає, що волонтерський рух сприяє позитивним змінам соціально-політичної сфери в державі. На Сході України ці показники значно нижчі, що свідчить про недооцінку ролі громадян у суспільному житті. Це пояснюється соціокультурною специфікою регіону.

Література:

1. *Про волонтерську діяльність: Закон України від 19 квітня 2011 року №3236-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4. rada.gov.ua/ laws/show/3236-17.*
2. *Загальнонаціональне дослідження «Волонтерство в Україні».–К.,2015.–32с.*
3. *Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики: аналіт. доп. – К.: НІСД, 2015. – 36 с.*
4. *Коржов Г. Регіональна ідентичність Донбасу: генеза і тенденції розвитку за умов суспільної трансформації / Г. Коржов // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2006. – №4. – С.38-51.*
5. *Тохтарова И. М. Волонтерское движение в Украине: путь к развитию гражданского общества как сферы социальных отношений[Електронний ресурс] / И.М. Тохтарова // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. – 2014. – № 2. – С. Режим доступу: http://el-zbirn-du.at.ua/2014_2/5.pdf.*

Єгорушкин В.О., студ. гр. ТРГ-16
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

РЕПАТРІАЦІЯ ОСТАРБАЙТЕРІВ ПІСЛЯ ЗАВЕРШЕННЯ ВІЙНИ

Питання свободи та прав людини протягом усієї історії займали центральне місце в суспільному житті. Їх порушення є страшною провиною, що осуджується та карається світовою спільнотою. Права людини стають найбільш незахищеними під час війн, а Друга світова віна є яскравим прикладом цього. Сьогодні існує багато публікацій щодо геноциду різних народів, їх насильного

вивезення на примусові роботи до Німеччини», проте як склалася доля цих людей після повернення додому по сьогоднішній день перебуває у тіні.

Мета роботи полягає у вивченні долі остарбайтерів, що були повернені до Радянського Союзу після завершення Другої світової війни.

Звільнення Європи висувало на порядок денний питання репатріації насильно вивезених на роботи до Німеччині осіб. З цією метою було створено фільтраційні табори Кемптене (зона окупації союзників) куди збирали остарбайтерів для проведення процедури встановлення особи і повернення їх в країну прибуття, в основному СРСР. Для того, щоб переконати остарбайтерів з СРСР повернутися на Батьківщину, радянська влада використовувала спеціальні агітбригади.

В основному вони були зареєстровані на роботу у французькій чи англо-американській зони окупації. Влада цих країн примушувала повертатися остарбайтерів додому, згідно з підписаною ними Ялтинською угодою, яка проголошувала, що громадяни СРСР і Югославії повинні повернутися в країни свого громадянства незалежно від їхнього бажання. Та частина остарбайтерів, хто усвідомлював загрозу сталінських репресій, відмовилася це робити, були і інші причини небажання повертатися. У більшості випадків це були вчені, інтелігенція, мешканці Західної України чи діти, що втратили свої сім'ї і нічим не були зв'язані з Радянським Союзом. Ті з колишніх остарбайтерів, які перебували в радянській зоні окупації поверталися автоматично.

За п'ять місяців з січня по травень 1945 року органи репатріації, взяли в табори і зареєстрували в загальній кількості 1.8 млн. осіб, з них цивільного населення – 1.3 млн., а колишніх військовополонених – 581 145 чоловік. З цієї кількості 1.4 млн. чоловік, або близько 3/4 було майже відразу доставлено в СРСР. До дня капітуляції Німеччини загальне число зареєстрованих репатріантів склало 2.2 млн. осіб, з них 791 414 осіб (або 35,6%) військовополонених і 1.4 млн. цивільних осіб. Кількість звільнених остарбайтерів, що перебували на територіях південних союзників становило 16,5% (366 749 осіб, у тому числі 267 500 військовополонених і 99 199 цивільних) [1].

Втім, у повномасштабну дію Ялтинська угода була приведена тільки 23 травня 1945 р. – відразу ж за підписанням в Галле так званого «Плану передачі через лінію військ колишніх військовополонених і цивільних осіб, звільнених Червоною Армією і військами союзників». Свої підписи під ним поставили генерал-лейтенант Голубєв і заст. начальника Штабу Верховного Головнокомандування США генерал-майор Баркер.

Цьому передували переговори в Галле Голубєва з Баркером і з начальником відділу у справах переміщення осіб генерал-майором Міккельсеном. Переговори почалися 16 травня і завершилися 22 травня 1945 року, і самі по собі були нелегкими. Союзники спочатку відмовлялися санкціонувати передачу всіх громадян СРСР, та ще за списками і актами, але вимагали негайної передачі всіх полонених англійців і американців, звільнених Червоною Армі-

єю, і наполягали на перекидання репатріантів з СРСР і в СРСР по повітрю, силами їх авіації. Баркер пропонував нічого не підписувати і обмежитися усною домовленістю. Розглядалося питання і про особисте майно репатріантів: союзники пропонували обмежити його20 кг, а радянські, вбачаючи в цьому бажання залишити майно у себе, протестували. Багато з радянських вимог були прийняті союзниками. По суті, угода в Галле стала додатковим протоколом до ялтинських домовленостей, надавши його реалізації чіткі і ясні, майже інструктивні форми [2].

В історії є численні свідоцтва того, як представники західних властей пропонували колишнім остарбайтерам залишитися, мотивуючи свою пропозицію можливістю проведення чисток і масових репресій у відношенні до них радянською владою. Так, надбанням громадськості стали опубліковані витримки із зведень Управління Уповноваженого РНК СРСР у справах репатріації:

Зведення від 20 листопада 1944 р.:

«...У Фінляндії з числа 680 радянських громадян, які служили у фінській армії, бігло і сховалося 405 осіб, внаслідок потурання фінської влади...»

Зведення від 1 грудня 1944 р.:

«... З США Налагоджуються більш сприятливі відносини, але списків американці на наших людей, які перебувають у таборах США, ще не передали. Американці примушують наших людей у таборах заповнювати анкету, що попереджає про страту полоненого при повторному його полоненні ворогом. Роблять це, мабуть, з метою примусити і отримати від наших громадян заяву про небажання повертатися на Батьківщину.»

«...Англійська влада відмовляється від організації збірних пунктів на території Греції для наших людей. Відзначається також неприязне ставлення грецької місцевої влади до заходів наших представників...»

Зведення від 10 лютого 1945 р.:

«...Англійські власті продовжують не визнавати громадянами СРСР радянських людей з Прибалтики, Західної України і Західної Білорусії і на цій підставі не включають їх в число що підлягають репатріації...» [2]

У жовтні 1945 року верховний головнокомандувач англо-американськими експедиційними силами генерал Дуайт Ейзенхауер заборонив використання сили і примусу щодо рішення про репатріації для радянських і югославських громадян, що перебували в американській зоні впливу. Деякі з колишніх остарбайтерів, зіткнувшись з необхідністю повернутися до СРСР, після добровільного від'їзду в рейх для «допомоги по господарству», покінчили життя самогубством.

Батьківщина зустрічала остарбайтерів далеко не привітливо. Вони часто піддавались суспільному презирству, переслідуванню з боку влади, переживали психологічний стрес пов'язаний із повоєнною розрухою та відбудовою.

Уперше недоброзичливе ставлення остарбайтери відчули на собі з боку радянських «воїнів-визволителів». Так, М. Коваль описує випадок, який тра-

пився у березні 1945 року в районі міста Бунцлау (сучасний польський Болеславець), де розташувалися війська 1-го Українського фронту. Там до жінок і дівчат військовослужбовцями радянської армії було застосовано «знущання і навіть зґвалтування» [3]. У воєнній комендатурі міста Ельс заступник коменданта з політчастини капітан Балаян дивиться на звільнених жінок та дівчат як на другосортних. Він заявив: «Нехай вони поводяться як захочуть, лиш-би все було без шуму». Таким чином, репатріантів розглядали якщо не як «зрадників Батьківщини», то, принаймні, як людей, що не виявили достатньої мужності і працювали на окупантів [3].

Під час відправлення на Батьківщину колишні остарбайтери інколи змушені були повертатися додому пішки, не маючи потрібного одягу та достатньої кількості харчів. Дійшовши додому вони не могли працевлаштуватися чи продовжувати навчання. Їх відправляли на різноманітні важкі роботи. Пояснюючи це так: «Вам потрібно віддати борг перед Батьківщиною». На так званих «відробітках» вони працювали в найтяжчих умовах, подібно до робіт в'язнів ГУТАБу. Але жодним офіційним юридичним документом колишні остарбайтери не прирівнювалися до ув'язнених. Таких людей можна умовно виокремити в першу групу, яка зазнала найбільших знущань [4].

Другу групу становили репатріанти, що не потрапивши у своєрідне «заслання», були вимушені безплатно відпрацьовувати свою «провину» на місцях.

До третьої групи відносяться остарбайтери, для яких працевлаштування стало проблемою. Їх ніхто не приймав на роботу, бо вважали ворогами Батьківщини. К. Акудіна зауважує, що при влаштуванні на роботу до шпиталю їй було відмовлено, оскільки вона « була у Німеччині» [5].

По-іншому склалася доля сільських мешканців, які відмічають співчутливе ставлення до себе. Їх жаліли, родини радісно приймала. При працевлаштуванні їм радо надавали роботу в колгоспі (як правило, дояркою, ланковою, конюхом, пастухом тощо). Однак якщо остарбайтер Третього Рейху прагнув отримати роботу в місті, перед ним відразу поставали труднощі. При цьому необхідно зважити і на те, що державні органи влади просто не могли працевлаштувати у місті усіх репатріантів.

Не менш проблемним виявилося і здобуття освіти колишніми остарбайтерами. Траплялися випадки, коли навіть дітям, які були у Німеччині, при поверненні до дому, незаконно відмовляли в отриманні чи продовженні освіти, керівники підприємств не відпускали на сесії: «… Мені можна було піти учитися на лікаря, то мене не взяли, бо я була в Германії», – оповідає К. Акудіна [5].

Окрім вище зазначених обмежень громадянських прав зустрічаються такі як: неприязне ставлення оточуючих, труднощі в отриманні квартири, відчуття провини, самотність, непотрібність, страх за своє життя та рідних людей, сімейні проблеми, обмеження в правах найближчих родичів,заборона приймати їх до лав комсомолу та партії. Як правило, їм встановлювався негласний випробувальний термін [6].

Проте не всі остарбайтери були обмежені у своїх правах. Про це заявляє один із перших дослідників історії остарбайтерів М. Назаренко «Окремі репатріанти були відзначені урядовими нагородами і брали активну участь у громадянському житті країни». Але це були скоріше винятки.

Отже в результаті репатріації вивезених на роботи до Німеччини громадян СРСР, в країні з'явилася нова суспільна категорія – колишні остарбайтери. Незважаючи на необхідність допомоги, розуміння, підтримки цих людей, влада усіляко ігнорувала їх присутність змушуючи відчувати провину та висловлювати постійне каяття. Про них ніколи не згадували, не вважали учасниками війни, лише прирівнювали до зрадників, політичних в'язнів, чи просто неблагонадійних осіб. За таких умов особисте життя, вже ображених долею людей перетворювалося на страшний сон.

Література:

1. *Полян П.М. Советские граждане в рейхе: сколько их было? / П.М. Полян // Социс. – 2002. – № 5. – С. 95-100.*
2. *Остарбайтери [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ru.m.wikipedia.org/wiki/Остарбайтери*
3. *Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні : [зб. докум. і матер.]. – К. : Держполітвидав УРСР, 1963. – 53с.*
4. *Германские репатриации [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://martinis09.livejournal.com/188335.html*
5. *Остарбайтеры // ДемоскопWeekly. – 2001. – № 15-16. – С.9-22.*
6. *Пастушенко Т.В. Остарбайтери з Київщини: вербування, примусова праця, репатріація (1942-1953) / Т.В. Пастушенко: Ін-т Історії України НАН України. – К.: Інститут історії України НАН України, 2009. – 282 с.*

Кваско Ю.Ю., студ.гр. Тур-16
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

ШЛЯХ ДО ВЛАДИ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Ярослав Мудрий є одним із найвеличніших князів доби Київської Русі. Ця постать мала дуже великий вплив на розвиток країни. За його князювання культура Русі, прилучена до досягнень християнської цивілізації, розкрилася в усій повноті й багатстві, а Київ став одним із най багатолюдніших і найкрасивіших міст Європи. Щоб зрозуміти, як саме вдалося Ярославу стати одним з найгідніших правителів за всю історію України, треба детально розібратися в його житті, намірах, вірі та зазіханнях.

Метою роботи є аналіз життя Ярослава Мудрого до його сходження на престол. Це допоможе нам скласти повний портрет історичної постаті і дасть відповіді на багато запитань які стосуються часу його правління.

Вивченням та дослідженням біографії Ярослава Мудрого займались такі вчені:Жуков Е.М., Котляр М.Ф., Карпов А.Ю., Толочко П.П., Перхавко В.Б., Сухарев Ю.В., Назаренко А.В., Приселков М.Д., Фроянов І.Я., Войтович Л., Грушевський М. та інші. Наприклад,П.П. Толочко досліджував епоху Ярослава у місті Києві за даними археологічних розкопок. Войтович Л. у своїй роботі «Де правили руські князі Святослав Ігоревич, Володимир Святославич та Ярослав Володимирович?» звернув увагу на географію правління князів. Азбелев С.Н. дослідив вклад Ярослава Мудрого в піднесення Новгороду за роки його там правління.

Ярослав Мудрий був дуже освіченою людиною, дбав про розквіт писемності, науки, культури Київської Русі.Часи князювання Ярослава Мудрого в Києві позначилися посиленням держави, зміцненням кордонів Київської Русі, інтенсивним будівництвом і прикрашанням міст, піднесенням сільського господарства й ремесла, сільських та міських промислів, внутрішньої й міжнародної торгівлі. Ці успіхи ознаменувалися підвищенням авторитету Давньоруської держави в середньовічному світі. На його досягнення вплинули період дитинства, особистого життя та період боротьби за владу.

Дитинство Ярослава мудрого було зовсім не безхмарним; невиліковна хвороба, кульгавість, атмосфера непорозуміння між батьками зробило Ярослава впертим, сильним волею, войовничім і цілеспрямованим. Він мав велику кількість братів від різних матерів:від грекині Ярополкової – Святополка, від Рогніди – Ізяслава, Мстислава і Всеволода, від чехині Любуші – Вишеслава, від чехині Мальфреді – Святослава, Судислава, Позвізда, від болгарині з царського роду Симеонового – Бориса і Гліба, від німкені – Станіслава і сестру Марію-Добронігу**.** Книжне знання ставило його понад братами й сестрами, понад батьком і всіма довколишніми людьми, Закріплення такій думці давав і новий Бог, взятий князем Володимиром від ромеїв.Читати книги Ярослав міг завдяки особистій бібліотеці батька, і матері, яка з чотирьох років приставила до сина грецьких, болгарських, варязьких і навіть латинських вчителів. Але найближчою людиною і найкращим вчителям для князя став Блуд – годувальник і захисник на багато років. Він був воєводою у попереднього князя Ярополка, якого вбив Володимир. Але зробити Блуда своїм воєводою Володимир не міг, не за правилами. Тоді князь запропонував воєводі стати годувальником (вихователем) маленького Ярослава. Годувальник повинен перебувати поруч з княжичем все життя, оберігаючи і наставляючи. Саме завдяки Блуда склався характер Ярослава, багато в чому дуже суперечливий. [3]

Також визначним є те, що дуже рано Ярослав розпочав політичну кар'єру. На десятому році життя, 988 р., він був відірваний від матері й поставлений батьком намісником у Ростово-Суздальській землі, в Поволжі. А коли у Новгороді Великому помер найстарший син Володимира Вишеслав – Володимир несподівано для всіх перевів до Новгорода не наступного за віком, отже, й за старшинством сина Ізяслава, а малого Ярослава. Можливо, великий князь не схотів ви-

водити Ізяслава з Полоцька, не так вже й давно приєднаного до Києва, – у тому місті могли ще не вщухнути сепаратистські настрої... Та в будь-якому разі переведення Ярослава до другого за значенням міста Київської Русі свідчило про те, що мудрий державний діяч Володимир побачив у малому хлопцеві риси майбутнього правителя. Однак новгородський князь все одно мав підлегле становище до великого князя, виплачуючи щорічно данину у 2000 гривень (2/3 зібраної в Новгороді і підлеглих йому землях)

Ярославові майже ніколи не щастило в особистому житті, він дуже часто почував себе самотнім, через що в нього з'явилась тяга до слави ічестолюбства. Спочатку він з веління Володимира був одружений на чеській князівні Анні, яка була старшою за нього, що тим самим забезпечував собі спокій від найближчих сусідів. Анна не могла звикнути до страшних морозів, від них вона часто хворіла. Єдиний син од Анни Ілля теж ріс, як і мати, слабосилий і хворобливий. Потім, коли Анна померла (чи то її викрали разом з його сестрами) Ярослав мусив одружитися здонькою Олафа, конунга свейського Інгігердою для покращення зв'язків з варягами, бо він хотів за їх допомогою здобути владу. Від Інгігерди він мав шестеро синів:Володимира, Ізяслава, Святослава, Всеволода, В'ячеслава і Ігоря; і трьох дочок: Єлизавету, Анастасію і Анну [1].

Постійно підштовхували Ярослава до дій його родич Коснятин та новгородські бояри. Коснятин був сином Добрині. Добрині ображені були князем Володимиром і обдурені. Бо спершу Володимир на знак вдячності до рідного брата матері своєї Малуші, проголосив того князем у Новгороді, але згодом, забув про свою обітницю перед Добринею і найменував князем у Новгороді після смерті Всеволода - Ярослава. Через що Добриня хотів, щоб Ярослав сів відразу на київський престол за великого князя, та ще й сів за поміччю новгородців, за що той мав віддячити належно. Тому вони постійно налаштовували Ярослава піти проти Володимира. І вже у 1014 році за проханням бояр Ярослав рішуче відмовився від сплати батькові, великому київському князю Володимиру Святославичу, щорічного уроку у дві тисячі гривень. І тому Володимир почав збирати військо, щоб вгамувати свого сина: І мовив Володимир: «Розчищайте шляхи й мостіть мости», бо хотів іти війною на Ярослава, на сина свого, але розхорувався» [1] .

Для того щоб протистояти батькові, Ярослав, за повідомленням літопису, найняв варягів за морем, які прибули на чолі з Еймундом. Але варяги, найняті Ярославом, почали влаштовувати безлади. В результаті новгородці, не витримавши створеного насильства, повстали і за одну ніч перебили варягів. Ярославдізнавшись про те, що трапилося, скликав до себе представників новгородської знаті, які брали участь в заколоті, обіцяючи їм прощення, а коли вони прибули до нього, жорстоко розправився з ними. Сталося це в липні-серпні 1015 року .

Коли військо з Києва ось-ось мало вирушити на Новгород, Володимир раптово помер. Сталося це влітку 1015 р. І Ярославові вже доводиться боротися зі своїми братами. За наказом Добрині було вбито Гліба, але Ярослав того не знав. Головним його ворогом став Святополк, який позбувся більшості своїх братів і теж саме хотів зроби з Ярославом. Однак з «Хроніки» сучасника тих подій саксонця Тітмара дізнаємось, що Святополка в дні загибелі Бориса й Гліба взагалі не було на Русі. Посаджений за непокору, Володимиром до київської в'язниці ще 1012 р., він, скориставшись із смерті великого князя, вирвався з ув'язнення і помчав до тестя, польського князя Болеслава Хороброго. Хто ж тоді у дійсності забив Бориса й Гліба? Джерела про це мовчать. Дехто з істориків припускає, що Гліб загинув у боротьбі з самим Ярославом, а Борис наклав головою в битві проти свого старшого брата Мстислава з Тмутаракані.

Згодом Новгородці виявили благородство й мужність, мовивши Ярославові так: «Хоча, княже, й посічені брати наші, можемо за тебе боротися!» – і дали йому військо. Після того, як Ярослав посів княже крісло в Києві, Святополк ще декілька разів збирав військо і намагався відвоювати владу у свого брата, але в нього нічого не вийшло. Незабаром потому невдачливий претендент на престол загинув. Здолавши Святополка, Ярослав відновив справедливість і законним шляхом здобув престол. Русь була страшенно розорена чотирирічною братовбивчою війною. Під час жорстокої боротьби між нащадками Володимира Київ дуже потерпів від великої пожежі, був розграбований польським військом. Ярославу довелось зосередити зусилля на відбудові країни . Зладнавши миром справу з братом Мстиславом, що отаборився в Чернігові, й приборкавши племінника Брячислава, котрий сидів у Полоцьку, київський князь спершу зміцнює західні рубежі Руської землі, а згодом відвойовує у польських феодалів загарбані було Болеславом Хоробрим західні землі. [2]

Отже, шлях до влади Ярослава Мудрого складався з трьох чинників, кожен з яких мав безпосередній вплив на князя під час його правління, бо саме ці чинники сформулювали його характер і створили бажання до дій. Саме за Ярослава було закладено ті основи вітчизняної культурної традиції, які, проявляючись в архітектурі та історіографії, образотворчому мистецтві й суспільній думці, книжковій освіченості й монастирському житті, продовжували розвиватися у східнослов'янських народів протягом усіх наступних століть.

Література:

1. *Толочко, П. Ярослав Мудрий / П. Толочко. – М.: Видавничий дім «Альтернативи», 2002. – 272 с.*

2. *Повість минулих літ. Літопис / Переклад В. Близнюка. – М.: Веселка, 1989. – 221с.*

3. *Ярослав Мудрий / [Електронний ресурс]– Режим доступу:http://www.litlib.net/bk/28414/read*

Мірошниченко П.С., студ. гр. ПІ-215
Національний авіаційний університет, м. Київ

ЛЮБОВ ЯК ГОЛОВНА ПОТРЕБА СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ

Людські відносини з давніх часів були, є і будуть справжньою загадкою для кращих людських умів і сердець. Любов– виключно складний об'єкт як для психологічного, так і для будь-якого іншого аналізу. Любов як особлива, виняткова форма взаємовідносин, привертала увагу людей завжди, проте довгий час залишалася предметом дослідження не науки, а літератури і мистецтва. Укінці 50-х років XX ст. почався період, пов'язаний із соціально-психологічними дослідженнями міжособистісної атракції (у психології це складне і різнобічне поняття, що визначає симпатію однієї людини до іншої, тобто атракція – це взаємне тяжіння).

У соціальній психології поняття «міжособистісної атракції» має кілька значень. Його визначають як когнітивний компонент емоційного ставлення до іншої людини, як деяку соціальну установку, або як емоційний компонент міжособистісного сприйняття. Теорії атракції різноманітні. Одні з них описують переважно її внутрішні передумови, інші – механізми спілкування, треті – стадії розвитку спілкування, четверті – кінцеві результати [1].

Не ставлячи перед собою завдання синтезу всіх концепцій, поглядів та ідей, поставимо за мету розкрити феномен почуття любові у його найважливіших проявах у житті сучасних молодих людей.

Звернимо увагу на принципу різницю значень двох слів, які, на перший погляд, видаються синонімами: «любов» та «кохання». У різні часи, у різних регіонах України ці поняття тлумачилися по-різному. М. Томенко, розглянувши це питання, робить висновок: «Виходячи з традиції вживання цих двох понять і смислового навантаження, якого вони набувають у поезії, літературі, фольклорі можна твердити: кохання характеризується поетичним та ірраціональним змістом стосунків; почуттєвістю та романтизмом як невід'ємними рисами… Любов характеризує більш сталі стосунки, які, як правило, трансформуються формалізуються в подружнє життя. Любов не втрачає почуттєвості, хоча вже й не має стану поетичної закоханості. Статеве життя є невід'ємною, але дещо буденною складовою частиною гармонії в стосунках» [2, 25]. Отже, ми використовуємо поняття «любов» і «кохання» на позначення різних почуттєвих явищ.

Любов – це вище морально-естетичне почуття серцевої прихильності, яке вказує на сильну душевну пристрасть і прагнення до іншої людини. Любов будується на таких якостях, як безкорисливість, самовідданість, самовіддача.

Любов є наслідком навмисної самовідданої роботи двох суб'єктів протягом певного часу, але при цьому вона є непередбачуваним потоком емоцій і почуттів, який не має чітко визначеного початку і кінця.

Любляча людина, менш агресивна, урівноважена і завжди схильна до високоморальних, добрих і щирих вчинків.

Поняття «любов» є багатогранним і включає в себе любов до батьків, дітей, Батьківщини, об'єкта протилежної статі, любов до ближнього та ін. Незважаючи на наявність великої кількості різних видів любові, всі вони мають одну об'єднуючу ознаку – любов завжди соціальна. Любов є проявом соціальності людини.

Істинність любові оцінюється готовністю суб'єкта до самопожертви, здатністю ставити чуже благо вище свого, готовністю до нестандартних вчинків.

Поняття любов, як моральна якість формується протягом життя людини. На перших порах формується прагнення до об'єкта любові, а потім формується саме почуття.

Любов дуже емоційне почуття, вона характеризується високим душевним піднесенням, розквітом бажань, високою готовністю розчиниться в предметі любові. У стані любові людина переживає особливу радість від життя, тобто стан ейфорії, щастя.

Любов до протилежної статі передбачає не просто чуттєвий потяг, а глибоке сприйняття всієї особистості об'єкта любові. У моральному відношенні ця людина починає представляти найвищу цінність. Інтелект, емоційні та моральні якості – все сприймається як добре і прекрасне. На відміну від любові чуттєве ваблення – це лише біологічне джерело її виникнення. Любов самими закоханими важко піддається визначенню, бо тільки переживши закоханість, людина може зробити про неї висновки, при цьому для різних людей вони будуть індивідуальними.

Любов основується, перш за все, на тісній духовної близькості. Навіть без безпосереднього контакту, закохані люди схильні до внутрішнього діалогу один з одним, вони звіряють свої бажання, помисли і вчинки через систему цінностей об'єкта своєї любові. У любові люди ніби розчиняються один в одному і формують нові особистості з якостями, властивими їм обом. Недарма в християнській Біблії записано, що люблячі люди приліпляться один до одного і стануть як одне тіло.

Якщо любов еротична захоплює все життя людини і підпорядковує її собі, то інші види любові можуть становити лише її частину, наприклад, любов до дітей. Любов до своєї справи, грошей, слави – тільки один з аспектів існування особистості.

Ставлення суспільства до любові, відіграє важливу роль в оцінці інтересів сучасної людини. Зведення матеріальних інтересів, у відносинах, вище любовних, свідчить про моральну деградацію суспільства, ціннісному знеціненню почуттів і зведенні фінансової вигоди вище моральних досягнень.

З медичної точки зору бажання людини любити, є показником психологічного здоров'я сучасної людини. Важливо розділяти почуття що емітують

любов з любов'ю справжньою. Так задоволення своїх фізіологічних потреб, звичка до щоденних і однотипних повторюваних дій, бажання отримати високу оцінку в суспільстві, хоч і є побічними ефектами почуття, по факту, не є проявом любові. Віра і прагнення до любові породжують духовне піднесення людини.

Різні види любові мають і різну оцінку їх сприйняття. Так любов до Батьківщини в очах суспільства має більш високу оцінку, ніж любов до слави. Хорошим прикладом платонічної любові може служити любов до рідної землі, любов до матері, любов учня і вчителя тощо. На цих прикладах проявляється вся суть любові, її морально-етична складова – бути щасливим і ставати кращим кожного дня. У християнській етиці вищим проявом любові є агапе – що значить любов до Бога.

Отже, дослідження показують, що особи з високим ступенем особистісної зрілості – незалежно від віку – сприймають любов як вищу цінність. Поняття та сприйняття любові та кохання індивідами досить варіативне, багатогранне. Причому специфіка життєвого досвіду окремої особистості накладає свій відбиток і на почуття любові, яке вона відчуває і переживає. Сам термін «любов» використовується в різних значеннях: і як свідоме почуття індивіда, і як несвідоме прагнення до самовіддачі, самопожертви, і як мотив відносин об'єднання і солідарності з іншими. Можна стверджувати, що любов – провідна потреба людини і головний аспект її існування в людському суспільстві. Любов – єдина цінність, яка здатна врятувати світ.

Література:

1. Шишова Елена. Эмпирические исследования любви [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.b17.ru/article/12158/

2. М. Томенко. Теорія українського кохання. – Київ: Основи, 2002. – 89 С.

3. Век В.В. Влюбленность и любовь как объекты научного исследования. Монография. / В.В. Век. – Пермь: ООО «Издательский дом «Типография купца Тарасова», 2010. – 332 с.

3. Любов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Любовь

4. Почуття кохання у психології та літературознавстві [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://ru.osvita.ua/vnz/reports/psychology/27606/

Клименко Т.Д., студ. гр. ЕК-16с
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

РОЛЬ НАРОДНОЇ ПІСНІ У ФОРМУВАННІ МОЛОДІ

Серед загальнонаціональних культурних цінностей, таких як мова, живопис, прикладне мистецтво, архітектура та інші, особливе місце належить українському фольклору. Кожна сторона української землі пишається своїм щедрим

вкладом у скарбницю народної пісенності. Народна пісня є одним із найбільш популярних жанрів музичного мистецтва. В українській пісні відтворюється світогляд народу, його морально-етичні та естетичні цінності, педагогічний геній, багатовіковий досвід виховання у дусі високої духовності та моралі [1].

Що ж таке українська народна пісня? З наукової точки зору – це глибинна традиційна і сучасна творчість усної діяльності. Можна вживати і інший термін – фольклор. А за змістом – це саме життя, його інтереси, зв'язок з історією народу, його національною свідомістю та соціальними почуттями, з «психологією його творчості», писав І. Франко.

У наших пращурів було цілісне уявлення про оточуючий світ і себе в ньому. Художня творчість гармонізувала життя людини і становила значну частку практично – утилітарної діяльності (праця, звичаї та ін.). Творення суспільних відносин вимагало знаходження таких форм, заходів, механізмів, за допомогою яких можна було б регулювати поведінку кожного члена громади. Саме через почуття та свідомість сформувалась своєрідна система, яку прийнято називати первісним мистецтвом. Воно, крім інших, виконувало і виховні функції. Провідну роль у вихованні людини виконувала народна пісня, а пізніше, з розвитком суспільства, музичне мистецтво [2].

З піснею народжувалися, виростали, відходили у вічність. Пісня була такою ж насущною потребою, як хліб і вода. Де зараз можна почути українську народну пісню? Переважно – на весіллі, інколи – на якійсь гостині, зрідка – колискову, та й то радше у виконанні бабусі, а не молодої мами. Народна пісня поступово втрачає свої позиції. Мабуть, це можна пояснити тим, що кожне покоління любить свою музику, яка відображає стрімкий плин часу. Можна також звинуватити технічний прогрес: мовляв, легше увімкнути магнітофон чи приймач, аніж співати самому. Але наскільки теплішою, невимушенішою стає атмосфера в домі, коли люди співають! Пісня справді здатна об'єднати, зачарувати і пробудити найкращі почуття, зачепити найтонші струни людської душі. Хто це відчув, прагнутиме відчути знову [3].

Народні пісні, музичне мистецтво було невід'ємним складником практично-пізнавальної діяльності людей. Особливу роль в цій діяльності мав ритм, який допомагав координувати зусилля людей як у праці, так і у відпочинку (групові зусилля у праці, танцювальні у відпочинку та ін.) [2].

Підростаючи, працюючи в полі чи в хаті, людина також співала: «Хто співає, у того робота скоро минає». Пісня йшла поруч з народом всі віки. Під час горя – підбадьорювала, під час свят – розважала, а під час боротьби – надавала наснаги. Ось тому народ і говорить: «Пісня ні в добру, ні в злу годину не покидає людину» [4].

Життя людини було нерозривно пов'язано з природою і відображалось у пісні. Тому пісенна народна творчість охоплює усі сфери життя людини – від народження до смерті. Це пісні: трудові, зимового календаря, веснянки,

весільні, купальські, жниварські, родинні, в той же час – думи, історичні, козацькі, стрілецькі, чумацькі, жартівливі, сатиричні та багато інших.

Пісня – це єдине ціле звука і мелодії. Ритм – це серце музики, мелодія – її душа. При зупинці серця – душа відлітає. Слова в пісні – це вербальне підтвердження певного почуття чи настрою.

Окремо хочу зупинитись на значенні дитячого фольклору. Дитячий фольклор – це особлива частина фольклору тому, що він відіграє найбільш важливу роль у вихованні і психічному розвитку майбутньої особистості. В ньому виключна роль належить колисковим пісням, в яких особливу роль відіграє «розуміння» дитиною емоційної (музичної) інтонації. «Немовля, –пише дослідник емоцій В. Морозов, – чудово розуміє емоційну інтонацію дорослих навіть в той період, коли воно ще не навчилося розрізняти логічний зміст слів. Воно усміхається у відповідь на ласкаві слова і може заплакати у відповідь на суворі. І справа тут не у змісті слів, а у звучанні: спробуйте говорити дитині найгрізніші слова добрим, ласкавим голосом, і вона буде усміхатися. Отже, діти у ранньому віці, ще не знаючи мови, володіють мовою емоцій, на цій мові спілкуються з дорослими і добре розуміють один одного».

У давні часи знали, що колискова, яку співає мати, може вберегти дитину від хвороб та інших негараздів. Лагідний голос матері, знайомі інтонації, ритмо-інтонаційна побудова колискової, мали свій «магічний» вплив на дитину, вона заспокоювалась і засинала. Спів впливає на дитину тембром маминого голосу, мелодією, ритмом.

Завдяки дитячому фольклору (ігри, пісеньки, дражнили та ін.) діти отримують можливість задовольнити себе у спілкуванні, знайомитись із звичаями, поведінкою, працею дорослих – пізнавати життя, себе, оточуючий світ. («Сорока – ворона на припічку сиділа», «Прийди, прийди, сонечко», «Клем-бом – клем!»). Музичну основу дитячого фольклору складає ритм і спів на двох-трьох звуках.

А тепер звернемось до народних пісень про кохання та життя родини, побут. Це пісні, в яких виховується любов до жінки, любов і повага до матері. «Червона калина», «Вишенько, черешенько», «Голубонько» та інші незвичайно добрі та прекрасні порівняння. Тематика пісень про кохання торкається найбільш інтимних сторін життя кожної людини: зародження почуттів, взаємна любов, розлука, нещасливе кохання; зрада і таке ін.

Окремо можна зупинитися на веснянках. Святкування приходу весни існує у багатьох народів. Кличучи весну люди вірили, що заговірні формули і ритуальні дії сприяють пробудженню природи. Треба відмітити, що у веснянках відсутня християнська тема.

Істотна риса веснянок – їх зв’язок з рухом, з танцем. Велике місце рухи займають і в інших календарно-обрядових дійствах – в русальних, купальських, петрівчаних іграх та хороводах. Однак, такого розвитку танків, як у веснянках, не зустрічається ніде. Це можна пояснити: починається рух у при-

роді, що оживає і це переходить у танок у людей. Виконавці намагались власними діями сприяти бурхливому розквіту природи:

Благослови мати, весну закликати,
Весну закликати, зиму проводжати.

Історія чумацтва залишила глибокий слід у духовній культурі. Тисячі пісень відображають усі сторони чумацького побуту: збори в дорогу та вихід із села чумацької валки; дорожні пригоди – як правило сумні; падіж худоби, напади татар або грабіжників, хвороби, смерть; повернення чумаків додому.

Є почуття, переживання яких відбуваються в колективі, «на людях». До таких можна віднести козацьку, стрілецьку пісню, а також історичні пісні, думи, балади. Це пісні, дії яких відбуваються серед людей і тому вони мають великий вплив на почуття людей, на формування у них любові та інтересу до своєї історії, до свого історичного та сучасного «Я», до своєї країни [2].

Отже, я вважаю, що народна пісня в житті людини повинна існувати. Через пісню людина висловлювала свої почуття. Нині, мабуть, мало хто може уявити, що співали наші бабусі й прабабусі, дідусі й прадідусі у молоді літа. Але я знаю, що народні традиції передавались через пісню, і збереглись упродовж віків. Наприклад, сьогодні на уроках з української літератури ми знайомимось з творами усної народної творчості. Саме з українських пісень ми дізнаємось про народні вірування, звичаї та історію.

Література:

1. *Козіна О. Вплив української народної пісні на формування професійної компетентності майбутніх учителів музики. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://library.udpu.org.ua/library_files/probl_sych_vchutela/2014/10_1/27.pdf*
2. *Роль української народної музики. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://aistor.do.am/publ/rol_ukrajinskoji_narodnoji_pisni_u_formuvanni_dukhovnosti_narodu/1-1-0-602*
3. *Українські народні пісні. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://parta.at.ua/publ/tematichni_shkilni_tvori/narodni_kazki_ta_bilini/ukrajinski_narodni_pisni_funkciji_u_nash_chas/77-1-0-2045*
4. *Роль пісні в житті українського народу. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://tvoribox.com/rol-pisni-v-zhitti-ukraïnskogo-narodu-3-variant-10237/*

Херсонець Н.В., студ.
Академія фінансів і бізнесу Вістула, Республіка Польща, м.Варшава

УКРАЇНСЬКІ МІГРАНТИ В ПОЛЬЩІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ ДВОХ ДЕРЖАВ

Проблема міграції українців на Захід, у тому числі в Польщу, завжди була серед обговорюваних, а кілька місяців тому викликала бурхливу дискусію в соціальних мережах. А у зв’язку з очікуванням безвізового режиму може набути ще гострішого дискурсу, навіть на державному рівні, адже значна частина українців-мігрантів прагнуть виїхати з метою заробітку.

Згідно польських статистичних даних, заявку на роботу в 2011 році подали 259777 осіб, натомість за десять місяців 2015 року – 665956 осіб. Хоча дозвіл на роботу в Польщі отримало в 2011 році – 40808 осіб, а в першому півріччі 2015 року – 27193 особи. З отриманих дозвіл на роботу іноземців українці становили майже 74 % [1, 4]. Ця цифра постійно зростає. Більше того, і польські, і українські дослідники передбачають, що кількість працюючих українців у Польщі значно вища не тільки через нелегалів (яких неможливо порахувати), але й через досить заплутану бюрократичну систему видачі таких дозволів в самих установах. В прогнозах на майбутні кілька років – збільшення частки працівників-мігрантів в польській економіці.

Довгий час українські заробітчани асоціювалися з «чорною», мало оплачуваною працею. Використання робочої сили, що була готова виконувати важку роботу за менші гроші, ніж польські працівники того вимагали, не могло не подобатися польським працедавцям. Особливо «популярними» українці були в сільському господарстві, будівництві, сфері послуг. Працьовиті українці й далі користуються попитом серед підприємців. Польський уряд в 2017 році значно спростив процедуру видачі дозволу на тимчасове працевлаштування. Це рішення вплине на сектор сезонної праці в тому ж таки сільському господарстві або в набираючому обертів туристичному бізнесі.

Останнім часом спостерігається тенденція виходу українських мігрантів на новий рівень польського ринку праці. Мова йде не тільки про підвищення кваліфікації робітників-іноземців, а й про розширення галузей економіки, де працюють заробітчани, наприклад, IT, фінанси, логістика тощо. Говорячи про наплив українців, не варто забувати про те, що вони не забирають робочі місця у поляків (а такі поголоски іноді лунають). Мігранти з України заступили тих, хто після вступу Польщі до ЄС в 2004 році, виїхав у пошуках кращої долі в інші країни (в основному до Німеччини та Великобританії). А таких поляків, за скромними підрахунками, близько 2 млн осіб.

Ще одна проблема, яку намагається вирішити уряд Польщі за рахунок українців – це демографічний спад і старіння нації. Саме тому йде заохочення української молоді до вступу в польські вищі. Саме тому зараз відбувається кампанія по наданню Карти поляка тим українцям, які мають польське коріння. Саме тому більшість виданих дозволів на роботу припадає на людей віком 18-45 років.

Українці, так чи інакше, сприяють розвитку економіки сусідньої держави. Водночас вважати тих, хто виїхав за кордон «запроданцями» і «зрадниками», трохи поквапливо. О. Попович ставить питання: а що в самій країні для її виживання міг би зробити кожний емігрант? [2, 4]. Знову ж таки, риторичне питання до українських урядовців: які умови для життя і праці створюються сьогодні для українців, які перспективи для молоді? Не хотілося б порівнювати державну політику двох країн (по-перше, це тема для окремого дослідження; по-друге, не будемо ідеалізувати Польщу, в якій сьогодні відбувається боротьба між двома тенденціями – бажанням вирішити нагальні економічні проблеми за рахунок

мігрантів, водночас з побоюванням втрати «польськості» суспільства), але ситуація на ринку праці, на жаль, поки що не на користь України.

Хоча стверджувати, що трудова міграція для України – це однозначно проблеми та негатив, теж не варто. Існує щонайменше один позитивний чинник цього процесу. Адже відомо, що українці виїжджають, щоби заробити грошей для себе і допомогти своїй сім'ї. Тут немає значення, на який час виїжджають працювати – кілька місяців чи кілька років, повертаються чи залишаються. І взагалі, міграційний капітал – невичерпне джерело економічного розвитку в першу чергу країн з трансформаційною економікою та країн, що розвиваються [3]. Згідно статистичних даних Національного банку України, кількість грошових переказів з-за кордону до України в 2016 році становила 5,4 млрд дол. США, або 5,8% до ВВП і збільшилася порівняно з минулим роком на 5,3% [4]. Ці гроші вкладаються у внутрішній ринок, залишаються в Україні. Таким чином, зароблені закордоном чи всередині країни, гроші працюють на розвиток української економіки.

Міграційні процеси завжди впливали на економічний, а згодом і політичний розвиток держав, а якщо кинути оком на історію – то й на все людство. Як і в будь-якому процесі спостерігається неоднозначність, двобічність – позитивні і негативні явища, тому характеризувати явище міграції однобічно не можна. Сьогоденні реалії такі, що українцям-мігрантам вдається сприяти економічному розвиткові одночасно двох країн: України і Польщі.

Література:

1. *Informacja nt zatrudniania cudzoziemców w Polsce od 14 grudnia 2015 roku, Ministerswo Rodziny, Pracy i Polityki Spolecznej, Departament Rynku Pracy.*
2. *Попович О. Еміграція : стереотипи й реальність / О. Попович // Наш вибір.– №57, лютий. – с. 3–4.*
3. *Гапак Н. Український міграційний капітал: можливості для економіки [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://econf.at.ua/publ/konferencija_2014_10_16_17/sekcija_5_ekonomichni_nauki/ukrajinskij_migracijnij_kapital_mozhlivosti_dlja_ekonomiki/8-1-0-77*
4. *Національний банк України. Огляд приватних грошових переказів в Україну в 2016 році [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19208358*

Барборинене А.П., студ. гр. 14-FI-9
Lithuanian Maritime Academy/Литовская морская академия, Литва, Клайпеда

ДВА ПОЛЮСА «РАЗВИТОГО СОЦИАЛИЗМА» (УРОВЕНЬ ЖИЗНИ СОВЕТСКИХ ЛЮДЕЙ В ГОДЫ «ЗАСТОЯ»)

Эпоха «застоя» по сегодняшний день вызывает бурные дискуссии среди населения. Для одних это был период хорошей жизни, для других обычным временем. Каким же в действительности был уровень жизни людей в эпоху «развитого социализма»?

Под уровнем жизни понимается комплексный показатель, характеризующий благосостояние и качество жизни граждан или социальных групп отдельной страны или территорий и характеризуется следующими показателями: объем реальных доходов на душу населения; структура потребления продовольствия, непродовольственных товаров, услуг; ставки квартирной платы, жилищных услуг; уровень и динамика цен на основные товары народного потребления; уровень образования, медобслуживания.

В 60-70 годах XX ст. в советском обществе господствовали оптимистические настроения относительно уровня жизни. Об этом сообщали газеты, вещало радио и телевидение. Усилившаяся урбанизация (к 1980 году городское население составляло 62% жителей страны) потребовала увеличения жилищного комплекса. Капитальные вложения в этот сектор народного хозяйства увеличились, и в 1971-1975 гг. было вложено на 87% больше чем в 1956-1960 гг. Однако очереди на жильё не уменьшались. В начале 80-х годов 27 млн. граждан ютились в общежитиях, бараках, полуподвалах или снимали угол в частном секторе. Отдельная квартира тоже не всегда была решением вопроса: 3 млн. семей, состоявших из 4-х и более человек, жили в однокомнатных квартирах. В начале 1980-х гг. в СССР на одного человека приходилось 15 $_{м^2}$ общей площади жилья. Соответствующий показатель во Франции составлял 30 $_{м^2}$, в ФРГ-40 $_{м^2}$,в США-50 $_{м^2}$. Но зато оплата жилья и коммунальных услуг в СССР обходилась значительно дешевле (в СССР она составляла 6% среднего семейного бюджета в США-26,6%) [2].

Не менее важным показателем уровня жизни населения являлся реальный доход на душу населения. В 1971 г. XXIV съезд КПСС провозгласил рост благосостояния народа высшей целью партии. По официальной статистики, в 1976г. среднедушевой доход в Советском Союзе был выше, чем в ФРГ, Дании, Нидерландах, Великобритании и других зарубежных странах. Современные же подсчёты относительно 1985 г. отводят СССР лишь на 77 место по уровню потребления на душу населения. Средняя зарплата рабочих и служащих в СССР составила: 1965 г. – 96,5 руб.;1970 г. – 122 руб.; 1975г. – 145 руб.; 1980 г. – 170 руб. Предполагалось, что она должна увеличиться до 250 рублей, то есть более чем в два раза при неизменных ценах. Максимальная пенсия к середине 80-х годов составляла 123 рубля. Минимальная заработная плата в 1980 году составляла 70 рублей.

В это время цены на продукты питания не менялись долгие годы. В государственной торговле мясо с 1961 г. неизменно стоила 2 руб/кг, сливочное масло – 3,5-3,6 руб/кг, варёная колбаса – 2,2-2,9 руб/кг, буханка хлеба – 16-25 коп., литр молока – 24-30 коп., 1кг. Помидор – 5-8 коп., но в большинстве районов страны мясо, масло, рыбу, овощи и многое другое можно было приобрести лишь по кооперативным или рыночным ценам [1]. В первую очередь продовольствием обеспечивались крупные города и районы Крайнего Севера, Западной Сибири (где в то время разрабатывались залежи цветных метал-

лов, нефти и газа). По официальным данным, калорийность питания в СССР и США была практически одинакова, но его структура резко отличалась. В рационе советских граждан хлеб и картофель занимали 46%, а мясо и рыба – 8%. У американских соответственно – 22% и 20%. Потребление мяса на душу населения в 1985 г. в СССР составляло 62 кг. Средний американец потреблял в год 120 кг. Не смотря на то, что продукты были натуральными, их качество было низким, а ассортимент – бедным.

Если цены на продукты питания были занижены, то одежда, обувь, электроприборы стоили дорого. Мужской костюм можно было купить за 120-250 руб., пару приличных туфель – за 30-60 руб., женские сапоги – за 120-250 руб., черно-белый телевизор – за 230-260 руб., цветной примерно за 750 руб., автомобиль «Жигули» - за 5,5-7 тыс.руб. К 1980 г. на 100 советских семей приходилось 85 телевизоров, 26 магнитофонов, 86 холодильников, 70 стиральных машин, 10 легковых автомобилей. Эти товары длительного спроса служили своим хозяевам десятилетиями. Качество многих товаров, их дизайн уступали аналогичным зарубежным товарам [1]. Но даже не смотря на это, потребительских товаров не хватало. Для того, чтобы приобрести мебель, стиральную машину, холодильник, не говоря уже об автомобиле, приходилось записываться в очередь в магазине, а чаше – на предприятии и ждать несколько месяцев а то и лет. Покупка качественной, удобной, модной одежды и обуви, для большинства граждан была возможна только благодаря выстаиванию в многочисленных очередях. Поэтому, наверное, не случайно многие стремились установить знакомства с работниками торговли. Дефицит привёл к появлению «чёрного рынка»: официальная пропаганда воспитывала призрения к «спекулянтам», что мало кто из рядовых граждан обходился без их услуг [3].

Любопытным видом дефицита стали книги. Прилавки магазинов были завалены литературой, но достать подлинно хорошие книги было возможно лишь с переплатой или по знакомству.

Одним из важнейших завоеваний социализма всегда считалось бесплатное здравоохранение. В 70-е годы продолжала увеличиваться численность медицинских учреждений. Если в 1965 г. в СССР насчитывалось 2 226 тыс. больничных коек, то в 1985 г., их число составило 3009 тыс. Но качество медицинского обслуживания оставалась низким. Остаточный принцип финансирования способствовал низкому уровню оснащённости современным медицинским оборудованием [2].

Говоря об уровне жизни в период «развитого социализма», нельзя обойти вниманием ту социальную группу советского общества, для которой социализм был реальным. Этой группой были номенклатурные работники – чиновники партийных, государственных, комсомольских, профсоюзных органов, ответственные работники КГБ, МВД. Близки к номенклатуре были ру-

ководители предприятий и учреждений, ученые, удостоившиеся государственного признания писатели и артисты, ведущие журналисты.

Принадлежность к номенклатуре позволяла получить вне очереди просторную квартиру в доме повышенной комфортности, построить дачу, обзавестись автомобилем, без всяких проблем приобретать по сниженным ценам дефицитные продукты и другие товары и т.п. В партийном аппарате зарплаты были не такими уж и высокими, но это компенсировалось различными льготами и дипломатами. Считалось, что профессиональному партработнику неприлично иметь собственную машину и дачу, но зато можно пользоваться услугами служебного шофера и жить на государственной даче. Важной привилегией была возможность выезжать за границу в командировки или турпоездки. Дети номенклатурных работников поступали «по звонку» в престижные ВУЗы, устраивались на работу. Многие из них после окончания ВУЗов сразу оказывались на аппаратных должностях в комсомольских органах [1].

Таким образом, мы видим, что уровень жизни в период «Застоя» был довольно высоким, что проявляется в отсутствие безработицы, регулярных социальных выплатах, бесплатном здравоохранение и образовании. Это было обусловлено рациональной политикой советского правительства. Но также существовала и отрицательная сторона такой политики, которая проявлялась в появления привелигированого слоя населения, то есть номенклатуры, также в возникновении дефицита на товары широкого потребления, наличии коррупции.

Литература:

1. Бабаян Х.С. Повседневная жизнь между прошлым и будущим. -М.: Изд-во Майор, 2003. 64 с.

2. Курносов, Соціально – економічне та політичне життя УРСР (середина 60-х - початок 80-х років) [Текст] / Ю. Курносов // Український історичний журнал. – 1990. – №6 – С. 12-20.

3. Уровень жизни в СССР / Сайт архіv. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://apxiv.ucoz.ru/publ/istorii_bit/khronologija/1922_91_zarplata_v_sssr_i_uroven_zhizni/19-1-0-70

Мудрак К.С., студ.
Донецький державний університет управління, м. Маріуполь

ПОЛІТИЧНІ РЕПРЕСІЇ ОРГАНІВ НК-ДПУ НА ЛУГАНЩИНІ У 1920-1929 рр.

Активне дослідження радянських політичних репресій розпочалося в Україні у 90-ті рр. XX ст., проте більшість дослідників зосередилась на вивченні подій 1930-х рр., коли терор досяг значних масштабів. Історію репресій

20-х рр. XX ст. вивчали в своїх працях дослідники В. Ченцов [1], В. Нікольський [2], Р. Подкур [3], але зазначені науковці досліджували репресії переважно в межах усієї УСРР, приділивши значно менше уваги їх регіональному аспекту, зокрема перебігу репресій на Луганщині.

Метою дослідження є встановлення та аналіз кількісних показників, які дозволять охарактеризувати політичні репресії НК-ДПУ на Луганщині у 1920-1929 рр. за такими ознаками: динаміка репресій, соціальний та етнічний, статевий і віковий склад репресованих, їхній рівень освіти та партійна приналежність, причини арешту й найбільш поширені вироки.

Джерельною базою дослідження є картотека реабілітованих, опублікована у збірці «Реабілітовані історією. Луганська область» [4,249-714; 5,39-709; 6,55-690].

Згідно з нашими підрахунками, масштаби репресій на Луганщині у 1920-1929 рр. були незначними: за 9 років кількість репресованих склала всього 323 особи. Для порівняння зазначимо, що у 1936 році, на Луганщині було репресовано 513 осіб [4,12], а у грудні 1937 року, коли репресії сягнули свого апогею, за один місяць було винесено 2 346 вироків [4,14]. Знов-таки, на Донеччині, сусідньому регіоні, у 1920-ті рр. зазнало репресій утричі більше осіб – 962, ніж на Луганщині [7,126].

Розглянувши динаміку репресій, ми з'ясували, що їхні сплески припали на початок та кінець періоду, що досліджується, а саме на 1920-1921рр. – кінець громадянської війни, та 1927-1929 рр. – кризу хлібозаготівель і початок колективізації.

Відносна більшість репресованих – 143 особи (44.2%) на момент арешту проживали у селах, 100 осіб (31%) – у містах, ще 72 особи (22.3%) мешкали у селищах міського типу. Щодо місця проживання ще 8 осіб інформація відсутня.

Соціальний склад репресованих наступний: селяни-одноосібники – 169 осіб (52.3%), робітники – 51 особа (15.8%). Зауважимо, що у 1920-1921рр., на які припав перший сплеск репресій, кількість репресованих селян та робітників була майже однаковою – 30 та 29 осіб відповідно, тоді як наприкінці 1920-х років кількість селян серед репресованих – 136 осіб, більш як удвічі перевищувала кількість робітників – 51 особа, що пояснюється початком суцільної колективізації на селі. Решту постраждалих від репресій становили службовці – 44 особи (13.6%), непрацюючі – 23 особи (7.1%), духівництво – 8 осіб (2.5%), домогосподарки – 6 осіб (1,9%), школярі – 5 осіб (1,5%), військові 5 осіб (1,5%), кооператори та кустарі – 4 особи (1,2%), власники підприємств – 3 особи (0.9%), працівники міліції – 3 особи (0.9%), молодший обслуговуючий персонал – 2 особи (0.6%).

Рівень освіти у більшості з репресованих був низький: 262 особи мали початкову освіту (81.1%), 25 осіб (7.7%) – середню, неписьменних нараховувалося 20 осіб (6.2%) і лише у 13 осіб (4.1%) була вища освіта. Щодо

партійної приналежності, слід зазначити, що тільки двоє з 323 осіб були членами ВКП(б), решта – безпартійні.

Етнічний склад мешканців Луганщини, що зазнали репресій не дуже різноманітний. Більшість серед них становили українці – 182 особи (56.3%) та росіяни 121 особа (37.5%), що загалом відповідає етнічному складу населення Луганщини, яке на 68% складалося з українців і на 28% – з росіян [8, 33,341-342]. Серед решти репресованих є 11 євреїв, 3 німці та по одному поляку, білорусу, литовцю та турку. Відомості про національність 2 осіб відсутні.

Жертвами репресій були переважно чоловіки – 309 осіб (95.7%). Жінки становили лише 4.3% репресованих – 14 осіб. Слід зазначити, що репресій частіше зазнавали люди середнього та зрілого віку. Так, 121 репресований (37.5%) належав до вікової групи від 31до 45 років, 109 осіб (33.7%) мали від 46 до 60 років. До вікової групи від 21 до 30років належало 64 особи (19.8%). Решту репресованих становило юнацтво16-20 років – 15 осіб (4.6%) та люди похилого віку, що були старші за 60 років – 12 осіб (3.7%). Відомості про вік 2 осіб відсутні.

Найбільш поширеною причиною арешту було звинувачення у антирадянській агітації – 43 особи (33.1%) та у приналежності до контрреволюційної організації – 37 осіб (28.5%). За звинуваченням у здійсненні терористичного акту арештів зазнало – 7 осіб (5.4%), за контрреволюційну агітацію – 5 осіб (3.8 %), за шкідництво – 5 осіб (3.8 %), за антирадянську діяльність – 4 особи (3.1%), за пособництво Білій армії – 4 особи (3.1%), за здійснення диверсій – 4 особи (3.1%), за участь у боротьбі проти радянської влади – 3 особи (2.3%), за участь у боротьбі проти революційного руху – 3 особи (2.3%), за належність до контрреволюційної сіоністської організації – 3 особи (2.3%), за шпигунство – 3 особи (2.3%), за приналежність до антирадянської організації – 2 особи (1.5%), за звинуваченням у контрреволюційних діях – 2 особи (1.5%), за звинуваченням у бандитизмі – 1 особа (0.8%), у придушенні селянських повстань на Старобільщині – 1 особа (0.8%), у приналежності до банди – 1 особа (0.8%), у недонесені про злочин, що готувався – 1 особа (0.8%), як соціально небезпечний елемент – 1 особа (0.8%). Слід зазначити, що у картотеці реабілітованих, на якій ґрунтується дослідження, наведено відомості щодо причини арешту лише 130 осіб, стосовно решти 193 осіб інформація відсутня.

Згідно з даними картотеки, більш як чверть заарештованих – 115 осіб (35.6%) було звільнено з-під варти. Тим 208 особам, що були засуджені найчастіше виносили такі вироки: різні терміни ув'язнення – 79 осіб (38%), вислання за межі України на різний термін часу – 66 осіб (32%), розстріл – 31 особа (15%), при чому 30 з них було розстріляно у 1920-1921 рр. Крім того, 8 осіб (3,8%) – позбавлено права проживати у зазначених вироком місцях, 6 осіб (2,8 %) – отримали умовний термін, 4 особи (2%) – визнано соціально небезпечним елементом та ворогами народу, у 1 особи (0.4%) було відібрано політичні права, та 1 особу (0.4%) – відправлено до робітничого батальйону

на час громадянської війни, 1 особу (0.4%) засудили до примусових робіт і 1 особа (0.4 %) померла під час слідства. Виправдали лише 10 осіб (4,8%).

Проведене дослідження дозволяє нам зробити висновок, що репресії на Луганщині у 1920-1929 рр. не мали масштабного характеру. Пік репресій припав на 1929 р., тобто рік проголошення суцільної колективізації. Серед репресованих переважали українці чоловічої статі, у більшості випадків середнього віку, з початковою освітою, за своїм соціальним становищем селяни-одноосібники, яких переважно звинувачували в антирадянській агітації й значну частину яких було звільнено з-під варти. Більшість з тих, хто був засуджений отримали різні терміни ув'язнення, або були вислані за межі України. Майже усі випадки засудження до вищої міри покарання – розстрілу, припадають на кінець громадянської війни –1920-1921 рр.

Література:

1. Ченцов В. В. Політичні репресії в радянській Україні в 20-ті роки / В.В. Ченцов; ред.: П. Т. Тронько; НАН України. Інститут історії України. – К., 1999. – 482 с.

2. Никольский В.Н. Репрессивная деятельность органов ВУЧК - ГПУ в Донбассе 20-х гг. / В.Н. Никольский // Тоталитаризм и антитоталитарные движения в Болгарии, СССР и других странах Восточной Европы (20 - 80 годы XX века): Материалы международной конференции. Т – 1. – Харьков, 1994. – С. 269 - 277; Нікольський В.М. Політичні репресії 1918-1929 рр. в Донбасі / В.М. Нікольський // Історичні і політологічнідослідження. – 2001. – № 1. – С. 96-108.

3. Подкур Р. «Великий терор» 1937-1938 рр. на Донбасі / Р.Подкур. – К.: Інститут історії України НАН України, 2016. – 126 с.

4. Реабілітовані історією: У 27 т. Луганська область: У 3 кн. / В.Просін, В.Голенко, В.Михайличенко та ін. – Кн. 1. – Луганськ, 2004. – 728 с.

5. Реабілітовані історією: У 27 т. Луганська область: У 3 кн. / Т.Гузар, заступники голови Е.Дідоренко, В.Михайличенко та ін. – Кн. 2. – Луганськ, 2005. – 715 с.

6. Реабілітовані історією: У 27 т. Луганська область: У 3 кн. / В.Голенко, В.Михайличенко та ін. – Кн. 3. – Луганськ, 2008. – 695 с.

7. Малярчук Н.Г. Репресії органів НК-ДПУ щодо російського населення Донбасу в 1919-1929 рр. / Н.Г. Малярчук // Історичні і політологічні дослідження. – 2003. – №¾. – С. 126-132.

8. Всесоюзний перепис людності 1926 р. – М., 1929. – Т. XIII, від.1 : Українська соціялістична радянська республіка. Степ. Дніпрянський промисловий підрайон. Гірничий підрайон. Національність, рідна мова, вік, письменність. – 465 с.

Овсієнко Н.М., студ. гр. ЕК-16с
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

РОЗВИТОК ФІЗИЧНОЇ ТА ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ В КИЇВСЬКІЙ РУСІ

У часи формування Київської Русі наші предки зберегли багато самобутніх традицій національного фізичного виховання. З дитинства молоді при-

щеплювались потрібні у праці та військовій справі вміння, навички і якості [4]. Побут дитини був наскрізь пронизаний виконанням фізичних вправ та іграми. Народні рухливі ігри, забави, розваги, танці позитивно впливали практично на всі системи і функції організму. Більшість з них виникли ще у дохристиянський період і були пов'язані із ритуалами дохристиянських свят та обрядів, змінами пори року, військовою діяльністю та мисливством. С. Килимник стверджує, що в нашого народу існували такі основні ігри: біг, стрибки через вогонь, воду, метання списів, стрільба з лука, кулачні та паличні бої, гра у боротьбу родів, гра у війну. У дівчат проводились численні ігри, пов'язані з культом, гаданням, ворожінням, великодні та зеленосвятські хороводи, пускання вінків на воду. Хлопчачі ігри були досить бурхливі, жіночі – спокійні. Жодне релігійне свято не обходилося без спеціальних рухливих ігор, забав, змагальних фізичних вправ, у яких вдосконалювалися природні сили людини. Досягши повноліття, молодь об'єднувалася у самостійні дівочі і парубочі громади, де відбувалося остаточне становлення і змужніння особистості [1].

Наприклад, кулачних боях на Русі приймали участь не тільки дорослі, а й діти. Вони відбувалися звичайно в святкові дні і при житлових місцях, а зимою найчастіше на льоду. Звичайно, вони билися не з дорослими, а між собою для «запалу». В одному з видів подібних ігор головне місце займало контактне протиборство «бійців». Допускалися удари кулаками (зазвичай, з зони ураження виключалися обличчя і пах), захоплення тіла і одягу суперників і прийоми боротьби. Гравці ділилися на дві команди. Зіткнення обох команд відбувалося на відкритому просторі, і в підсумку треба було захопити противника в полон або спонукати до втечі, що робило гру схожою на традиційні кулачні бої дорослих. «Бійці», які впали або повалені на землю вважаються вбитими і вибували з гри.

Кулачні ж бої для дорослих були більш серйознішою справою. Збиралися охочі, складали два, що за свистком кидалися один на одного з криками. Для збудження учасників нерідко тут же били накри і бубни. Бійці вражали один одного в груди, обличчя, живіт – билися несамовито і жорстоко, і дуже часто багато з них йшли з бою каліками, а деякі тут же й вмирали. У паличних боях, звичайно, відсоток вбитих і покалічених був вище, ніж у кулачних.

У період Київської Русі на достатньо високому рівні функціонувала школа наставництва. Роль наставників виконували матері, пестуни і дидасколи – шановані досвідчені люди, яким громада доручала важливу справу: доглядаючи дітей, турбуватися про їхній фізичний розвиток, допомагати їм засвоювати знання і навички, необхідні для праці і захисту Батьківщини [2].

Військово-фізичне виховання у Київській Русі мало не замкнутий і не обмежений характер. На його розвиток впливали культурні надбання сусідніх народів. Зокрема відомо, що в Русі проводилися своєрідні лицарські турніри – «руські ігрища», де воїни набували вправності, відваги і сприяли фізичному розвитку [3].

Перша згадка про лицарські турніри на території Київської Русі відносяться до 1150 року у Києві. Тоді князь Ізяслав святкував свою перемогу та влаштував великий бенкет. Угри, які приїхали в Україну як військова допомога «на арабських конях-скакунах, вигравали на Ярославовім дворі, а кияни дивувалися безлічі угрів і воїнській вправності їх, і коням їхнім». Згодом подібні турніри влаштовували й київські князі [1].

У ранній період Давньоруської держави існував обряд «постригу», що символізував час вступу дитини на шлях дорослого життя, шлях воїна і відбувався в 3-4 річному віці, коли дитину перший раз стригли і садовили на коня, на знак, що вже малий хлопець має добре навчитися їздити верхи.

Підліток мусив пізнати різні види зброї, різні способи боротьби, навчитися кидати списа, володіти мечем і шаблею, рубати сокирою, боротися в рукопашну, плавати, займатися веслуванням, ходьбою на лижах, швидкісним лазінням по деревах, перелізанням із дерева на дерево, небезпечними іграми з биками. Одним із видів змагань був біг на 20 і навіть 25 верств [1].

З відкриттям світських шкіл князем Володимиром водночас із політичним зміцненням Київської Русі зростає її культурний рівень. Поряд з граматикою, арифметикою, риторикою, поетикою, географією, юриспруденцією, богослов'ям, іноземними мовами, астрономією, починає розвиватися фізичне виховання. Навчання в княжих школах відбувалося із семирічного віку.

Загалом, у Київській Русі створювалася досить ефективна система фізичного вишколу молоді. У 17–18-річному віці відбувались ініціації – «Посвята у воїни». Зміст обряду полягав у проходженні певних випробувань, зокрема моральних і психічних. Протягом усього перебування в «лісових школах» «молоді вовки» реалізували свою фізичну підготовку у військових походах та полюваннях. У щоденному житті юнаки повинні були «розвивати витривалість і стриманість, уміти витримувати холод і спеку, голод і спрагу; вставати до схід сонця, усе оглянути і перевірити, ставити до себе найвищі вимоги». Велике значення надавалося хоробрості й патріотизму, не боятися «ні раті ні звіра, а творити чоловічу справу» [5].

Отже, система фізичного виховання носила яскраво виражений військовий характер і була основою могутності давньоруського населення. Цей фактор відіграв важливу роль у історії. Протягом кількох століть військова могутність Русі була щитом, об який розбивалися численні орди кочових племен. Руські дружинники часто наймалися на службу до армій інших країн, давні слов'яни йшли найманцями до легіонів Римської імперії, тим самим змінюючи історію країн та континентів. Одночасно фізичний вишкіл сприяв формуванню високих моральних якостей та психологічної стійкості народу.

Література:

1. *Деделюк Н. А. Форми фізичного виховання у Київській Русі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://physicaledu-journal.org.ua/sites/default/files/articles/4_5.pdf*

2. Довгань Н. Ю., Міряха Г. І. Шляхи використання традицій фізичного виховання Київської Русі в освітньому процесі України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Npchdu/History/2006_49/49-28.pdf

3. Організація фізкультурно-оздоровчої діяльності школярів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://fiz-o-schol.blogspot.com/p/2.html

4. Пангелова Н. Фізичне виховання різних груп населення. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.infiz.dp.ua/joomla/media/sport-visnik-pred/2015-02/2015-02-28.pdf

5. Деделюк Н. Форми реалізації фізичного виховання в Київській Русі [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/fvs/2010_4/stati/ukr/R1/dedeliuk.pdf

Сімакова О.О., канд. техн. наук, доц.,
СвітличнаО.О., студ.
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

САЛО В ТРАДИЦІЇ ХАРЧУВАННЯ УКРАЇНЦІВ

Уже багато років мешканці різних європейських країн отримують свої жартівливі прізвища, які напряму залежать від їх кулінарних уподобань: французи – «жабоїди», італійці – «макаронники», німці – «сосисочники», українці – «салоїди». Та, це зовсім не образливо, тому що їжа є невід'ємною частиною кожної культури.

Для українців сало – не лише цінний продукт харчування, а й символ національної культури. Витоки такого шанобливого ставлення до сала слід-шукати в історії нашого народу [1].

Ще з продавніх часів до нас надходять пов'язані з ним археологічні знахідки – кістки дикого кабана. У побуті первісних людей кабан або вепр втілював хоробрість, силу та відвагу. Його поважали, малювали, йому вклонялись, на нього полювали. Археологи свідчить про те, що у третьому тисячолітті до нашої ери прабатьки українців займалися свинарством. У трипільській культурі, яка займала більшу частину сучасної України, домашня свиня належала до культових тварин.

В період правління Володимира Святославовича на Русі головною причиною вибору християнства було те, що воно не забороняло вживати свинину [2]. Такий аргумент був продиктований тим, що при набігах печеніги, а в основному це були прихильники мусульманства, не забирали свиней, на відміну від інших свійських тварин. І саме це забезпечувало можливість уникнути голоду після набігів.

Важко навіть уявити козака, який, разом зі зброєю, порохом, тютюном, люлькою та сіллю, не зберігав би при собі шмат сала, для перекусу або при-

готування традиційного кулішу. Існує повір'я, що вороги-мусульмани шаленіли, коли бачили, як козаки із задоволенням їли сало [2].

Під час риболовлі, у дорозі або для перекусу свіже сало, цибуля, часник, огірок та житній хліб завжди були для українця найкращим підвечірком. В свіжому вигляді сало разом з часником та житнім хлібом – найкращій запас на будь-яку дорогу. Його солять, коптять, закривають у банках, заморожують, вживають свіжим.

Також про сало зібрано безліч приказок і прислів'їв, які відображають ставлення українського народу до нього. Багато з цих прикладів знаходяться у фондах Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського [3]:

Якби мені паном бути, то я б сало із салом їв;
Живу добре – сало їм, на салі сплю, салом укриваюсь;
Коли б сало крила мало, під небесами б літало;
Кому що, а цигану сало;
Ні сіло, ні впало, дай, бабо, сала;
Так го полестив, як би салом помастив;
Якщо вже їсти сало, то так, щоб і по бороді текло..

Протягом тривалого часу була поширена думка, що сало є шкідливим продуктом для організму людини. Але, сучасні наукові дослідження, що проводилися дієтологами, медиками та біологами, довели, що вживання сала в розумній мірі є корисним для здоров'я. Навіть хворим шлунково-печінковими хворобами дозволяють з'їдати 50-70 г сала [1].

Сало містить багато корисних речовин, необхідних людському організму. Насамперед – арахідонову кислоту, яка належить до цінних ненасичених жирів і бере участь в утворенні багатьох гормонів, в холестериновому обміні, побудові клітинних мембран, допомагає роботі серцевого м'яза. Навіть масло за своєю біологічною властивістю та вмістом жирних кислот поступається салу. Також сало зв'язує та виводить токсини і радіонукліди з організму людини. Народна медицина рекомендує лікувати салом зубний біль, прикладаючи шматки несоленого сала [1].

Важливість сала в житті українця зробило його показником добробуту. В попередніх століттях сало було цінним, саме, за рахунок його високої калорійності та поживності. Сало та страви з нього компенсували недостатність тваринних білків в організмі людини. Сало було, є і залишається символом достатку та ситого життя.

Зараз, коли майже все населення країни знаходиться дуже близько до межі, за якою починається бідність, сало повертається до своєї головної ролі. Кожна господиня приходячи на базар, зупиняються біля прилавків, де красуються спіральки улюбленого продукту багатьох українців.

Сало любить і шанує вся Україна. Так, у Полтаві є інститут свинарства, поряд з будівлями якого є пам'ятник свині – годувальниці України. У Луцьку

був виготовлений найбільший в світі бутерброд із салом довжиною 73 метри. У Львові є музей-ресторан «Сало», видається журнал «Сало». Фестивалі, присвячені цьому продукту, проходять у різних містах країни.

Звичайно, сало не є типовим продуктом тільки для українців, але тільки українці бачать в ньому символ культури та традицій.

Література:

1. *Чому українці люблять сало? URL: http://www.poetryclub.com.ua/printpoem.php?id=638987 (дата звернення 14.04.17).*
2. *Міфи про український наркотик. URL: https://allukraine.co.ua/archives/1530(дата звернення 14.04.17).*
3. *Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. URL: http://www.etnolog.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=12&Itemid=27 (дата звернення 14.04.17).*

Падва А.М., студ. гр.ТРГ-16
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

ЮВЕЛІРНЕ МИСТЕЦТВО В ЧАСИ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Традиція прикрашати своє тіло різними речами бере початок від моменту появи нашої цивілізації. Примітивні прикраси люди почали створюватися близько 100 тисяч років тому та відносяться до часів давнього кам’яного віку. Своєрідними «прикрасами» тих часів були камінь, дерево, кістки. З часом дана традиція розвинулася та доповнилася новими ідеями.

Мета роботи полягає у аналізі стану ювелірної справи в Київській Русі.

Ювелірна справа східних слов’ян має два етапи: давньослов’янський (VIVIII ст.) та давньоруський (IX-XIII ст.), який пов'язаний із існуванням Київської держави. Після прийняття християнства до східних слов’ян починають проникати тенденції західної візантійської культури. Разом з тим, з’являється абсолютно новий тип ювелірних виробів, які вирізняються своїм багатством та довершеністю. Ювеліри цього періоду вже володіли дуже багатою технікою виготовлення виробів: карбування, чеканка, емалювання, чернення, лиття тощо. А незабаром, в II половині X століття, запровадилася нова формула техніки перегородчастої емалі. Саме за цією технікою виготовлялися самі витончені та самі дорогі предмети: діадеми, сережки, намиста.

У X–XIII століттях самими поширеними жіночими прикрасами були скроневі кільця, при чому в різних регіонах Русі ці прикраси мали ряд своїх ознак та особливостей. Навіть кріплення кілець до головного убору були різними. Кільця могли підвішуватися на стрічках, ремінцях або кісці, приколюватися до стрічки, утворюючи ланцюжок. Іноді просмикувалися в мочку ву-

ха, як сережки [6]. Саме цей вид прикраси був найулюбленішою жіночою атрибутикою. Спільною прикрасою як для жінок, так і для чоловіків на Русі слугували сережки. Єдина відмінність в носінні сережок була в тому, що чоловіки їх носили виключно в одному вусі.

Серед спільних жіночих та чоловічих прикрас варто виділити прикраси на шию, перстні, браслети на руки. Особливе поширення набули персні зі скла зміїної форми. Цікавим є той факт, що дуже часто чоловіки та жінки носили по два, три, а то й до десяти браслетів лише на одній руці. І навіть якщо персні були простими металевими, то часто їх «доприкрашали» різноманітними вставками. Характерною ознакою обрядових звичаїв навіть в часи Київської Русі була обов'язкова присутність перснів як символ шлюбу [1].

Чоловічі та жіночі шийні прикраси мали різницю хіба що в матеріалові, з якого прикраса була виготовлена. Жінки надавали перевагу насамперед скляним, металевим намистам та різним за формою підвіскам. Вони налічували сотні різновидів, кожний – зі своїм унікальним орнаментом та формою. Шийні прикраси ж чоловіків були простішими, неорнаментованим та характеризувалися своєю схожістю та універсальністю оздоблення. Як не дивно, але саме після хрещення Київської Русі дуже популярною традицією стало носіння натільних хрестиків на ланцюжках, при чому їх носили однаково що жінки, що чоловіки.

Своєрідною прикрасою Київської Русі є шийна гривня. Це так званий обруч. який виготовлений із дорогоцінного металу. Так само, як і багато інших прикрас, гривну носили як чоловіки, так і жінки. Але відмінність полягала в тому, що жінки використовували цей виріб для прикраси, тоді як для чоловіків шийна гривня була військовим атрибутом [4].

Певні відмінності існували і у декоративному оздобленні прикрас. Якщо в ранні періоди переважала своєрідна стихійність, то у виробах руських майстрів виражається урочистість, благородність, а також велика фантазія художників. Кінець яскравому розвитку ювелірного мистецтва Русі поклали монголо-татари, котрі зруйнували великі міста (включно з Києвом в 1240 році) та винищили багато талановитого населення. Руських майстрів брали в полон, де ті працювали на завойовників. Занепад тривав кілька століть [5].

Традиції Києва намагалися продовжувати відроджені осередки в Галичі та Володимирі, оскільки Галицько-Волинське князівство стало спадкоємицею Київської Русі. В той же час, найкращі традиції руського ремесла, у поєднанні з місцевими культурними традиціями і впливом з балтійських земель, переймають колонії північних слов'ян на Волзі та її притоках, що дає початок новій культурі, яка згодом отримує назву російської.

Отже, за часів Київської Русі ювелірна справа набула високого рівню розвитку. Впродовж багатьох років використовувалися унікальні методики ювелірного мистецтва, нові технічні прийоми. Ювелірні вироби використовували однаково як чоловіки, так і жінки. Лише жіночими прикрасами вва-

жались кільця, намисто та діадеми. Виключно чоловічих прикрас не було. Така ситуація обумовлювалась тим, що чоловік оцінювався як воїн, добувач в сім`ї, а отже і зайві прикраси йому могли заважати.

Література:

1. *Історія розвитку жіночих прикрас в Україні IV-XVIII ст. [Електронний Ресурс]. – Режим доступу : http://honchar.org.ua*
2. *Історія ювелірної справи в Україні. [Електронний Ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki*
3. *Ковальчук А. Від амулета до прикрас / А. Ковальчук [Електронний Ресурс]. – Режим доступу : http://kpvisnyk.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1640:2013-04-09- 07-23-41&catid=51:2011-07-26-18-53-12&Itemid=98*
4. *Костюми Стародавньої Русі. [Електронний Ресурс]. - Режим доступу : http://swordmaster.org/2010/04/12/kostyumi-starodavnoyi-rusi-x-xiii-st.html*
5. *Міжнародний день ювелірів. [Електронний Ресурс]. – Режим доступу : http://novyny.ostriv.in.ua/publication/code-54084B4C5B03D/list-8A1ECE7326*
6. *Одяг і прикраси давньоруських жінок. [Електронний Ресурс]. – Режим доступу : http://bibliograph.com.ua/polk-11/21.htm*

Сімакова О.О., канд. техн. наук, доц.
Самойлова Ю.П., студ.
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

УКРАЇНСЬКИЙ БОРЩ, ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Філософія, сім'я, буряк, душа, вечорниці, весілля – що повязує цей набір слів? Не словник української мови, а найпопулярніша страва на Україні – борщ. Таку назву борщ отримав через головний інгредієнт – борщевик, який згодом почали замінювати на буряк [1].

Нариси про цю страву можна зустріти в новгородських Ямських книгах за 1586-1631 роки. А перша згадка про цей витвір з'явилася у XIV столітті і ще досі ходять легенди про виникнення. Одна з цих легенд говорить, що перший борщ почали варити козаки, коли війська Османської імперії взяли в облогу Відень. Борщ готували з буряку, моркви, цибулі, смажених на салі; каші та яблук. Згодом борщ став улюбленою стравою, а рецепт удосконалювався [2].

Борщ став найголовнішою стравою на усі свята. Вважалося, що борщ потрібно подавати лише гарячим, щоби з нього йшла пара. Українці вірили, що то не просто пара, а духи предків, що відійшл у світ інший, а нині завітали, щоб допомагати. А на Поліссі борщ здавна вважався символом сім'ї.

Адже усі інгредієнти, мліючи у глиняному горщику, передають свої смаки одне одному і стають ніби одним цілим [2].

Любов українців до борщу залишилася і у наші часи. На честь цієї страви проводять фестивалі, називають міста (місто Борщів), складають вірші та вводять нові поняття.

Одне з понять, які ввели українці – це індекс борщу. Цей індекс дозволяє дізнатися на скільки в країні підвищилися ціни лише за середньою ціною на борщ. Так, каструля борщу обсягом 3,5-4 л сьогодні обійдеться більш, ніж в 130 грн. В той час, як на початку року, вона обходилася приблизно в 74 грн.

Також існує таке географічне поняття, як "борщовий пояс", який охоплює території, на яких традиційно готують борщ – від південно-східної Польщі через Україну, Білорусь до російських регіонів на Волзі і Дніпрі.

Та люблять українці борщ недарма. Лише одна порція борщу здатна збагатити організм необхідними речовинами. Борщ, приготований за традиційною рецептурою – це еталон співвідношення білків, жирів та вуглеводів. Овочі та приправи поставляють організму макро- і мікроелементи, органічні кислоти, клітковину, вітаміни А, С, К і групи В. Крім того, овочі, які входять до складу борщу, являються чудовим сорбентом. Компоненти борщу чудово перетравлюються і не затримуються в організмі, виводячи різні токсини, важкі метали, нітрити, нітрати, радіонукліди та інші шкідливі речовини, які можуть накопичуватися в організмі. Прянощі, які входять в український борщ, стимулюють роботу нирок, печінки і всієї травної системи, що сприяє активізації природних процесів очищення організму. Калорійність борщу невелика, але його поживні властивості дуже високі, що дуже цінно для раціонального харчування.

Хоча і досі ведеться суперечка про походження борщу, немає сумнівів, що саме в Україні – це найпопулярніша страва. Тільки в нашій країні борщу приділено так багато уваги – фестивалі, лірика, проза, наука та навіть створення нових понять. Тож безумовно, борщ – невід'ємна частина української культури.

Література:

1. *Клиновецька З. Страви й напої в Україні / З. Клиновецька. – К. : Львів, 1913. – 218 с.*
2. *Артюх Л.Ф. Українська народна кулінарія: Історико-етнографічне дослідження / Л. Ф. Артюх. – К. : Наукова думка, 1977. – 155 с.*

Поливода О.Ю., студ. гр. ОО-16
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

ІСТОРІЯ ПОЯВИ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ВИШИВКИ

Мабуть, вже ніхто й ніколи не зможе дізнатися, хто і коли саме вперше втілив у вишитий візерунок свої думки, почуття та емоції. Наука не має

можливості точно з'ясувати час виникнення цього неперевершеного мистецтва тому, що нитки та тканина – речі недовговічні. Зразки найдавнішої вишивки, які знаходяться в Європі, датуються V століттям нашої ери, а пам'ятки саме вишивки із України збереглися лише за кілька останніх століть (у музеях знаходиться велика кількість вишивок XIX століття).

Історія української вишивки почала творитися багато століть тому. Після проведення певних досліджень, археологи визначили, що вишивання в якості мистецтва у Вкраїні існує з прадавніх часів. Геродот стверджує: скіфи прикрашали свій одяг вишивкою. Знайдені на Черкащині срібні бляшки із фігурками чоловіків, датовані VI ст., при дослідженнях показали ідентичність не тільки одягові, а й вишивці українського народного костюма XVIII-XI ст. Арабський мандрівник і письменник Павло Алеппський (X ст. н.е.), коли розповідав про русів, стверджував, що вони теж носили одяг з вишивкою. Сьогодні вченими доведено - символіка української вишивки співпадає з орнаментами, якими давні жителі території нашої Батьківщини періоду неоліту та трипільської культури прикрашали свій посуд [1].

Дуже давно різні символи гаптування відображали елементи символіки різних давніх народів. Із плином часу точний зміст символів на вишивках губився, але їх продовжують використовувати і зараз. За вишиваними візерунками вони поділяються на три групи: геометричні (абстрактні), рослинні, зооморфні (тварини). Геометричні (абстрактні) орнаменти властиві всій слов'янської міфології. Вони дуже прості у своєму виконанні. Важко визначити, який зміст вкладався в ці символи раніше.. Навіть гранично умовні візерунки виникли в результаті спостереження реально існуючих у природі форм. Деякі з них несуть на собі відображення древніх символічних уявлень людей. У сучасній вишивці зустрічається древній символ «дерево життя», (зображується у формі листочків та гілок). У вишивках зооморфних (тварин) схемах зображуються такі тварини як кінь, заєць, риба, жаби тощо. У багатьох випадках зооморфні орнаменти своєрідні, кожна вишивальниця має своє індивідуальне бачення візерунка.

На характер орнаментів вишивки дуже впливають так звані «техніки вишивання». Їх в Україні відомо близько ста. Кожен етнографічний район нашої Батьківщини славиться своїми особливими візерунками.

Сорочки на Полтавщині найчастіше вишиваються білими нитками, дуже рідко - червоними або сірими. Манішки білих сорочок у старих зразках прикрашалися білим візерунком, виконаним гладдю. Візерунок обводився чорними або кольоровими смугами. Техніка вишивання в Харківській області має дуже багато схожого з формами вишивки, що були присутні в центральних територіях нашої країни. Також їй властиві зовсім своєрідні орнаменти, котрі створювалися напівхрестиком або хрестиком. Ці візерунки вишивають переважно грубою ниткою. Унаслідок цього вони складається враження, що рисунок має рельєфну структуру.

Вишивки Полісся прості й чіткі за композицією. Лінія, схожа на ромб, повторюється кілька разів. Вишивка червоною ниткою по біло-сірому тлу льняної полотнини графічно чітка й точна.

Своєрідною вишивкою здавна славилася й Волинь. Рисунки геометричні, прості у виконанні. Чіткість ритму підсилюється єдиноколірністю вишивок, виконаних червоною ниткою на білій або сірій полотнині. Вишивки північної Волині вражають своєю вишуканою простотою. У південних районах області переважають рослинні мотиви.

Для Чернігівського регіону характерні білі вишивки. Геометричний або рослинний орнамент частіше вишивається білими нитками, рідше – із «внесенням» червоного та чорного кольорів. Виконується дуже дрібними стібками, що нагадує бісерні вишивки, характерні для чернігівських сорочок [4].

У південній Україні техніка шитва має багато загального з формами центральних районів, однак їй властиві і цілком своєрідні орнаменти, виконувані напівхрестиком або хрестиком. Для подільських сорочок характерні барвистість, розмаїтість швів. Типовим мережка «павучками», якою примережують вставки на рукави, клинці. Використовується і кольорова мережка «шабак». Найбільш поширені - одноколірні (багряні та чорні) вишиванки, рідше - двох- та триколірні.

На півдні Тернопільської області типовою вишивка бавовняними нитками зі згущеними стібками: окремі елементи обводяться кольоровими нитками, що забезпечує високий рельєф і колірний ефект. Такі вишивки розміщають уздовж усього рукава повздовжніми або скошеними смугами від полички до краю рукава.

Вінницька область багата на кількість технік вишивання: низь, хрестик, вишивка розписом, настилання, верхошов (верхоплут), зерновий висновок вирізування; різноманітні види чорних, білих і кольорових мережок.

На Буковині крім рослинних та геометричних мотивів користуються зооморфною, гаптованою гладдю (білою), дрібним хрестиком, штаповкою, крученим швом.

Вишивальниці Закарпаття використовують таку техніку вишивання як зиґзаґ («кривуля»). Гама використовуваних кольорів досить багата: буряковий сполучається із чорним (при цьому виділяється один колір), застосовуються як біле, так і багатобарвне оздоблення тканини.

З давніх-давен вишивкою прикрашали рушники, фіранки, жіночий та чоловічий одяг. Також завжди вважалося, що рушник – старовинний оберіг дому, родини. У давнину рушник, вишитий спеціальними візерунками, був неодмінним атрибутом багатьох обрядів: з рушником зустрічали і проводжали дорогих гостей, справляли шлюбні обряди, проводжали в останню путь, прикрашали ікони та накривали хліб на столі. Кольори та орнамент рушників характерні регіональним особливостям, за якими розрізняються «подільські», «поліські», «київські», «гуцульські», «галицькі» і «буковинські» [3].

На жаль, сьогодні українці у справі вибору вишиванки представляють себе лише у якості споживачів. Ми носимо те, що нам пропонує ринок. В основному це вишивки, виконані технікою, яка розповсюджена на Прикарпатті. Нікому не спаде на думку спробувати щось нове, дізнатися про вишивки інших етнографічних районів України. Майже ніхто не звертається до справжніх майстринь за порадами щодо вибору чи замовлення вишиванки. Одне радує – зараз багато модниць користуються талантами український майстринь. Вишивка стрімко розповсюджується у нашому суспільстві. Вишиті орнаменти знаходять своє місце не лише на вишиванці, але й на платтях, штанах, спідницях, головних уборах, різних прикрасах (обручі, браслети) і навіть на поясах. Тому можна сміливо сказати, що мистецтво вишивання – безсмертне. Із часом воно буде розвиватися та ніколи не зникне.

Література:

1. *Українська вишивка – етнічний бренд, перевірений історією [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.uamodna.com/articles/ukrayinsjka-avtentychna-vyshyvka-brend-tysyacholitj/*
2. *Україна – Історія народної вишивки [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://miykray.at.ua/index/istorija_narodnoji_vishivki/0-133*
3. *Історія української вишивки [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://garbuz.org.ua/statti/vishivka/istoriya-ukrayinskoyi-vishivki.html*
4. *Українська вишивка: історія та сучасні тенденції в оздобленні одягу [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://libr.rv.ua/ua/virt/120*

Sedat Celik, student
Donetsk National University of Economics and Trade named after Mykhailo Tugan-Baranovsky, Kryvyi Rih

GLOBAL WARMING (CAUSES, EFFECTS, AND SOLUTIONS)

Introduction:

What is global warming? Global warming is the average temperature of Earth has increases since 1950 until now the temperature continuing increasing. Global warming can also refers to climate change that causes an increase in the average of temperature. However global warming are causes by natural events and human that are believed to be contribute to increase in average temperatures.

Causes of Global Warming:

Global warming is a serious issue and is not a single issue but a number of environmental issues. Global warming is a rise in the surface temperature of the earth that has changed various life forms on the earth. The issues that cause global warming are divided into two categories include "natural" and "human influences" of global warming.

Natural Causes of Global Warming

The climate has continuously changing for centuries. The global warming happens because the natural rotation of the sun that changes the intensity of sunlight and moving closer to the earth. Another cause of global warming is greenhouse gases. Greenhouse gases are carbon monoxide and sulphur dioxide it trap the solar heats rays and prevent it from escaping from the surface of the earth. This has cause the temperature of the earth increase.

The Effect of Global Warming:

The greenhouse gases will stay in the atmosphere for many years since hundreds years ago. However, the effect that global warming will cause on earth are extremely serious. There are many effects that will happen in the future if global warming continues. That includes polar ice caps melting, economic consequences, warmer waters and more hurricanes, spread of diseases and earthquake.

First effect is polar ice caps melting. As the temperature increase, the ice at the North Pole will melt. Once the ice melt the first effect will be raise on sea levels because the melting glaciers become oceans. According to the National Snow and IceDataCenter "if the ice melted today the seas would rise about 230 feet". It affects many low lying areas such as the Netherlands. In future, the Netherlands will be cover by water once the North Pole is melted. However, it is not going to happen so fast but the sea level will continue rise.

Another effect is the species loss of habitat. Species that include polar bears and tropical frogs will be extinct due to climate change. Besides, various birds will migrate to other places because animals are not like humans. They cannot adapt the habitat that changes their living or temperature.

Next effect is more hurricanes will occur and economic consequences still affect as well. Hurricane causes damage to houses and government need to spend billions of dollars in damage and people need places to stay or have been killed. Once a disaster happens many people have died and diseases happen. Diseases are more serious because it can spread to other people very fast and more people will get the disease and the disease maybe come more serious because of different weather.

Solution to Stop Global Warming:

Now there are solutions that we can stop global warming. However we human and governments need to move forward to implement the global warming solutions. To reduce global warming we can do to reduce the contribution of greenhouse gases to the atmosphere. Therefore, the solutions that we can reduce global warming are reducing gasoline, electricity and our activities that cause global warming.

To reduce gasoline mean we have a choice to choose a hybrid car that reduce using gasoline. Besides, petrol price are increasing. If a person everyday drives to work they need to pump petrol after 3 days and causes carbon dioxide. Another way to reduce gasoline is take public transport or carpool to work. It can help reduce carbon dioxide and save cost.

Another way to reduce global warming is recycle. Recycle can reduce garbage by reusing plastic bags, bottles, papers or glass. For instance, when we buy foods, we

can use our own containers instead of plastic bags. Another example is after finish drinking the water from the bottle; we can reuse it or use our own bottle. If all this is being reuse, human can reduce deforestation and help save environment. Besides, turn off electricity if unused. It can save thousands of carbon dioxide and buy product that have energy saving because it saves cost and save environment.

Finally, human should stop open burning such as burning dry leafs or burning garbage. It will release carbon dioxide and toxic if burning garbage with plastic. Besides, government should reduce deforestation because the earth temperatures are increasing. Trees will help to improve the temperature on earth.

Conclusion:

Overall of this assignment, I have understood that our earth is "sick". We humans need to "heal" the earth. Global Warming have causes many problem for human but we human who make global warming happens. Many people have died because of disease or disaster. It also affects the economics of the country. However, we need to be reduce the global warming by using less gasoline, recycle and human should help to reduce global warming instead of making the earth temperature increased. Our generation should start taking care of the earth because in the next generation they will suffer if we do not do reduce global warming. Therefore, global warming is a serious issue now. As a business student we are learning it because we need to understand the effect of climate change that will affect us when we have our business and we can start saving the earth.

Поплавський О., студ. гр. ОО-16
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

ІСТОРІЯ ЗАРОДЖЕННЯ БАСКЕТБОЛУ В УКРАЇНІ

У XXI столітті баскетбол став досить популярним видом спорту в Україні. Проте, незважаючи на те що вперше він заявив про себе в 1892 році, цей вид спорту не мав стрімкого розвитку в Україні. Як казав Нейсміт (засновник баскетболу), ідея цієї гри зародилася у нього ще в шкільні роки, коли він, будучи дитиною, грав в старовинну дитячу гру під назвою «duck-on-a-rock» [2].

Метою роботи є аналіз становлення баскетболу в Україні, дослідження проблем та досягнень його розвитку.

У сучасному житті заняттям фізичними вправами приділяється значна увага. Це сприяє оздоровленню широких мас населення. Зважаючи на це гра – виступає як найбільш ефективний засіб заняття спортом. Завдячуючи своїй рухливості, простоті, динамізму баскетбол став одним з найбільш популярних видів спорту. З моменту свого «винаходу» гра переживає бурхливий розвиток.

Загальну симпатію баскетбол став завойовувати тільки в 1922 році. 11 травня цього ж року в Чернігові була створена баскетбольна ліга Чернігівщини. Проте невдовзі клуби та секції почали відкриватися по усій території України. Найбільш активно ця робота проводилася в столиці УРСР – Харкові. В 1923 році майже всі: як хлопці, так і дівчата, були залучені в спортивні клуби. Невдовзі була створена перша міська секція з баскетболу у м. Харків, а 1923 року під час І Всесоюзного свята фізкультурників був проведений чемпіонат країни. Як наслідок по усій території республіки почала формуватися баскетбольна інфраструктура: з'явилися баскетбольні площадки (Луганськ); організовані баскетбольні жіночі команди (Новгород-Сіверський); відкривалися спортивні школи (робоча спортивна площадка «Спартак») та ін.[1].

Остаточним визнанням на Україні цієї гри можна вважати 1924 рік – проведення 2-ї Всеукраїнської Спартакіади в Харкові. Баскетбол був офіційно включений в програму змагань з літніх видів спорту. З 1925 року почався розквіт цього виду спорту в Україні: Всеукраїнський спортивно-технічний комітет затвердив правила гри і обладнання майданчиків; у 1926 році Харківська окружна рада видала кошти на курси з підготовки суддів щодо ряду ігор, у числі яких також був і баскетбол; у 1927 році вища рада фізкультури затвердила нові правила гри; у 1927 році проведені міжсоюзні змагання з баскетболу серед чоловічих команд; у 1928 році відбулася Всесоюзна спартакіада. Москва, де честь України захищали жіноча і чоловіча команди одеситів [3].

Незважаючи на все це в 1929 році двічі були проведені Всеукраїнські першості за всіма основними видами спорту: хокей, біг на ковзанах, лижах, футбол, гандбол, городки, легка атлетика, гімнастика, плавання, боротьба, гонки на велосипедах і мотоциклах. У жодному з них баскетболу місця не знайшлось [3].

Новий етап розвитку баскетболу припадає на повоєнний період. У 1947 році Всесоюзна баскетбольна секція стала членом Міжнародної федерації баскетболу. Радянські баскетболісти отримали право брати участь у всіх змаганнях, організованих ФІБА. У тому ж році збірна команда УРСР вперше взяла участь в чемпіонаті Європи. Радянські баскетболісти перемогли команди Югославії, Угорщини, Болгарії, Єгипту, Польщі та зустрілися в фіналі з чемпіоном Європи – командою Чехословаччини. Здобувши перемогу з результатом 56:37, збірна УРСР завоювала звання чемпіону Європи.

Важливим у позиції визнання баскетболу як самостійного виду спорту було рішення про проведення чемпіонатів світу серед чоловіків. Його було прийнято на конгресі ФІБА під час Олімпіади 1948 в Лондоні. Перший чемпіонат світу з баскетболу відбувся в 1950 році в Буенос-Айресі (Аргентина). У чемпіонаті взяли участь 10 команд. Першим чемпіоном світу стала команда Аргентини, яка здобула перемогу над олімпійським чемпіоном 1948 збірної США. Надалі збірна США чотири рази ставала чемпіоном світу (1954, 1986, 1994, 1998); збірна СРСР – тричі (1967, 1974 і 1982); команда Югославії

також тричі (1970, 1978 і 1990). Два рази чемпіоном світу ставала команда Бразилії (1959 і 1963) [4].

З розвитком світового баскетболу відбувався розвиток і збагачення техніки і тактики гри. У першій половині 1950-х років баскетбол став втрачати властиву йому гостроту боротьби. Знадобилося внести в правила цілий ряд змін і доповнень для її пожвавлення. Найбільш важливими з цих доповнень були: введення правила 30 секунд (команда, що володіє м'ячем зобов'язана в межах цього часу кинути м'яч в корзину); розширення площі зони, в якій гравцям нападу не дозволялося перебувати більше трьох секунд. У 1952 році чоловіча збірна УРСР дебютувала на XV Олімпійських іграх у Гельсінкі. 30 вересня 1988 року вона вдруге в історії здобула золоті медалі Олімпіади. У фіналі, українська команда обіграла Югославію – 76:63. Найкращими в складі СРСР були українці Олександр Волков та Олександр Білостінний [4].

Беручи до уваги сучасний стан баскетболу, варто відзначити існування клубів, що представляли Україну на професійному рівні: БК «Київ» – дворазового чемпіона країни; «Азовмаш» – переможець Північної конференції Кубка 2002 року; БК «Київ» – один з фіналістів Євроліги ФІБА 2005 року [1].

Отже, баскетбол був досить непопулярнім видом спорту але з моменту своєї появи він почав стрімко набирати оберти в усьому світі, а особливо він став популярним серед підлітків. Порівнючи баскетбол 20 та 21 ст. можна сказати, що правила та сам процес гри дуже сильно змінилися. На данний момент баскетбол не є найпопулярнішим видом спорту в Україні але він посідає своє особливе місце в країні.

Література:

1. *Все про спорт. // Сайт «Реферат»[Електронний ресурс].- Режим доступу: http://referat-ok.com.ua/inshe/zarodzhennya-i-rozvitok-v-ukrajini-suchasnih-vidiv-sportu*
2. *Джеймс Несміт Історія баскетболу //Сайт «Slamdunk» [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://www.slamdunk.ru/history/basketballhistory.html?Id=60096*
3. *Виникнення баскетболу в Україні // Сайт «Хижаки» [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://khyzhaky.kiev.ua/vozniknovenie-basketbola-v-ukraine*
4. *Історія баскетболу і правила гри // Сайт «ua-referat» [Електронний ресурс].- Режим доступу:* goo.gl/DYv42N

Свириденко В.О., студ. гр. ГРС-16
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

МОДА XIX СТОЛІТТЯ

Якщо очі-дзеркало душі, то мода-відображення епохи. Вона представляє тенденції розвитку не лише культури, народу, але й усього світу, показує єдність та взаємозв’язок суспільства, оскільки кожна людина є одночасно творцем

та споживачеммоди. Мода XIX століття, у цьому аспекті – феномен, що сформувався під впливом численних винаходів і відкриттів в науці, утвердження реалізму в мистецтві і поступового переходу до вільної торгівлі в економіці.

Мета роботи полягає у аналізі розвиток моди XIX століття.

Період між XVII – першою половиною XIX століть – час епохальних змін у всіх сферах суспільного буття. В матеріально-виробничій – це повсюдне затвердження капіталізму, фабричного виробництва, національних ринків, світової торгівлі та колоніальної системи. В соціально-політичній – серія революцій, що вели до встановлення буржуазно-демократичної державності і громадянського суспільства. Усі ці процеси робили значний вплив на трансформацію смаків, уподобань, мислення, поведінки.

Як наслідок одяг XIX століття представлений двома стилями: Ампір, Бідермаєр. На початку століття значного поширення набув Ампір. Законодавцем нового принципу убрання став імператор Наполеон. Наполеонівський ампір – стиль жорсткий, пафосний і холодний, офіційний, більш символічний.

Біла білизна, мінімум прикрас. Якщо чоловік того часу прикрашав себе коштовностями, це вважалося ознакою поганого тону. Головне завдання чоловічого населення – воювати і звільняти. Війни і революції були всюди, тут вже не до моди.Ампір як стиль, короткий за терміном існування і нешироки за обсягом прийнявших його країн, викликав зацікавленість у дослідників. У Франції його існування обмежують 1799-1815 рр., тобто кінцем правління Директорії та повним крахом кар'єри Наполеона Бонапарта.

На зміну Наполеонівському ампіру прийшов новий стиль Бідермаєр. Він був більш стриманим. Найголовнішими аксесуарами стали: біла сорочка, прилеглий жилет, штани, аксесуари – шкарпетки, носові хустки, шийні краватки. Відтепер чоловіки одягалися елегантно і дорого. Не від'ємною деталлю гардеробу став фрак. Зазнала змін і кольорова гама чоловічого костюма, популярністю користувалися чорний, сірий, темно-синій, коричневі кольори. Головні убори – циліндр і казанок, взуття – чорні лаковані туфлі з загостреним мисом. З візерунків у костюмі допускалися тонка смужка і ледь помітна клітинка.

Така трансформація обумовлювалась зміною мислення людей. Підвищення ділової активності, демонстрація у першу чергу своїх бізнесових якостей, потребувало відходу від пихатості та прикрас. Саме тому костюм стає стандартним для більшості чоловіків видом одягу.

Не менш активно відбувалась трансформація жіночого вбрання. Ампірна мода з її простотою і елегантністю зародилася в 90-і роки XVIII століття і не послаблювала свого впливу більше двадцяти років. У той же час спостерігається тенденція до позначення жіночої фігури, яка раніше була захована під жорсткими каркасами, воланами і драпіровками. Силуети суконь і тканини, з яких вони були зшиті, дозволяли розгледіти обриси жіночого тіла, що колись здавалося неприпустимим. У суконь зник шлейф, поступово поча-

ла зменшуватися спідниця, руки оголювалися практично повністю, закрита була лише невелика зона у верхній частині плеча.

Приблизно з кінця першого десятиліття XIX століття ампір змінює бідермейєр. Відтепер талія, знову стала вузькою, за рахунок корсета, спідниця – широкою, об'ємною, багатошаровою, але повернення шлейфу не відбулося, і дами могли виставляти напоказ ніжки в красивих туфельках. У моду увійшов пояс, який раніше був деталлю переважно чоловічого гардеробу. Інший момент, який неможливо випустити з уваги в образі жінки XIX сторіччя – декорування шиї. Її прикрашали комірцями різної форми, краватками, пов'язували банти, мініатюрні мереживні жабо. Сукня з відкритим декольте стає деталлю для світського виходу, в решту часу жінка носить наряд з глухо застебнутим ліфом. Проте подальша еволюція суспільно-політичних відносин в суспільстві невпинно змінювала моду. Французька революція 1848р. знаменувала кінець стилю бідермейєр та початок нової сторінки в історії моди.

У кінці XIX століття жінки почали одягатися, як чоловіки, цьому сприяла війна, оскільки в країні був брак тканин, жінки почали одягатися у чоловіче вбрання, яке виявилося більш зручним. Загалом, мода початку XIX століття істотно змінила жіночий гардероб. Повсякденне вбрання стало більш практичним, зручним і простим.

Отже, мода початку 19 століття знаменує прагнення до природності, гармонії з природою і з собою. Відбулися модельні зміни у вбранні. Так стиль Ампір подарував нам сукні без шлейфу, зменшені спідниці, кофти з відкритими рукавами. У свою чергу, стиль бідермейєр презентував – корсет, повернення об’ємності спідниці її багатошаровість. Нововведенням стало запозичення окремих елементів чоловічого костюму в жіночій, яскравим прикладом чому слугує чоловічий пояс.

Саме в XIX ст. закріплюються визначальні принципи сьогоденної моди: мобільність, свобода та зручність. Починає поширюватися тенденція до зменшення відмінності між повсякденним і діловим одягом, фасонами представників різного віку, статі чи соціального класу, одяг стає більш практичним і має тенденцію до омолодження.

Література

1. *Кибалова Л. Иллюстрированная енциклопедія моди / Л. Кибалова, П. Гербенова, М. Ламарова. – Прага: Артия, 1976. – 608с.*
2. *Лафіна Л.А. Дизайн костюма: навчальних посібників / Л.А. Лафіна, Л.М. Тухбатуллина, В.В. Хаматова. – Ростов-на-Дону: Фенікс, 2006. –390с.*
3. *Сидоренко В.І. Історія стилів мистецтво і костюмі навчальних посібників / В.І. Сидоренко. – Ростов-на-Дону: Фенікс, 2004. – 480 с.*
4. *Ерзенкова Н.В. Жіночий одяг докладно / Н.В. Ерзенкова. – [Електронний Ресурс]. – Режим доступу : http://www.ronl.ru/lektsii/inostrannye-yazyki/859502*

Скроботова Д.І., студ. гр. МК-16
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

АГІОГРАФІЧНІ СЮЖЕТИ В ІСТОРІОПИСАННІ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Європейська історіографія виникає в Стародавній Греції. Визначальними рисами середньовічної культури були символізм, ірраціоналізм і містика, які поєднувалися з дуже низьким рівнем освіченості населення. Найважливішим чинником формування та розвитку культури Середньовіччя була християнська релігія та її головний інститут – церква. Вона не оминула і Київську Русь. Церковно-релігійний характер культури позначився і в історії: поступово християнська доктрина стає основним елементом світогляду середньовічної Європи. Історія церкви, яка в епоху Середньовіччя змогла посісти провідне місце в суспільному житті, донині викликає цікавість як серед вчених, так і серед пересічних громадян. Сучасна історіографія базується на науковому світогляді. Однак у XXI ст. серед філософських течій починають переважати ідеалістичні. Чи може «історіописання» знову повернутися в старе русло? Відповісти на це питання може лише найдосконаліше дослідження середньовічних історичних джерел. Тому їх глибокий аналіз і сьогодні залишається актуальним. Мета дослідження: виявити у історіописанні Київської Русі агіографічний складник та визначити рівень його об'єктивності. Завдання дослідження: опрацювати «Повість минулих літ»; виявити житійні сюжети в ній; визначити роль житій у середньовічній історіографії Київської Русі.

Пам'ятки середньовічної історичної думки неодноразово привертали увагу істориків, зокрема М.Барга, І.Брейсака, О.Вайнштейна, Є.Космінського, Л.Рєпіної. Загальний літературознавчий аналіз деяких із цих творів запропонований В. Жирмунським [1]. Середньовічні історичні твори були численні і різноманітні за своєю тематикою та жанрами: це аннали, хроніки, біографічні та автобіографічні твори, історії окремих світських і церковних спільнот, генеалогії правлячих і аристократичних династій. Від римської історіографії та біблійної традиції середньовічні історики взяли пристрасть до риторики та моралізаторства, від римських істориків вони успадкували прийоми повчання через драматизацію дії та вставлені промови [1]. У широкодоступних загальних історичних роботах частина персонажів є канонізованими, наприклад Борис та Гліб або княгиня Ольга. І тому виникає проблема: з якого боку їх оцінювати – зі світського, тобто наукового, чи церковного? Житіє святого – це не стільки опис його життя (біографія), скільки опис його шляху до порятунку. Набір стандартних мотивів відображає насамперед не літературні прийоми побудови біографії, а динаміку порятунку, того шляху в Царство Небесне, який прокладений даним святим [2]. Тому агіографічні елементи в історичних творах перешкоджають

об’єктивному аналізу історичних постатей. Така тенденція мала місце як у Західній, так і в Східній Європі.

У Східній Європі, як і у Західній, церква з часом зміцнює свої позиції і стає найпотужнішим феодалом. Житія набувають риторичного забарвлення, втрачається їх зв'язок з народною творчістю [3]. У православній літературі також містяться агіографічні сюжети. Зокрема, у «Повісті минулих літ» наявні елементи з життя Святої Ольги [4]. Княгиня першою з жителів Київської Русі прийняла християнство, тому при аналізі цієї постаті велику роль відіграє релігійний аспект. Княгиня Ольга, дружина князя Ігоря, мати Святослава, канонізована Православною церквою. Після смерті чоловіка Ольга помстилася деревлянам за те, що вони його вбили. Ольга провела у Київській Русі багато реформ, що сприяло її гармонійному розвитку. Вона була дуже розумним та гідним правителем держави. Ольга як мудра правителька завжди переймалася про свій народ: «Вона ж, збираючись додому, прийшла до патріарха, благословення просячи для роду [свого], і сказала йому: «Люди мої погани і син мій, – хай би уберіг мене бог од усякого зла» Життя Ольги було увінчане добрими справами. Як пише Нестор: «А ся ж блаженна Ольга з малих літ шукала мудрості, яка є лучче від усього на світі сьому, і знайшла вона перло многоцінне, що ним є Христос» [5]. Княгиню всі православні люди вважають взірцем святості та материнства. Попри те, що син її Святослав не хотів прийняти християнство, вона все одно за нього молилася та любила його Як в усіх агіографічних сюжетах, важливим моментом була смерть Святої Ольги: «І плакав за нею син її, і внуки її, і люди всі плачем великим, і, понісши, погребли її на [уготованому] місці. І заповіла була Ольга не творити тризни над собою, бо мала вона пресвітера, і той похоронив блаженну Ольгу. Ся [Ольга] була передвісницею християнській землі, яко вранішня зоря перед сонцем і яко зірниця перед світом. Вона бо сіяла, як місяць, уночі. Так ся між невірних людей світилася, як перло в багні, бо були вони закаляні гріхом, не омиті святим хрещенням, а ся омилась святою купіллю, скинула з себе гріховну одіж ветхого чоловіка Адама і в нового Адама втілилась, що ним є Христос» [5].

Ще одним загальновідомим прикладом вважають Володимира Великого. Володимир народився ймовірно в 947 році. У 969 році він відправлений батьком на князювання до Новгорода (на прохання новгородців). Батько – Святослав I Ігоревич, Великий князь Київський (Володимир – третій, молодший син князя). В різний час князь Володимир підкорив племена вятичів (похід 981 і 982 років), радимичів (986 рік) і ятвягів, воював з печенігами. При ньому почали кам`яну забудову в Києві і наново укріпили місто. Багато в чому це було викликано необхідністю постійно оборонятися від печенігів. За переказами, Володимир сказав: «Погано, що мало міст біля Києва» – і велів рубати (будувати) міста. Саме Володимир заснував на Русі перші школи для навчання грамоті, але це було зроблено вже під впливом християнства і

для того, щоб мати можливість підготувати своїх, руських священиків. Але найбільше Володимир прославився тим, що хрестив Русь, хоч за народженням і вихованням він був язичником. Адже звершення саме релігійного характеру привертали найбільшу увагу тогочасних істориків. За релігійні реформи князю навіть пробачали те, що він мав 800 наложниць, не рахуючи законних дружин, що християнам заборонено. Ось, як це описано у «Повісті…»: «І наложниць [було] в нього триста у Вишгороді, триста в Білгороді, а двісті — на Берестовім, у сільці, яке й нині зовуть Берестовим. І був він ненаситний на блуд, і, приводячи до себе замужніх жінок і дівчат, він розтлівав їх. Був бо він [такий] жонолюбець, як і Соломон…» [5]. І навіть, попри це Володимир є однією з найвеличніших постатей часів Київської Русі.

Канонізованими були і деякі з його синів.Життю та мученицькій кончині Бориса і Глібаприсвячений ряд давніх київських пам'яток. Це так звана «Літописна повість» – розповідь про загибель князів, що читається в складі «Повісті минулих літ» [5] (стаття 1015 року), «Чтеніе о житіи и о погубленіи блаженную страстотерпцю Бориса и Гліба» [6] Нестора й анонімне «Сказання і страсть і похвала святую мученику Бориса и Гліба» [7]. Про взаємини цих текстів у науці існують різні погляди. Збереглося близько 150 списків «Сказання…» різних редакцій, найстарший у так званому «Успенському збірнику» XII ст.

Борис та Гліб – сини Володимира Великого, князі руські, померли невдовзі після батька у 1015 році. Борис загинув на річці Альті 24 липня, а Гліб 5 вересня біля Смоленська. Вони були одними з перших святих, канонізованих руською церквою [3]. Їхні імена завжди згадують разом, тому що вони були дуже близькими й історія їхньої смерті пов’язана з братовбивством та ім’ям однієї людини – Святополка. Після смерті їх батька Володимира Великого Святополк посилав послів до Бориса. Посланці від Святополка жорстоко вбили Бориса, але «коли ті обидва прийшли і побачили, що він іще живий є, то один із них, вийнявши меча, вдарив його в серце» [5]. Борис залишився для наступних поколінь святим, про що свідчать такі рядки «Повісті минулих літ»: «І так скончався блаженний Борис, діставши з праведниками вінець [життя вічного] од Христа бога. Він прилучився до пророків і до апостолів, із сонмом мучеників пробуваючи, на лоні Авраама почиваючи, бачачи невимовну радість, співаючи з ангелами і веселячись з сонмом святих. І положили тіло його, принісши його потай до Вишгорода, в церкві святого Василія [Великого]» [5]. Гліба вбили незабаром після смерті Бориса за наказом того ж Святополка. Борис та Гліб були канонізовані та назавжди залишилися для християн величними постатями, яким приносять молитви і досі.

Отже, історик завжди залишається представником своєї доби, тож і в минулому бачить тільки те, що здається «цікавим», «важливим» чи «потрібним» його сучасникам, а в поясненні подій відштовхується від властивих своїй епосі уявлень про історичний процес.

Найбільш вражаючим досягненням середньовічного історіописання виявилася і оригінальна концепція історичного часу,що багато в чому визначило його вигляд. Принцип хронологічної організації оповіді – послідовного розташування фактів у часі – став визначальним для середньовічної історіографії, у тому числі й історіографії Київської Русі, що відрізняв її від античної, яка керувалася переважно принципом причинно-наслідкових зв'язків [2]. Властивий сучасній історичній свідомості підхід до фактів як до унікальних і неповторних має свої витоки саме в християнському тлумаченні історії. Християнська теологія історії жодною мірою не була раціональним вченням про розвиток і прогрес. Сенс людського існування вона вбачала винятково у волі і задумі Бога. Агіографічна (житійна) література, як особливий жанр церковної літератури, через образи святих впливає на свідомість людей, надає той еталон вчинків і дій, з яким кожен з нас може співставляти власні дії та вчинки. Саме тому у багатьох творах істориків Київської Русі факти з біографій видатних державних діячів переплітаються з вимислами, почерпнутими з агіографічних сюжетів.

Література:

1. *Корнелюк Б. В. Середньовічні моделі історіописання: специфіка взаємодії історії та красного письменства / Б. В. Корнелюк // Держава та регіони. Сер. : Гуманітарні науки. – 2013. – № 4. – С. 28 – 32.*
2. *Косминский Е.А. Историография средних веков. V – середина XIX в. Лекции / Е.А. Косминский. – М. : Издательство Московского университета, 1963. – 430 с.*
3. *Шахматов А. А. История русского летописания / А. А. Шахматов. – Москва: Наука, 2002. – 488 с.*
4. *Анонім. Житіє Ольги / Давня українська література. Хрестоматія. – К., 1992. – С.218–225; 629 с.*
5. *Повесть временных лет. / Библиотека литературы Древней Руси. Т.1. – СПб.: Наука, 1997. – 667 с.*
6. *Богуславський С. Пам'ятки XI-XVIII в.в. про князів Бориса і Гліба. (Розвідка та тексти). – С. 179–206.*
7. *Давня українська література. Хрестоматія : Повідання про святих князів Бориса та Гліба. /Пер.: Валерій Шевчук. – К., 1992. – С. 204–212.*

Тетеря В., студ. гр. Фін-16
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ЖІНКИ В РОЗВИТКУ ОСМАНСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

Османська імперія передова, войовнича і віротерпима. Для тих ,хто жив за межами її кордонів «Дім війни та розрухи», однак для народів , що увійшли у

її підданство «Дім миру». Османська імперія простяглася від Дунаю до Нілу, взявши під контроль торгові шляхи, що з'єднували Близький Схід і Європу.

Ми розглянемо роль української жінки в історії Османської імперії. Був період, коли жінка не вирішувала нічого, так як панував класичний Османський патріархат. Проте коли султан Сулейман одружився на своїй наложниці, стався корінний перелом в історії Османської імперії, період «Жіночого султанату». Лісовська Анастасія, також, відома як Роксолана, Надія з Поділля, Вершниця Марія в Османській імперії відомі як Хурем Султан, Хатідже Турхан, Шехсувар Султан – це українки, які були захоплені в полон кримськими татарами та потрапили до султанського гарему.

Весілля Сулеймана і Роксолани відзначалася в 1530 році. В історії османів це був небачений випадок – султан офіційно одружився на жінці з гарему.

Роксолана допомагала своїй країні тим, що змогла припинити напади османської армії на Україну. Хоча явного втручання в зовнішню політику імперії ми не бачимо, але можемо ґрунтуватися на тому, що за той час коли Хурем Султан була жінкою Сулеймана не відбулось жодного набігу на українські землі. Також, Венеціанський посол Бернардо Наваджеро у 1553 році зазначав, що «свою жінку Роксолану кохав Сулейман Пишний щиро та й охоче радився із нею про державні справи і, мабуть, надавав її розумним словам більше віри і уваги, ніж словам досвідчених державних мужів».

Хурем Султан залишила на згадку про себе низку пам’яток на території Османської держави, а також в арабських країнах та Єрусалимі.

Вони свідчать про те, що вона була досить активним діячем який реалізовував свій потенціал у благочинних акціях. Дослідження документів «мюгімме» в архівах Стамбулу показало, що вона наказала заснувати систему регулярних надходжень грошей для догляду святинь Єрусалиму. Саме завдяки цьому надійшли гроші на побудову водопроводу, що постачав до Мекки питну воду. Крім того, вона на власні гроші побудувала мечеть. Роксолана сприяла благоустрою Стамбула, будівництву божевільні, лікарні, притулку для бездомних на місці Авретбазару, невільничого ринку, на якому свого часу її було продано.

Хурем вшанували «за її численні благодійні пожертви, за її покровительство освіти і за повагу до вчених мужів, знавців релігії, а так само за придбання нею рідкісних речей». Хурем займається благодійністю, вона стала відома за свої масштабні проекти. Хурем Султан реалізувала низку соціальних реформ.

Наступною представницею «українського султанату» була Турхан Хатідже Несіде Султан. Турхан Хатідже – дружина османського султана Ібрагіма I Хана, матір і регентка його спадкоємця Мехмеда IV. Як регентка, вона керувала великою Османською імперією до повноліття свого сина.

Саме на її правління припадає початок визвольної боротьби під проводом Богдана Хмельницького і швидше за все Турхан Султан могла спілкуватися з послами гетьмана.

Не без допомоги султанки, за твердженням історика Мустафи Наїми, розпочався період правління династії візирів Кепрюлю. Варто відзначити, що Хатідже Турхан Султан взяла участь у поході свого сина Мехмеда IV на річ Посполиту, під час якого до Османській державі були приєднані Кам'янець-Подільський, і в якому союзником султана виступав гетьман Петро Дорошенко.

В часи правління Хатідже Турхан були побудовані дві фортеці для контролю над протокою на вході в Дарданелли за зразком фортець на Боспорі, а також величний релігійний комплекс – мечеть Єні Джамі на берегах Босфору, добудовані в 1661 році.

Хатідже Турхан була великим «будівельником» імперії. В часи її правління за її проектом 1658р. були побудовані дві фортеці для контролю над протокою на вході в Дарданелли за зразком фортець на Боспорі, а також величний релігійний комплекс – мечеть Єні Джамі на берегах Босфору.

Хатідже Турхан побудувала у Стамбулі «Нову мечеть Валіде». Крім самої мечеті в комплекс також увійшли монарший павільйон, початкова школа, громадський фонтан, ринок прянощів і великий мавзолей Турхан-султан. Комплекс отримав славу першої імперської мечеті, побудованої жінкою.

Турхан стала останньою представницею Султанату жінок – валіде-регентом при малолітньому синові. Вона активно займалася благодійністю і в народі була відома як покровителька бідних.

Історик Ісмаїл Хані Данишменд стверджує, що Хюррем Султан поклала початок «Жіночому Султанату», який став основною причиною падіння Османської Імперії що заключається у безперервних палацових інтригах, для досягнення власних інтересів султанок. Це означає, що одна з головних причин стагнації (занепаду) Османської імперії проявилася в її найбільш великі дні.

Як бачимо, українок у султанських гаремах було багато, що не дивно. З 1480-го по 1530 р., за підрахунками українсько-російського історика Георгія Чупіна, кримські татари захопили в рабство 219 470 осіб обох статей – молодих і працездатних. Протягом наступних двох століть чисельність таких невільників, переправлених в Османську імперію, лише зростала. Проте це мало і інші наслідки, близько 200 років турецька культура і її розвиток прямо залежали від українських жінок-володарок. Султанки в основному займалися культурною та соціальною сферою життя, хоча були випадки і військового втручання.

Література:

1. *Луняк Є. М. Відображення поширення турецької експансії в Україні в «Дзеркалі Отоманської імперії» де ла Магдален / Є.М. Луняк // Література та культура Полісся. – 2011. – №64. – С.643*

2. *Шутко О. Про «Український султанат» в Османській імперії / О. Шутко [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.zn.ua/history/ukrainskiy-sultanat-v-osmanskoy-imperii-.html*

3. *Рахманалиев Р. Блистательная Порта / Р. Рахманалиев // Империя тюрков. Великая цивилизация. – 2009. – С. 664-674.*

Тріфонова Д.,студ. гр. МК-16
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

ПОХОДЖЕННЯ КРИМСЬКИХ КАРАЇМІВ

Історія караїмів достеменно не відома. Багато відомостей було втрачено, інше залишається не зрозумілим. Коли з'явилась ця народність, як жила та чим займалась і по цей час є предметом наукових інтересів учених. Збирання цієї інформації відбувається по крупицях, оскільки, вони не мали власної письмової традиції. Тому часткові відомості про факти їх життя можна знайти у працях дослідників інших народів, які у певний час взаємодіяли з караїмами.

Вперше народність караїмів була згадана на початку XV століття. Йоганн Шільтбергер із Мюнхена в описі Кафи (нині Феодосія) розглядає караїмську общину у столиці кримського ханства Солхат (нині Старий Крим), що існувала у XIV ст. Інший вчений, Фіркович Авраам Самуїлович, зібравши безліч документів і рукописів, прагнув довести, що караїми жили в Криму ще до розп'яття Христа. Вивчаючи пам'ятники та кладовище Чуфут-Кале, він знайшов залишки їх культури, які відносилися ще до самого початку нашої ери [1].

У результаті наукових пошуків було сформовано декілька версій походження караїмів. Основними серед них є: семітична та хазарська. Обидві досі залишаються предметом наукових дискусій. Однією з причин є те, що проведені дослідження доводять з одного боку, відмінність між євреями і караїмами, але з іншого боку, подібну відмінність між кримськими та литовськими караїмами, а також схожість між європейськими і середземноморськими караїмами.

«Хазарська» (тюркська) теорія булі висунута в 1846 році російським сходознавцем В. В. Григор'євим. Широку популярність вона здобула в другій половині XIX століття. Відповідно до неї, караїми є нащадками хазар – тюркського кочового народу VII-X ст., який прийняв іудаїзм і серед районів розселення якого був Крим. Дана теорія підтримується рядом антропологічних досліджень, які доводять в тому числі і генетичне розходження між євреями і караїмами.

Найбільш активно хазарську теорію просував Серайа Мордехаевіч Шапшал. У той же час частина релігійних караїмів в еміграції, найвідомішим з котрих був Гершем Кіпрісчі, не заперечуючи тюркських елементів в походженні караїмів, відносилася до «хозарської» теорії скептично.

Фахівці з історії хазар також піддавали цю теорію сумніву, підкреслюючи, по-перше, приналежність караїмської мови до кіпчакської групи, а хозарської – до булгарської. По-друге, хазари зникли в XI столітті, а перші зга-

дки про кримських караїмів відносяться до XIV століття. По-третє, хозарський іудаїзм був, швидше за все, талмідичним, а в традиції караїзму єдиною священною книгою є ТАНАХ, тобто Талмуд не признається.

Відповідно «семіотичної» теорії, караїми представляли собою місцеву кримську групу євреїв і вели своє походження від послідовників доталмудичного іудаїзму Саддукеїв, що відколовся в VIII столітті в Багдаді в окрему релігійну секту. Ця теорія повністю поділялася караїмами до кінця XIX століття. Одним з перших її почав критикувати відомий караїмський вчений Мордехай Султанський (1785-1878) в книзі «Зехер Цадіккім». На сьогоднішній день більшість караїмів відкидають її науковість.

Інші караїмські інтелектуали XIX століття, зокрема Юфуда Казаса і Ілля Казас, намагалися поєднати хазарську теорію з традиційною семіотичною. І. І. Казас вважав, що будь-яка народність «організувалась при злитті з іншими племенами, поглинених і асимільованих», і був противником застосування теорії «кровної чистоти».

Наступну, «Кумано-Купчакську» теорію висунули вчені Дан Шапіро, Пітер Голден і Голдан Ахиезер. Згідно неї, предки східноєвропейських караїмів прибули з захоплених монголами територій (Північний Іран і Нижня Волга) – Візантії, що після падіння Константинополя в 1453 році стала Османською імперією. У своїх висновках вчені спираються на те, що кримський діалект караїмської відрізняється від середнього діалекту кримськотатарської лише присутністю гебраїзмів. На думку П. Голдена, «караїми Східної Європи є прикладом цікавого симбіозу єврейського народу і тюркського світу, точніше, кумо-кипчакського населення середньовічного Криму».

Найбільш оптимальною у науці вважається «Класична теорія». Вона ґрунтується на думці, що в кінці IV тисячолітті до н.е. Іранське нагір'я заселяли тюркомовні племена. Далі відбулося їх просування на Схід, аж до середнього Межиріччя. На цій території племена розділилися і частина з них повернула на Південь, утворивши Межиріччя – Шумерська держава. Інша під керівництвом Чорного Вождя стала початком майбутньої народності – караїмів. Розкол племені стався на релігійному ґрунті. Шумери були язичниками, караїми, хоч ще повністю не сформували своє вчення, вже в той час сповідували монотеїзм. Караїмська частина народу досягши північного Межиріччя на стику нинішніх Туреччини, Іраку і Сирії осіла там.

У ті часи караїми були народом, що знав грамоту. На думку вчених, звідси і пішла їх назва. Етимологія слова Кара пов'язана з гебрейським коренем קרא (читати). Освічена від нього форма причастя קראי = карай (читає) у множині має форму קראים = караїм (читають). Від цього ж кореня походить слово מקרא – Мікра (Св. Письмо або Старий Завіт Біблії) – єдина для караїмів священна книга.

У XVI столітті до нашої ери караїми входили до складу хетського царства, а після його загибелі потрапляють під вплив Ассирії. Цей період караїм-

ської історії найменш вивчений. Після загибелі Ассирії караїми по черзі входять до складу Персії, держави Олександра Македонського і Парфянського царства. У період з II по I століття до н. е. частина караїмів розселяється по всьому Близькому Сходу. При цьому вона мала значний релігійний вплив на населення даного регіону.

Характерною рисою караїмів було те, що вони віддавали перевагу життю в печерах. Прикладом можуть послужити такі міста, як Джуфт-Кале (Подвійна фортеця) та Мангуп-Кале.

На початку нашої ери починається рух караїмів на північ, через Кавказький хребет на територію нинішнього Дагестану. Активізація даного процесу мала місце в сьомому столітті в період навалів арабів-мусульман. Об'єднавшись з місцевими терськими племенами, караїми створюють Хазарський каганат, в якому поступово займають командні пости. Саме в цей період караїмізм стає панівною релігією каганату. Караїми розселяються по всій території каганату, в тому числі частина караїмів переселяється до Криму. Загибель Хазарського каганату і подальша навал татар стала найбільшою трагедією караїмського народу. Велика частина караїмів загинула, а ті, що вижили, потрапили під їх владу.

Головними центрами караїмів Криму були міста Чуфут-Кале, Мангуп, Кафа (Феодосія), Солхат (Старий Крим), Херсонес, Інкерман, Керч, Тамань. Вважається, що чисельність караїмів до-російської пори сягала 70 тисяч чоловік. Але, безперервні війни, в яких караїми несли нечувані втрати, привели до того, що на момент включення Кримського ханства до складу Російської імперії, число їх, на думку самих караїмських дослідників (Ю.Кокізов) не перевищувало і 3000 чоловік.

Серед інших традиційних місць проживання караїмів варто згадати міста Західної України (Галич, Луцьк) і Литви (Тракай, Паневежис). Згідно з даними, наданими членом Правління Кримського національно-культурного товариства караїмів Б. С. Бебешем, в 2003 в Харкові проживало – 30 сімей; в Одесі – 100; в Миколаєві – 40; в Дніпропетровську – 20; в Галичі – 10 [2].

Отже, караїми мають заплутану історію, яка на даний момент ще не повністю вивчена. Вченні не можуть однозначно відповісти на питання, звідки вони прийшли, та хто вони такі. Ця народність з давніх часів славилася своїми вміннями та знаннями. Не дивлячись на тяжкі соціальні умови, караїми змогли зберегти свої традиції, мову та культуру. Перебуваючи у скрутному становищі у XXI ст. важливо зуміти зберегти цю невелику народність, яка має право на своє місце в історії.

Література:

1. Ельяшевич Б.С. Караимы. Историко-этнографические очерки (1926 – 1929 гг.). - Кн.3. – М., 1994. – 222 с.

2. В.С. Глаголев. Философско-религиозные аспекты в изучении караимов. Религия и культура: Россия. Восток. Запад: Сб. ст. / Под ред. Е.А. Торчинова. СПб.: Изд-во СПб. ун-та, 2003, с. 231-250

Циганкова А., студ. гр. Тур-16
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У XIX ст.

Мистецтво – одна з форм суспільної свідомості, вид людської діяльності, що відбиває дійсність у конкретно-чуттєвих образах, відповідно до певних естетичних ідеалів. У широкому сенсі, мистецтвом називають досконале вміння в якійсь справі, галузі. Музика є одним із видів мистецтва, сутність якого передати почуття за допомогою вдалої побудови звуків і нот.

Фаза активного розвитку українського музичного мистецтва припадає на XIX сторіччя. Розвиток музики був тісно пов'язаний з перебігом суспільно-політичних подій. У XIX сторіччі головним чинником розвитку стали антикріпосницькі настрої в суспільстві. Народ виражав увесь свій біль через пісні та закликав до боротьби, до самостійності.

Дослідженням музики XIX сторіччя займалися такі вчені: Кірілліна Л.В. – розглядала проблему співвідношення філософських, етичних та естетичних ідей у музиці XIX сторіччя; Грінченко М.І. – досліджував гармонію та методи її викладання, цікавився мелодикою XIX сторіччя; Грінченко М.О. – досліджував історію музики та питання українського музичного фольклору [1].

На початку сторіччя Українські народні пісні та музика набувають вагу і вплив у музичному світі Російської імперії. М.Максимович і А. Аляб'єв видають збірники українських народних пісень, такі як: «Украинские народные песни, изданные Михаилом Максимовичем», «Голоса украинских песен, положенных на ноты для пения и фортепиано Алябьевым», «Малороссийские песни», «Збірник українських пісень» та інші. Рекрутські, бурлацькі, чумацькі пісні стають все більш революційними. Слідом за українськими письменниками і поетами, професійні музиканти почали звертатися до народної тематики, обробляти народні пісні, які виконувалися талановитими аматорами-дилетантами у супроводі народних інструментів – кобзи, бандури, цимбал, скрипки, ліри та інші. В XIX сторіччі в українській музиці з'явилися перші симфонічні і камерно-інструментальні твори, серед авторів яких – І.М. Вітковський («Ораторія до відкриття Харківського університету»), А.Й. Галенковський («Кадриль» для симфонічного оркестру, ряд п'єс для віолончелі), Ілля та Олександр Лизогуб («Твір для віолончелі», романси «Смерть на чужині»).

Поступове накопичення сил призводить до того, що у другій половині сторіччя утворюється національна композиторська школа. Основною перед-

умовою виникнення національної композиторської школи було формування українського народу в націю. Національна композиторська музична школа спиралася на багатовіковий розвиток народної творчості та на молоде, але швидко зростаюче професійне музичне мистецтво України. Її становленню і розвитку сприяли тісні взаємозв'язки з російською музичною культурою.

Народне українське мистецтво глибоко цікавило і російських музикантів. Українські мелодії звучать, наприклад, у таких творах, як «Сорочинський ярмарок» М. Мусоргського, «Майська ніч» М. Римського-Корсакова, Друга симфонія і Перший фортепіанний концерт П. Чайковського.

Формування української національної музичної школи сприяло існування вже розвиненого українського театру. Музика завжди була невід'ємною частиною театру. З ним був пов'язаний такий музичний діяч України, як Н. Ніщинський, чия музика до п'єси Шевченка «Назар Стодоля» під назвою «Вечорниці» і зараз користується любов'ю публіки. Також публіка уподобала перші опери Миколи Лисенка «Чорноморці» та «Різдвяна ніч» [2].

Подією великої важливості було відкриття в Києві Російського оперного театру (1867). У другій половині XIX століття значно активізувалася концертно-музичне життя. У багатьох містах України були засновані відділення Російського музичного товариства (РМТ): в 1863 році відкрилося Київське відділення, в 1871 – Харківське, в 1884 – Одеське. В програму, крім творів російських композиторів, входили роботи українців – Лисенка, Рубінштейна та інших. Широке поширення одержує хоровий рух, виникають хорові товариства «Торбан» (1870) і «Боян» (1891) – Березовського, Веделя і Бортнянського [3].

Також важливою подією стала поява перших грамплатівок із співом українською мовою. Вони були випущені в 1899 році фірмою «Еміль Берлінер» у Лондоні. Записи зроблені під час гастролей російського хору С. Медвеєдевої. Один із записів мав назву «Чорнохмари», ймовірно, це був дует Оксани і Андрія з опери С. С. Гулака-Артемовського «Запорожець за Дунаєм», інша платівка – пісня «Сонце низенько». У 1900 році «Еміль Берлінер» записав ще сім українських платівок. У Львові в 1904-1905 роках зроблені записи українських пісень у виконанні А. А. Крушельницької, а в 1909 році – Ф. Н. Лопатинської [4].

Але найбільш значущим в цей період був внесок М. Лисенка, який присвятив життя вивченню народної творчості та розвитку української музики. До найвідоміших творів Лисенка належать музика гімнів «Молитва за Україну» та «Вічний революціонер», опери «Тарас Бульба», «Наталка Полтавка» та інші. Миколу Лисенко заслужено вважають засновником української національної музики. Суттєву роль у цьому відіграла як його композиторська, так і етнографічна діяльність.

Етнографічна спадщина Лисенка – запис весільного обряду (з текстом і музикою) у Переяславському повіті, запис дум і пісень кобзаря О. Вересая, розвідки «рос. Характеристика музыкальных особенностей малорусских дум

и песен, исполняемых кобзарем Остапом Вересаем» (1874 рік), «Про торбан і музику пісень Відорта» (1892 рік), «Народні музичні струменти на Вкраїні» (1894 рік). Будучи світським композитором, Лисенко усе ж написав декілька творів на духовну тематику: «Камо пойду от лиця Твоєго», «Херувимська» та молитву «Боже великий, єдиний» (слова О. Конисього), а також здійснив обробки трьох побожних пісень – «Пречиста Діво, мати Руського краю», «Хресним древом», «Діва днесь пресущественного раждает» [5].

Отже, музична культура України у XIX ст. стрімко розвивається. Цьому сприяє ряд обставин: активізація суспільного руху; промисловий переворот; формування української нації; активна діяльність певних осіб, тощо. Музика поряд з літературою, освітою стають головними засобами поширення та популяризації української культури, засобом боротьби за національно-культурні права. Увібравши в себе досягнення попередніх епох української історії саме музика стала тою формою, що зуміла їх зберегти та передати наступним поколінням.

Література:

1. *Грінченко М. Історія української музики / М. Грінченко – К.: Видавничий дім «ACADEMIA», 1922. – 172с.*
2. *Ольховський А. Нарис історії української музики / А. Ольховський – К.: Видавничий дім «Музична Україна», 2003. – 165с.*
3. *Київський енциклопедичний довідник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kievmy.ukrmy.com*
4. *Железный А. Наш друг — грампластинка / А. Железный – К.: Видавничій дім «Музична Україна», 1989. – С.133 – 134.*
5. *Муха А. Композитори України та української діаспори / А.Муха – К.: Видавництво «Музична Україна» 2004. – С.152-153.*

Чеботаренко А., студ. гр. ГРС-16
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

МЕЦЕНАТСТВО ІВАНА МАЗЕПИ

25 липня 1687 року гетьманом України став Іван Мазепа – одна з найбільш суперечливих особистостей в українській історії. Вороги його вважали хитрим політиком і зрадником. Прихильники стверджували, що він прагнув порятунку та процвітання для рідної землі. Однак, щоб про нього не говорили, мусимо визнати, що для України він зробив чимало. Період його правління характеризувався відродженням гетьманської України, передусім Києва – її духовного центру, розвитком культури, а також піднесенням соціального та релігійного життя [1].

Метою дослідження є вивчення внеску І. Мазепи у розвиток культури, мистецтва та освіти на території України.

Меценатська діяльність гетьмана привертає до себе увагу наукового суспільства багато років. Піднявшись кар'єрними сходами, Іван Мазепа багато уваги приділив саме розвитку освіти. Він був спонсором будівництва Києво-Могилянської академії та Чернігівського колегіуму, зводив та реставрував церкви, дарував храмам дорогоцінні речі, опікувався православними святинями за межами України. І все це за власні кошти [1].

Більшість чудових київських церков в українському бароко, що й досі не втратили своєї краси, побудовані або відновлені І. Мазепаю. Ось тільки найбільші монастирі й церкви, що їх спорудив або перебудував за свій кошт гетьман: в Києві – Печерська лавра, Пустинно-Миколаївський, Братський, Богоявленський, Кирилівський, Межигірський, Золотоверхо-Михайлівський монастирі; Чернігівський Троїцько-Іллінський, Лубенський Мгарський, Прилуцький Густинський, Батуринський Крупицький, Глухівський Петропавлівський, Домницький, Микишинський, Бахмацький, Каменський, Любецький. Гетьман побудував церкву св. Миколи і прославлений потім Шевченком собор у Переяславі. Довго після його смерті, коли пам'ять про гетьмана затирали у найменших закутках, його портрет залишався на одному монастирському вівтарі. Його не випадково називали «ктитором преславної академії Могило-Мазеповіянської». І не тільки тому, що саме завдяки його зусиллям київський колегіум одержав 1701 р. від російського самодержця статус вищого навчального закладу – академії. Гетьман не шкодував для цього грошей та був офіційним опікуном. Його коштом перебудовано Богоявленський собор Братського монастиря. 1704 р. перероблено й відреставровано основний будинок академії, який називали (правда, недовго) «Мазепин корпус». Масштаби його меценатства вражають. «Не бысть прежде его, подобен ему, и по нём не будет», – це слова чернігівського ієромонаха, згодом єпископа Чернігівського і митрополита Тобольського та Сибірського Антонія Стаховського. Вже після смерті гетьмана козацька старшина в Бендерах так і не змогла точно підрахувати, яку ж суму загалом дав Мазепа щедрою рукою у «побожному намірі на будову багатьох церков і монастирів, на милостині...» [2].

Розуміючи значення шкільництва, І. Мазепа дбав про освіту, особливо Академію. Його заходами Академія була зреформована на зразок західноєвропейських вищих шкіл. Заснована 1615 р. як звичайна братська школа, вона по двадцятьох роках діяннями митрополита Могили перетворилася на колегіум, а заходами Мазепи досягла рангу академії. Тож не дивно, що Феофан Прокопович пойменував її «Могило-Мазепіаною». Саме так називалася вона у вступі до одного з його київських рукописів 1705 р. «Схід зорі над Парнасом Могило-Мазепіани».

Зміцнення української державності в останній чверті XVII ст. створювало гарні умови для подальшого розвитку академії, а відновлення культур-

них зв'язків із Заходом і відкриття широкого поля культурної діяльності на Сході допомагало колегії згуртовувати видатні професорські сили, що здобули підготовку в університетах Західної Європи, і притягувало до неї широкі маси студіюючої молоді. Імена Варлаама Ясинського, Йоасафа Кроковського, Стефана Яворського, Феофана Прокоповича, мабуть, найвизначнішого вченого-енциклопедиста тогочасної України та інших професорів колегії свідчать про високий науковий рівень її навчання.

Проте Академія – це були не лише корпуси у Києві. Вона мала землі, угіддя. У липні 1702 р. гетьман надав право ректору Г.Одорському заселити поблизу Фастова слободу Плисецьку, люди б якої віддавали обителі «послушания». 18 серпня 1703 р. І. Мазепа затвердив за академією двір міщанина Йосипа Скородки, який передав своє майно у власність навчального закладу. Гетьманським універсалом від 15 липня 1707 р. обитель отримала «містечко Стайки, со всім, здавна до нєго належачими угоднями, грунтами, полями, лісами, рибними ловнями и перевозом».

Отже, Мазепа створив надійний підмурівок для поліпшення господарського, майнового забезпечення функціонування навчального закладу. Становище колегії вже у 1693 р. змінилося на краще. У ній у 1695 р. за сприяння І. Мазепи було закінчено будівництво Богоявленського собору. Ця вища школа завдяки Мазепі так буйно розквітла, що за кордоном її вважали рівноцінною європейським. Як повідомляв 1705 р. лейпцигський журнал «Європеімен Фома», в Москві почали вивчати латинську та грецьку мови, філософію і теологію. Такі дисципліни, зазначалося в статті, вже існують в Римі, Падуї, Києві та інших містах.

Завдяки старанням команди однодумців І. Мазепи лише у 1689 р., коли в навчальному закладі, крім класів риторики, філософії, відкрився клас і богослов'я. Академія в часи свого розквіту являла собою духовно-освітній центр усього православного слов'янства. У її стінах навчалися вихідці з Білорусії, Росії, Болгарії, Боснії, Чорногорії, Сербії, а також – Греції, Молдавії, Волощини. [3]

Піклувався І. Мазепа й про інших діячів культури, мистецтва. Небвипадково йому присвячують свої книжки І. Орловський («Муза роксолянська», 1688), С. Яворський («Луна голосу, що волає в пустелі», 1689), П. Орлик («Алцід російський», 1695), П Армашенко («Театр оголошеної слави», 1699). «Добродію і ктитору» І. Мазепі завдячують у передмовах до трагікомедій професор Київської академії Теофан Прокопович («Володимир», 1705 р.), літератор Лаврентій Горка («Йосив Патріарх», 1708 р.) [4].

Отже, у роки гетьманування І. Мазепи українська культура досягла небувалого піднесення. Він був великим будівничим української культури, дбав про розвиток освіти, науки, мистецтва, використовував свій вплив і статки для розвитку України. Цим він довів, що маючи великі гроші та велику владу можна досягти більшого, ніж банальне накопичення багатств та задоволення

власних потреб – можна зробити світ кращим, допомагати великим митцям і тим самим залишити свій слід в історії.

Література:

1. *Три пристрасті гетьмана Мазепи: політика, мистецтво і Матрона Кочубеївна [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.uamodna.com/articles/three-passions-of-hetman-mazepa-politics-art-and-matrona-kochubeyivna/.*
2. *Меценатство періоду Гетьманщини. Іван Мазепа. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://pidruchniki.com/istoriya/metsenatstvo_periodu_getmanschini_ivan_mazepa.*
3. *Внесок гетьмана І.Мазепи в розвиток української культури [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.ukrreferat.com/index.php?referat=86065&pg=0.*
4. *Допомога І.Мазепи літературній справі та книгодрукуванню [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.ukrreferat.com/index.php?referat=86065&pg=4.*

Балакіна І. Ю.,
Криворізька спеціалізована школа
І-ІІІ ступенів №107 з поглибленим вивченням
англійської мови

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГІВ ЯК ОСНОВНИЙ НАПРЯМ РЕАЛІЗАЦІЇ МОДЕРНІЗАЦІЙНИХ РЕФОРМ В ОСВІТІ

Виховання творчої особистості вимагає від вчителя розуміння методологічних і психолого-педагогічних аспектів навчальної, науково-дослідної та трудової діяльності, логіки навчальних дій з розвитку продуктивних здібностей особистості. Вчителю необхідно розуміння як сутності і закономірностей діяльності учня, якого він готує, так і сутності та логіки власної професійно-педагогічної діяльності з підготовки та виховання школярів. Науковці прогнозують, що молодим вчителям, які вступають у життя, протягом професійної кар'єри доведеться прийняти і потім відмовитися від двох-трьох освітніх парадигм [3, с 3.]. Тому все більшого значення набуває така якість особистості вчителя як відкритість інноваціям. Він повинен вміти проектувати навчальний процес в умовах швидких змін. Ця робота, якій притаманний високий ступінь невизначеності і новизни, вимагає аналізу попередньої діяльності, виявлення проблем, постановки і конкретизації нових цілей, вибору ефективних способів їх досягнення, а також коректної оцінки результатів. За словами В.П.Беспалька, «мета і пафос розвитку педагогічної науки і практики – це можливість проектувати і здійснювати процес навчання і виховання людини з гарантованим ефектом. Іншої мети в педагогіки немає» [1, с. 25].

Педагогічними умовами ефективного проектування готовності вчителя до інноваційної діяльності є: створення в навчальному закладі інноваційного освітнього середовища; високий рівень готовності до інноваційної діяльності

самого вчителя; посилення соціально-особистісної та професійної спрямованості змісту навчальних дисциплін; оволодіння вчителями прийомами рефлексивного аналізу власної інноваційної діяльності; використання в процесі навчання форм, методів і прийомів, які спрямовані на: формування індивідуального стилю діяльності як результату готовності до інноваційної діяльності вчителя, переорієнтації з пошукового на смисло-пошуковий особистісно-професійний характер діяльності (дискусія, тренінг, імітація реального, вирішення проблемних ситуацій, ігровий штурм тощо); прояв пізнавальної та професійної спрямованості учнів (урок-конкурс, урок-конференція, ділова гра, екскурсія, олімпіада тощо); створити умови щодо формування дослідницької та комунікативних компетентностей, рефлексивних умінь, мотиваційної готовності до інноваційної діяльності тощо. Інноваційна діяльність педагогів стає на сьогоднішній день основним напрямом реалізації модернізаційних реформ в освіті і одним із суттєвих напрямів переходу до моделі інноваційного розвитку України в цілому.

Це визначає ключові пріоритети роботи системи післядипломної педагогічної освіти. Вищі педагогічні навчальні заклади ще не скоро зможуть підготувати нове покоління педагогів, зорієнтованих на цінності сучасного інформаційного суспільства. Успіх реформ вирішальною мірою залежить від того, наскільки вдасться збудити творчий потенціал педагогів, які зараз працюють в системі освіти. Відтак педагогічна освіта має свідомо визначити для себе як пріоритетну мету формування ефективної системи ініціювання, організації та координування інноваційної освітньої діяльності в масштабах всієї країни і кожного регіону, зокрема, розробити та реалізувати програму дій для досягнення цієї мети.

До основних напрямків інноваційних процесів в системі освіти на сучасному етапі її розвитку слід віднести:

1. Модернізацію типів та структури освітніх навчальних закладів (приватні, державні, комунальні; ліцеї, гімназії, коледжі, колегіуми; авторські школи тощо).

2. Оновлення змісту навчання і виховання: розробка державних стандартів освіти; впровадження концепції виховання дітей та молоді на підставі національної системи освіти; здійснення профілізації та індивідуалізація освітнього процесу; створення авторських навчальних програм, підручників, посібників тощо.

3. Розробку та апробування нових педагогічних технологій: розвивального, модульно-розвивального, диференційованого навчання; алгоритмізація навчально-виховного процесу; використання методів проектування і моделювання; комп'ютерні технології навчання і управління.

4. Зміна форм і методів навчання та виховання: впровадження діалогових форм спілкування суб'єктів навчально-виховної діяльності; проведення лекційних, семінарських занять; трансформування методів контролю знань та вмінь

учнів; запровадження індикаторів, рейтингових систем оцінювання знань.

5. Виділення оновлених технології моделювання та проектування, які реалізуються через навчальні модулі.

6. Модернізація форм і методів управління сучасною школою: підвищення значимості менеджерської функції управління;- утворення багатоваріативності моделей управління; оновлення форм управління.

До основних принципів інноваційних процесів в системі освіти слід віднести:

1. Принципи управління інноваційними змінами стану системи освіти, які орієнтують педагогів на необхідність свідомої діяльності при переході від одного стану системи освіти до іншого. Центральною проблемою інноваційного процесу виступає зміна стану системи, в якій відбуваються інноваційні процеси.

2. Принципи переходу від стихійних механізмів до свідомо керованих, тобто принципи реформування системи освіти. Їх реалізація передбачає визначення та апробацію ефективних механізмів свідомого управління зміною змісту чи організаційних форм освіти. Таким механізмом виступає, наприклад, створення та діяльність школи-лабораторії, експериментального педагогічного майданчика і т.п.

3. Принципи інформаційного, матеріально-технічного і кадрового забезпечення інноваційних процесів. Вони передбачають облік усіх наукових аспектів забезпечення інноваційних процесів, якщо створюється педагогічне нововведення.

4. Принципи прогнозування і незворотних структурних змін в інноваційному соціально-педагогічному середовищі. Ці принципи враховують закон незворотної дестабілізації в інноваційному середовищі, а також цілість інноваційного соціально-педагогічного середовища і його адаптивні можливості.

5.Принципи посилення стійкості інноваційних процесів,які характеризуються ефективністю організації і механізмом реалізації інноваційних процесів.

Важливою умовою й провідним фактором успішності процесу підготовки педагога-новатора є безперервна освіта, оскільки вона, по-перше, відповідає потребам і закономірностям розвитку інформаційного суспільства і є фактором формування, розвитку і постійного забезпечення сукупної культури педагога, а по-друге, адекватна специфіці педагогічної діяльності, ролі і місцю особистості вчителя-дослідника, новатора у педагогічному процесі, що передбачає безперервне збагачення професійно-значущих дослідницьких якостей.

Література:

1. *Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. / В. П. Беспалько. – Москва : Педагогика. – 1989. – 192 с.*

2. *Гурье Л.И. Проектирование педагогических систем: учеб. пособие /Л. И. Гурье.– Казань : Казан. гос. технол. ун-т. – 2004. – 212с.*

СЕКЦІЯ 2
Державність і право: світовий досвід та українські реалії

Ганжуров Ю.С., д-р. політ. наук, проф.
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ЯК ПОЛІТИЧНИЙ КРАЄВИД УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОТВОРЕННЯ

Драматичний вимір українського державотворення залишається доволі болісною складовою процесу осмислення історичного місця України на політичній мапі Європи. Хрестоматійні події, пов'язані із соборністю України як сакральним явищем, мають зовнішній контент. Адже для України оновлення та зміцнення державності є пріоритетним напрямом зовнішньої політики. Ця обставина набула особливої ваги після вступу України до Ради Європи, що стало вагомим чинником державотворення, здатним активізувати законотворчу роботу депутатського корпусу. У вересні 1992 р. Україна, одержавши статус «спеціального запрошеного» у Парламентської асамблеї Ради Європи (ПАРЄ), вийшла на рівень європейської політико-правової комунікації, що значною мірою обумовило пошук нових форматів конструктивного діалогу з цією міжнародною організацією [1,с. 7-8].

Природно, що на цьому комунікативному шляху порозуміння на Україну чекало чимало проблем: як об'єктивних, так і створених штучно. При цьому цілком зрозумілі пострадянські атавізми політичної еліти як невдалих презентантів нової демократичної держави уповільнили парламентську інтеграцію в публічній сфері до базових глобалізаційних моделей провідних міжпарламентських установ. Таким чином, залишається за межами докладних інформаційних звітів участь українських депутацій в конкретних міжпарламентських об'єднаннях [2, с. 15-19].

Характерно, що так званий персоніфікований месидж українського народного обранця актуалізував проблему забезпечення професійної адаптації в процесі євроінтеграції. Сподівання на вдалі експромти та законоініціативні імпровізації не справдилися. Депутатський корпус України зазнав комунікативного впливу дефіцитарної особистості. Власне, за законами політичної психології всі депутації українського парламенту, що формувалися за квотним принципом і мали сповідувати відмінні погляди, проходили природну еволюцію політичної поведінки в новому для себе середовищі. Коли аналізувати складові інстинктів самозбереження політика в особливих умовах, варто наголосити на такій мобілізаційній якості, як солідарність [3, с. 93]. Саме

ця обставина виявилася доволі відчутною, коли делегати депутатського корпусу України виконували представницькі функції в міжнародних парламентських установах. Щоправда, від солідарності до професіоналізму політичні психологи вбачають шлях запозиченої поведінки, яка не є оригінальною.

У такий спосіб можна розглядати реалізацію концепції «демократичної безпеки», яка щодо України актуалізує процес забезпечення національної безпеки в контексті залучення «нових демократій» до накопиченого Радою Європи правового досвіду у проведенні правових реформ з метою розвитку інститутів громадянського суспільства. У зв'язку з цим дотримання статутних вимог Ради Європи для вступу країн до цієї організації набуває для України важливих передумов її еволюції на засадах визнання нашою державою принципів верховенства права, плюралістичної демократії, її зобов'язань забезпечити права та основні свободи людини та співробітництво з іншими державами з метою досягнення цілей Ради Європи.

Комунікативну складову законотворення вбачається доречним сконцентрувати саме на зміцненні контактів із європейським співтовариством передовсім у напрямі виявлення, оцінки, структуризації та гармонізації нормативно-правових підвалин цього процесу. Проте реалії українського буття суттєво корегують як сподівання європейців, так і потенції інтеграторів. І основна проблема полягає навіть не в надзвичайній складності організаційно, відповідно до регламентно-правових процедур, гармонізувати вітчизняне законодавство до дійсного глобалізаційного виміру інтеграції України. Те, що набуло визначення як імплементація, передбачає процес, який має високий індекс синонімічної інтерпретації: удосконалення законодавства стосовно функціонування гілок влади, посилення норм щодо контрольної функції парламенту. Характерно, що українцям пропонують зробити це з одночасним зміцненням функцій виконавчої влади. В принципі, якщо важко віднайти єдину основу поділу понять згідно із вимогами формальної логіки у такому переліку вимог: гуманізація Кримінального та Кримінально-виконавчого кодексів України; прийняття нового Кримінально-процесуального кодексу України; зміцнення антикорупційного законодавства; удосконалення законодавства про відмивання коштів, одержаних злочинним шляхом, законодавства у сфері інформації та діяльності ЗМІ в Україні, законодавства щодо захисту свободи совісті та віросповідання, про релігійні організації; оновлення законодавства про захист прав національних меншин в Україні; встановлення законодавчих гарантій участі іноземців у суспільному житті на місцевому рівні тощо, – то постає питання про реальність імплементацій них проектів для України взагалі та її єдиного законодавчого органу зокрема. Розмитість критеріїв оцінки може видаватися хибною для тих, хто мусить бути відповідачем. У даному разі позивач залишає за собою право на будь-які оцінки. Адже такі вимогливі сентенції на кшталт «удосконалення законодавчих гарантій реалізації виборчих прав громадян» чи «встановлення законодавчих га-

рантій та умов діяльності парламентської опозиції» вже понад двадцять років виконують функції тих політичних краєвидів, доцільність яких полягає у їхній недосяжності.

Реалізація визначених завдань із врахуванням реального співвідношення політичних сил, рудиментарної залишковості, усталених стереотипів, що у поєднанні з новими тенденціями у масовій свідомості, налаштованими на демократизацію політичної системи України, утворюють не просто пострадянський сегмент у європейському співтоваристві, а роблять членів ПАРЄ учасниками часом болісного процесу гармонізації українського соціуму до європейських стандартів. Досвід перебування України у цій організації дає можливість зробити висновок про значне авансування політичної довіри до нашої країни з боку європейської спільноти з огляду на функції РЄ [4, с. 6-7].

Щоправда, офіційні документи не дають визначення поняття «стандарти Ради Європи». У повсякденній практиці під ними розуміється сукупність обов'язкових вимог, рекомендацій, що містяться в нормативних актах, міжнародних договорах, укладених державами-членами Ради Європи.

Для України, яка має сумний досвід тиску на її етнічну самобутність космополітичних впливів, різних асиміляційних агресій, особливої ваги за таких умов набуває потреба збереження національної ідентичності в умовах глобалізації під прапором європейських уніфікації. Звідси випливає висновок: процес прийняття рішень в українському парламенті потребує необхідного для ефективності зовнішньої політики врахування національних інтересів. Отже, шляхи міжпарламентського співробітництва у кінцевому підсумку виводитимуть Україну від роздоріжжя ідеологічних протистоянь, які, до того ж, багато в чому мають імітаційний характер на догоду електоральній комунікації, на прагматичний напрям імплементацій системи політико-правових процедур, які відповідають загальнолюдським нормам у системі соціальних цінностей.

Проте реалізація ратифікованих документів у правовому полі України, як свідчить досвід європейського моніторингу, має серйозні проблеми в частині їх практичного втілення. Адже суть глобалізаційних процесів не може перебувати у площині виключно нормотворчості. Відомо: якщо закони не працюють, то вони, по суті, й не існують. Через це усвідомлення процесу імплементації українського законодавства до європейських стандартів доречно розглядати в практичній площині.

Таким чином, важливо звернути увагу на особливості юридичної практики в українських реаліях. Спеціалісти зазначають, що вироблене наукою поняття набуття чинності законом не завжди послідовно й однозначно застосовується в законотворчому процесі. Передовсім потрібне належне конституційне регулювання процедури надання закону чинності [5,с. 94]. Тому видається прогностичною думка про соціальну легітимність імплементаційної глобалізації в умовах відповідного комунікативного вакууму. Вочевидь, що

скасування в Україні смертної кари на вимогу ПАРЄ залишається найпомітнішою в очах української спільноти євро інтеграційною подією. Такий стан справ вимагає відповідного інформаційного збагачення комунікативних ресурсів.

Література:

1. Парламентська асамблея Ради Європи. – Київ – Страсбург, 1998. – 94 с.

2. Саидов А.Х. Межпарламентские организации мира / А.Х. Саидов. – М.: Международные отношения, 2004. – 352 с.

3. Гозман Л, Политическая психология / Л. Гозман, Е.Шестопал. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. – 448 с.

4. Чиж І.С. Україна в Раді Європи / І.С. Чиж. – К.: Парламентське вид-во, 2001. – 562 с.

5. Теплюк М., Ющик О. Введення в дію законів України: питання теорії та практики / М. Теплюк, О. Ющик. – К.: Парламентське вид-во, 2012. – 200 с.

Тодоров І.Я., д-р.іст.наук, проф.
Ужгородський національний університет

ЄВРОАТЛАНТИЧНЕ ПОКЛИКАННЯ УКРАЇНИ ЯК ЧИННИК УКРІПЛЕННЯ ДЕРЖАВНОСТІ

Євроатлантичне покликання адсорбує самоусвідомлення України в контексті модерної Європи, поєднуючи його із практичною настановою, яка полягає в організації процесу набуття членства в Організації Північноатлантичного Договору. Висловлення підтримки українським суспільством євроатлантичним прагненням з початком російської агресії свідчить про певний консенсус серед більшості політичної еліти та українських громадян. Членство в НАТО стосується усього суспільства, тому громадянське суспільство відіграє важливу роль у підтримці прагнень до євроатлантичної інтеграції. Як незалежні дійові особи неурядові організації найнижчого рівня мають здійснювати тиск на владу щодо прискорення темпів оборонної реформи, сигналізувати про проблеми, які виникають на її шляху, здійснювати нагляд за впровадженням різних, пов'язаних з НАТО, програм і допомагати розбудовувати і забезпечувати обґрунтовану підтримку членства в Альянсі. Влада, зі свого боку, повинна співпрацювати з неурядовими організаціями орієнтованими на питання безпеки, інформувати їх про ініціативи уряду, консультуватись з ними і замовляти їм виконання досліджень, а також активно залучати їх до сприяння євроатлантичній інтеграції. Вироблення нової культури безпеки на основі справжнього партнерства між урядом і громадянським суспільством допоможе роз'яснити населенню необхідність активної участі у боротьбі з новими загрозами безпеці.

Сучасним загрозам безпеці – гібридній війні, тероризму, поширенню зброї масового знищення, неконтрольованому поширенню стрілецької і лег-

кої зброї, нелегальній торгівлі наркотиками і ядерними матеріалами, нелегальній міграції, корупції, відмиванню брудних грошей, природним катаклізмам, дефіциту води, нафти і газу – неможливо протистояти без ефективної співпраці між цивільними і військовими інституціями. Більше того, тільки конструктивне партнерство між державним і приватним секторами може ефективно розв'язати такі питання, як контролювання кордонів, безпека транспорту, забезпечення громадського порядку і запобігання громадянським заворушенням, цивільна оборона і готовність до подолання наслідків надзвичайних ситуацій [1].

Ефективність будь-якої організації визначається не тим, як вона функціонує у сприятливих умовах, а тим, як вона реагує на труднощі. Це повною мірою стосується Організації Північноатлантичного Договору. НАТО довелося вирішувати питання, стосовно яких члени організацій не мали спільного бачення, і проводити складні переговори, спрямовані на узгодження різних національних позицій. Більш вдало з означених труднощів вийшло НАТО. Незважаючи на розбіжність позицій, члени Альянсу ще раз підтвердили на Варшавському саміті 2016 р. своє відповідальне ставлення до зобов'язань, визначених договором, і готовність до їх виконання. Звичайно, бажано було б вирішити російську проблему швидше і без суперечок, але найважливішим є кінцевий результат. Саме демократична різноманітність поглядів давала і дає НАТО можливість ефективно працювати в добрі й важкі часи.

Жодна із запрошених в останні 20 років країн не може похвалитися вражаючим військовим потенціалом, проте, кожна з них володіє певними ресурсами, які мають цінність для НАТО. Ще важливіше те, що вони принесли з собою ентузіазм, готовність при потребі взяти на себе ризик, і розуміння важливості трансатлантичного Альянсу. НАТО, що базується сильних ціннісних засадах, залишатиметься ефективною організацією незалежно від кількості членів. Членство в НАТО стало вагомим досягненням для всіх країн регіону Центрально-Східної Європи.

Революція Гідності дала надію на поштовх позитивним змінам, втім поки якісних результатів ще недостатньо. Саме євроатлантична інтеграція, шляхом взяття на себе відповідних міжнародних зобов'язань надає Україні шанс позбавитися, чи принаймні значно скоротити такі притаманні вітчизняному суспільству явища як корупція, непотизм, окозамилювання. Практика понад 25 років незалежності свідчить, що власними силами Україна приборкати їх не може.

Постійна модернізація механізму співпраці України і НАТО, що характеризувала відносини з НАТО останні три роки, значною мірою зумовлена тим, що проблема постання нових викликів безпеці потребувала адекватної відповіді. Відносини України з НАТО можуть розглядатися як найбільш продуктивні з тих, що їх має Україна з усіма іншими міжнародними організаціями світу. У Річній Національній Програмі під егідою Комісії Україна – НАТО

2017 року нарешті сформульовано, що стратегічною метою України є курс на набуття членства в НАТО [2]. Війна з Росією сприяє суспільній легітимізації стратегічного курсу України на інтеграцію в НАТО, водночас заважає мобілізації підтримки окремих країн-членів Альянсу щодо членства України, без якої розмови про вступ мають суто теоретичний характер. Водночас підтримка НАТО України триває. На засіданні Комсії Україна-НАТО наприкінці березня 2017 р. державний секретар США Р.Тіллерсон підкреслив, що санкції залишаться поки Москва не скасує дії, які їх спричинили (зокрема, анексія Криму та агресія в Донбасі) [3]**.** Тим не менше, ми виходимо з того, що навіть не маючи чітких часових горизонтів, Україна має всі підстави і навіть життєві інтереси, щоб максимально скористатися цим часом, аби наблизитися до стандартів НАТО, щоб у певний час, скажімо, принаймні на технічному рівні, бути максимально готовими до виконання обов'язків, які можуть випливати з членства в Альянсі.

Співробітництво з НАТО сприяє утвердженню в Україні демократичних цінностей, формуванню стабільного безпекового середовища, є важливим інструментом підтримки реформ, зокрема у секторі безпеки і оборони, а також забезпечує спільну протидію сучасним безпековим викликам і загрозам, зокрема – російській агресії. Виходячи з довгострокової цілі приєднання до загальноєвропейської системи безпеки, основу якої складає НАТО, Україна поглиблюватиме співробітництво з Альянсом з метою досягнення критеріїв, необхідних для набуття членства у цій організації, за напрямами: поглиблення політичного діалогу з питань упровадження демократичних реформ і забезпечення регіональної безпеки; упровадження реформ у секторі безпеки і оборони відповідно до стандартів НАТО; розвитку спроможностей щодо запобігання і боротьби з тероризмом, а також спільної боротьби з тероризмом; імплементації принципів Ініціативи НАТО з побудови цілісності, прозорості, доброчесності та зниження корупційних ризиків у секторі безпеки і оборони; взаємодії у сферах енергетичної безпеки, науки і технологій та захисту навколишнього природного середовища.

Євроатлантичне покликання для України значить більше, ніж бути просто членом системи колективної безпеки. Інтеграція в НАТО означає включення в євроатлантичний простір безпеки з тими країнами, з якими ми поділяємо загальні цінності та принципи. Бути частиною механізму колективної безпеки та оборони означає отримати надійні гарантії безпеки, нейтралізує перманентну російську загрозу, що дасть змогу сконцентруватися на соціальних та економічних питаннях. Членство України в НАТО відкриє нові економічні перспективи, знизить рівень фінансових ризиків, поліпшить інвестиційний клімат. А це, у свою чергу, сприятиме активізації економічного розвитку, підвищенню добробуту українських громадян.

Отже, ефективний розвиток нашої країни, збереження та укріплення української державності неможливі без послідовного втілення власного євроатлантичного покликання.

Література:

1. *HavelV. EuropeasaTask//DialogueandUniversalism. – 1996. – № 5/6. –P.9-14*
2. *Указ Президента України №103/2017Указ Президента України №103/2017 Про затвердження Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО на 2017 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.president.gov.ua/documents/1032017-21670*
3. *Remarks to NATO-Ukraine Commission. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.state.gov/secretary/remarks/2017/03/269359.htm*

Шульський М.Г., д-р. екон. наук, проф.
Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

ІДЕЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ В ОЦІНЦІ ПЕТРА ФЕДУНА-«ПОЛТАВИ»

Формування державності України в умовах сучасності супроводжується великими труднощами, викликаними впливом цілого комплексу різноманітних факторів. Проте, серед чинників, які гальмують державотворчі процеси, виділяються ті, які обумовлюють неврахування сучасними державотворцями напрацювань минулих поколінь наших співвітчизників щодо побудови держави. На протязі багатовікової історії нашого народу накопичений чималий досвід в процесах державотворення. При цьому різні періоди історії у розвитку ідей розвитку української державності характеризувалися різними характерними ознаками, що формувалися під впливом факторів внутрішнього і зовнішнього середовища. Особливої уваги з цього приводу заслуговують 40 – 50-ті роки минулого століття, в яких активну участь взяла ОУН (Організація українських націоналістів – примітка М.Ш.). Ось саме цей напрям діяльності цієї організації у ці періоди взято за основу наших досліджень.

Державотворчі процеси ОУН розроблялися і оцінювалися різними діячами, які були як членами цієї організації, так і ті, що знаходились поза нею. Ми для підготовки даної публікації використали статтю «Ідея Української Самостійної Соборної Держави (УССД – примітка М.Ш.) – найвища і основна ідея українського націоналізму. Що вона означає? » [1], що була підготовлена Петром Федуном-«Полтавою».

Передусім з’ясуємо, хто такий автор цієї публікації? Отож, Петро Федун-«Полтава» – уродженець (23 лютого 1919) с. Шнирів, що на Брідщині

(тепер Бродівський район Львівської області). Після закінчення народної школи продовжив навчання (у Бродівській гімназії імені Юзефа Коженьовського). У 1939 р. поступив у Львівський університет на медичний факультет, однак навчання було перерване демобілізацією його до Червоної армії. Після закінчення офіцерських курсів продовжував військову службу. З початком Вітчизняної війни потрапив у німецький полон, з якого був звільнений у жовтні 1941 р. В цьому ж році відновив зв'язки з націоналістичним підпіллям і продовжував інтенсивну діяльність в ОУН до кінця своєї загибелі 23 грудня 1951 р. У цій організації за матеріалами дослідження М. Романюка він пройшов шлях від вояка-політвиховника у військовому звані старшого булавного до референта пропаганди та керівника Головного осередку пропаганди і інформації при Проводі ОУН в Україні. Одночасно він очолив політвиховний відділ ГВШ УПА (Головний військовий штаб Української Повстанської Армії – примітка М.Ш.). Бюро Інформації УГВР (Українська Головна Визвольна Рада – примітка М.Ш.). Військове звання – полковник [1, с. 10-12].

За період свого життя і діяльності написав цілу низку творів щодо творення української державності, одну з яких було названо вище і матеріали якої з використанням діалогового методу дослідження представлено в таблиці 1.

Чому нами використано саме цей підхід, а не інший? Діалоговий підхід, на наше переконання, дає можливість поєднати сучасне (формуваннями нами питань) і минуле (відшукування відповідей із тексту досліджуваної Федунової публікації) і тим самим об'єктивно оцінити державотворчі процеси, що відбувались у 40 – 50-х роках XX і початку XXI століть.

Не будемо деталізовано аналізувати представлену інформацію, її суть і зміст конкретизовано як у поставлених питаннях, так і всебічно обґрунтованих у Федунових відповідях на них. Це по-перше. А по-друге, дана публікація обмежена у кількості сторінок і це також слід враховувати. Враховуючи ці два аспекти, ми все-таки дещо відзначимо. Петро Федун-«Полтава» твердо був впевнений в тому, «що тільки справді в УССД український народ зможе зажити справді вільним, справді заможним, справді щасливим життям» [1, с. 499]. Сьогоднішня реальна дійсність, на превеликий жаль показує, що за більш ніж за чвертьстолітній період здійснення державотворчих процесів в Україні не досягнуто того рівня життя українського народу, про який мріяв автор публікації про ідею Української Державності. Безумовно, на цьому шляху зустрічаються великі труднощі як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру, подолання яких з великими утрудненням проводиться сьогодні в незалежній Україні його нащадками.

Ще на одну важливу складову у Федуновій праці звернемо особливу увагу. Це співпраця самостійної Української Держави з іншими народами світу. Особливо актуальним для сьогодення є його твердження проте, що «ми є за як найтісніше міжнародне співробітництво в усіх ділянках людського

життя» [1, с. 500]. Детальну інформацію про роль і значення міжнародного співробітництва майбутньої Соборної Держави представлено в таблиці 2.

Таблиця 1. – Суть ідеї Української Держави та її складової [1, с. 499]

№ п/п	Питання, сформовані нами	Відповіді із тексту вищесказаного джерела
1	Що записав Перший Конгрес Українських Націоналістів у своїх ідеологічних постановах?	«Начальним постулатом (найважливішим завданням, найвищою метою) – прим[ітка] ред[актора] українців у стані їх політичного поневолення є створення такої політично-правової організації, що нею є: Українська Самостійна Соборна Держава»
2	Яку найвищу мету мають українські націоналісти?	Ми, українські націоналісти, маємо за найвищу мету нашої боротьби побудову УССД тому, бо знаємо, що тільки в УССД український народ буде мати змогу якнайширше розвинути всі свої духовні і матеріяльні сили
3	Що буде, коли український народ не побудує своєї незалежної держави?	Коли український народ не побудує своєї незалежної держави – доти все це буде неможливе
4	Як буде почувати себе український народ під чужим пануванням?	Під чужим пануванням український народ завжди буде терпіти гніт, всякі знущання, господарський визиск, буде фізично знищуватися ворогами в тюрмах, у концтаборах, на засланнях
5	Що означає ідея Української Держави для українських націоналістів?	Ідея Української Держави означає, що ми, націоналісти, боремося за те, щоб у нашій майбутній державі, на наших Українських землях господарем був виключно тільки український народ
6	Як будуть використовуватися природні багатства, праця в незалежній Україні?	В нашій незалежній державі багатства України, праця українського народу буде іти не на потреби чужинців, не на потреби Москви, Польщі чи якого-небудь іншого народу, що захотів би нас визискувати, а виключно тільки на потреби українського народу
7	Проти чого і кого борються українські націоналісти?	Ми боремося проти всіх форм залежності України від кого б то не було. В теперішній час ми боремося за відокремлення і цілковиту незалежність України від большевицької Росії
8	Ким українські націоналісти не хочуть бути?	Ми не хочемо бути прогноєм ні для кого і тому ми є за повну незалежність за цілковиту самостійність Української Держави

Із наведеного матеріалу можна констатувати проте, що українські націоналісти розглядами ідею УССД не ізольованим державним утворенням, а відкритою до співробітництва державою на взаємовигідних і рівних умовах. Щодо територіальної цілісності Української Держави, то тут сформована неоднозначна і чітка позиція, суть якої виражена у твердженні: «Жоден шматок української території не повинен залишатися поза межами Української Держави» [1, с. 500]. Сьогоднішнє покоління твердо стоїть на позиціях недотор-

канності української території, що підтверджується це пролитою кров'ю і втраченим життям кращих синів нашої держави на Донбасі.

Таблиця 2. –Міжнародне співробітництво і на якій основі воно буде здійснювати в Українській Державі [1, с. 500].

№ п/п	Питання, сформовані нами	Відповіді із тексту вищесказаного джерела
1	Як відносяться українські націоналісти до співпраці між народами?	Ми не є проти співпраці між народами, навпаки, ми є за найтісніше міжнародне співробітництво в усіх ділянках людського життя
2	Чого не хочуть вони у цих відносинах?	Ми тільки не хочемо, щоб нам накидали силою якінебудь союзи як то, н[а]пр[иклад], большевицька Москва накинула нам союз із собою, раніше окупувавши Україну своїми військами
3	На якій основі передбачається співробітництво з іншими народами?	Ми хочемо співпрацювати з другими народами – входити з ними в союзи, встановлювати порозуміння тільки на основі цілком добровільного рішення вільного українського народу, як рівні з рівними, тільки згідно із справжніми потребами українського народу і України
4	Коли можливе таке міжнародне співробітництво?	Співробітництво на такій основі є можливе тільки тоді, коли народ має свою цілком самостійну національну державу
5	Як ставилися українські націоналісти до етнографічних українських земель?	Ідея Соборної Держави означає, що ми боремося за те, щоб до Української Держави належали всі українські етнографічні землі, то значить всі ті землі, де суцільно і в більшості живуть, або ще донедавна жили, українці
6	Як вони відносились до територіальної цілісності України?	Жоден шматок української території не повинен залишатися поза межами Української Держави. Ми завжди будемо змагати до того, щоб у межах національної Української Держави знайшлися всі українці і всі українські землі

Із вищесказаного цілком закономірно постає питання, а яку державу, в яких конкретизованих формах передбачала ОУН побудувати в Україні? З цього приводу у працях Петра Федуна-«Полтави» знаходимо чітку відповідь проте, що «ОУН» бореться за «повне визволення українського народу з-під московського-большовицького ярма, за побудову УССД без поміщиків, капіталістів та без большевицьких комісарів, енкаведистів і партійних паразитів» [1, с. 138]. Як без цих складових людського суспільства можна побудувати таку державу? Проблема такого державного будівництва досить складна не тільки в її розв'язанні, а навіть у самій постановці. Країни Заходу розвивалися і розвиваються завдяки цих же капіталістів чи поміщиків, а сусіди із сходу (Радянський Союз) не зміг би існувати так довго «без большевицьких комісарів, енкаведистів і партійних паразитів». Ось як у цих неординарних умовах

можна побудувати державу, на яких принципах і основах? Відповідь на це питання дано в інших Федунових працях, які слід досліджувати і узагальнювати одержані результати з метою їх використання в сучасних державотворчих процесах в Україні.

Закінчимо цю публікацію словами дослідника Федунової творчості уже згадуваного раніше М. Романюка: «Творчість П. Федуна-«Полтави» вимагає неупередженого, глибокого скрупульозного вивчення та суворого наукового осмислення… Творчість «Полтави» забезпечила йому гідне місце в скарбниці європейської суспільно-політичної думки XX ст.» [1, с. 23]. До цього додамо, що реалістичність його творів у значні й мірі підтверджується сьогоднішніми реаліями формування незалежності Української Держави.

Література:

1. Федун Петро – «Полтава». Концепція Самостійної України / Петро Федун – «Полтава» // Том. 1. Твори / Упоряд і відп. ред. М.В. Романюк: НАН України. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича: Галузевий державний архів Служби безпеки України. – Львів, 2008. – 720 с.

2. Веденєєв Д.В. «Повстанська розвідка діє точно й відважно…» / Д.В. Веденєєв, Г.С. Биструхін // Документальна спадщина підрозділів спеціального призначення Організації українських націоналістів та Української повстанської армії. 1940–1950-ті роки: Монографія. – К.: К.І.С., 2008. – С. 132-139.

3. Броди і Брідщина. Статті, дослідження, документи. Відп. ред. Д.В. Чобіт. – Броди: Просвіта, 2014. – С. 292-320.

4. Літопис Української повстанської армії. Т.9. Українська Головна Визвольна Рада (документи, офіційні публікації, матеріали). Книга друга: 1946-1948. Львівське видання. – Львів: «Видавництво Літопис УПА», 1992. – 538 с.

Ситник О.М., д-р. іст. наук, доцент
Мелітопольський державний педагогічний університет ім. Богдана Хмельницького

МОРАЛЬНО-ДУХОВНІ ЗАСАДИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Події останніх трьох років на Донбасі досить яскраво продемонстрували всю крихкість і вразливість політико-правової системи, що формувалася впродовж понад два десятиліття періоду незалежності України. Спроба побудувати демократичний лад в умовах посттоталітарного суспільства виявилася справою дуже складною і проблематичною. Окрім зовнішніх проблем – насамперед у вигляді Російської Федерації (з її імперським синдромом і прагненням реанімувати СРСР), суттєвими дестабілізуючими чинниками всередині країни стали: олігархічні клани, тотальна корумпованість, формування п'ятої колони в інтересах східного сусіда. І на фоні всього цього особливо виділялася незбалан-

сованість правових інститутів держави, суперечливість їх функцій і методів діяльності.

Далеко не секрет, що практично вся політико-правова система, включно з правоохоронними органами, дісталася Україні в спадок від Радянського Союзу, з усім його репресивним інструментарієм тоталітарного режиму. Останній, вибудовуючи свою правову систему, насамперед прагнув нівелювати й навіть знищити всі прояви духовних принципів і моралі. Зокрема, тотальному переслідуванню піддавалися священнослужителі та їх віряни.

Р. Лемкін зауважив, що Кремлівські лідери здійснюючи репресії проти Духа зробили серйозний вплив на Мозок України, оскільки саме з родин духовенства традиційно формувалася значна частина інтелігенції, в той час як самі священики ставали лідерами в селах, а їхні дружини очолювали благодійні організації. Релігійні ордени утримували школи й займалися благодійністю [1].

Для сучасного посттоталітарного суспільства, як ніколи, залишається актуальним твердження видатного українського філософа П. Юркевича про «моральну ідею права», під якою він розумів: незалежну волю, самовладання, силу волі, досконалу мотивацію, незалежний вибір тощо. Ідею моральної рівності вчений розглядав як основу вчення про право [2, с. 177, 189-199]. Характеризуючи джерела права, П. Юркевич, окрім власне ідеї права та історичного характеру народу, особливо виділяв національний дух, який диктує народу закони. Оскільки останні можуть бути досконалими лише в тому випадку, якщо будуть відповідати національному духу.

П. Новгородцев у своєму тлумаченні морального закону, котрий мав підносити принцип особистості до рангу суспільного ідеалу, підкреслював роль цього закону як загальної норми, що знаходить вияв у вигляді реальної сили при моральній взаємодії осіб [3, с. 46, 47, 154-159]. При цьому П. Новгородцев критикує творця етики категоричного імперативу І. Канта за те, що той розглядав моральний закон «не в якості вищого зв'язку, поєднуючого окремих осіб. Таким чином, до самого фундаменту суспільного ідеалу (що імплікує форму демократії) долучається принцип морального спілкування, моральної взаємодії вільних особистостей [4, с. 198, 199]. Розвиваючи засади правової держави, П. Новгородцев розглядав моральний закон не лише як норму особистої поведінки людини, але і як основу морального життя всього суспільства.

Інший основоположник концепції правової держави, Б. Кістяківський наголошував на моральному авторитеті закону, котрий має домінувати над усіма приватними, особистими й груповими інтересами [5, с. 300]. Така позицію вченого була зумовлена значним падінням не лише моральної, а й фактичної авторитетностізаконів, що мало місце в Російської імперії наприкінці XIX – на початку XX століття. Така ситуація тут поєднувалася із загальною тенденцією занепаду духовності, моралі та авторитету влади.

На думку М. Чичеріна, право та моральність мають один спільний корінь – духовну природу людини; вони діють на одному й тому ж полі людсь-

ких відносин; зовнішні дії та внутрішні імпульси тісно пов'язані одне з одним, тому важливою є тісна взаємодія. Особливо це стосується права, у котрому існують зародки примусового, й чого позбавлений моральний закон. При цьому, первинним постає питанням відношення закону до свободи. Саме в цьому полягає сутність права та моральності й у цьому міститься їх різниця. Юридичний закон ґрунтується на владному примусі; моральний закон звертається лише до совісті [6, с. 56, 57, 59]. У дусі політико-правового вчення Г. Гегеля Б. Чичерін розвиває ідею права як зовнішньої свободи людини, обумовленої загальним законом (об'єктивне право). Внутрішня свобода (суб'єктивне право) пов'язана із мораллю. Відтак, право (закон) за визначенням вченого, це насамперед, розвиток ідеї свободи, що ґрунтується на моральних засадах (справедливість, правда тощо).

Т. Р. С. Аллан звернув увагу на прагнення прибічників позитивістської правової теорії розмежувати закон і мораль, ігноруючи той факт, що більшість взаємин між людьми не регулюються законодавством, котре слугує «лише для вирішення суперечок у тій вузькій області, в якій конфлікти не залагоджуються автоматично у відповідності до неписаних концепцій правоти» [7, с. 67]. У той же час, сила моральних правил, за визначенням Ю. Габермаса, проявляється в тому, що вони керують соціальною дією членів суспільства, й одночасно – вона дає підстави для консенсусного усування конфліктів, до котрих призвели відповідні дії [8, с. 10]. Отже, слід припустити, що сила моральних правил у цивілізованому суспільстві має відігравати не меншу роль, ніж сила закону. І важливим критерієм цього має виступати не лише літера закону, а й дух закону.

Деонтологічною основою діяльності правника мають бути такі категорії, як: «право», «мораль», «професіоналізм». Що характерно, рівень професіоналізму визначається через співвідношення категорій «право» – «мораль» у свідомості правника, котрі проявляються в його повсякденній поведінці. У зв'язці «право-мораль» пріоритет має віддаватися саме нормам моралі. Однак, із розвитком правового регулювання мораль стала виконувати субсидіарну роль, доповнюючи тим самим правовий регламент, або ж регулюючи суспільні відносини в тому випадку, коли останні не підлягають регуляції правовими нормами. Незважаючи на це, перевага моралі над правом полягає в тому, що вона формується у свідомості людей природним шляхом, вона органічніше проникає в духовний світ особи. Право ж, ґрунтуючись на державному примусі, часто-густо нав'язується суспільству [9, с. 304].

С.С. Сливка вважає, що дух людини міститься в його думках, словах, які й направляють на певні вчинки. У будь-яких ситуаціях спочатку проявляється дух, а потім – дія. Також у кожній дії можна визначити дух, який досить часто втілюється в мотивах і меті. Регулює дух сама людина [10, с. 47]. Отже, кожна людина, особистість є творцем власної долі. І саме від її волі та настанов залежить майбутнє її й всього суспільства. Таким чином, роль ду-

ховності, як і моралі – необхідна умова формування професійного правника та правоохоронця.

Загалом необхідно підсумувати, що розвиток права тісно пов'язаний із політико-правовою сферою держави та законами й закономірностями суспільного життя, особливо ж – з його духовними та моральними принципами. Відтак, цілком очевидним є те, що правник, реалізовуючи закон, повинен здійснювати це також на підставі законів Всесвіту та Біблії.

Література:

1. Лемкин Р. Советский геноцид в Украине : [Електронный ресурс] / Р. Лемкин. – Режим доступа : http://argumentua.com/stati/rafael-lemkin-sovetskii-genotsid-v-ukraine.

2. Юркевич П. Д. Історія філософії права ; Філософія права ; Філософський щоденник / П. Д. Юркевич ; дешифрування, пер. з рос. та нім. В. Бишовець, С. Кошарний, В. Литвинов, Я. Стратій, Л. Юрченко, О. Яшкіна. – К. : Ред. журн. «Український світ», 1999. – 756 с.

3. Новгородцев П. И. Об общественном идеале / П. И. Новгородцев. – М. : Столица, 1991. – 640 с.

4. Малахов В. Право бути собою / В. Малахов. – К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2008. – 336 с.

5. Кістяківський Б. Шлях до панування права / Б. Кістяківський // Хроніка 2000. – Вип. 27-28 : Держава. Культура. Право. – К., 1998 – С. 299-306.

6. Чичерин Б. Н. Философия права // Русская философия и социология права / Б. Н. Чичерин. – Ростов н/Д : Феникс ; Краснодар : Краснодарская академия МВД России, 2004. – С. 53-68.

7. Аллан Т. Р. С. Конституційна справедливість. Ліберальна теорія верховенства права / Т. Р. С. Аллан ; пер. з англ. Р. Семківа. – К. : Вид. дім. «Києво-Могилянська академія», 2008. – 385 с.

8. Габермас Ю. Залучення іншого : Студії з політичної теорії / Ю. Габермас ; пер. з нім. А. Дахній. – Львів : Астролябія, 2006. – 416 с.

9. Компанейцев С. В. Деонтологічні засади діяльності адвоката : поняття, ознаки / С. В. Компанейцев // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка : Науково-теоретичний журнал. – 2012. – № 3. – С. 301-308.

10. Сливка С. С. Природа та надприродне право : у 3-х частинах. / С. С. Сливка. – К. : Атіка, 2005 – Ч. 1 : Природне право : історико-філософський погляд. – 224 с.

Шульженко І. В., канд. юрид. наук, доц.
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ЖІНОК: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Багато історичних досліджень свідчать про те, що жінки завжди страждали від дискримінації у всіх сферах суспільних відносин. Але розвиток світової цивілізації супроводжувався поступовим наданням жінкам додаткових пільг та переваг, у тому числі і у трудових правовідносинах.

Варто зазначити, що виникнення правових норм, які регулюють працю жінок, супроводжувалося застосуванням на законодавчому рівні певних за-

борон для працюючих жінок. Причому такі заборони стали підґрунтям становлення сучасного трудового права. Отже однією з проблем трудового права є дослідження історичних аспектів правового регулювання праці жінок, як передумови сучасного правового регулювання праці даної категорій працівників.

Дослідженням розвитку і забезпечення соціальних та трудових прав жінок були присвячені праці Н. Данченко [2], Н. Аніщук [1], Т. Іванкіної [3] але, на наш погляд, проблема еволюції правового регулювання жіночої праці, як на національному так і міжнародному рівні була досліджена не у повній мірі.

Метою доповіді є дослідження історичних аспектів та передумов розвитку національного законодавства, яке регулює найману працю жінок.

Питання про роль жінки у суспільстві, сім'ї, її рівноправ'ї є предметом гострих дискусій багатьох століть, про це написано чимало наукових праць, трактатів, брошур [2, с.3].

Зародження трудового права відноситься до кінця XVIII початку XIX століття, коли в Європі в тому числі в Російській імперії, з'являються перші нормативні акти, направлені на регулювання праці. [9, с.109].

Світова історія правого регулювання праці жінок свідчить про те, що наприкінці XIX століття жінки в Швейцарії не могли працювати більш одинадцяти годин на день, причому зовсім не допускалися до чистки машин. Після вагітності вони не могли бути прийняті на роботу раніше терміну шести тижнів. В Німеччині жінки зовсім не приймалися на заводи, які виробляли скло. Після вагітності вони поверталися на фабрику через три тижні [10, с.40-41].

Протягом багатовікової історії українського народу жінки відчували себе нерівноправними порівняно з чоловіками. Вони були практично обмежені у використанні більшості прав та свобод, зокрема громадянських, політичних, соціально-економічних та культурних, хоча й робилися спроби впровадити ідеї рівноправності в законодавчу базу України: Руська Правда, Литовські статути та інші правові акти нашої держави. Однак, ці документи повністю не надавали жінкам всієї повноти людських прав та свобод. Лише у XX ст. під впливом міжнародного та вітчизняного жіночого руху в законодавчому порядку жінок було визнано повністю рівноправними з чоловіками [1, с.155].

Принцип рівноправності жінок з чоловіками був покладений в Конституцію Української Народної Республіки 1918 року, яка так і не була втілена в життя українського народу. У ст. 11 розділу II зазначена Конституція проголошувала: «Ніякої різниці в правах і обов'язках між чоловіком і жінкою право УНР не знає»[7, с.106].

Трудове законодавство Радянської України передбачало, надання жінкам, що виконують материнську функцію, додаткових піль та переваг у трудових правовідносинах.

Так, стаття 131 Кодексу законів про працю (далі КЗпП) від 1922 року забороняла використання праці вагітних жінок на нічних та понаднормових

роботах: «жінки вагітні й ті, що годують немовлят, уночі й позачергово працювати не можуть» [4].

Постановою Народного Комісаріату Праці (далі НКП) СРСР № 53/325 від 24 лютого 1925 р. був затверджений перелік особливо важких і шкідливих робіт, на яких було заборонено працювати жінкам [5].

Зважаючи на витіснення жінок із виробництв НКП СРСР видав розпорядження від 13 квітня 1925 р., яке передбачало надання дозволів на працю жінкам в усіх галузях виробництва, крім тих особливо шкідливих виробництв, де жіноча праця взагалі була заборонена. Ці дозволи мали видавати органи охорони праці за погодженням із профспілками і повідомленням про це НКП УРСР. Такі дозволи належало видавати і тоді, коли нічні роботи запроваджувалися на виробництві вперше. Усіх вагітних жінок і жінок, які годують дітей, належало перевести на денні роботи [6].

Формально на конституційному рівні жінки отримали рівні з чоловіками права та свободи у Конституції УРСР 1937 р. Стаття 121 зазначеної Конституції надала жінці рівні права з чоловіком, включаючи право на працю, вона проголошувала «Жінці в УРСР надаються рівні права з чоловіками в усіх галузях господарського, державного культурного і громадсько-політичного життя»[8, с.106].

Що стосується чинного трудового законодавства України то воно передбачає надання додаткових правових гарантій працюючим жінкам, які можна поділити на дві групи.

По-перше, гарантії, що забезпечують гендерну рівність у трудових правовідносинах (ст. 24 Конституції України; Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» від 8 березня 2005 року; ст.ст. 2-1 та 22 КЗпП), і по-друге, гарантії, що надають жінкам додаткові пільги та переваги у трудових правовідносинах (ст.ст. 174-186 КЗпП).

Отже, історія правового регулювання праці жінок являє собою виокремлення жінок як певної категорії працівників, шляхом застосування до них певних обмежень та надання їм додаткових гарантій, пільг та переваг у трудових правовідносинах.

Таким чином, сучасне правове регулювання праці жінок в Україні має історичні передумови у вигляді обмежувальних і заборонних норм, завдяки яким були прийняті правові акти у галузі охорони праці жінок і забезпечення гендерної рівності у трудових правовідносинах.

Література:

1. Аніщук, Н. Правове становище українських жінок в історичному минулому // Право України. – 2002. – № 3. – С. 155 – 157.

2. Данченко, Н. И. Правовая охрана труда женщин в СССР / Н. И. Данченко. – Киев : Наук. думка, 1985. – 154 с.

3. Иванкина, Т. В. Права трудящихся женщин / Т. В. Иванктна. – Л.: Лениздат, 1990. – 171 с.

4. Известия Народного комиссариата труда. – 1923. – № 11.

5. Известия Народного комиссариата труда. – 1925. – № 45.

6. Известия Народного комиссариата труда. – 1925. – № 20.

7. Конституція Української народної республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР) : від 29 квіт. 1918 р. // Історія української конституції / Укр. Прав. фундація ; упоряд. А. Г. Слюсаренко, В. М. Томенко. – К., 1997. – ISBN 966-546-004-8.

8. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки : прийнята постановою надзвичайного XVII українського з'їзду Рад 30 січня 1937 р. // Історія української конституції / Укр. Прав. фундація ; упоряд. А. Г. Слюсаренко, В.М. Томенко. – К., 1997. – ISBN 966-546-004-8.

9. Соболев, С. А. Трудовое право России и социальное развитие // Государство и право. – 1997. - № 4.

10. Восьми часовой рабочий день // Юридический вестник. – М., 1891. - № 9.

Суюсанов Л.І., канд. іст. наук, доц.
Донецький юридичний інститут МВС України, Кривий Ріг

БЕЗПЕКА ПРАЦІ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

У сучасному світі глобалізації проблема соціальної відповідальності постала перед людством украй гостро. Йдеться не лише про подальший економічний, політичний, культурний та інший розвиток, а й загалом про існування світової цивілізації. У зв'язку з посиленням впливу транснаціональних компаній на сферу праці, на навколишнє середовище зросла зацікавленість міжнародних організацій корпоративною соціальною відповідальністю.

Важливим етапом у діяльності міжнародних організацій є прийняття міжнародних стандартів безпеки праці. Колективним продуктом національних органів стандартизації різних країн, таких як Великобританія, Японія, ПАР, Ірландія, а також спеціалізованих фірм та дослідницьких організацій є Міжнародний стандарт OHSAS 18001:2007. Стандарт серії OHSAS 18001 «Система менеджменту охорони здоров'я та безпеки персоналу» широко використовується в усьому світі й уважається одним із найбільш досконалих стандартів з організації менеджменту з питань охорони праці [4].

У зазначеному стандарті система менеджменту управління охороною праці будується на ідентифікації та оцінці ризику небезпек виникнення нещасних випадків на виробництві і професійних захворювань, дає можливість раціонально використовувати кошти, спрямовані на охорону праці. З метою вивчення стану діяльності керівництва та працівників транснаціональної корпорації «АрселорМіттал» щодо впровадження вимог стандарту серії OHSAS 18001 було проведений аналіз підсумків роботи підприємства ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» з питань охорони праці й промислової безпеки за 2014 рік. По-перше, в 2010 році за підписом Генерального директора ПАТ

«АрселорМіттал» пана Жан Р.Жує була затверджена Політика в галузі охорони праці під назвою «Наші обов'язки у сфері охорони праці, промислової безпеки і здоров'я є ключовою складовою єдиної стратегії компанії «Змінюємо майбутнє».

Для реалізації Політики «АрселорМіттел Кривий Ріг» приймає на себе таки обов'язки:

- забезпечити правове регулювання законодавчих вимог в галузі охорони праці, виробничої безпеки та здоров'я, дотримуватися цих вимог або перевершувати їх;
- здійснювати весь доступний та практично реалізований комплекс заходів з попередження аварій та мінімізації їх наслідків;
- централізовано навчати персонал та підвищувати його кваліфікацію в галузі охорони праці;
- забезпечувати у повному обсязі робітників підприємства засобами індивідуального захисту та спецодягом.

Політику в галузі охорони праці доводити до відома всього персоналу підприємства та інших зацікавлених сторін [1, с. 12].

Усього в 2014 році на підприємствах Групи АрселорМіттал сталося 23 нещасних випадки зі смертельним наслідком. У таких країнах, як Казахстан-5, ПАР-4, Румунія-3, Іспанія-2 і в інших 9 країнах, у тому числі Україна, – по одному випадку. За коефіцієнтом частоти травм із втратою робочих днів група підприємств в Кривому Розі продовжує залишатися в числі груп з найменшим коефіцієнтом частоти травм – 0,96. Проте на підприємствах корпорації в Румунії, Германії, США, Чехії, Франції цей показник іще менше [3, с. 2-3]. Більшість нещасних випадків виникла з організаційних причин – 61%, з психофізіологічних причин – 23% і з технічних причин – 16%. Серед організаційних причин основне місце займає невиконання вимог правил та інструкцій з охорони праці – 58%, невиконання посадових обов'язків – 16%, неякісно розроблена інструкція або її відсутність – 11%, невикористання засобів індивідуального захисту – 5%, порушення правил безпечного руху – 5%, інші – 5%. У 2014 році виявлено 42 профзахворювання: хвороба органів зору – 33,%, віброхвороба – 22%, радікулопатія – 27%, туговухість – 13%, сідеросілікоз, пневмоконіоз – 5%. Порівняльний аналіз свідчіть, що профзахворювання виявляються, як правило, в передпенсійний вік: 45% – від 50 до 60 років, 33% – від 45 до 50 років, 14% – від 40 до 45 років,5% – більше 60 років, 3% – до 40 років [3, с. 11-13]. Головним пріоритетом є люди, що працюють на підприємствах концерну. Для забезпечення їх безпеки розроблено та вже діє в усіх структурних підрозділах Комплексна система управління охорони праці з міжнародного стандарту OHSAS 18001: 2007. Проект «Прагнення до нуля» спрямований на повне попередження в середі трудящих травм і нещасних випадків [2, с. 2]. Починаючи з 2011 року АрселорМіттал в Кривому Розі збільшує затрати на інвестування у безпеку праці. У 2011 році для органі-

зації охорони праці було затрачено 187,2 млн. грн., а в 2014 році ці витрати досягли 251,8 млн. грн. [3, с. 54-60].

У 2014 році міжнародними фахівцями «QSCert-Ukraine B.V.» (Нідерланди) був проведений другий щорічний аудит системи управління охорони праці підприємства щодо відповідності вимогам міжнародного стандарту OHSAS 18001:2007. Результат аудиту позитивний, підтверджено раніше отриманий підприємством сертифікат про відповідність системи управління охорони праці підприємства вимогам міжнародного стандарту OHSAS 18001:2007 [3, с. 51].

Література:

1. Информационный бюллетень № 3 / Здоровье + Безопасность быта + Работа. – Кривой Рог: Изд. УОТ и ПБ ОАО «АрселорМиттал Кривой Рог», 2010. – 20 с.

2. ... ЭТО МОЯ ЖИЗНЬ / А. Арсланова, В. Головко и др. – Кривой Рог: Пре-пресс: «Эм Вэ Креатив Групп», 2009. – 80 с.

3. Итоги работы предприятия по вопросам охраны труда и промышленной безопасности за 2014 год. Заседание Руководящего Комитета по «Стремлению к нулю». – Кривой Рог: ПАО «АрселорМиттал Кривой Рог», 2015. – 67 с.

4. Електронний ресурс // Режим доступу: http://zaykov.vk.vntu.edu.ua/file/be28f73f0bce3bafe4c130d8fc8853f0.pdf

Бескровний О.І., канд. техн. наук, доц.
Донецький юридичний інститут МВС України
Тернов С.О., канд. техн. наук, ст. наук. спів.
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

ІНФОРМАЦІЙНІТЕХНОЛОГІЇУПІДТРИМАННІ ПРАВОПОРЯДКУ

Сучаснітехнологіїнетількидали поштовхдлявільноїторгівлі,глобалізаціїтавіртуалізаціїекономічної діяльності,айстимулювализлочиннудіяльність.Цевизначаєновіціліта завданнядіяльностіправоохоронних органівусферіборотьбизі злочинністютаправопорушеннями,щообумовлюютьнеобхідність вдосконаленнянаявнихірозробкиновихметодівізасобівїїздійснення.

Вказанеобумовлюєактуальністьокресленняпроблемсучасного етапурозвиткуінформаційногозабезпеченняправоохоронних органів України, що визначається якпроцесзбирання, отримання,обробки,поширення,аналізутавикористанняінформаційних ресурсів,необхіднихдлявиконаннявизначенихзаконом завданьта функційцихорганів.

2липня2015рокуВерховноюРадоюУкраїнибулоприйнятоЗакон України«ПроНаціональнуполіцію»,якийвизначаєправовізасади організаціїтадіяль-

ності Національної поліції України,статусполіцейських,а такожпорядокпроходженняслужбивНаціональнійполіціїУкраїни.Поліціязабезпечує постійнеінформуванняорганівдержавноївладитаорганівмісцевого самоврядування,атакожгромадськостіпросвоюдіяльністьусферіохорони тазахиступравісвободлюдини,протидіїзлочинності,забезпечення публічноїбезпекиіпорядку,забезпечуєдоступдопублічноїінформації, володільцемякоївонає,упорядкутавідповіднодовимог,визначених законом.Поліціяможеоприлюднювати(поширювати)інформаціюз обмеженимдоступомлишеувипадкахтавпорядку,визначенихзаконом. Нормативно-правовіакти,щорегламентуютьдіяльністьполіції,обов'язково оприлюднюютьсянавеб-порталіцентральногоорганууправлінняполіції. Нормативно-правовіактизобмеженимдоступомоприлюднюютьсяу випадкахтавпорядку,визначенихзаконом.Проектинормативно-правових актів, що стосуютьсяправтасвободлюдини,обов'язково проходять громадськеобговоренняв порядку,визначеномуМіністромвнутрішніхсправ України [1].

Серед здобутків вказаного Закону слід вказати на досить успішну спробу законодавця визначити повноваження поліції у сфері інформаційно- аналітичного забезпечення (ст.25). При цьому поліція може створювати власні бази даних, необхідні для забезпечення щоденної діяльності органів (закладів, установ) поліції у сфері трудових, фінансових, управлінських відносин, відносин документообігу, а також міжвідомчі інформаційно-аналітичні системи, необхідні для виконання покладених на неї повноважень.

Регламентованотакожвикористанняполіцією інформаційнихресурсів. Поліціямаєбезпосереднійоперативнийдоступдоінформаційта інформаційнихресурсівіншихорганівдержавноївладизаобов'язковим дотриманнямЗаконуУкраїни«Прозахистперсональнихданих».Інформація продоступдобази(банку)данихповиннафіксуватисятазберігатисяв автоматизованійсистеміобробкиданих,включнозінформацією про поліцейського,якийотримав доступ,тапрообсягданих,доступдоякихбуло отримано.Кожнадіяполіцейськогощодоотриманняінформаціїз інформаційнихресурсів,передбаченихстаттями26,27цьогоЗакону,які визначаютьпорядокформуванняівикористанняінформаційнихресурсів, фіксуєтьсяуспеціальномуелектронномуархіві,веденняякогопокладається наслужбуінформаційнихтехнологійМіністерствавнутрішніхсправ України.

Слідтакожсказати,щоуЗаконіУкраїни«ПроНаціональнуполіцію» знайшлисвоєвідображенняіположеннящодовідповідальностіза протиправневикористанняінформаційнихресурсів.Поліціявживаєвсіх заходівдлянедопущеннябудь-якихпорушеньправісвободлюдини, пов'язанихзобробкоюінформації.Поліцейськінесутьперсональну дисциплінарну,адміністративнутакримінальнувідповідальністьзавчинені нимидіяння,щопризвелидопорушеньправісвободлюдини,пов'язанихз обробкоюінформації,аМіністерствовнутрішніхсправУкраїниумежах

компетенціїздійснюєконтрользадотриманнямвимогзаконівтаінших нормативно-правовихактівпідчасформуваннятакористування поліцейськими інформаційними базами даних [1].

Збір і аналіз інформації, основні заходи, що їх здійснюють служби НПУ, пов'язують з вимогами осіб, які приймають рішення, а також з користю від результатів оперативно-аналітичної діяльності. Допомагає в цьому концепція оперативно-аналітичного (intelligence) циклу – процесу, під час якого інформацію здобувають, трансформують у відомості та передають розробникам стратегії для прийняття рішень. Зазвичай intelligence-цикл складається з п'яти етапів: планування, збір інформації, опрацювання отриманої інформації, підготовка звітів та їх аналіз і поширення.

Планування означає управління всім оперативно-аналітичним процесом – від визначення потреби в даних до доставки результатів замовнику. Цей процес здійснюється згідно з запитами або вимогами замовника.

Збір інформації передбачає накопичення неопрацьованої інформації, з якої буде отримано остаточні дані.

Опрацювання інформації – надання великій кількості інформації, що надійшла до системи, форми, найпридатнішої для отримання даних за допомогою перекладу та розшифрування. Опрацювання – це також сортування за предметом, використання даних та переведення їх на відповідні носії інформації.

Підготовка звітів та їх аналіз – перетворення основної інформації на вихідні дані. Якісний аналіз залежить від наявності високопрофесійних спеціалістів, спроможних дати оцінку подіям та умовам, аналізувати загальнодоступну інформацію та дані, отримані таємними каналами.

Поширення інформації – заключний етап циклу, до якого належить передача даних замовникові. Інформація має відповідати таким вимогам: суттєвість, вчасність, точність, широта, бездоганність, що передбачає відсутність політичного підґрунтя (дезінформації, пропаганди, обману). Поширення інформації є найскладнішою складовою оперативно-аналітичного циклу. Розкриття даних навіть для використання їх урядовими установами створює складнощі через таємність методів та джерел їх отримання.

Засучаснихумоврозбудовиукраїнськоїдержавностіпостаютьдві основніпроблеми,пов'язаніздіяльністюорганів,щонинівиконують функціюпідтриманняправопорядку.

По-перше,цепроблемапідготовки кадрів,якіу повній міріволодіють знаннями, вміннями та навичками у сферівикористанняінформаційнихтехнологій.Враховуючите,що переважнубільшістьперсоналуправоохороннихорганівскладаютьособиз юридичною,анезтехнічноюосвітою,цепотребуєвідповідноговрахування якпідчаспідготовкифахівцівувищихнавчальнихзакладах,такіусистемі служ-

бовоїпідготовки,щоздійснюєтьсявзазначенихорганах.Нажаль, сьогоднімож-наконстатуватинезадовільнийрівеньпідготовкизначної частиниправоохорон-цівщодовикористанняусвоїйроботіінформаційних ресурсів.

По-друге,цепроблемапостійноговдосконаленняпрограмного забезпе-ченняусферіпідтриманняправопорядку.Оскількисьогодніактивно розвиваю-тьсяінформаційнітехнологіївусіхсферахсуспільногожиття, відповіднітехно-логії,використовуваніправоохороннимиорганами,мають, щонайменше,небутизанадтозастарілимипорівняностими,які використовую-тьсядлявчиненнязлочинівтаадміністративнихделіктівв інформаційнійсфе-рі.Це,відповідно,потребуєзначнихфінансових вкла-день,щодоситьскладноздійснюваттивумовахфінансово-економічної кризи.

Разомзтимвикористанняпевнихінформаційнихтехнологійможе дозво-литинастількираціоналізуватифункціональніпроцесивиконання працівника-миправоохоронних органівсвоїхпрофесійнихобов'язків,що створюєтьсямож-ливістьдлявивільненняїхвідрутинноїпаперовоїроботи, атакожоптимізаціїштатноїчисельностіправоохоронних органів на науковообґрунтованійоснові.

Література:

1. *Про Національнуполіцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII// Відомості-ВерховноїРадиУкраїни.–2015.–№40–41.–Ст.379.*

Ємельянова А.Г.
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг,
Інститут законодавства Верховної Ради України

ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПРАВА НА УЧАСТЬ В УПРАВЛІННІ ДЕРЖАВНИМИ СПРАВАМИ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ

Досліджуючи питання сутності того чи іншого права, на нашу думку, необхідно розглянути його у ретроспективній площині. Розвиток кожного права у різних країнах відбувається по-своєму. Це зумовлюється різними історичними періодами, темпами розвитку держави і суспільства, розвитком економічних відносин, ставленням до фундаментальних прав та свобод людини та громадянина. Надзвичайно важливим, на нашу думку, є проведення аналізу розвитку права на управління державними справами в Україні з метою формування цілісного уявлення про дане право.

Історією становлення конституційного права на участь в управлінні державними справами та його складових займалися різні науковці: А.В. Грабильніков, Д.І. Дзвінчук, Г.В. Задорожня, Л.А. Лазаренко, В.Ф. Погорілко, В.Л. Федоренко, О.О. Чуб, Н.К. Шаптала. Деякі з авторів виді-

ляють етапи становлення конституційного права на участь в управлінні державними справами, як то: від Київської Русі (IX-XII ст.) до відновлення національної держави – Української народної республіки (1917-1918р.р.); другий – радянський – 1917 – 1991р.р.; третій – сучасна незалежна Україна [1, с. 15].

Г.В. Задорожня та Н.К. Шаптала виділяють два етапи конституційного розвитку: до незалежності України та після проголошення незалежності України , включаючи, проте, аналіз тих самих нормативно-правових актів [2, с.198].

Вибори як процес (один із інструментів права на участь в управлінні державними справами) на території України з'явились достатньо давно, ще за часів Скіфської держави (VII ст. до н.е.) [3, с. 206]. У Давньоруській державі функціонували народні збори – віче. Із племінних сходів давніх слов'ян вони перетворилися на зібрання, в яких брали участь вільні дорослі жителі міста – купці, ремісники та інші [4, с. 103,104].

Система «елекцій» була передбачена також у Конституції Пилипа Орлика [5], хоча і стосувалася відкритого розгляду звернень від закордонних держав.

Пунктом 20 Розділу II Конституції Української Народної Республіки (далі – Конституція УНР) 1918 року було визначено: «Лише громадяне УНР користуються з усієї повноти громадянських і політичних прав, беруть участь в орудуванню державним і місцевим життям через активну і пасивну участь у виборах до законодатних установ і органів місцевого самоврядування» [6]. Також Конституцією УНР закріплювалося вільне право бути обраним, а саме: «п. 29 Депутатом може бути вибраний кожний не обмежений в своїх правах громадянин УНР, котрому минуло 20 років. Він не може бути потягнений до одповідальности за свою політичну діяльність». Право ж на звернення до органів державної влади чи до народних міністрів Конституцією не було передбачено.

У п. 20 Конституції Української Радянської Соціалістичної Республіки 1919р. (далі – Конституція УРСР 1919р.) [7] було також встановлено вільне виборче право: «Право обирати та бути обраними до Рад користуються незалежно від віросповідання, національності, осілості і т.д., обох статей, громадяни УРСР, яким до дня виборів виповнилося 18 років», але все ж таки вводилися певні обмеження у зв'язку із видом діяльності, використанням найманої праці. Важливою особливістю є, на наш погляд, що іноземці, які належали до робочого класу, також користувались виборчим правом.

Варто зазначити, що право на оскарження дій посадових осіб і радянських установ громадянами Республіки було передбачено п. 3 постанови VI Всеросійського надзвичайного з'їзду Ради від 08.11.1918р. «Про революцію законності», в якому йшлося: «Додати до обов'язків усіх посадових осіб і радянських установ, на вимогу будь-якого громадянина Республіки, який бажає оскаржити їх дії, тяганину або заподіяні йому в його законних вимогах труднощі, складання відповідного короткого протоколу. В протоколах повинні

бути вказані час, місце і імена посадових осіб, або назва установи і суть справи. Копія протоколу одразу видається скаржнику, інша негайно надається відповідній вищій установі» [8]. Це право отримає своє конституційне закріплення у Конституції УРСР 1978 року.

У статтях 114, 115, 116 Конституції Української Радянської Соціалістичної Республіки від 30.01.1937р. (далі – Конституція УРСР 1937р.) [9] передбачено можливість обирати та бути обраним на основі загального, рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні. Статтею 30 передбачається можливість скликання референдуму; ст. 124 гарантується кожному право на свободу зборів і мітингів, вуличних походів і демонстрацій.

Статтею 5 Конституції Української Радянської Соціалістичної Республіки від 20.04.1978р. № 888-IX (далі – Конституція УРСР 1978р.) [10] передбачена можливість винесення найважливіших питань державного життя на референдум. Що ж до інших форм участі в управлінні державними справами, то аналіз статей 7, 8 Конституції УРСР 1978р. дозволяє зробити висновок, що до участі в управлінні державними справами допускалися лише колективи та чи об'єднання громадян: політичні партії, громадські організації і рухи через своїх представників, обраних до Рад народних депутатів і трудові колективи. Участь в управлінні державними справами звичайних громадян без будь-яких соціальних прив'язок у Конституції УРСР 1978р. не допускалася. Вперше, своє закріплення у ст. 56 Конституції отримало і право на звернення у формі оскарження, а також закріплено було право на відшкодування втрат, пов'язаних із діями державних і громадських організацій, а також службових осіб під час виконання ними службових обов'язків.

Що ж до Конституції незалежної України від 28.06.1996р. № 254к/96-ВР (далі – Конституція України) [11], то це є одним із найбільш демократичним документом, з-поміж тих, що вже були нами розглянуті. Статтею 38 Конституції України встановлено: громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування.

Підсумовуючи вищезазначене, право на участь в управлінні державними справами пройшло довгий період свого становлення та було закріплено у Конституції сучасної України. Враховуючи, що розвиток електронних технологій також впливає на реалізацію права на участь в управлінні державними справами, відбулося значне розширення інструментів реалізації права на участь в управлінні державними справами в Україні. Форми реалізації права на участь в управлінні державними справами потребують подальших досліджень вченими, враховуючи їх важливість для становлення і розвитку громадянського суспільства.

Література:

1. Грабильніков А. В. Конституційне право на участь в управлінні державними справами: проблеми теорії і практик : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук. : спец. 12.00.02 «конституційне право; муніципальне право» / А. В. Грабильніков. - Київ, 2005. – 17 с.

2. Шаптала, Н. К. Конституційне право України: навч. посіб. / Н. К. Шаптала,, Г. В. Задорожня. – Дніпропетровськ: ТОВ «ЛізуновПрес», 2012. – 472 с.

3. Історія держави і права України: Підруч. для юрид. вищих навч. закладів і фак.: У 2 ч. / За ред. акад. Академії правових наук України А. Й. Рогожина. - К.: Ін Юре, 1996. - Ч. 1. - 367 с.

4. Грушевський М. Ілюстрована історія України. - К.: Наук. думка, 1992. - 544 с.

5. Договори і постанови прав і свобод військових між Ясновельможним Його Милості паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, і між генеральними особами, полковниками і тим же Військом Запорізьким з повною згодою з обох сторін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html.

6. Конституція Української Народньої Республіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada. gov.ua/laws/show/n0002300-18.

7. Конституція УРСР 1919 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2. nsf/link1/CONST28.html.

8. Постанова VI Всеросійського надзвичайного з'їзду Ради «Про революцію законності» від 08.11.1918р [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/5405/.

9. Конституції Української Радянської Соціалістичної Республіки від 30.01.1937р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws /show/001_001.

10. Конституції Української Радянської Соціалістичної Республіки від 20.04.1978р. № 888-IX [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/888-09.

11. Конституція України від 28.06.1996р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254 %D0%BA/96-%D0%B2%D1%80.

Шурупова К.В., канд. юрид. наук, доц.
ДВНЗ «Криворізький національний університет»
Медвідь А.В., в.о. начальника юридичного відділу
ДВНЗ «Криворізький національний університет»

ОСОБЛИВОСТІ ВИКУПУ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ДЛЯ СУСПІЛЬНИХ ПОТРЕБ У ЧИННОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

З метою забезпечення реалізації балансу суспільних, громадських і приватних інтересів у процесі реформування земельних відносин у чинному законодавстві України визначаються основні засади та загальний порядок припинення права власності на земельні ділянки для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності.

Органи місцевого самоврядування відповідно до ст. 146 Земельного кодексу України мають право викупу земельних ділянок для суспільних потреб, які перебувають у власності громадян і юридичних осіб, у випадках і в порядку, встановлених законом [1].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» викуп земельних ділянок для суспільних потреб становить передачу земельних ділянок інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у власності фізичних або юридичних осіб, за їхньою згодою у державну чи комунальну власність для задоволення суспільних потреб шляхом укладення договору купівлі-продажу чи іншого правочину в порядку, встановленому законом. При цьому під суспільною потребою слід розуміти обумовлену загальнодержавними інтересами або інтересами територіальної громади потребу в земельних ділянках, у тому числі тих, на яких розміщені об'єкти нерухомого майна, викуп яких здійснюється в порядку, встановленому законом [2].

Викупу може підлягати вся земельна ділянка або її частина, що належать на праві приватної власності громадянину чи юридичній особі. Якщо в суспільних інтересах чи з мотивів суспільної необхідності має бути викуплена лише частина земельної ділянки, а решта площі цієї ділянки не відповідає потребам раціонального використання землі згідно з її цільовим призначенням, власник земельної ділянки може вимагати викупу всієї земельної ділянки.

Шульга М.В. зауважує, що передбачений у ст. 146 Земельного кодексу України перелік суспільних потреб, для яких може бути проведено викуп земельних ділянок, не є вичерпним і тому у кожному конкретному випадку органи державної влади чи місцевого самоврядування зобов'язані доводити суспільний характер тих потреб, для яких пропонується викупити земельну ділянку права приватної власності. [7]

Гребенюк М.В. вважає, що викуп земельної ділянки для суспільних потреб може здійснюватися для визначених у ч. 1 ст. 146 Земельного кодексу України потреб за умови дотримання наступної процедури:

- погодження зацікавленою юридичною особою питань, пов'язаних із викупом земельної ділянки;
- завчасного (не пізніше ніж за рік до викупу) письмового попередження власника земельної ділянки про викуп;
- попереднього і повного відшкодування вартості земельної ділянки у тих випадках, коли власник заперечує проти викупу;
- у випадку, коли викупляється частина земельної ділянки, необхідними передумовами для укладення договору купівлі-продажу є її формування у окрему земельну ділянку;

- при незгоді власника з викупом (ціна, строк ін.) необхідне звернення органу виконавчої влади до суду із позовом про викуп земельної ділянки [3].

Не пізніше одного місяця після одержання повідомлення власник земельної ділянки має надіслати до відповідного органу державної влади чи місцевого самоврядування відповідь про згоду на проведення переговорів щодо умов відшкодування вартості земельної ділянки [7].

У разі незгоди власника земельної ділянки це питання вирішується в судовому порядку [3].

Мартин А. стверджує, що фактично у разі незгоди власника земельної ділянки із її викупом, викуп втрачає юридичні ознаки відчуження, адже він не супроводжується вольовим актом та позитивними діями власника майнових прав, спрямованими на здійснення переходу прав, які заміняються натомість, примусовим переходом прав за рішенням суду [6, с. 106].

Дудник Д.В. звертає увагу на необхідність закріплення на законодавчому рівні положення про те, що під час проведення переговорів із власником (власниками) земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, органи державної влади та органи місцевого самоврядування не мають права здійснювати тиск на власника (власників), впливаючи на вільне прийняття рішення щодо надання згоди на викуп земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені. Вважається, що до моменту укладання договору щодо переходу права власності на земельну ділянку, інші об'єкти нерухомого майна, що на ній розміщені, власник не надав згоди на викуп земельної ділянки. Будь-які обмеження права власника на відмову від викупу земельної ділянки є нікчемними [5, с. 91].

Як зазначає Данилко Н.І., викуп земельної ділянки здійснюється шляхом укладення договору купівлі-продажу, що підлягає нотаріальному посвідченню та державній реєстрації. У разі надання особі у власність земельної ділянки чи іншого майна замість викупленого, може укладатися договір міни. Викуп земельної ділянки може здійснюватися лише за згодою її власників. У разі досягнення згоди щодо викупу земельної ділянки, сторони укладають договір купівлі-продажу (іншого правочину, що передбачає передачу права власності) [4, с. 403].

Долинська М. наголошує на тому, що у разі примусового викупу земельної ділянки вартість такої ділянки чи її частини встановлюється відповідно до грошової та експертної оцінки земель, яка проводиться у встановленому законом порядку.

Якщо власник не згоден із запропонованою йому викупною вартістю земельної ділянки, уповноважені органи приймають рішення про примусовий викуп земельної ділянки для суспільних потреб і звертаються із заявою до суду про припинення права власності на земельну ділянку чи її частину у зв'язку з викупом земельної ділянки.

Чинним законодавством передбачено відшкодування власнику земельної ділянки її вартості у грошовій формі або надання у власність іншої рівноцінної земельної ділянки. При цьому в ч. 2 ст. 14 Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» передбачено навіть можливість за згодою власника отримати у власність іншу земельну ділянку більшої вартості (але не більше ніж на 10 відсотків від її експертної оцінки), що передбачає виплату власником різниці у вартості такого майна або меншої вартості, що передбачає виплату власнику різниці у вартості такого майна [2].

Практика Європейського Суду з прав людини свідчить на користь важливості дотримання основоположних принципів права в процесі відчуження земельних ділянок для суспільних потреб, зокрема принципів справедливості, рівності та свободи. Порушення даних приписів під час відчуження земельних ділянок може стати підставою для визнання Європейським судом з прав людини фактів порушення державою Україна Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [5, с. 88].

Література

1. *Земельний кодекс України від 25.10.2001 // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3-4, ст.27*

2. *Закон України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» № 1559-VI від 17.11.2009 // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – №1*

3. *Гребенюк М.В. Земельне право : навч. метод. Збірник [Електронний ресурс] // М.В. Гребенюк. – К. : КНЕУ, 2012 .*

4. *Данилко Н.І. Засади правового регулювання викупу земельних ділянок для суспільних потреб органами місцевого самоврядування / Н.І. Данилко // Держава і право. – 2015. – №56. – С. 400-404*

5. *Дудник Д.В. Розвиток цивільно-правового інституту відчудження земельних ділянок для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності / Д.В. Дудник // Цивілістика, господарське право та господарський процес, - 2014. – №6-1. – С.87-93*

6. *Мартин А. Проблеми організаційно-правого механізму викупу земельних ділянок для суспільних потреб / А. Мартин // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси і право. – 2011. – №1. – С. 106-109*

7. *Шульга М.В. Земельне право України: підручник / М. В. Шульга, Г.В. Анісімова, Н. О. Багай та ін. — К.: Юрінком Інтер, 2004. — 368 с.*

Тернов С.О., канд. техн. наук, с. н. с.
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг
Бескровний О.І., канд. техн. наук, доц.
Донецький юридичний інститут МВС України, Кривий Ріг

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ МОДЕЛЮВАННЯ ВІЗУАЛЬНОГО ПРОСТОРУ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОЇ СИТУАЦІЇ

Рушійною силою світових процесів є інформація, при цьому у сфері боротьби зі злочинністю та її запобігання необхідно приймати рішення на основі точної та актуальної інформації. Це – визначальний чинник, який зумовлює досягнення позитивного результату і дозволяє всім працівникам правоохоронних органів, які ведуть боротьбу зі злочинністю, бути на крок попереду злочинців.

Тому вже недостатньо мати лише первинну інформацію. Дані необхідно збирати, зіставляти та інтерпретувати, з метою проведення оцінювання, прогнозування, створення рекомендацій та висновків. Іншими словами, відразу після отримання інформації у первинній формі відповідні спеціалісти повинні провести її через аналітичні рівні, щоб створити оперативно-аналітичну інформацію/intelligence – значущу інформацію.

Поліцейська діяльність керована аналітикою (Intelligence Led Policing – ILP) – термін, значення якого різні люди сприймають порізному. Попри те, що загальноприйнятого визначення цього поняття немає, найпоширеніше з них є те, що ILP є моделлю діяльності, що сконцентрована на підтримці/допомозі у прийнятті рішень для слідчих та керівників, базуючись на процесі аналізу інформації та поширенні даних.

Оперативно-аналітичний/intelligence цикл є базовою основою ILP як результат збирання даних, їх структурування, оцінки та аналізу.

Цей процес може бути виконаний з використанням комп'ютерного програмного забезпечення, що дозволяє спростити збирання даних. Для того, щоб інформація набула статусу оперативно-аналітичної/intelligence, вона повинна бути аналізована тренованим/досвідченим аналітиком із застосуванням спеціальних методик. Простіше кажучи, це модель поліцейської діяльності, згідно з якою оперативно-аналітична інформація/intelligence слугує підставою для проведення операцій/розслідувань, а не навпаки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.Проблема моделювання дорожньо-транспортної ситуації (сукупність подій, що розвиваються на дорозі, обумовлених взаємодією водія та інших учасників руху в певних просторово-часових межах) при обмеженій оглядовості [1, с.10] з позиції різних спостері-

гачів розглядається науковцями як під час проведення автотехнічних експертиз, так і при організації дорожнього руху та оцінці його безпеки [2, с. 37; 3, с. 53; 4, с. 107-136]. У рамках проблеми розглядається можливість отримання плоскої графічної картини дорожньо-транспортної ситуації на основі ортогонального креслення, аксонометричного або іншого метрично визначеного зображення машини,дороги, придорожніми інженерними спорудами, насадженнями та іншими об'єктами.

Плоска графічна картина повинна бути метрично визначеною, без обмеження кутів зору оператора транспортного засобу, оборотна у ортогональне креслення, яка точно передає величину і співвідношення площ, кутів і лінійних параметрів її елементів, універсальною щодо різних вимог оглядовості, не вимагати високої кваліфікації і значних витрат при її створенні.

Крім цього, необхідно передбачити можливість автоматизації за допомогою сучасних інформаційних технологій процесів побудови та реконструкції, а також дозволити здійснити кількісну та якісну оцінку оглядових властивостей різних моделей машин на будь-якій стадії аналізу дорожньо-транспортної ситуації.

Отримано аналітичні вирази та алгоритми визначення параметрів плоскої моделі візуального простору в залежності від характеру конфігурації, розмірів і просторової орієнтації заданої множини об'єктів, а також напрямки головного променя зору оператора транспортного засобу [5, с. 11-35, 53-67, 84-93; 6, с.47-50; 7, с. 9-11; 8, с. 4-8].

Нашим завданням було розроблення алгоритмів моделювання візуального простору дорожньо-транспортних ситуацій при обмеженій оглядовості з метою дослідження різних варіантів дорожньо-транспортної ситуації, відтворення обстановки і умови події, а також отримання кількісних та якісних характеристик модельованої візуальної ситуації.

Моделювання візуального простору дорожньо-транспортної ситуації є процесом отримання інформації про стан візуального комфорту оператора, що знаходиться в робочому положенні, щодо заданої візуальної ситуації при виконанні певного технологічного процесу або маневру. До візуальної ситуації відносять предметний простір, що оточує оператора в межах функціональної зони системи «людина-машина». Сюди включають елементи поста управління і конструктивні елементи транспортного засобу, контури візуальних перешкод, траєкторії руху транспортного засобу, розміщення об'єктів спостереження і т.п. Множина описаних елементів і становитиме сукупність вхідної інформації процесу моделювання візуального простору дорожньо-транспортної ситуації.

В результаті перетворення вхідної інформації формується вихідна інформація, що представляє собою тривимірну модель візуального простору дорожньо-транспортної ситуації. Множину елементів вихідної інформації

складають об'єкти відкритого і закритого полів зору оператора, зони розміщення об'єктів спостереження і візуальних перешкод, а також значення параметрів, що характеризують ступінь огляду заданих об'єктів спостереження.

Крім того, рішення задач на кожному етапі може виконуватися і в автоматичному режимі без участі людини на проміжних етапах. Перелік вихідних параметрів в цьому випадку визначається користувачем перед початком обчислювального процесу.

Висновки і пропозиції. Застосування пропонованих алгоритмів використання засобів інтерактивних комп'ютерних технологій дозволить дослідити різні варіанти дорожньо-транспортної ситуації, відтворити обстановку і умови події, а також отримати кількісні та якісні характеристики модельованої візуальної ситуації. Гнучкість пропонованих алгоритмів дозволить розширювати при необхідності коло вирішуваних завдань і забезпечить їх універсальність.

Данамодельнезамінюєсобоюстандартніметодирозслідувань,апідвищуєїхефективність. Надаючианалітикамможливістьопрацьовуватиданіпрозлочини,співробітникита безпосередньослідчіотримуютьможливістьвикористовуватиготовийоперативно-аналітичний продукт,анепервиннуінформацію.

Література:

1. *Правила дорожнього руху України: відповідає офіційному тексту. – К.: УКРСПЕЦВИДАВ, 2016. – 64 с.*

2. *Решетніков Є.Б. Дослідження безпеки руху на нерегульованих перехрестях при обмеженій оглядовості / Є.Б. Решетніков, Д.В. Овсієнко // Восточно-европейский журнал передовых технологий. – 2012, №3 (56). Том 2. – С. 36-39.*

3. *Решетніков Є.Б. Безпека руху на нерегульованих перехрестях при обмеженій оглядовості / Є.Б. Решетніков // Вестник ХНАДУ. – 2010. Вып.50. – С. 52-56.*

4. *Туренко А.М. Автотехнічна експертиза. Дослідження обставин ДТП : підручник для вищих навчальних закладів / А. М. Туренко, В. І. Клименко, О.В. Сараєв, С.В. Данець // – Харків: ХНАДУ, 2013. – 320 с. – ISBN 978-966-303-470-6.*

5. *Кавун Ю.М. Геометрия визуального пространства / Ю.М. Кавун. – Донецк: ГНТБ, 1994. – 102 с.*

6. *Тернов С.А. Моделирование дорожно-транспортных ситуаций на наглядных изображениях / Матеріали наукової конференції викладачів академії за підсумками наукової роботи у 2008-2009 рр. (Донецьк, 20-21 квітня 2010 р.) // Міністерство освіти і науки України, Донецька академія автомобільного транспорту. – Донецьк: ДААТ, 2010. – С.46-51.*

7. *Тернов С.О. Автоматизація процесів плоского моделювання дорожньо-транспортних ситуацій / С.О. Тернов, М.І. Загороднов // Вісник Донецької академії автомобільного транспорту. – Донецьк: ДААТ, 2012, №4. – С. 8-12.*

8. *Тернов С.А. Автоматизоване моделювання засобів забезпечення візуальною інформацією / С.А. Тернов, О.І. Бескровний, В.В. Фортуна //Науч. тр. SWorld. – Вып. 1(42). Т. 3. – Иваново: Научный мир, 2016. – С. 4-9.*

Олешко Н.П., канд. іст. наук
Базирь В.С., студ.
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ: ЗАХИСТ ДЕРЖАВОЮ

В України останнім часом відбулися безпрецендентні явища – іноземна інтервенція, окупація, тероризм, АТО. Вони мають соціальні наслідки, що призвели до значної кількості внутрішньо перемішених осіб (ВПО) та порушень прав людини. Таких громадян України зараз називають вимушеними переселенцями, що підкреслює мотиви їх переміщення – вони вимушені залишати свої домівки і переїжджати до інших регіонів України., щоб зберегти власне життя та життя близьких, щоб уникнути насилля та політично мотивованого переслідування за свої переконання.

Актуальність дослідження, пояснюється тим, що в умовах військового конфлікту, який триває на теренах нашої держави, дуже важливо не забувати, про головне багатство України – людей. Людей, які позбавлені можливості самозахисту. Але, цих громадян, можна ідентифікувати, як справжніх патріотів. Більше, тим що, в надзвичайних умовах, вони все ж зробили свій вибір і само ідентифікували себе як українці. Тож, дослідження адаптації внутрішньо переміщених осіб, є надзвичайно актуальним в сучасній Україні.

Отже, метою нашого дослідження є аналіз нормативно-правових документів, які регулюють життя внутрішньо переміщених осіб (ВПО); також порівняння законодавчої діяльності з реаліями адаптації переселенців у нових регіонах.

Джерельною базою дослідження є Закони України і нормативно-правові акти, які регулюють статус внутрішньо переміщених осіб.

Звертаючись до дефініції терміну «внутрішньо переміщена особа», згідно з 1-ю статтею Закону України № 1706-VII від 20 жовтня 2014 р. «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», можна зрозуміти, що внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, який постійно проживає в Україні, якого змусили або який самостійно покинув своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

Державні органи України вперше зіткнулися з проблемою вимушених переселенців усередині країни. Природно, відразу налагодити ефективну роботу з тимчасово переміщеними особами виявилося непросто.

Фактично відсутня система обліку та реєстрації тимчасово переміщених осіб тягне за собою неможливість адекватної оцінки реальних масштабів того, що відбувається. Державна статистика включає в себе тільки тих, хто

звернувся за допомогою в обласні Координаційні центри допомоги переселенцям з АР Крим, Донецької та Луганської областей, при цьому реальна кількість осіб, переміщених всередині країни, залишається невідомою.

Вирішення цих актуальних проблем залежить від того, наскільки злагоджено і ефективно взаємодіятимуть державні інститути та неприбуткові громадські організації, а також міжнародні організації, що працюють в Україні. У регіонах діють безліч громадських ініціатив, спрямованих на допомогу переселенцям, проте, без підтримки влади надання цієї допомоги стає обмеженим та малоефективним.

Правове становище внутрішньо переміщених осіб стало предметом широкого обговорення під час круглих столів та науково-практичних конференцій. Їхніми напрацюваннями стали рекомендації і пропозиції щодо розв'язання нагальних проблем, з якими стикаються переселенці.

20 жовтня 2014 р. Верховна Рада України ухвалила Закон «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб».

Необхідність прийняття даного закону зумовлена нагальною потребою щодо забезпечення реалізації гарантованих Конституцією України прав і свобод громадянам України, які стали внутрішньо переміщеними особами, внаслідок тимчасової окупації частини території України, або яких змусили покинути своє місце проживання, у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини.

Закон спрямований на вирішення першочергових питань із обліку та життєзабезпечення внутрішньо переміщених осіб та членів їх сімей у нових умовах проживання, спрощення порядку тимчасової реєстрації вимушених переселенців, містить норми щодо удосконалення порядку та скорочення граничних строків розгляду заяв про оформлення, переоформлення, продовження соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам, забезпечення їх соціальними та медичними послугами.

Найважливіше, що дає переселенцям законопроект: отримати за рахунок держави місце для тимчасового проживання на 6 місяців; заочно звільнитися і стати на облік в центрі зайнятості за спрощеною процедурою, навіть без трудової книжки; відновити соціальні виплати і пенсії за фактичним місцем проживання; продовжити освіту, в тому числі за рахунок держави; отримати місце в дитсадку та школі для дітей-переселенців; закрити підприємницьку діяльність за спрощеною процедурою і зареєструвати юридичну особу та ФОП (фізична особа підприємець) за місцем фактичного проживання; потреби в наданні соціальної та фінансової допомоги будуть включені в єдину реєстраційну базу переселенців; «Довідка переселенця» буде видаватися відразу, в день звернення; гуманітарна та благодійна допомога переселенцям не піддаватиметься оподаткуванню.

Протягом жовтня 2014 р. Україна здійснила важливі кроки для захисту та підтримки внутрішньо переміщених осіб, зокрема, прийнявши урядові постанови про реєстрацію та виплату фінансової допомоги та Закон про права та свободи внутрішньо переміщених осіб.

13 січня 2016 р. набув чинності Закон №2166 «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантії дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Основні новації даного закону направлені на ще більше спрощення порядку тимчасової реєстрації вимушених переселенців, на гарантування дотримання їх прав та свобод, зокрема: переселенці отримуватимуть безстрокові довідки про статус внутрішньо переміщених осіб і підтверджувати свій статус кожні півроку не треба, до цього такі документи діяли лише шість місяців; скасовано необхідність ставити штамп міграційної служби на довідці ВПО, гарантії прав ВПО мають громадяни, які жили на тимчасово окупованих територіях без відмітки у паспорті про реєстрацію місця проживання; відтепер можна написати заяву про припинення трудових відносин безпосередньо в центрі зайнятості за місцем нинішнього проживання ВПО; внутрішньо переміщені особи мають право на забезпечення лікарськими засобами та надання необхідної медичної допомоги в державних і комунальних закладах охорони здоров'я тощо.

Ефективне впровадження законодавства допоможе переселенцям, які були змушені залишити свої домівки, знайти житло, роботу і надасть необхідний доступ до послуг. Більше того, Закони зобов'язують уряд розробити державну політику щодо внутрішньо переміщених осіб, що дозволить їм спланувати своє майбутнє у довгостроковій перспективі. Хоча, на жаль, реалії життя показують, що багато вимушених переселенців залишаються самотніми зі своїми проблемами.

Хоча раніше Україна не стикалася з проблемою ВПО, у державі накопичено значний досвід з адаптації та інтеграції в українське суспільство колишніх депортованих, який також вартий врахування. Зокрема, це програмний підхід, порядок реєстрації, міжвідомча координація, взаємодія з неурядовими організаціями, співпраця з міжнародними організаціями тощо. Для розробки адекватних інструментів державного управління, які б могли швидко дати позитивні результати в умовах обмежених ресурсів, необхідно звертатися до напрацювань міжнародних організацій, передусім ООН.

Корисним, також, може бути й вивчення досвіду закордонних країн, насамперед пострадянських, що вирішували аналогічні проблеми. Їхній досвід тим більше цікавий, що питання внутрішніх переміщених осіб розв'язуються тут уже впродовж 15-20 років. Це дає змогу оцінити результативність здійснених заходів, визначити помилки і слабкості застосованих підходів щодо внутрішньо переміщених осіб, бо залишилися вони в Україні, та ідентифікують себе як українці.

Література:

1. *Зміни у законах України щодо прав і свобод внутрішньо переміщених осіб [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ukurier.gov.ua/uk/articles/zmini-u-zakonah-ukrayini-shodo-prav-i-svobod-vnutr/.*
2. *Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції [Електронний ресурс]: закон України [прийнято Верхов. Радою 2 вересня 2014 р. № 1669-VII]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1669-18.*
3. *Про громадянство України [Електронний ресурс]: закон України [прийнято Верхов. Радою 18 січня 2001 р. № 2235-III]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2235-14.*
4. *Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб [Електронний ресурс]: закон України [прийнято Верхов. Радою 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1706-18.*

Лозовик С.Ф., студ. гр. ТРГ – 16
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

РОЗВИТОК ШЛЮБНО – СІМЕЙНОГО ПРАВА В КИЇВСЬКІЙ РУСІ

Сім'я – одна з найдавніших форм спільності людей. Вона виникла значно раніше від класів, націй, держави ще в надрах первіснообщинної формації. Сам термін «сім'я» давньоруською мовою означав «товариство, засноване на договорі, угоді» [1]. Формування норм шлюбно-сімейного права в Київській Русі відбувалося внаслідок поєднання давніх руських правових звичаїв і привнесених наприкінці X ст. християнських норм.

В науці, проблемам сім'ї та шлюбу приділялася значна увага. Російський філософ В.В. Розанов, що займався питаннями шлюбно-сімейних відносин, вказував, що шлюб представляє зовнішню форму з'єднання людей, як інстинкт роду, народження і виховання дітей [2]. Поки існує сім'я, з усіма її проблемами, невдачами, змінами, буде актуальна тема «шлюбно-сімейного права» в нашій країні з давніх часів.

На території дохристиянської Русі не було єдиного способу укладання шлюбу. Існували щонайменше три форми цього союзу: викрадення, купівля та приведення нареченої. Один із найпоширеніших – викрадення нареченої (умичка, умикання), що підтверджується наявністю різного роду обрядів і церемоній, які збереглися до нашого часу. Так, у деяких селах України кращі друзі нареченого викрадають його дружину під час весілля і повертають її за гроші або пляшку горілки. Другою формою укладання шлюбу у східних слов'ян була купівля нареченої у її родичів. Продаж нареченої міг бути здійснений батьком, матір'ю, а також главою роду. Плата за наречену була пов'язана з викраденням і була наслідком примирення нареченого – викрадача, з родом нареченої, в результаті якого наречений за наречену віддавав викуп. На теренах Київської Русі

існувала й інша форма укладення шлюбу, яка отримала назву «приведення». Шлюб полягав у результаті угоди між родичами нареченої і нареченим чи його родичами. Церемонія супроводжувалася шлюбу особливим обрядом: молоду приводили увечері в будинок до нареченого, і вона роззувала його. Дівчата, які видавались заміж шляхом приведення, називались «водимими» дружинами. Здавна ознакою одруження були обручки – спеціальні персні. Требник приписує золотий перстень для нареченого і срібний – для нареченої. Золотий перстень символізує своїм блиском сонце, світлу котрого сподобляється чоловік у шлюбному союзі; срібний – символізує місяць, менше світило, яке світить відбитим сонячним світлом. Щодо особистих стосунків між чоловіком і жінкою, то тут домінує патріархат [3].

На Русі чоловік міг розпоряджатися свободою жінки. Свідчення цього можуть бути записи в літопису Нестора, пов'язані з 1022 роком, про те, що Тмутараканський князь Мстислав і Касовський князь Редедя, вступаючи в двобій, домовились, що тому, хто переможе іншого, дістануться не лише маєток, скарбниця, але також дружина і діти переможеного. Самочинне розривання шлюбу не допускалося. Якщо чоловік залишав сім'ю і створював нову, не освячену церквою, такий шлюб не визнавався, а чоловіка того змушували повернутися до першої дружини. Для того, щоб на законних підставах розірвати шлюб і створити нову сім'ю, чоловік має бути добре забезпеченою людиною. Адже залишаючи дружину без статків, він змушений був виплатити їй велику матеріальну компенсацію, а також внести штраф на користь церковної влади. Відповідно до існуючих вимог канонічного права, вироблених церквою, заборонялося брати шлюб людям, близьким за ступенем спорідненості до шостого коліна. Інакше кажучи, одружитися між собою могли брат з сестрою у четвертих. Крім того, двом братам чи сестрам не дозволялось одружуватись з особами, що були дітьми одних батьків. Вільний селянин не міг одружуватися на рабині без попередньої згоди на це її господаря. Вступаючи з нею до шлюбу, він також мав стати холопом [3]. Що ж до умов, необхідних для взяття шлюбу в Руській державі, то тут є ряд особливостей. Шлюби могли укладатися й тоді, коли особи, що одружувалися, ще не досягли шлюбного віку. Так, князі іноді одружували своїх синів у 11 років, а доньок – у 8. Згода з боку молодят також була необов'язковою [4].

Після прийняття християнства сімейне право розвивалося в Київській Русі відповідно до візантійського канонічного права. Проте, якщо візантійські джерела трактували шлюб як звичайний договір, то для церкви шлюб – не договір, а таїнство. Християнське право вступало у конфлікт із звичаями дохристиянської доби і визначило шлюби освячені церквою, обрядом вінчання. Церква прагнула відмінити весільні обряди, що існували раніше, щоб люди брали шлюб лише за церковним обрядом і забули дохристиянські весільні звичаї. Але поряд із обрядом вінчання все ж таки збереглися дохристиянські весільні звичаї і традиції. Як традиційний звичай, після сватання відбувалися оглядини, коли

батьки нареченої приходили до помешкання, де житиме майбутня сім'я, і оцінювали майновий стан нареченого. Якщо родину молодої щось не влаштовувало в господарстві молодого, вона могла розірвати попередню домовленість про майбутній шлюб. Така відмова не тягнула за собою ніяких юридичних наслідків для нареченої. Траплялося, що батьки нареченої відмовлялися від оглядин, якщо вони, наприклад, добре були обізнані про родину і господарський стан майбутнього чоловіка своєї дочки. У такому разі сватання вважалося закінченим. Після прийняття християнства дружина могла володіти широкими повноваженнями. Заміжня жінка часто брала на себе функції, пов'язані з господарськими операціями, укладала договори, виступала поручителем, самостійно здійснювала велика кількість юридичних дій. За візантійським правом існував низький шлюбний поріг: 12-13 років для нареченої, та 14-15 для нареченого, обов'язково було отримати згоду батьків і самих наречених [4].

Багато шлюбно-сімейних обрядів і звичаїв Київської Русі, які з'явилися після прийняття християнства, збереглися і до сьогодні. Одні з найпоширеніших це вінчання в церкві, сватання нареченої. Також збереглися розширені права жінки та одношлюбність. Ці права увібрали в себе лише позитивні сторони відносин, які забезпечують нам подальший розвиток шлюбно-сімейного права. Дохристиянських звичаїв збереглося набагато менше до сьогоднішнього часу. Один з них це одягання перснів. Але і цей звичай не залишився незмінним. Впродовж часу його змінювали і коригували.

Література:

1. Нижник М.С. Правове регулювання сімейно – шлюбних відносин в російській історії. [Електронний ресурс]. – http://www.studmed.ru/nizhnik-ns-pravovoe-reglamentirovanie-semeyno-brachnyh-otnosheniy-v-russkoy-istorii_00a8a848e06.html

2. Розанов В.В. Семейный вопрос в России. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: coollib.com/b/184546/read#t112

3. Ричка В. Шлюб і подружнє життя у Київській Русі [Електронний ресурс]. – chtyvo.org.ua/authors/Rychka_Volodymyr/Shliub_i_podruzhnie_zhyttia_u_KyivskiiRusi/

4. Щапов Я.Н. Брак и семья в Древней Руси. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: annales.info/rus/small/dr_brak.htm

Єгорушкін В., студ.
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

СУЧАСНІ ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ ЩОДО СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Останнім часом увага до мовного питання в нашій країні особливо зросла. Це зумовлено рядом законопроектів, які запропонували до розгляду наші депутати. Кожен з цих законопроектів радикально посилює статус українсь-

кої мови, підтримує розпочату політику Міністерства освіти і науки, а саме: зміцнити позиції української мови та розширити її застосування в усіх освітніх процесах, зробити українську мову мовою міжнародного спілкування.

На забезпечення захисту української мови як основи національної культури і патріотизму спрямована Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді (Наказ МОН № 641 від 16.06.15 року). У цьому документі визначено мету патріотичного виховання, яка конкретизується через систему виховних завдань, серед яких варто виділити таке як формування мовленнєвої культури. Вирішення цього завдання передбачається, зокрема, через інформаційне забезпечення національно-патріотичного виховання дітей та молоді, а саме: організацію у теле-, радіопрограмах, Інтернет-ресурсах та в друкованій пресі постійно діючих рубрик, що популяризують українську історію, боротьбу українського народу за незалежність, свою мову та культуру, поширюють досвід роботи з національно-патріотичного виховання різних соціальних інституцій, а також підтримку україномовних молодіжних засобів масової інформації;

Автори документа пропонують низку рекомендацій щодо впровадження головних аспектів Концепції. Так важливим аспектом формування національно самосвідомої особистості є виховання поваги та любові до державної мови. Володіння українською мовою та послуговування нею повинно стати пріоритетними у виховній роботі з дітьми. Мовне середовище має впливати на формування учня-громадянина, патріота України.

Створення умов для реалізації кожної особистості та підтримки творчого, інтелектуального, духовного потенціалу нашої нації потребує модернізації системи викладання української мови. У цьому аспекті слід неухильно дотримуватися єдиного мовного режиму в навчально-виховній діяльності; сприяти засвоєнню глобальних знань про рідну мову, її закони, систему її виражально-зображальних засобів шляхом створення відповідного мовно-інформаційного середовища; виховувати почуття особистої відповідальності за розвиток і повноцінне функціонування рідної мови. Не менш важливим є завдання сприяти самоідентифікації української молоді на мовному ґрунті, усвідомленню української мови як коду національної пам'яті, національної культури.

Важливим є здійснювати розвиток мовлення не тільки на уроках української мови і літератури, а й під час вивчення всіх інших предметів.

Водночас навчальні заклади мають проводити інформаційно-просвітницьку роботу з батьками, спрямовану на формування толерантності, поваги до культури, історії, мови, звичаїв та традицій як українців, так і представників інших національностей.

7 жовтня 2016 року МОН публікує лист за номером № 1/9-542 «Щодо застосування державної мови», у якому зазначається, що в робочий час у навчальних закладах з навчанням українською мовою науково-педагогічними, педагогічними працівниками та іншим персоналом використовується україн-

ська мова, а у навчальних закладах з навчанням мовами національних меншин поряд з українською мовою – також мова, якою здійснюється навчально-виховний процес у цьому закладі.

Законопроект №5670від 19.01.2017 року «Про державну мову» передбачає створення Комісії зі стандартів державної мови. Така комісія має визначити методи перевірки рівня володіння мовою та затвердити зразок сертифікату.

Нацкомісія зі стандартів державної мови має створити Центр української мови, який буде виконувати рішення Комісії, тобто проводити іспити з української мови для високопосадовців і суддів, видавати сертифікати, розробляти посібники тощо. Також та сама Нацкомісія має створити Термінологічний центр української мови, що буде опрацьовувати зміни до українського правопису, стандарти термінології та транскрибування.

Зважаючи на величезну роль у сучасному суспільстві засобів масової інформації, квоти мовлення українською в ефірі телерадіокомпаній продовжує регулювати закон «Про телебачення і радіомовлення». Уточнюється, що відсоток від часу добового мовлення має становити щонайменше 10% мовлення українською для загальнонаціональних телекомпаній, 20% – для місцевих каналів і 60% – для державних.

Друковані ЗМІ мають виходити у кількох мовних версіях, одна з них – українська, тираж якої має становити щонайменше половину від сукупного. Так само книгодрукування за державні кошти має відбуватися українською мовою. У деяких законопроектах прописано, що частка надрукованих книг українською мовою постійно має складати не менше 50%.

Програмне забезпечення, що має інтерфейс, має бути перекладене українською мовою, проте на час закупівлі та перевстановлення таких програм допустимі офіційні мови Євросоюзу. Програмне забезпечення, яким користуються в держустановах, має бути з українським інтерфейсом. За версією деяких законопроектів, так само має бути в освітніх установах, політичних партіях тощо.

Законопроект №5669 «Про функціонування української мови як державної та порядок застосування інших мов в Україні» у питанні мовлення телерадіокомпаній та мови ЗМІ більш жорсткий. Телепередачі стовідсотково мають озвучуватися або дублюватися, а преса виходити українською мовою. Наклад іноземною мовою, якщо він присутній, має не перевищувати 15%.

Законопроект №5556 від 19.12.2016 року «Про мови в Україні» надає певні пільги і сприятливі умови для розвитку кримсько-татарської мови. Також прописано таке поняття, як мова корінних народів або національних меншин. Підкреслюється, що діалекти української мови, а також мови мігрантів не є мовами корінних народів і національних меншин України.

Деякі питання згаданих законопроектів спричиняють суспільні дискусії щодо доцільності вжиття тих чи інших заходів. Проте всі вони значно посилюють статус української мови в усіх сферах життя, а знання мови стає чи не

вирішальним фактором для держслужбовців. Зокрема йдеться про обов'язкове володіння українською мовою для держслужбовців; обов'язковість україномовного судочинства з наданням права учасникам процесу користуватися послугами перекладачів. У Збройних силах України мають користуватися українською мовою. Військовослужбовці зобов'язані вільно володіти державною мовою. У деяких варіантах мовного закону уточнюється, що мова діловодства, команд та іншого статутного спілкування – українська мова.

У закладах побутового обслуговування та громадського харчування, медичних закладах працівники мають вести документацію та звертатися до клієнта українською мовою, за бажанням споживача можлива інша мова спілкування, прийнятна для сторін. При цьому йдеться також і про приватні установи.

Українською мовою також має відбуватися обслуговування клієнтів у транспорті. В альтернативних варіантах законопроекту допускається індивідуальне обслуговування клієнта іншою мовою за його бажанням чи використання іноземної мови, як наприклад, в аеропортах.

Отже, приходимо до висновку, що наша країна дійсно потребує змін у мовній політиці, зокрема, впровадження відповідного законодавства. Можливо, хтось зазначить, що не час зараз розпалювати мовне питання. Але, на нашу думку, якраз зараз є дуже актуальним захистити рідну мову і таким чином захистити національну культуру, державу. Ми маємо позбутися історично нав'язаної нам двомовності. Згадані законопроекти свідчать про те, що наше суспільство нарешті усвідомило важливість утвердження української мови як одного з найвагоміших чинників українського державотворення.

Література:

1. Гриневич Л.: політика МОН – зміцнити українську мову[Електронний ресурс] - Режим доступу:http://osvita.ua/school/52545/– Назва з екрана.

2. Закон про державну мову [Електронний ресурс]– Режим доступу: http://www.radiosvoboda.org/a/28270385.html- Назва з екрана.

3. Новий мовний закон [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://vsviti.com.ua/news/64888- Назва з екрана.

4. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді[Електронний ресурс]– Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/– Назва з екрана.

5. Українська мова повинна отримати статус мови міжнародної [Електронний ресурс] – Режим доступу:http://ua.112.ua/suspilstvo/ukrainskyi-povynen-otrymaty-status-movy-mizhnarodnoho-spilkuvannia-hrynevych-333266.html– Назва з екрана.

6. Українську мову для нацменшин викладатимуть по-новому [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://osvita.ua/school/reform/54259/ – Назва з екрана.

7. Що змінять мовні законопроекти для українців [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ua.112.ua/polityka/proholoshennia-ukrainskoi-movy-providnoiu-shcho-zminiat-movni-zakonoproekty-dlia-ukraintsiv-367253.html - Назва з екрана.

СЕКЦІЯ 3
Екологія мови і мовна політика: синхронія і діахронія

Беценко Т.П., д-р, філол. наук, проф.
Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка

ЗНАЧЕННЯ ЛІНГВОКРАЄЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА

У сучасному науково-освітньому просторі набули ваги знання про рідний край як мікросоціум індивіда. Краєзнавчий аспект тісно пов'язаний з країнознавчим, тобто національним, етнічним. Відомості про рідномовне середовище складають суттєву інформаційно-пізнавальну базу фахової підготовки спеціаліста будь-якої галузі. Особливо вагомими такі відомості є для педагогічного освітнього профілю.

Цілісна, гармонійно розвинена, духовно зріла особистість вчителя-філолога може бути сформована за умови, коли буде використано весь можливий комплекс рідномовних засобів, з-поміж яких визначальне місце належить лінгвокраєзнавчому матеріалу. Суттєвим з цього приводу є міркування академіка Д. С. Лихачова: «Краєзнавство вносить в оточення людини високий ступінь духовності, без якої людина не може осмислено існувати». У філологічній галузі краєзнавство представлено двома напрямами – лінгвістичним краєзнавством та літературним краєзнавством, що тісно пов’язані з історичним та географічним.

До цього часу вчені не виділяли лінгвокраєзнавчої компетенції.Мовилося лише про країнознавчу та лінгвокраїнознавчу компетенції, що не одне і те ж. Питання про формування країнознавчої та лінгвокраїнознавчої компетенцій докладно висвітлено в працях В. Сафонової, М. Нефедової, Т. Лотарьової, С. Роман та ін. Означена проблема привертала увагу таких учених, як М. Аріян, Н. Бориско, Є.Верещагін, Н. Гез, С. Гогильчин, Н. Доценко, Н. Зінченко, І. Зимня, Н. Ішханян, С. Козак, О. Коломінова, О. Константинова, З. Корнаєва, , В.Костомаров, Л. Кузнецова, , В. Куркова, М. Нефедова, Л О. Леонтьєв, С. Ніколаєва, Т. Опанасенко, Б. Островська, С. Ремизова, Ю. Пассов, Н. Сергєєва, Г. Томахін, Е. Турчанинова,Н. Чайковська та ін. Вважаємо за необхідне порушити питання про доцільність виокремлення лінгвокраєзнавчої компетенції та мотивувати потребу її формування в студентів-філологів, майбутніх учителів.

Лінгвістичне краєзнавство визначаємо як комплексну галузь мовознавчої науки, яка орієнтована на вивчення та систематизацію різноаспектних фактів мови, характерних для певного регіону, мовної (філологічної) діяль-

ності персоналій, біографічно пов'язаних з краєм. Це галузь краєзнавства і навчальна дисципліна у ВНЗ педагогічного профілю.

У процесі вивчення цієї дисципліни здійснюється формування краєзнавчої та лінгвокраєзнавчої компетенцій.

Краєзнавча компетенція – сукупність різногалузевих знань про регіон (край, мікроетносоціум), що є батьківщиною для носія певної культури (етнокультури) .

Лінгвокраєзнавча компетенція – володіння необхідним рівнем предметних (мовних, мовленнєвих) знань про край, що є місцем народження та мешкання особистості, - зокрема, освіченість з питань діалектного складу мікро- (макрорегіону); фахова поінформованість про ономастикон (топонімію, антропонімію) визначеного адміністративно-територіального (історико-географічного) континууму; володіння відомостями про мовну ситуацію в регіоні; знання пам'яток мовно-літературної творчості, що мають відношення до регіону; обізнаність з науковою, науково-педагогічною діяльністю визначних особистостей, біографічно пов'язаних з краєм; здатність використовувати лінгвокраєзнавчий матеріал у навчально-педагогічній діяльності, з культурно-просвітницькою, популяризаторською метою тощо.

У процесі вивчення лінгвокраєзнавства і, таким чином, набуття лінгвокраєзнавчої компетентності, майбутні вчителі-філологи повинні бути обізнаними з лінгвокраєзнавчими надбаннями регіону; повинні вміти самостійно організовувати вивчення різноаспектних фактів мовної та мовленнєвої дійсності, що пов'язані з регіоном; зобов'язані володіти вміннями одержувати необхідну лінгвокраєзнавчу інформацію – шляхом опитування, роботи з документами (першоджерелами, архівними матеріалами); навчитися встановлювати та осмислювати взаємозв'язок минулих і дійсних подій, фактів в етномовокультурному плані, виробляючи об'єктивне критичне ставлення до них; займати позицію в дискусіях і формувати особисту думку, власні погляди стосовно лінгвокраєзнавчих питань; бачити важливість лінгвокраєзнавчих, лінгво-історичних чинників для суспільно-політичного життя; вміти поціновувати пам'ятки лінгвокраєзнавчої культури.

Соціально-практична зумовленість і значущість лінгвокраєзнавчої компетентності полягає в потребі формування духовного світу особистості майбутнього педагога на зразках рідномовного, ріднокультурного багатопланового матеріалу, що становить осердя її життєдіяльності, життєіснування та життєтворчості. Вважаємо, що навчання і виховання на прикладі досвіду визначних персоналій, що мають відношення до окремого регіону, - потужний чинник педагогічного впливу на розвиток творчого потенціалу майбутнього педагога (і не лише філолога).

Отже, формування національно свідомої особистості з глибоко розвиненим почуттям національної гідності, патріотизму неможливо здійснити без врахування такого потужного чинника, як краєзнавчий матеріал. У процесі ви-

вчення лінгвокраєзнавчих джерел відбувається набуття лінгвокраєзнавчої компетентності. Лінгвокраєзнавчу компетенцію осмислюємо як суттєве, основоположне підґрунтя для національної системи навчання і виховання.

Література:

1. Беценко Т. П. Лінгвістичне краєзнавство . Походження географічних назв Сумщини: Навчальна монографія/ Т. П Беценко. - Суми: ВПП " Мрія", 2015. - 180 с.

2. Беценко Т. П. Краєзнавство – комплексний дослідницький напрям в системі гуманітарної наукової парадигми: основні поняття/ Т. П. Беценко //Вінниччина: минуле та сьогодення. Краєзнавчі дослідження. Матер. ХХУ11 Всеукраїнської Вінницької наукової історико-краєзнавчої конференції, 7-8 жовтня 2016 р.– Вінниця, ФОП Корзун Д. Ю., 2016. – 510с. - С. 75-80

3. Беценко Т. Краєзнавство в системі гуманітарної освітньої парадигми: основні поняття / Тетяна Беценко // Образне слово Луганщини: Матеріали 15 Всекукраїнської науково-практичної конференції імені Віктора Ужченка (29 квітня 2016 р., м. Старобільськ)/ за заг. ред. проф. А. В. Нікітіної; Державний заклад "Луганський національний університет імені Тараса Шевченка". - Вип. 15. - Старобільськ: Вид-во ДЗ " ЛНУ ім. Т. Шевченка ", 2016. - 367 с. - С. 37-41

4. Беценко Т. Лінгвістичне краєзнавство в системі філологічної освіти / Тетяна Беценко // Матеріали Другої Міжнародної наукової конференції "Актуальні проблеми філології і професійної підготовки фахівців у полікультурному просторі". - Одеса, 2016. - С. 44-48

5. *Градовський А.В. Місце й роль компаративізму в системі шкільного курсу словесності / А.В. Градовський // Актуальні проблеми металінгвістики. Матер. VIII Міжнародної наукової конференції. – Черкаси, 2013. – С.29-32*

Удовіченко Г. М., канд.пед.наук
Донецький національний університетуніверситет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг
Ботвінніков Вячеслав
Криворізька спеціалізована школа І-ІІІ ступенів №107, з поглибленим вивченням англійської мови

ЗАСТОСУВАННЯ «ГЕЙМЕРСЬКОГО» СЛЕНГУ В ПРОЦЕСІ ОНЛАЙН- СПІЛКУВАННЯ

Сленг є зв’язком між людьми які не розуміють один одного, а насамперед, у процесі гри, спілкування і розуміння гравців є дуже важливим аспектом. Робота буде цікавою філологам, лінгвістам та соціологам, так як тема нова, досконало не вивчена та напряму зв’язана з сучасним світом. Вона допоможе розуміти тинейджерів, бо саме вони є носіями цього мовного явища. А найчастіше сленгізми виникають при спілкування молодих людей з різних країн, при поєднанні їх мов. Дослідження проявів сленгу серед молоді показало, що за статистикою більше половини тинейджерів використовують сленг кожну хвилину, та за допомогою цих слів висловлюють свою думку.

Історія сленгу має дуже цікаві аспекти, та бере початок ще у минулому віці. З початку існування людини й до сьогодні, найважливішим її атрибутом є мова. З первісних часів це були специфічні звуки, жести і міміка, але з розвитком цивілізації мова теж набувала більш витонченої і грамотної форми. На сьогоднішній день безпосередньо велике значення має англійська мова. Найбільш поширена вона серед молоді, так як є найперспективнішою і «модною» для вивчення і спілкування. Але в процесі спілкування не з іноземцями, а в повсякденному житті спостерігається величезний вплив іноземних жаргонізмів.

Еволюція лінгвістичного знання пов'язана з переходом від лінгвістичної монархії до демократії, від відшліфованих форм мовленнєвої стихії – до мови, занурeної в життя. Сьогодні звичайний лінгвіст не може не розуміти важливості вивчення мови в режимі реального часу та постійного спостереження, при цьому вивчати без припущення категоричного засудження і відторгнення.

Жаргон (франц.) – це сукупність особливостей розмовної мови, що виникає між людьми, що знаходяться в схожих професійних і побутових умовах, об'єднаних спільністю інтересів, спільним проведенням часу. Виходячи з цього жаргон ділять на два типи: загальний жаргон і якісь різні різновиди жаргонної лексики (професійна, молодіжна тощо). У всіх його типах жаргон означає слова, які були запозиченнями з іноземної мови, але так і не були переведеними. Такий процес буває позитивним в тих випадках, якщо в українській мові немає спеціального поняття або терміна для того, щоб назвати певне явище, процес тощо. В протилежному випадку запозичення є негативним фактором, так як вони «засмічують» нашу рідну мову. У сучасному молодіжному суспільстві дуже великий відсоток жаргонізмів.

Сленг (від англ. slang – жаргон) – слова або вирази, які використовують люди певних професій або класових прошарків. Сленг традиційно протистоїть офіційній загальноприйнятій мові і до кінця зрозумілий лише представникам порівняно вузького кола осіб, що належать до певної соціальної або професійної групи, яка ввела в мову слово або вираз. Це особлива форма мови, слова, які часто розглядаються як порушення норм стандартної мови. Це дуже виразні, іронічні слова, що служать для позначення предметів, про які говорять в повсякденному житті.

У мовознавстві немає чіткого визначення сленгу. Сам термін «сленг» в перекладі з англійської мови означає:

1. Мова соціально або професійно відокремленої групи в протилежність літературній мові.
2. Варіант розмовної мови (в т.ч. експресивно забарвлені елементи цієї промови).

З погляду стилістики - жаргон, сленг - це не шкідливий паразитичний наріст на тілі мови, який вульгарізує усну мову людини, а окреслена і в якійсь мірі необхідна частина цієї системи.

Деякі дослідники вважають, що термін «сленг» застосовується у двох значеннях: як синонім жаргону і як сукупність жаргонних слів, жаргонних значень загальновідомих слів, жаргонних словосполучень, що належать за походженням до різних жаргонів і стали, якщо не загальновживаними, то зрозумілими досить широкому колу російськомовних людей. Автори різних сленг-словників саме так розуміють сленг. При цьому потрапивши в сленг жаргонізми можуть отримати інше значення, ніж в жаргоні-джерелі. Іноді це відбувається за допомогою жаргону-посередника. Наприклад, темніти в тюремно-табірному жаргоні багатозначне: «прикидатися безпам'ятним, симулювати безпам'ятство», «хитрувати на допиті», а в молодіжному жаргоні «говорити неясно, ухилятися від відповіді», а нині в простомовних кругах «плутати, обманювати».

Термін «геймерский сленг» відноситься до слів, які вживаються людьми, що мають безпосереднє відношення до комп'ютерних ігор в повсякденному житті. Він заміняє повсякденну лексику і відрізняється розмовним, а іноді і грубо-фамільярним забарвленням. Крім того, не можна забувати, що більшість слів, які відносяться до геймерського сленгу, є похідними від ігрових термінів, практично всі з яких запозичені з англійської мови. Шляхи і способи утворення геймерського сленгу досить різноманітні, але всі вони зводяться до того, щоб пристосувати англійське слово до ігрового процесу дійсності і зробити його придатним для постійного використання [1].

Розвиток та розповсюдження мережі Інтернет призвели до появи безлічі on-line ігор, які дуже популярні серед користувачів. З кожним роком їх кількість зростає. Спілкування в мережі є невід'ємним елементом будь-якої on-line гри. Багато сучасних ігор використовують спеціальну ігрову лексику, яка, як і більшість ігор, є англомовною. Збільшення кількості інформації і потреба в постійному дистанційному спілкуванні в on-line іграх викликає природне прагнення скоротити обсяг тексту шляхом введення в нього різного роду абревіатур, про які гравцеві треба мати уявлення.

Розглянемо скорочення в on-line іграх на прикладі відомої на весь світ гри DotA 2. Мета гри – захищати свою базу і якомога швидше зруйнувати базу опонента. Найбільш поширеним засобом скорочення слів в on-line іграх є абревіатури і акроніми.

1. Синтаксичні:

а) семантико-синтаксичні: *pub – publicgame*‘гра з вільним доступом’; *regen – regenerationrune*‘руна регенерації’; *bot – bottomline* ‘нижня лінія’; *top -topline* ‘верхня лінія’; *octarine – octarinecore*; *orchid – orchidmalevolence*; *blink – blinkdagger*; *midas – handofmidas; basher – skullbasher; shiva – shiva'sguard*‘окремі артефакти у грі’;

б) морфолого-синтаксичні: *steal – fragstealing* ‘добивання чужого героя підлим способом’; *perm – permanentdeath*‘необоротна смерть’; *skadi – eyeof-skadi*‘конкретний артефакт’;

2. Фономорфологічні: *w8 – wait* ‘почекайте’; *ez – easy* ‘легко’; *ss – miss*‘пропажа героя’.

3. Фонографічні: *sup – support*‘помічник’; *dom – dominator* ‘конкретний артефакт’; *sum – summon* ‘викликаний юніт’; *imba – imbalance* ‘дисбаланс’; *invis – invisibility* ‘невидимість’; *def – defend*‘захищати базу / вежу / бараки’; *haras – harassment* ‘процес нанесення шкоди ворогу’; *meka – mekansm*‘конкретний артефакт’; *desol – desolator*‘конкретний артефакт’*;*

4. Змішані: *s-carry – semi-carry* ‘напів – керрі герої’; *h-carry – hard-carry* ‘керрі герої, які сильні в пізніх етапах гри’; *h-line –hard-line* ‘складна лінія’.

Акроніми (ініціальні абревіатури) – скорочення, що складаються з початкових букв і основ. Автори книги "A Grammar of Contemporary English" розглядають акроніми, поділяючи їх на:

1. Акроніми, які вимовляються як окремі літери:

–літери, що представляють повні слова: *DD – doubledamage* ‘подвійна шкода’; *AoE – areaofeffect*‘область дії’; *GG – goodgame* ‘гарна гра’; *AFK – awayfromkeyboard*‘відійшов від клавіатури’; *FF – finish fast* ‘закінчуйте швидше’; *DPS – DamageperSecond* ‘шкода в секунду’; *GPM – GoldperMinute* ‘золото у хвилину’; *GL– Goodluck* 'побажання удачі’;*FB – FirstBlood* ‘перша кров; так кажуть, коли вбивають перший раз будь-якого героя на мапі’; *WP – WellPlayed* ‘добре зіграно’; *HP – HitPoints* ‘очки здоров’я’; *LoS – LineofSight* ‘лінія видимості’; *HG – highground* ‘височина’; *LG – Lowground*‘низина’; *BKB – BlackKingBar*;*MKB – MonkeyKingBar; BM – BladeMail; AP – AllPick*‘вільний вибір, вибирається будь-який один герой із 111 можливих’; *SD – SingleDraft*‘вибір із трьох героїв, які достаються гравцю випадково’; *AR – AllRandom*‘дістається один випадковий герой, якого можна перевибрати, щоб дістався інший випадковий герой’; *LP – LowPriority* ‘режим гри з низьким пріоритетом’; *CD – Capitan’sDraft* ‘кожна команда обирає капітана, який може забороняти або брати героїв’; цей режим завжди використовується на турнірах з DotA 2;

–літери, що представляють елементи складного слова або просто частини слова: *LH – Lasthit* ‘останній удар’; *CD – cooldown* ‘перезарядка’*; ES – Eartshaker* ‘конкретний герой’; *MC – Manacost* ‘необхідна кількість мани для будь-якого чаклування’; EXP – Expierience ‘досвід’.

2. Акроніми, які вимовляються як слово, і часто використовуються людьми, які можуть не знати, що означає кожна буква окремо. Наприклад: *RPG –RolePlayingGame* ‘Рольова гра’; *MMORPG – MassiveMultiPlayerOnlineRolePlayingGame* ‘Масово мультіплеєрна онлайн рольова гра’; *FPS – First-PersonShooter* ‘шутер від першої особи’.

У грі DotA 2 існують дуже багато термінів і скорочень, перекладяких дозволяє зрозуміти що означають деякі фрази і написи в грі. Допоможутьвони як новачкові, так і досвідченому користувачеві.

Отже,використання спотвореного і обмеженого варіанту англійської мови, фактично, прийнято в суспільстві і не заборонено.

Шляхи і способи утворення комп'ютерного сленгу досить різноманітні, але всі вони зводяться до того, щоб пристосувати англійське слово до комп'ютерного дискурсу і зробити його придатним для постійного використання.

Також дуже поширені скорочення і акроніми у сучасних on-line іграх, особливо у грі DotA 2, де скорочення є складовою розмови.

Література:

1. Дикарева С. С., Дроздова С. А. Лингвистика и информатика. Серия:Избранные темы прикладной лингвистики. Научно-методическое пособие для студентов филологических факультетов университетов. Вып. 1./ Под ред. В. А. Широкова. Симферополь, 2007.

2. Хомяков В.А. Вступ до вивчення сленгу - основного компонента англійського просторіччя / В. А. Хомяков – Москва. – 2009. – С. 20-50

3. [Еллектронний ресурс] Режим доступу: https://dota2.ru/forum/threads/mini-slovar-dlja-novichkov.6472/

Шапран Д.П., канд. філол. наук., доц.
Поплавський О.В., студ.
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

ПРО ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ІНШОМОВНИХ ТЕКСТІВ

Переклад текстів з іншої мови може по праву вважатися одним із найскладніших видів роботи зі словом. Якщо людина береться за переклад тексту, то вона обов'язково має бути майстром своєї справи. На цей час є багато текстів, які перекладені з інших мов без дотримання логічної послідовності висловлювань або перекладені неправильно, неточно. Це не лише вказує на те, що перекладач погано виконує свою роботу і не є майстром, справа також у тому, що, навіть володіючи мовою та знаннями про ту чи іншу культуру, все одно, за статистикою, ми втрачаємо 20% тексту оригіналу – і це тільки при першому перекладі. Якщо текст перекладався декілька разів, то суть, яку намагався донести до нас автор оригіналу, може помітно змінитися в тексті перекладу, що своєю чергою значно ускладнюватиме комунікацію.

Метою цієї роботи є з'ясування деяких особливостей перекладу іншомовних текстів різних стилів і пов'язаних з ними потенційних комунікативних ризиків як для перекладача, так і для адресата.

З-поміж різних видів перекладу справедливо вважається одним із найскладніших переклад художніх текстів на іноземну мову або з іноземної, оскільки в цьому разі перекладач, по суті, стає співавтором і створює новий художній текст на основі вихідного. Зрозуміло, що це до снаги далеко не кожному перекладачеві, оскільки художній переклад потребує не тільки досконалого знання іноземної мови, а й наявності творчої інтуїції, мовного чуття. Досвідчений перекладач художньої літератури повинен вміти відчути і донести думку, яку намагався вкласти автор у текст, а також передати його настрій, зберегти художньо-естетичну своєрідність твору, індивідуальність авторського стилю тощо.

Літературний переклад являє собою художню цінність, якщо він виконаний на високому рівні. Величезна кількість творів світової літератури стали відомі читачам саме завдяки творчій інтуїції та майстерності перекладачів.

Художній переклад має свої особливості:

1. Обмеженість дослівного перекладу тексту.

Перекладач художньої літератури повинен мати якості письменника, вміти проникнути в творчий задум автора. Цю тезу ілюструє, наприклад, порівняння дослівного перекладу, виконаного з допомогою електронного перекладача, і авторського художнього перекладу Максима Рильського рядків з роману О.Пушкіна «Євгеній Онєгін» (рими до уваги не беремо): «Мой дядя самых честных правил, когда не в шутку занемог, он уважать себя заставил и лучше выдумать не смог» - 1) *мій дядько найчесніших правил, коли не на жарт занедужав, він примусив себе поважати і краще вигадати не зміг* – наявна лексична відповідність, проте втрачено настрій, невимушеність, легку іронію оригіналу; до того ж стійке словосполучення *«честных правил»* не має в українській мові дослівного лексичного відповідника. 2) *«Мій дядько чесний без догани, Коли не жартом занеміг, Небожа змусив до пошани І краще вигадать не міг»*– збережено настрій, індивідуальність авторського стилю, художньо-естетичну своєрідність.

2. Переклад стійких виразів, фразеологізмів.

Перекладач повинен володіти багатим словниковим запасом, у тому числі фразеологією обох мов. Незнання стійких виразів дуже часто призводить до неправильного сприйняття тексту в цілому. Особливо це стосується афоризмів, прислів'їв і приказок, які на різні мови перекладаються абсолютно різними словами, але несуть єдиний сенс. Наприклад: Dumb dogs are dangerous – В тихому болоті чорти водяться (Не бійся собаки, що гавкає, а тієї, що мовчить);

You’vefoundanelephantonthemoon – Попав пальцем в небо (Знайшов слона на місяці); When in Rome do as Romans do – В чужий монастир зі своїм уставом не лізь (В Римі роби, як римляни).

Схожі труднощі виникають і в перекладанні стійких просторічних виразів, жаргонізмів, вульгаризмів, які також можуть зустрічатися в художньому тексті. Неспроможність перекладача запобігти цьому можна спостерігати,

читаючи титри перекладу іноземних фільмів на українському телебаченні. Наприклад, репліки з діалогу: *Кто? – Конь в пальто* – перекладач передав як*: Хто? – Нікого немає.* Такий переклад порушив логіку мовної характеристики зображуваного персонажа, нівелював емоційно-експресивну тональність спілкування.

3. Гра слів, гумор тощо.

Дуже часто в художньому тексті оригіналу присутній гумор або іронія. Перекладач повинен володіти особливою майстерністю, щоб адекватно передати гру слів, яку має на увазі автор. Перекладати каламбур надзвичайно складно, а іноді й неможливо, як наприклад: *WhyisitsowetinEngland?– Becausemanykingsandqueenshavereigned (rained) there.*Адже *reign* (царювати) і *rain* (дощить) в українській мові не мають жодної схожості у звучанні, тому при дослівному перекладі комічний ефект зникне.

Можливий варіант, коли перекладач залишає свою примітку з позначкою «гра слів», пояснюючи зміст жарту.

4. Дотримання стилю, культури і епохи.

Перекладач художніх текстів повинен бути певною мірою вченим, дослідником, тому що, звичайно ж, складно перекладати текст іншої епохи, іншої культури, якщо ви не знайомі з її особливостями. Так, наприклад, українське нейтральне *негр*, яке за словником перекладається як *nigger*, не містить негативних конотацій останнього, зумовлених соціокультурними особливостями американського суспільства, де ця назва сприймається як неполіткоректна.

Усі перераховані вище чинники викликають певні труднощі для перекладача художньої літератури. Образне мислення, мовна грамотність, відсутність дослівного перекладу, відмінне знання культури, традицій, релігії країни – саме ті якості, якими повинен вирізнятися перекладач художньо-літературних текстів. Те саме можна зауважити щодо публіцистичних текстів, мови реклами, кіно тощо.

Крім художнього, одним із найскладніших текстів для перекладу є технічних текст. Точність технічного перекладу залежить від складності оригіналу, його особливостей і тематики тексту. У разі, коли необхідно перекласти нескладну технічну документацію, досить комп'ютерної програми-перекладача. Такий варіант можливий у разі перекладання для "побутових потреб", коли потрібно швидко ознайомитися з основними положеннями документа.

За необхідності глибокого вивчення предмета технічний переклад повинен бути виконаний професіоналом, який має як технічні знання в певній галузі, так і знання самої мови. Технічний переклад, на відміну від художнього, повинен чітко, точно, без будь-якої інтерпретації, передавати повний зміст тексту, його логіку. Продуктом технічного перекладу має бути текст, в якому основний матеріал викладено точно, коротко і інформативно.

Особливістю технічного перекладу наукової документації є вміст у ній великої кількості термінів, які часом важко знайти навіть у спеціальних слов-

никах. Підібрати синоніми до таких термінів іноді дуже важко, тому що далеко не завжди є відповідний аналог у мові перекладу.

Дуже обережно треба ставитися до додавання в технічний переклад пояснень "своїми словами". З одного боку, поясненням можна дати розшифровку складного терміна, але з іншого, є небезпека заплутатися в поясненнях терміна, якщо перекладач не є експертом у цій професійній сфері. Крім того, такий відносно правильний технічний переклад може мати відчутні відмінності від оригіналу і втратити логіку викладу, часом викликаючи цілковите нерозуміння з боку читача.

Основною стилістичною рисою науково-технічного тексту є точне і чітке викладення матеріалу за майже повної відсутності тих виразних елементів, які надають мові емоційної насиченості, головний акцент робиться на логічній, а не на емоційно-чуттєвій складовій.

Тоді як основною проблемою перекладу художнього тексту є необхідність інтерпретації намірів автора, збереження його літературного стилю, психологічних і емоційних елементів, завдання, яке стоїть перед перекладачем науково-технічного тексту є більш простим: точно передати думку автора. Для того, щоб правильно зрозуміти науково-технічний текст, треба, як вже зазначалося вище, добре знати предмет перекладу, його понятєву систему і особливості її термінологічного відображення. Крім того, для правильної передачі змісту технічного тексту українською або іншою мовою потрібно орієнтуватися в понятєвій системі відповідної галузі, чи то особливостях певної теорії, концепції, і водночас добре володіти літературною мовою.

Перекладаючи технічний текст з ілюстраціями, фахівець повинен провести повне копіювання схеми, графіка або малюнка. Це особливо важливо у перекладанні інструкцій до обладнання та технічних паспортів. Перекладачеві також повинні були відомі всі стійкі вирази науково-технічної мови, з якої виконується переклад. Основна підтримка тут – використання спеціальних словників, причому для економії часу зручно користуватися електронними словниками. Але в цьому разі необхідно звертати увагу на галузеву спеціалізацію словника, оскільки наявність міжгалузевої омонімії може призвести до спотворення наукового змісту тексту. Наприклад, термін finish (від лат. “finis”) має такі значення: у техніці – “обробка, поліровка, чистова обробка”, у текстильній промисловості – “апретура, чистота поверхні”, у сільському господарстві – “фініш, остання фаза відгодовування”. Термін guide перекладається як “гід, керівник, провідник, проводир, путівник, дороговказ, поводир, підручник”. У промисловості та техніці як термін воно має такі відповідні галузеві значення: “обсадна труба” (гірнича справа); “проводка прокатного стану” (металургія); “направляюча жила” (геологія); “направляючий прилад” (машинобудування); “передаточний важіль” (будівництво); “хвилевід” (радіоінженерія) тощо. Слово leader (один з міжгалузевих термінів) у фізиці має значення “іскровий або грозовий розряд, лідер”, у кінемато-

графії – "зарядка ділянки кіноплівки, рекорд", у кібернетиці – "початок масиву", у слюсарній справі – "ходовий гвинт", у геодезії – "попередній мерщак", у гірничій справі – "направляюча стріла копра", у політології – "провідник, керівник", у поліграфії – "пунктир, пунктирна лінія", у сільському господарстві – "основний сорт" тощо.

Отже, переклад з інших мов є досить специфічним видом роботи зі словом. Існує багато критеріїв, за якими треба підходити до оцінювання якості перекладу, рівня довіри до нього, а також зважувати свої можливості щодо виконання такого виду роботи. Також треба пам'ятати, що навіть якщо текст буде перекладений справжнім професіоналом, все одно втрачання деякого відсотка змісту оригіналу є неминучим, що пов'язано з існуванням лакун та людським фактором.

Література:

1. Свирепчук И. А. Особенности перевода с английского языка [Текст] / И.А. Свирепчук // Филологические науки в России и за рубежом: материалы II Междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, ноябрь 2013 г.).– СПб.: Реноме, 2013.[Електронний ресурс].– Режим доступу:http://moluch.ru/conf/phil/archive/106/4397/

2. Особливості перекладу текстів – головна специфіка і неминучі правила // Сайт «Nur.kz» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://perevod.nur.kz/articles/221_osobiennosti-pierievoda-tiekstov-ghlavnaia-spietsifika-i-nieminuiemyie-pravila.html

3. Особливості перекладу науково-технічних текстів в англійській мові// Сайт «effectiff» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.effectiff.com/node/444

4. Проблеми художнього перекладу // Сайт «ua-referat» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:https://goo.gl/D0FBuh

5. Особливості науково-технічного перекладу // Сайт «p-for» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:https://goo.gl/t7MUHv

Дем'янчук Ю.І., канд. екон. наук
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ПРИКЛАД РОЗРОБКИ АНГЛІЙСЬКО-РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО СЛОВНИКА СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ КОЛОКАЦІЙ

Запропонований приклад словника колокацій спеціалізованих термінів поділяється на три рівні: 1) слова-колоката, як початкової основи для виведення колокацій та ідіоматичних спеціалізованих сполучень; 2) російськомовного перекладу; 3) україномовного перекладу (Таблиця 1) [1; 2; 3].

Словник-тезаурус вміщуватиме понад 500 ключових слів та термінологічних ідіом у сфері навколишнього середовища, економіки, торгівлі, захисту безпеки, юридично-правових основ, мілітаризації і призначений для широко-

го кола фахівців-науковців, бізнесменів, банкірів, консультантів з проблем управління, міжнародних діячів, військових, які цікавляться міжнародним правом. Мета словника – допомогти його користувачам у перекладі та виявленні змісту колокацій, які використовуються в сучасних західних і міжнародних англомовних документах з питань економіки, довкілля, торгівлі та військової справи.

Словниковий склад був сформований на основі документальних матеріалів ООН, СОТ, НАТО (Міжнародної організації системи ООН, Генеральної асамблеї ООН, Програми ООН з навколишнього середовища, ЮНЕСКО та Європейської економічної комісії ООН), Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), світового банку, Міжнародного союзу охорони природи і природних ресурсів (МСОП), документів з міжнародної торгівлі СОТ та програм з військової підготовки і НАТО. Деякі термінологічні сполучення є новими, з несталим перекладом на російську та українську. Іноді вони переводяться неоднаково навіть в офіційних текстах міжнародних конвенцій. Наприклад, в розробленому словнику наведено кілька варіантів перекладу поняття «precautionary principle», «economic», «export» тощо. У деяких випадках була зроблена спроба відтворити в перекладі сутність термінологічного сполучення, яка була б втрачена при буквальному економічному перекладі. Наприклад, складним є переклад понять «contingent (contingency) value» або «off-setting». Важко перекладається на російську та українську мови слово-колокат «environment», яке походить від прикметника «environmental». Тому перекладаємо термін як «екологічний, природоохоронний», а похідну ідіому «environmental action plan», як «план дій у сфері навколишнього середовища».

Економічна лексика у словнику поділяється на однозначну та багатозначну. Однозначні терміни мають один еквівалент в мові перекладу, а багатозначні, відповідно, мають кілька еквівалентів при перекладі. Наприклад, термін «account» має кілька варіантів перекладу [1; 2; 3]: 1) рахунок; запис на рахунок; 2) звіт (фінансовий); 3) період, коли біржові угоди укладаються із закриттям позиції в розрахунковий день; 4) запис брокера про угоди за дорученням клієнта; 5) звітність; 6) бухгалтерські рахунки; 7) ділові книги. Такі багатозначні терміни стають основою для виведення спеціалізованих колокацій в Національних корпусах (зокрема в НКРМ). Тому, варто розглянути приклад з офіційного документу СОТ, який вміщує вузькоспеціалізовану статтю.

Загалом, словник вміщує такі лексикографічні аспекти: загальні терміни, які використовуються в літературі, практиці і під час міжнародних переговорів (спрощення процедур торгівлі, здійснення військових операцій, комплексне управління кордоном, елементи даних, ланцюжок торговельних поставок, національні органи зі спрощення процедур торгівлі та безпеки); назви формулярів, що використовуються в міжнародній торгівлі, екологічній

та військовій безпеці, транспорті, спрощення та удосконалення яких є основними цілями спрощення процедур торгівлі, пересування; терміни, що належать до галузі торгівлі, митниці, експедирування вантажів і процедур транспортування; терміни, які використовуються в переговорах СОТ, НАТО, ООН з питань спрощення процедур торгівлі, військових навчань, екологічного захисту тощо; міжнародні правові інструменти, що забезпечують заходи щодо спрощення процедур торгівлі, безпеки; миротворчої діяльності; боротьби з тероризмом; військових реформ; спеціальних операціїй; морська термінологія; економічні аспекти оборони; військова медицина; ядерна термінологія; Ініціатива про співпрацю із використання повітряного простору; планування на випадок надзвичайної та протиракетної оборони; назви комітетів і адміністративних структур НАТО, ООН та СОТ. Глосарій розрахований на російськомовного та українськомовного користувача.

Таблиця 1. – Приклад розробки англійсько-російсько-українського словника спеціалізованих колокацій ООН, НАТО, СОТ [1;2;3]

Англомовні колокації, утворені від ключового слова	Російськомовний переклад	Україномовний переклад
Access	1. доступ; 2. допуск; (например, к секретной информации).	1. доступ; 2. допуск; (наприклад, до секретної інформації).
access commitments	обязательства по доступу (на рынки);	обов'язки щодо доступу (на ринки).
access point	контрольно-пропускной пункт, пункт пропуска (пункт въезда-выезда в запретной зоне).	контрольно-пропускний пункт, пункт пропуску (пункт в'їзду-виїзду в забороненій зоні).
access routes	подъездные пути.	під'їзні шляхи.
accession negotiations	переговоры по присоединению.	переговори по приєднанню.
accession to the WTO	присоединение к ВТО.	приєднання до СОТ.

Таким чином, особливістю розробки колокаційного словника є його диференційна структура, що дає змогу із ключового слова-колоката виділити ідіоматичний сталий вираз. Запропонований приклад можна вважати важливим системним колокаційним додатком до НКРМ. Завдяки колокаційній системності, можна ґрунтовно дослідити лексику військової міжнародної сфери, поєднати понятійну системність з іншими критеріями, наприклад частотними змінами термінологічних сталих виразів.

Література:

1. *Офіційний сайт архівних документів НАТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nato.int/cps/ru/natohq/official_texts.htm*
2. *Офіційний сайт архівних документів ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/index.html*
3. *Офіційний сайт документів СОТ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.wto.org/*

Мацнєва Є.А., ст. викладач
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

АНТИНОМІЇ МОВИ ВІЛЬГЕЛЬМА ФОН ГУМБОЛЬДТА

(до 250-літнього ювілею мислителя)

Видатний німецькийфілософ,мовознавець, перекладач, державний діяч, дипломатВільгельм фон Гумбольдт(1767-1835) висунув оригінальну концепцію природи мови і підняв низку фундаментальних проблем, які ще і сьогодні знаходяться у центрі жвавих наукових дискусій. Гумбольдт був сучасником Гегеля, особисто знав Гете, дружив із Шіллером, разом із цими й іншими великими сучасниками він створив особливу культурну реальність, аура якої визначає шляхи розвитку європейської думки і донині. Відлуння його ідей про природу мови знайшло розвиток у міркуваннях О. Потебні, Г.Шпета, Ф. де Соссюра та інших, лягло в основу відомої гіпотези Сепіра й Уорфа про те, що мова задає мисленню свою самобутню форму.

В. Гумбольдт був високо оцінений і видатними філософами (зокрема, Кантом), і сучасними йому мовознавцями (Ф.Бопп, Я.Грімм). Таке ставлення до Гумбольдта викликане тим, що його спосіб розгляду мови в широкому контексті пов’язаної з нею проблематики однаковою мірою відповідає вимогам як філософії, так і лінгвістики. Гумбольдту вдалося їх так інтегрувати, щоб подолати односторонності як однієї, так і іншої науки.

У 20-ті роки XX століття в Німеччині та США виникає неогумбольдтіанський напрям сучасного мовознавства, що характеризується переважаною увагою до семантичної сторони мови, прагненням вивчати мову в тісному зв'язку з культурою певного народу, а також процесами мислення й пізнання. Основні положення європейського неогумбольдтіанства були сформульовані Л.Вайсгербером, Й.Тріром, Х.Гіппером та ін. Згідно з ними, мова визначає мислення людини і процес пізнання, тому люди, які говорять різними мовами, створюють різні картини світу.

Основні положення вчення Гумбольдта про мову можна сформулювати у вигляді антиномій, в існуванні яких він вбачив діалектику мови. Гумбольдт писав, що «сутність мови безперервно повторюється і концентрично прояв-

ляється у ній самій; вже у простому реченні, основаному на граматичній формі, видно її завершену єдність, і так як поєднання найпростіших понять спонукає до дії всю сукупність категорій мислення, де позитивне є негативним, частина – ціле, одиничне – множинність, наслідок – причина, випадкове – необхідне, відносне – абсолютне, вимір у просторі – визначення у часі, де одне відчуття знаходить собі відгук в іншому, то як тільки досягається зрозумілість і визначеність висловлювання найпростішого поєднання думки, у великій кількості слів виявляється представленою мова як ціле» [1, с. 283]. Мова як єдине ціле складається з понять, які суперечать одне одному, але ця їх суперечливість і визначає характер мови.

Гумбольдтівські мовні антиномії:

1). Антиномія мови та мислення. З одного боку, мова є орган, що створює думку. Без мови неможливе створення понять; поняття не може відбутися без слова; слово є єдністю звуку і поняття. З іншого боку, «дух людини» постійно прагне позбутися пут мови, бо слова обмежують внутрішнє почуття.

2). Антиномія довільності знака і мотивованості елементів мови. Слова – знаки окремих понять, слово вбирається у звукову форму. Звуки й поняття за своєю природою різні: звук служить для людини представленням предмета; поняття є вираженням нашого погляду на предмет, формування понять являє собою внутрішній процес. Що ж стосується мотивованості елементів мови, то вони зумовлюються внутрішніми закономірностями мови, всією її структурою.

3). Антиномія суб'єктивного і об'єктивного в мові. Будучи по відношенню до пізнаваного суб'єктивною, мова по відношенню до людини є об'єктивною. «Мова мені належить, так як я відтворюю її моєю власною діяльністю; але оскільки я відтворюю її так, а не інакше, тому що так говорять і говорили всі покоління, що передавали її одне одному до нашого часу, то мене, очевидно, обмежує сама мова» [1, с. 61].

4). Антиномія мови як роботи і як продукту діяльності. За своєю сутністю мова є чимось постійним і разом з тим у кожний даний момент змінним. Постійний розвиток – основа існування мови.

5). Антиномія індивідуального та колективного у мові. Мова належить одночасно і окремій людині, і колективу. Будь-яка мова розкривається в усій своїй повноті лише у живому вживанні, у мовленні особи, яка говорить. «Мови можна вважати витвором народів і в той же час вони залишаються витвором окремих осіб» [1, с.34]. Мова висловлює світогляд окремої людини, але людина завжди залежить від народу, до якого належить.

6). Антиномія мови і мовлення. «Мова як маса всього виробленого живим мовленням, не одне і те ж, що саме мовлення це у вустах народу» [1, с.58]. Тобто мова як ціле відрізняється від окремих актів мовленнєвої діяльності.

7). Антиномія розуміння і нерозуміння. Остаточну визначеність слова отримують тільки у мові окремої особи. Але особливість спілкування поля-

гає, за Гумбольдтом, у тому, що мовець і слухач сприймають один і той же предмет із різних боків і вкладають різний, індивідуальний зміст у одне й те ж слово. Звідси випливає, що «ніхто не сприймає слова з абсолютно однаковим смислом, і дрібні відтінки значень переливаються по всьому просторі мови, як кола на воді під час падіння каміння. Тому взаємне порозуміння між співрозмовниками у той же час є непорозумінням, і погодженість в думках і почуттях у той же час є суперечністю» [1, с. 62].

Послідовники Вільгельма фон Гумбольдта (Х.Штайнталь, О.Потебня, П.Флоренський, О.Лосєв та інші) констатують такі антиномії, які ілюструють діалектичний зв'язок двох взаємовиключних і взаємобумовлюваних начал: діяльність – предметність (energeia – ergon, життєвість – уречевленість), індивідуум – народ (індивідуальне – колективне), свобода – необхідність, мовлення – розуміння, мовлення – мова, мова – мислення, статичне – рухоме, закономірне – стихійне, імпресіоністичне (тимчасове, індивідуальне) – монументальне, континуальне – дискретне, об'єктивне – суб'єктивне.

Отже, висунувши оригінальну концепцію природи мови і піднявши низку фундаментальних проблем, Вільгельм фон Гумбольдт зайняв у науці про мову цілком особливе місце. Він першим серед лінгвістів свідомо поклав в основу своєї концепції мови принцип діяльності, на його думку, «мову слід розглядати не як мертвий продукт, але як творчий процес», обґрунтував системний характер мови, дійшов висновку, що «у мові немає нічого одиничного, її елементи поводиться лише як частина цілого».

Він вбачав призначення мови в «перетворенні світу в думці», у вираженні думок і почуттів, у забезпеченні процесу взаєморозуміння, у розвитку внутрішніх сил людини. У кожній окремій мові бачив інструмент для специфічної інтерпретації світу відповідно до закладеного в цій мові світорозумінням, знаряддя формування для народу-носія цієї мови картини світу. Мову наділяв функцією регулюючого впливу на поведінку людини.

Можна констатувати, що в сучасних лінгвістичних дослідженнях, які розглядають мову по відношенню до когнітивних, історико-культурних та соціальних факторів, пріоритетними є проблеми, пов'язані з живим функціонуванням мови та її роллю в побудові картини світу.

Література:

1. Гумбольдт В. фон. О различии строения человеческих языков и его влиянии на духовное развитие человечества / Вильгельм фон Гумбольдт // Избранные труды по языкознанию / общ. ред. Г.В. Рамишвили; послесл. А.В.Гулыги и В.А.Звегинцева; [пер. с нем.]. – М.: Прогресс, 2000. – С. 400.

2. Гумбольдт В. фон. Характер языка и характер народа / Вильгельм фон Гумбольдт; [пер. О.А. Гулыги] // Язык и философия культуры / сост., общ. ред. и вступ. ст. А.В. Гулыги, Г.В. Рамишвили; [пер. с нем.]. – М.: Прогресс, 1985. – С. 452.

3. Вильгельм фон Гумбольдт и его теория языка[Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://sites.google.com/site/izvestnyefilologigermanii/home/vilgelm-fon-gumboldt

Адамчук С.І., студ.
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

НЕОЛОГІЗМИ В ПОЕЗІЇ ВАСИЛЯ СТУСА

Поезія Василя Стуса, будучи протягом довгого часу вилучена з літературного життя, стала відома широкому загалу читачів відносно недавно і одразу привернула увагу великої кількості літературознавців, які присвятили свої наукові розвідки дослідженню життя і творчості поета. Їх публікації зосереджуються на особистості та біографії митця, а також на аналізі художньо-стилістичних особливостей його творів, зокрема складності його мови, її насиченості великою кількістю різноманітних художніх засобів (Ю.Шевельов, Аріадна Шум, Д.Стус, В.Чабаненко, С. Єрмоленко, Н. Сологуб та ін.).

Мета доповіді – узагальнити погляди дослідників щодо ролі і способів творення неологізмів у поезіях Василя Стуса.

Неологізми (гр. neos "новий", logos "слово") – нові слова, словосполучення, фразеологізми, що з'являються в мові [1, 234].

Одним із джерел збагачення мови є використання індивідуально-авторських новотворів. Оказіональні слова розглядають як «складне явище системного (реалізація словотвірних можливостей, закладених у системі певної мови) і асистемного (ненормативність, функціональна й емоційно-експресивна зумовленість, створення для ситуативних потреб) характеру» [2, с. 47], саме тому вони не досить часто поповнюють скарбничку сучасної мови.

Поява авторської мовної одиниці може бути викликана як мовними чинниками, так і позамовними чинниками: політично-економічним станом в державі, розвитком науково-технічного прогресу тощо.

Особливо багатою на лексичні неологізми є поезія. Найбільш яскраво їх використовував у своїй творчості представник шістдесятництва – В. Стус.

Дмитро Стус говорив, що Василь Стус спирався у своїх творах на мовні здобутки П. Куліша, Лесі Українки, П. Тичини.

Яр Славутич зазначив: «Повівши мову про слова, зокрема рідкісні слова, а в т. ч. неологізми, не можна не спинитися на лексиці Стуса. Яка вона оновлена! Ті самі основи, що були й раніше, знайомі приростки і наростки, а виланюють небувалі слова – з новими відтінками значень...» [3, с. 450].

Поетичний словник В. Стуса є своєрідним та нестандартним. У рядках своєї поезії, в кожному слові він вміщував великий сенс, бурю думок, почуттів, які він підкріплював новими словами, новими значеннями чи відтінками значень:

Займанщино пекельна! Де не скинь
страпатим оком–то *охлялі* надра,
то рідний край *пантрує* звідусюди.

(«Трени М. Г. Чернишевського»)

Поезія письменника багата словами, утвореними поєднанням двох основ слів. Ці слова здаються протилежними за значенням, вони незвично звучать разом, але виразно підкреслюють гостроту думки й глибину почуттів поета:

О білий світе *сторчоголовий* –
Опріч опричний– куди подітись?
Кошлатий обрій *вороноокий*
йде берегами *ридай-ріки*.
(«Трени М.Г. Чернишевського»)

Проаналізувавши вживання оказіональних слів у поезіях В. Стуса, можна зробити висновок, що серед них переважають складні слова (зеленоперий, обнавіснілий, білошатний, шкарубкий, соломоверхий, життєіснуючий, буйнорогий, злободавчий тощо). Завдяки таким словам поет передає складні моменти, які можуть бути описані словосполученнями або цілим реченням, за допомогою лише одного слова.

Також виділяється група неологізмів, утворених від твірних основ іменників за допомогою префіксоїдів: «само» (самоіронія, самовивищення, самопочезання, самолють, самосмерть); «все» (усе) (увсеблага, всепрощальна, всечас, вседорога, всегнівний, всенепогасний, всебідний, усепокора, всебезрух, усевельможна); «без» (безгук, безберегість, безобрійні, безімення, безшелесні, безкрай, безголосся).

…все квапимось до *самопочезання*
мов шлях од себе – справжній для душі.
(«Ми радо полишаєм власні гнізда»)

Панівне місце в творах В. Стуса займають складні прикметники, так як вони найбільш яскраво виражають оцінність й передають різнобічну характеристику предмета (смаглявошкірий, рябокорий, блакитнокрилий).

Мідяногорла ремствує сурма
ідуть етапи – без кінця і краю…
(«Недовідомі закипають зорі»)

Значне місце займає творення дієслів, які походять від іменників. Завдяки цьому автор більш влучно передає дію предмета (державить, колінкуєш).

…перед яким в блаженному зусиллі
ти *колінкуєш*, ніби вічний раб.
(«Ми радо полишаєм власні гнізда»)

Велику роль в поезії відіграють дієприкметники, так як вони звужують дієприкметниковий зворот до одного слова, яке повністю розкриває його сенс (визорений, сколінені, прочорнене).

Сколінені мужі і ниці пахолки
німотні руки перед себе рвуть.
(«Накликання дощу»)

Отже, вживання неологізмів має широке поширення в поезії, причому функції новоутворень найрізноманітніші. У творах Василя Стуса новотвори виконують стилістичну функцію, саме тому їм властива інтонаційна неповторність, смислове й емоційне переосмислення. Індивідуально-авторські неологізми Стуса відтворюють високу напругу внутрішнього життя, для точного і глибокого осмислення якого інколи бракує звичайних слів. Дослідження структури оказіональних слів показує, що переважає складна форма побудови. Поезія Стуса – цілісний поетичний організм зі своїми постійними образно-смисловими комплексами.

Література:

1. *Пономарів О. Стилістика сучасної української мови. - К., 2000. – 345 с.*
2. *Стишов О. А. Українська лексика кінця XX століття (на матеріалі мови засобів масової інформації). – К.: Пугач, 2005. – 388 с.*
3. *Славутич Яр. Єдність душ: поезія Василя Стуса // Яр Славутич. Твори: В о т. – К.: "Дніпро"; Едмонтон "Славута".– 1998 .– Т. 3.*

Беклемищева Ю.Д., студ.
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Суспільно-історичні зміни, що відбулися в Україні у зв’язку із розпадом СРСР та здобуттям незалежності України позначилися на зміні тенденцій розвитку української літератури. Поява нових літературних угруповань, стилів, розширення тематичних обріїв, жанрової різноманітності художньої літератури призвели до дискусій між старшим та молодшим поколінням письменників щодо суспільної ролі літературної творчості, її художньо-естетичних цінностей, перспектив розвитку українського художньо-літературного словатощо.

За більш як два десятиліття існування української літератури в нових суспільно-історичних умовах з’явилася велика кількість високохудожніх зразків літературної творчості сучасних письменників (деякі з яких уже стали класиками) і, відповідно, значна кількість наукових та літературно-критичних праць з дослідження особливостей сучасного літературного процесу (С.Андрусів, О.Гнатюк, В.Даниленко, М.Павлишина, Р.Харчук, І.Ільїна, Л.Демська та ін.).

Метою доповіді є узагальнений огляд основних тенденцій розвитку сучасної української літератури в умовах демократизації всіх сфер суспільного життя України та глобалізаційних світових процесів.

Вивільнившись із прокрустова ложа соціалістичного режиму, від ідеологічного тиску владних структур, українська література значно розширила свої стильові і тематичні обрії. Відхід від соцреалістичної ідеологічної платформи дозволив митцям художнього слова звернутися до нових тем, висловити в свої творах нові погляди на історію України, історію світового поступу, людину в цілому, і при тому не боятися переслідувань збоку владних структур. До духовної культури народу повернулися літературно-мистецькі надбання минулих епох, які були заборонені тоталітарним режимом. Декларована в радянську добу свобода творчості нарешті стала природним середовищем літературної праці митців. Отже, нові суспільно-політичніумови створили новий простір для розвитку, сприяли зміні підходів до творчості,зміністереотипів, форми і структури творчості. Сучасні літературні твори утверджують вічні цінності, повноцінне існування нації і свободу людини як індивідуальності, відкривають солодку чи гірку правду, дошукуються сенсу життя, зосереджують увагу на людині як особистості, а також на пошуку нових способів зображеннядійсності та донесення своїх ідей до суспільства.

Говорячи про нові вектори в літературному процесі кінця ХХ ст., дослідники незмінно наголошують на світоглядно-мистецькому напрямі, який прийшов на зміну модернізму – постмодернізмові, як основному художньому напрямі 90-х років ХХ ст. – початку ХХІ століття, що виник внаслідок відчуття письменниками кінця історії модерної епохи.

У сучасному розумінні постмодернізм – це не просто новий літературний напрям, це новий тип мислення, тип свідомості людини ХХ-ХХІ ст. Характерними ознаками постмодернізму є екзистенція, рефлексія, відкритість, поєднання різних стильових тенденцій, опозиційність, епатажність, прагнення поєднати істини різних культур, пародійність, іронічність тощо. Постмодерністи утверджують принцип загальної рівнозначності явищ, аспектів життя, засуджують антигуманне ставлення до людини.

В українській критиці тривають дискусії, які часом закінчуються звинуваченнями постмодернізму у занепаді та творчому безсиллі. Проте достатньо вчених і самих представників українського постмодернізму, які впевнено доводять, що цей художній напрям не тільки має право на існування, але й є феноменом європейського значення, формою існування української літератури в єдиному глобальному світовому духовно-інтелектуальному просторі.

Український постмодернізм став рецепцією західної філософії, естетики, спробою залучити українську літературу до загальнокультурних процесів нової доби, проте він має свою виразну національну специфіку, яку відомий дослідник української літератури Т. Гундорова визначає за допомогою метафори «післячорнобильська бібліотека», маючи на увазі подію, яка може бути осмислена та описана в дусі пост-апокаліптичної манери Ж. Дерріда та Ж. Бодрійяра, заснованої на концептах гіперреальності (уявний світ у свідо-

мості, що вже не здатна відрізнити дійсність від фантазії) та симулякра (зображення, копія того, що насправді не існує) [4].

Такою «подією», що веде до зміни суспільної свідомості та самосвідомості в напрямку перебудови ієрархії цінностей, зараз є також війна на сході України. Ці трагічні у своїй неочікуваності та ірреальності події посилюють дію такого чинника українського постмодернізму, як традиційний для української інтелігенції пошук форм національної та культурної ідентичності.

Нещодавно письменник, поет, перекладач і громадський активіст Сергій Жадан, якого літературні критики вважають представником покоління «дев'ятдесятників» з характерною для них зневірою щодо національної ідеї та людини взагалі, повідомив в інтерв'ю на «Еспресо TV», що пише книжку про війну на Донбасі. За словами самого Жадана, поетична збірка «Тамплієри» – це «39 віршів про війну, яку ніхто не оголошував, про біль, із яким ніхто не може впоратися, про любов, від якої ніхто не може відмовитися, та надію, на якій усе тримається» [6]. Його власне бачення того, як дійсність в умовах війни змінює світовідчуття людини і художню манеру митця, відображено в словах: «Я пишу про те, що я бачу, про людей, яких я знаю, про обставини, які я можу собі уявити чи в яких я сам бував. Так чи інакше, війна – вона багато чого міняє. Вона міняє психологію, вона міняє поведінку, вона міняє навіть стилістику, вона міняє мову – люди починають дещо інакше говорити, починають дещо інакше реагувати на якісь слова, на якісь емоції"[3]. За власною оцінкою автора, збірка «Тамплієри» написана «… в площині того, наскільки людина раптом починає усвідомлювати себе частиною того, що навколо неї відбувається. Людина, яка все своє життя намагається абстрагуватися від життя країни, намагається абстрагуватися від життя суспільства, в якийсь момент розуміє, що абстрагуватися далі не можна».

Поступово внаслідок демократизації українського суспільства українська література вже з кінця XX ст. все активніше включається в світові процеси й сьогодні є частиною глобального культурного простору. Письменники сучасності допомогли читачам сформувати нові погляди на історію та культуру України, її місце у європейському та загальнолюдському контексті. Сучасний літературний процес твориться саме тепер, і ми, певним чином, є його свідками і учасниками.

Література:

1.Гордон О. Еволюція української поезії від модернізму до постмодернізму / О. Гордон // Українська літературна газета. – 2015. – N 21 (23 жовтня). – С. 6-7.

2. Грицай Л. Літературний процес в Україні кінця XX-початку XXI ст.: українська література: 11 клас / Л. Грицай // Українська мова й література у сучасній школі. – 2013. – № 9 – С. 37-45.

3. Жадан розповів про нову книжку, присвячену війні на Донбасі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: lovelylaife.in.ua – Назва з екрана.

4. Історія української культури: навч. посіб.: у 2-х ч. – Ч. 2.: Українська культура Нового та Новітнього часів / О. О. Петутіна, Н.В. Вандишева-Ребро, О. В. Голозубов, [та ін.]; за ред. О. О. Петутіної. – Харків: НТУ «ХПІ», 2012. – 132 с.

5. Капраль І. І. Електронні медіа як складова літературного процесу (на прикладі найпопулярніших сучасних українських літературних сайтів) [Електронний ресурс] / І.І. Капраль // Наукові записки [Української академії друкарства]. Серія : Соціальні комунікації. – 2015. – № 1. – С. 30 – 36.

6. Поет Сергій Жадан презентує у Полтаві свою збірку «Тамплієри» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: reporter.pl.ua – Назва з екрана.

Кірстя О.О., студ.
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

КОНЦЕПТ «СІМ'Я» В МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ УКРАЇНЦІВ

Когнітивна лінгвістика як самостійне відгалуження когнітології зародилася в західному мовознавстві (Р.Джекендофф, М.Джонсон, Дж.Лакофф, Р.Лангакер, Дж.Міллер, Ч.Філмор, У.Чейф). У сучасному слов'янському мовознавстві лінгвокогнітологія представлена роботами таких учених, як А.С. Алямкіна, В.О. Дем'янков,О.В. Галкіна С.Жаботинська, О.Кубрякова, В.Маслова, В.Ф. Новодранова, О. Селіванова, А.П. Чудінов та ін.

Серед найбільш актуальних проблем лінгвістики останнього десятиліття на особливу увагу заслуговують питання національної специфіки мовних і мовленнєвих явищ, що дозволяють проникнути в глибини національного способу мислення, ментальності. Виникли і інтенсивно розвиваються нові напрями лінгвістичних досліджень на межі різних наукових парадигм: лінгвофілософія, психолінгвістика, лінгвокультурологія, етнолінгвістика тощо.

Велика увага приділяється проблемі мовної картини світу, що розглядається в нерозривному зв'язку з концептуальною картиною світу і позамовною дійсністю. Науковий інтерес до цих проблем перебуває в прямій залежності від істотних змін у науковій парадигмі, що відбуваються на межі XX та XXI ст., і виявляється в утвердженні низки підходів та ідей стосовно дослідження мови: антропоцентризму як принципу осмислення мови невід'ємно від людини і людини невід'ємно від мови, та когнітивізму, що розглядає мову як спосіб пізнання людиною нових реалій і передавання знань і уявлень людини про світ[1]. Специфічний підхід лінгвокогнітології до вивчення мовних явищ виявляється, зокрема, у її термінологічному апараті, оскільки лінгвокогнітологія оперує не мовними елементами, а одиницями специфічної природи – концептами. У теорії Джонсона і Лакоффа під концептами розуміються принципи, які організовують людське сприйняття. Концепт – це основний осередок культури в ментальному світі людини [2].

Сукупність концептів становить концептуальну картину світу, що концентрує знання, досвід результатів людської діяльності і процесів пізнання світу.

Специфіка концептосфери зумовлюється світоглядом народу, його культурою та історією. У концептуальній картині світу українського народу поняття сімї, родини традиційно є однією з найважливіших культурних цінностей. Основним засобом словесного вираження концепту «сім'я» в українській мові виступає лексико-семантична група «сім'я», що співвідноситься із заснованою на шлюбі або кровній спорідненості групою людей, члени якої об'єднані спільністю побуту, взаємною допомогою і моральною відповідальністю, а також перебувають у певних ієрархічних відносинах на основі вікових та гендерних характеристик [1].

Закодована в мові модель цих відносин є засобом фіксації особливостей національної самосвідомості, духовних, культурних традицій. Так, наприклад, у суспільному житті українського села до кінця XIX ст., незважаючи на розвиток капіталізму, зберігалося багато елементів патріархальних відносин. Ця особливість знайшла своє вираження в існуванні в українській мові таких понять, як «громада», «толока». Значну роль у житті окремої людини і родини займала сусідська община – *громада*. Родинний тип відносин між представниками однієї громади відображала традиційна колективна форма праці – *толока*. Вона, як правило, влаштовувалася у вихідні та святкові дні, на добровільних засадах і без оплати за виконану роботу. Найчастіше учасниками толоки були сусіди, родичі, куми. Таким чином виконували різні польові (орали, сіяли, збирали урожай, заготовляли сіно) і домашні роботи (копали колодязі, будували житла та господарські споруди; заготовляли продукти харчування і т.д.). Після виконаної роботи накривався стіл, влаштовувалося свято.

Прикладом вербального вираження концепту «сім'я» в українській мові є широке використання в творах українських письменників XIX століття, таких, як наприклад, І. Котляревський, Г. Квітка-Основ'яненко, І. Нечуй-Левицький, Т. Шевченко, одиниць лексико-семантичної групи «сім'я»: *батько, мати, діти, син, дочка, свекруха, невістка, сват, кум, сусід, хата, подвір'я, господарство, господар, господиня, сватання, свати, заручини, весілля, хрестини, молодий, молода, дружки* та ін., які можна розглядати як мікроконцепти,щоє базовими складниками макроконцепту «сім'я».

Яскравим зразком реалістичного твору на тему родинних стосунків цього часу є повість "Кайдашева сім'я" І. Нечуя-Левицького. Письменник відтворив у повісті характерні ознаки родинного буття. Однією з найпомітніших ознак реалістичної манери письма є докладне змалювання національного колориту сімейного побуту українців, звичаїв, обрядів, вірувань, пов'язаних із культурно-національними особливостями сприйняття і ролі родинних цінностей у суспільному бутті. Стосунки батьків і дітей, виховання в сім'ї, кохання, сімейне щастя, достаток, господарство, віра в Бога та дотри-

мання заповідей Божих, народна мораль, авторитет у громаді – все це складові концептосфери «родина» як відображення ментального світу українців.

У творчості Т.Г. Шевченка простежується розширення семантичної структури слів, об'єднаних значенням групи людей з кровною спорідненістю і спільним життям, на основі співвіднесення їх значень зі сферами громадського, політичного життя. Наприклад: «Будеш, *батьку*, панувати, поки живуть люди…» («На вічну пам'ять Котляревському»); «Нема Січі; очерети у Дніпра питають: "Де то наші *діти*ділись, де вони гуляють?"; «Чия правда, чия кривда, і чиї ми *діти*…»; «Утни, *батьку*, орле сизий! Нехай я заплачу, нехай свою Україну я ще раз побачу («До Основяненка»); «Обніміться ж, *брати* мої, молю вас, благаю!», «Нехай *мати* усміхнеться, заплакана мати» («І мертвим, і живим, і ненародженним..»), «А *онуки* – їм байдуже, панам жито сіють!» («Гайдамаки») та ін. Ці приклади засвідчують включення в українській мовній картині світу до концепту «сім'я» таких понять, як: «Україна» – рідна країна, рідна домівка, мати, велика родина; запорожці – сини матері-батьківщини; видатні українці – батьки нації; українці – брати однієї родини; онуки – історичні нащадки українського минулого та ін. Ставлення до своєї землі, своєї країни, свого народу як до родини, пов'язаної не тільки кровною близькістю, а й, передусім, духовними, культурними, історичними узами, вболівання за долю народу, як за свою власну, є відмітною ознакою менталітету українців.

Висновок. Таким чином, у концепті «сім'я» відображається співвідношення і зв'язок української мови й духовної культури нашого народу, мови й народного менталітету. Важливою теоретичною проблемою дослідження співвідношення мови і мислення, мови і культури є питання про мовну картину світу, під якою розуміємо характер відображення в мові концептуальної картини світу і мовні засоби вираження знань про неї.

Література:

1. Яковлєва В.Б. Вербалізація концепту сім'я в українській мовній картині світу: Дис. канд. наук: 10.02.01 – 2009.– 240 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://mydisser.com/ua/catalog/view/312/862/20397.html

2.Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем: Пер. с англ. / Под ред. и с предисл. А. Н. Баранова. / Дж. Лакофф, М. Джонсон. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 256 с.

Максименко К.В., студ.
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

ДЖЕРЕЛА ЗБАГАЧЕННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

Сучасна українська літературна мова розвивалась протягом багатьох епох, поступово вдосконалюючись та збагачуючись. Проблеми розвитку су-

часної української літературної мови вивчає велика кількість вчених-мовознавців. Дуже важливо розуміти та враховувати вплив джерел розвитку на стан нашої мови, оскільки, окрім об'єктивних законів розвитку мовної системи, на неї чинять великий вплив соціальні, політичні та особисті фактори. Це визначає актуальність обраної теми дослідження.

Мета дослідження: визначити джерела збагачення сучасної української літературної мови, зокрема вплив на розвиток лексичної системи іншомовних запозичень, а також художньої літератури.

Дослідженням джерел збагачення сучасної української літературної мови займалися такі зарубіжні та вітчизняні фахівці, як Л.Крисін, С.Булич, Н.Шестакова, Ю.Сорокін, С.Семчинський, А.Мартіне, Р.Павлова, О.Мороховський, О.Муромцева, Б.Аббасова, А.Марті, В.Акуленко Г.Пауль, Е.Ріхтер. Цій науковій проблемі присвячено чимало праць сучасних дослідників, а саме: В.Сімонок, О.Стишов, П.Селігей, В.Акуленко, В.Печерська, Н.Босак, М.Бондар, І.Кочан, Д.Мазурик, С.Федорець, Л.Струганець, А.Ломовцева, Б.Ажнюк, Л.Архипенко [1].

Мова – ще єдина, складна система знаків: фонем, морфем, слів, речень, яка служить для називання предметів, явищ об'єктивної дійсності та понять, є засобом спілкування, обміну думками і формування думок. Мова – явище фізичне, фізіологічне, антропологічне та суспільне. Умова його існування – людське суспільство [2].

Для кожного народу його мова – це скарбниця, яка з часом поповнюється новими мовними «прикрасами» – словами.

Одним із джерел збагачення мови є художня література. Вагомість цього джерела засвідчена історією розвитку нової української літературної мови, основоположником якої вважається Тарас Григорович Шевченко, а започаткування нової мовно-літературної традиції пов'язане з появою «Енеїди» І.П. Котляревського (1798). І в наш час письменники працюють на благо нашої мови, своєю літературною працею роблять вагомий внесок в українську літературну мову. До таких мовних новаторів можна віднести, зокрема, Сергія Жадана, Юрія Винничука, Марину Меднікову, Юрія Іздрика, Тараса Прохасько та ін. [3].

Наступне джерело, важливість якого в сучасних умовах неможливо переоцінити – науково-технічний прогрес. Як відомо, технології та науки зараз мають надшвидкий темп розвитку. Науково-технічний прогрес вносить у життя сучасної людини нові реалії. Назви цих реалій необхідно адаптувати до української мови – або знайти їм адекватний український відповідник, або погодитися з їх первинним іншомовними неадаптованими формами [4]. Над вирішенням проблеми ставлення до надміру гетерогенних одиниць у мові постійно працює велика кількість українських мовознавців, дискусії на цю тему не припиняються. Але очевидно, що це джерело й надалі буде надзвичайно актуальним чинником впливу на розвиток української мови, оскільки

мало не щодня з'являються нові програми, пристрої та прилади, які потребують назви. Так як науково-технічний прогрес стосується кожного, то нові слова поширюються дуже швидко. Наприклад, айфон, айпод, смартфон, серфінг і т.ін.

Також важливу роль у збагаченні сучасної української літературної мови мають явища та поняття, для яких раніше не було назви та пояснень і які з'являються в мові в зв'язку із змінами в суспільно-політичному, державному та економічному устрої України. Так, наприклад, активно вживаними стали такі слова, як імпічмент, спікер, парламент, менеджмент, сепаратист і т.ін.

У сучасній українській мові при збереженні її функціонально-стильової диференціації відбувається активна словотвірна і лексична інтеграція між стилями, розширення значень окремих словотворчих форматів та основ, перехід лексики одного стилю до іншого [5]. Значне місце тут належить процесам детермінологізації, коли неологізми термінологічного походження за дуже короткий проміжок часу переходять зі сфери обмеженого спеціалізованого вживання в загальнонародну мову й стають високочастотними загальновживаними словами. Такими є, наприклад, терміни «бігборд», «банер», «піар», «кон'юнктура» та под.

Отже, на розвиток сучасної української літературної мови впливають не тільки лінгвістичні, а й соціолінгвістичні чинники. Зазначені чинники, незалежно від свого позитивного чи негативного впливу на мову, продовжують слугувати джерелами змін в українській мовній системі.

Література:

1. Вплив мовних та позамовних чинників на збагачення словникового складу сучасної української літературної мови [Електронний ресурс]. − Режим доступу: https://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%2F%2Fdspace.nbuv.gov.ua − Назва з екрану.

2. Мова, суспільство, людина. Походження й розвиток української мови, її місце серед інших мов світу [Електронний ресурс]. − Режим доступу: http://www.studfiles.ru/preview/1905704/ − Назва з екрану.

3. Що читати: 10 сучасних українських письменників [Електронний ресурс]. − Режим доступу: http://bit.ua/2013/08/scho-chytaty-10-suchasnyh-ukrayinskyh-pysmennykiv/− Назва з екрану.

4. Лесюк М.П. Розмовно-маргінальна лексика української мова та її лексикологічне опрацювання / М.П. Лесюк // Мовознавство. – 2007. −№6 [Електронний ресурс]. − Режим доступу: http://www.repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/− Назва з екрану.

5. Клименко Н.Ф. Диференційні та інтеграційні процеси в лексиці та словотворенні сучасної української мови / Н.Ф. Клименко // Мовознавство. – 2008. – № 2-3. [Електронний ресурс]. − Режим доступу: http://movoznavstvo.org.ua/vsi-nomera-zhurnalu/76-2008-2-3-berezen-cherven/513-klimenko-f-diferentsijni-ta-integratsijni-protsesi-v-leksitsi-ta-slovotvorenni-suchasnoji-ukrajinskoji-movi.html – Назва з екрану.

Медун А.О., студ.
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

ДО ПИТАННЯ ПРО КУЛЬТУРУ МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ

Однією з головних ознак освіченої, всебічно розвиненої особистості, висококваліфікованого фахівця є висока мовленнєва культура, що проявляється в умінні використовувати сучасну літературну мову як ефективне знаряддя спілкування. Як правило, люди більш зрілого віку можуть похизуватися цим, на відміну від молоді, особливо студентів. Тож на сьогодні надзвичайно важливим є вивчення проблем культури мовлення української молоді, що і зумовлює актуальністьобраної теми дослідження.

Метадоповіді – визначити основні проблеми культури мовлення студентів та причини її погіршення, можливі шляхи покращення рівня культури мовлення.

Досить багато дослідників розглядали проблеми культури мовлення студентів та й загалом молоді. Зокрема, І. Попова, Я. Януш, Т. Гриценко, С. Лагдан, І. Войцехівська звертають увагу на актуальність цієї проблеми для формування молоді як особистостей і громадян нашої держави. Т. Гриценко пише: “Культура мовленнявсьогонашогосуспільства і культура мовленнястудентівзокрема – цечи ненайяскравішийпоказник стану їхморальності, духовності, культуривзагалі. Словеснийбруд, що заполонив їхнємовлення, мовленнєвий примітивізм, вульгарщина – тривожні симптоми духовного нездоров’я народу, молоді з майбутньоювищоюосвітоюзокрема”[2, с. 167]. А Юрій Мушкетик, зазначаючи важливість цієї проблеми в процесі формування нації, стверджував, що потрібно звернути найпильнішу увагу на виховання молоді – тоді ми врятуємо Україну. Тому проблема культури мови була, є і ще довгий час буде знаходитися в центрі уваги громадськості, а особливо в молодіжному середовищі.

Українськамова – не лише засіб спілкування, а й скарбниця духовного і культурного спадку українського народу. Протягом віків у різноманітних формах бутя української мови, таких як народні пісні і думи, казки і міфи, літописи, зберігається історична пам'ять і досвід нації та віддзеркалюються національні традиції. Одночасно українська мова створює мовний простір, який є природним середовищем бутя української нації. Його збереження є неодмінноюумовою самого їїіснування і базовою матеріальноюгарантієюзабезпеченнямовних прав українців[3].

Та українська мова включає в себе не лише слова українського походження, а й запозичує слова з інших мов. Адже довгий час Україна повністю або частково перебувала у складі різних держав. Серед них Російська та Австро-Угорська імперії, Річ Посполита. Тож не дивно, що у мовленні населен-

ня Лівобережної та Центральної України часто зустрічаються російські слова, а жителі Правобережної частини нерідко використовуюсь слова польської мови. Згодом формується так званий суржик, який засмічує мовлення молоді, зокрема студентів.

Як зауважує С. Лагдан, студентська молодь часто користується принципом вседозволеності й байдужості до оточення, перебуває під впливом зарубіжних бойовиків, фільмів кримінального характеру, захоплення комп'ютерними іграми, що переважно супроводжується жахливим перекладом. І, звичайно, цю лексику молодь переносить у свій словник [1].

Та все ж таки слід зауважити, що останнім часом, завдяки сприянню держави щодо підвищення статусу української мови, більша частина студентів володіє навичками культури українського мовлення. Водночас сьогодні під час занять ще можна почути від студентів: «Повторіть ше раз!» (або «Шо-шо?») замість«Повторіть, будь ласка, ще раз!». Звучить зауваження одногрупникові: «Куда прьош?» замість «Зачекай, будь ласка, я тебе зараз пропущу» [4]. Студенти часто говорять суржиком, використовують жаргонну лексику, вульгаризми.

Мовлення студентів у молодіжному середовищі дещо відрізняється від їх же мовлення в аудиторіях. Розмовляючи між собою, студенти часто використовують сленгізми. Наприклад, говорити нісенітницю – «гнать бєса», легко скласти іспит – «здати на шару», відмовити в чомусь – «рубати хвости».

Сленг допомагає молоді яскравіше висловити свій емоційно-експресивний стан. Наприклад, про дівчину, яка подобається, говорять: «Он пішла Анабель», про прихід несподіваного гостя – «прітопал», «нарісовался», про помилку, допущену кимось – «заліпуха», «брєд» [4]. Причому, звертаємо увагу на те, що всі ці нелітературні форми висловлення мають в основі російськомовне походження, тобто є одночасно і сленгізмами, і виявом суржику.

Проблема культури мовлення набуває особливої гостроти саме у наш час. Вона досягла таких масштабів, що її правильніше було б назвати вульгаризацією. На сторінки періодичної преси, в мовлення освічених людей, молоді ринули просторічні елементи, ненормативна лексика й інші позамовні засоби: бабки, штука, лимон, зелені, бакси, кайф, нормальок, вишак, лох, базарити, бардак, до фені, блін [5].

Проблеми культури мовлення в студентів виникають, як правило, у зв'язку з тим, що телебачення й мережу Інтернет заполонили неморальна реклама та непрофесійні репортажі, що прищеплюють приховану зневагу до поняття культури висловлювання взагалі і вбивають бажання студентів унормувати своє мовлення.

Сучасне життя молоді, з одного боку, полегшене свободою висловлювання, але, з іншого боку, втрата ціннісних орієнтирів, раціоналізація усіх взаємовідносин з часом дедалі більше ускладнюють його.

Звичайно, випускники вищих навчальних закладів повинні досконало володіти державною мовою, адже без цих знань вони не зможуть виконувати

свої професійні обов'язки на високому рівні. Окрім цього, під час навчання українською мовою перш за все студенти формуються як громадяни держави, що так важливо на сьогодні.

Іван Огієнко у своїй праці «Молодь і рідна мова» пише: «Цілий народ мусить дбати, щоб його молодь правильно і своєчасно навчалася соборної літературної мови, цебто виховувалася на почутті всенаціональної однос-ті.Вся молодь мусить добре усвідомити собі, що її найперший обов'язок перед своїм народом – навчитися соборної літературної мови й вимови й тим защепити почуття національної одності» [6].

Спостерігаючи за мовленням студента, аналізуючи те, чи дотримується правил ввічливості у звертанні, чи виявляє повагу до співрозмовника жестами, мімікою, тоном, можна говорити про його загальну культуру та вихованість. Адже усім відомо, що ми самі в змозі регулювати свій рівень культури мовлення.

Отже, проблема культури мовлення студентів є справді актуальною на сьогодні, адже майбутнє країни й світу загалом залежить насамперед від молодого покоління. Тому рівень освіченості, культури, великий багаж знань й бажання зробити життя кращим збільшують шанси на краще майбутнє.

На світобачення й рівень культури студента великий вплив мають засоби масової інформації, певні світові тенденції, оточення. І при цьому кожен випускник вищого навчального закладу має стати не лише кваліфікованим працівником, а й повинен дотримуватись моральних та етичних норм спілкування.

Література:

1. *Лагдан С. Чинники мовного виховання у ВНЗ технічного профілю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%2F%2Feadnurt.diit.edu.ua%2Fjspui%2Fretrieve%2F25824%2FLahdan%25202.pdf&name=Lahdan%202.pdf&lang=uk&c=58c98ea15c5c – Назва з екрана.*

2. *Гриценко Т. Розвиток мовної особистості у технічних ВНЗ / Т. Гриценко // Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах: збірник наукових праць Національного авіаційного університету. – 2009. – Вип. 17. – С. 162-172.*

3. *Перепьолка В. Формування культури професійного мовлення майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_65/72.pdf– Назва з екрана.*

4. *Культура речи студентов [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://allref.com.ua/uk/skachaty/kul-tura_rechi_studentov– Назва з екрана.*

5. *Олександрова В. Дидактика та методика // Проблемипідготовкисучасноговчителя. – 2013. – № 8. – Ч. 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%2F%2Flibrary.udpu.org.ua%2Flibrary_files%2Fprobl_sych_vchutela%2F2014%2F8_2%2F1.pdf&name=1.pdf&page=2&lang=uk&c=58ce840dda9f – Назва з екрана.*

6. *Войцехівська І. Проблема формування мовної культури сучасної молоді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vis.ucoz.ru/publ/problema_formuvannja_movnoji_kulturi_suchasnoji_molodi/1-1-0-2 – Назва з екрана.*

Мєщанін Б.А., студ. гр. ГМБ-16
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

СЛЕНГ ЯК СОЦІОЛІНГВІСТИЧНЕ ЯВИЩЕ

Сленг – це поширене явище, яке є засобом спілкування найрізноманітніших прошарків населення. Навіть століття тому різні соціальні групи використовували свій стиль мовлення. Крім тогоє ще сленг професійний, який зрозумілий для людей, зайнятих у одній сфері чи організації, та молодіжний сленг – це лексикон, який відрізняється розмовним, а інколи й виразно фамільярним забарвленням, більша частина елементів якого є похідними від скорочень, англійськими запозиченнями та фонетичними асоціаціями.

Поняття «молодіжний сленг» розуміють як сукупність мовних засобів, що весь час трансформуються і використовуються у спілкуванні молоді, яка знаходиться в дружніх стосунках зі своїми представниками. Оскільки молодь являє собою найбільш креативну частину суспільства, її поведінка, зокрема мовна, відображає найновіші суспільні тенденції, в тому числі й у мовній сфері.

Метою доповіді є з'ясування природи сленгу як одного з виявів соціокультурного впливу на мову.

Вивчення сленгу розпочалося в 60-70-х рр. XX століття (Скворцов Л.І., Капанадзе Л.А., Лошманова Л.Г., Копиленко М.М. та інші). Наприкінці XX - на початку XXI століття намітилися нові тенденції у вивченні неформальної молодіжної мови: молодіжний жаргон досліджувався як компонент міського просторіччя (Колесов В.В., Іванищев С.І., Юнаковська А.А., Гуц Е.Н.); аналізувався як мовне утворення, що володіє самостійною лексико-семантичною системою (Подюк І.П., Маненкова Н.Ю., Уз-Дінська Є.В., Зайковська Т.В., Міралаєва О.Д., Берегівська Е.М., Єрмакова О.П., Марочкін А.І., Первухіна О.М., Петрова Н.Н., Гойдова С.І.); розглядається з позиції культури мовлення (Бондалетов В.Д., Голєв Н.Д., Тарасов Е.Ф.). У цей період активно видаються словники (Мокієнко В.М., Левікової С.І., Квеселевіча Д.І., Вальтера Х. та інших). На сьогодні кількість праць з вивчення молодіжної жаргонної мови зменшилася; дослідження студентського жаргону є поодинокими (Дубровіна К.Н., Борисова-Лукашанець Є.Г., Батюкова Н.В., Іванищев С.І., Скаженик Е.Н., Андросова О.Е.).

Варто відзначити, що деякі лінгвісти закликають до боротьби зі сленгом, як на початку так і в кінці своїх робіт. До сьогодні в науковому колі частково залишається поняття молодіжного діалекту як «мовний дефект». Цим питанням на сьогодні займаються тільки деякі мовознавці, хоча ця тема має багато аспектів, зокрема й історичний.

У XVIII-XIX ст. на Полтавщині кобзарювання було звичайним явищем, бандуристи використовували свій діалект-сленг, який звався «лебійською мовою» і був також незрозумілим для навколишніх, але якщо уважно його розглянемо, то побачимо, що він був легкий у вивченні, адже ґрунтувався на закономірності перекручування слів.

В кожній історичній епосі сленг відображав специфіку свого часу. Так у 60-х він вважається наслідком швидкого поширення інтересів щодо наркотичних засобів, популярної на той період музики та постійної ейфорії. У 70-х мав велетенську купу епітетів щодо відшаровування серед суспільства неуспішних людей: «wally», «nurd» та багато іншого. У 80-х більшість сленгових новотворів, що використовувалися суспільством, мали сосунок до грошей та місця роботи.

Термін «сленг» у науковий обіг увів В. Костомаров, російський учений. Він називав так явище мовного смаку епохи, та в його англійській лексикографії став широко поширеним десь на початку XIX ст. Походження цього слова – від англ. S (special), lang (language) – тобто це особливий набір нових слів або значень уже наявних слів, уживаних різними групами людей (професійних, громадських, вікових тощо).

Одного й ґрунтовного визначення сленгу не існує й досі. Багаторазові спроби розділити сленг та звичайну лексику, чи сленг та нецензурне мовлення, є безрезультатними. Різновиди сленгу, які дослідники намагалися виділити, часто стають знову невірними. Отже, в різних довідниках простежується безліч відповідей на запитання «Що таке сленг ?», зокрема: «нецензурна лексика», «мова неписьменого та безпутнього суспільства», «поезія звичайної людини», «мовна гра, яка допомагає кожній особі розрекламувати себе в своєму мікросоціумі та одночасно виокремитись від решти суспільства». На думку деяких лінгвістів, сленг є стилем мови, який посідає місце формальної, офіційної мови.

Соціальні діалекти ніколи не можуть бути єдиним засобом спілкування, а виступають як доповнення до загальної літературної мови, жаргон здатний самостійно реалізовувати не тільки свою основну емоційно-експресивну функцію, а й головні загальномовні функції: комунікативну, соціальну, прагматичну, інформаційну та інші.

Кожна соціальна група формує свою індивідуальну лексику, яка в основі має національну мову або є наслідком мовної експансії. Характерною особливістю, що відрізняє молодіжний сленг від інших видів, є його швидка мінливість, яка пояснюється зміною поколінь. Щодо молодої поезії, то вона активно поглинає міський сленг, такі слова, як, наприклад, «тусовка» (місце, де збирається молодь); «ничка» (таємна схованка в одязі), «закосити під когось» (видати себе за когось, хто має пільги) тощо. Те саме можна сказати й про сучасну пісенну поп-культуру (наприклад, тексти гурту «Тік», «Потап і Настя», «Время и стекло» тощо).

Висновки. Різноманітність сленгу викликана тим, що підлітки та студентська молодь намагаються виділитися не лише як спільнота, але як і особистість у цій спільноті. Через це сучасна молодь намагається урізноманітнити свою лексику власними новотворами. Перспективи подальших досліджень сленгу, зокрема молодіжного, можуть бути пов'язані із вивченням культури мовлення та її залежності від загальної культури, розвиненості і грамотності її носіїв і т. ін.

Література:

1. Борисова-Лукашанец Е. Г. О лексике современного молодежного жаргона (англоязычные заимствования в студенческом сленге 60-х–70-х годов) //Литературная норма в лексике и фразеологии. – М.: Наука, 1983. – С. 104–120.

2. Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред В.Н. Ярцева]. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 683 с.

3. Языкознание: большой энциклопедический словарь // [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – 2-е изд. – М. : Большая российская энциклопедия, 1998. – 685 с.

4. Береговская Э.М. Молодежный сленг: формирование и функционирование / Э.М. Береговская // Вопросы языкознания. – 1996. – № 3. – С. 32–41.

Одинокова А.С., студ. гр. ТРГ- 16
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

РОМАНІ П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО «РОКСОЛАНА» В АСПЕКТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Павло Архипович Загребельний – письменник, мислитель, громадянин,знаковапостать цілої літературної епохи.

Основний жанр П. Загребельного – це роман, хоча в його доробку є і новели, і оповідання, і повісті. Серед жанрово-стильовогорозмаїттяроманістикиписьменникаособливемісце, безперечно, займаєісторична проза.

Роман П. Загребельного «Роксолана» – це історична ілюстрація авторських роздумів про трагічність людської долі у всіх її вимірах, про трагедію розлуки з рідною землею, про трагедію втрати любові.

Автор майстерно використав різноманітні прийоми і принципи моделювання дійсності та стосунків між людьми, щоб із вичерпною повнотою розкрити внутрішнє буття персонажів, подати цілісний світ у його єдності, що надає творові філософського звучання, проектує його на всі часові виміри суспільного буття: від давнього минулого до сучасного і майбутнього.

Метою доповіді є з'ясування деяких особливостей художньої інтерпретації буття в романі Павла Загребельного «Роксолана» на основі відображен-

ня співіснування та взаємовпливу двох культур: османської і української, християнської.

Творчість письменника всебічно досліджувалася науковцями ще за його життя, не втратила вона актуальності і сьогодні. З-поміж дослідників творчої спадщини письменника можна назвати В. Дончика, М. Ільницького, С. Нестерука, В. Оскоцького, О. Сизоненко, М. Слабошпицького, В. Фащенко, В. Чумака, Н. Чухонцеву та ін. На думку В. Дончика, Павло Загребельний – «Істинний класик в нашій літературі, найпотужніший український письменник сучасності. Його твори – це твори на виріст, які залишаються не тільки в українській, але й світовій літературі»[1]. Ці слова служать підтвердженням того, наскільки проза П.Загребельного актуальна в нашому сьогоденні, зокрема, і для прогнозування і моделювання майбутнього.

Автор роману «Роксолана», на думку О. Сизоненко, йде шляхом якнайточнішого дотримання історичної істини, використовуючи для цього тільки вірогідні джерела і документи [4]. П. Загребельний прагне до документальної точності зображуваних подій, вміщуючи їх у досконалу художню форму, наділяючи глибинним смислом і підносячись до вершин філософсько-історичних узагальнень.

Павло Загребельний називав джерелами свого роману про Роксолану книгу ученого-сходознавця А. Кримського «Історія Туреччини», в якій 15-20 сторінок відведено Роксолані, і три томи творів московського академіка Гордлевського про історію Туреччини.

Також Загребельний особисто був у Туреччині – в місцях, що пов'язані з Роксоланою. Відвідав село Рогатин Івано-Франківської області, де, як вважається, народилася Настя Лісовська. Письменник спробував окреслити думку про свій роман у «Авторському післяслові» до «Роксолани»: «Я намагався написати роман, максимально наближений до дійсних подій… Власне, роман – це історія боротьби нікому не знаної дівчини й жінки за свою особистість, за те, щоб уціліти, зберегти і вберегти себе, а тоді вознестися над оточенням, може, й над цілим світом» [2, с. 566].

Автор деталізує й широко розкриває всі сфери життя Османської імперії. Зображення політичної сфери життя султанської родини є достеменним змалюванням історичних фактів сходження на престол султанських синів: задля підтвердження цього у романі існують цитати із законів шаріату «Про братовбивство»: «…при переході влади в руки спадкоємця усе чоловіче покоління Османів, окрім родини нового султана, безжально знищувалося. Так заповідав завойовник Царгорода Мехмед Фатіх, Сулейманів прадід: «Для загального добра кожний із моїх славних синів або онуків може винищити всіх своїх братів» [2, с. 86]. Ця варварська практика сприймалася як недорога плата за позбавлення від династичних війн і громадянського протистояння.

Релігійна сфера життя відображена на сторінках роману як невідома і не зрозуміла українському християнинові релігія – іслам. Віра являє собою

рушійну силу життя мусульманської держави, тому автор майже два роки входив у систему вірування мусульман, ознайомився із священною книгою – Кораном [3].

Зображення побуту в романі являє собою переплетіння авторського домислу з вірогідними фактами. Це допомагає авторові уникнути сухого викладу матеріалу і сприяє романізації життя героїв. Таким чином, весілля, народження дитини, одяг і загалом побут османської родини є історично достовірними, але зображені в інтерпретації автора з українською поетизацією опису. Наприклад, зображення весілля відповідає традиціям святкування його у сім'ях з достатком: «Три дні потопав Стамбул у тисячоголосому лементі, у горланні, витті, криках. Били барабани, дзвеніли сази, мекали зурни, жахали землю і море залпи гармат. Зеленкуватий Босфор мінився чорними, рожевими, рудавими барвами від вогню на пагорбах Стамбула» [2, с. 348].

Окремим відгалуженням дослідження є авторське зображення гаремного життя палацу Топкапи з його ієрархією і законами. Вони інтерпретовані автором через створення інтриги, яка влучно відтворює особливості життя жінок у замкнутому просторі, як окремо кожної жінки зі своїми прагненнями, так і колективного проживання, і їх смиренність перед долею.

Щодо народження дитини, то автор присвятив цьому аспекту не одну сторінку роману, хоча й не повністю розкриваючи звичаї мусульманської родини. Велику увагу приділив наданню дитині імені. Відмінною рисою цього звичаю було те, що дівчатам імена надавалися за їх характерними ознаками або з естетичних мотивів: «Через три дні звелів писати фірман про народження доньки падишаха і про надання їй імені Міхрімах. Ще й не бачивши її, вже назвав Міхрімах, що означало: ніжна, як місяць» [2, с. 247]. Що ж стосується хлопців, то надавалася перевага іменам, вже відомим усім, на честь пращурів [3]. На підтвердження – цитата з роману: «Хлопчик був смаглявий, схожий на свого великого батька, над пупиком повитухи побачили в нього малесеньку родимку і зраділо проголосили: «Буде великим чоловіком!» Названо хлопчика Баязидом – на честь Сулейманового діда» [2, с. 238].

Звернув увагу П. Загребельний також і на ставлення підданих до породіллі і новонародженого спадкоємця, що цілковито відповідає історичним фактам: «Матір обливали солодкою водою, натирали бальзамами й мускусом, щоб вигнати їй з тіла жар» [2, с. 249].

Загалом, аналіз роману і історичних джерел розкриває надзвичайно не схожу на українську культуру мусульманської держави, підкреслює відмінності матріархального життя українок і патріархального устрою життя османських жінок.

Створений на основі історичного матеріалу, роман «Роксолана» став своєрідним викликом традиційному історичному роману, в якому досліджувалися не стільки особистість, скільки ціла суспільна категорія. Вивчаючи звичаї і обряди Османської імперії, автор постійно роздумує над долею Укра-

їни, порівнює не просто менталітет різних країн, а різні категорії життя, які вдало переносить на сторінки свого твору. Роман дає багатющий матеріал для роздумів над долею України, для прогнозного моделювання міжкультурної взаємодії українського суспільства в сучасному глобалізованому світі.

Література:

1. *Дончик В. Істина-особистість. Проза П. Загребельного: Літ.-крит. нарис / В. Дончик. – К. : Рад. письменник, 1994. – 248 с.*
2. *Загребельний П. А. Роксолана : Роман / П. А. Загребельний. – К. : Дніпро, 1983. – 583 с.*
3. *Рафаэла Л. Османская Турция. Быт, религия, культура. – М.: Центрполиграф, 2004. – 240 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://iknigi.net/avtor-rafaela-lyuis/45082-osmanskaya-turciya-byt-religiya-kultura-rafaela-lyuis.html*
4. *Сизоненко О. З давнини до прийдешнього: Про творчість П. Загребельного. До 50- річчя з дня народження письменника / О. Сизоненко // Вітчизна. – 1974. – №8. – С. 168-173.*

Поливода О.Ю., студ. гр. ОО-16
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

МОВА ЯК ЧИННИК ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

«Освіта – це вид гігієни. Письмо з помилками – то як невимиті руки чи зуби», - так писав відомий український поет В. Стус. І, мабуть, кожен із нас погодиться, що саме грамотність визначає рівень освіченості та культури, а зрештою, й інтелекту кожної людини. Незалежно від національності, соціального статусу, релігії та культури, кожен з нас повинен вміти правильно писати та говорити мовою своєї рідної держави. Оскільки ми проживаємо в Україні, розглянемо питання, яке стосується проблем розвитку україномовності, ставлення сучасної молоді до державної мови та рівня освіченості українців, їх вміння вільно володіти українським словом.

Згідно з Конституцією України, знання державної мови – це обов'язок кожного українського громадянина. Кожна держава дбає про престиж своєї мови та забезпечує її авторитет на міжнародній арені. За останніми дослідженнями соціологів, українською мовою розмовляють 53% українців. Інші 47% говорять російською мовою або іншими мовами національних меншин [4]. Зрозуміло, що населення Східної та Центральної України більше користується російською мовою у зв'язку з історичним співжиттям із Росією. Здавалося, що у Західному регіоні не мало б бути проблем, адже саме Західна Україна – берегиня української мови. Але і тут у багатьох людей є проблеми із знанням українського слова. На сьогодні середовище для розвитку української мови не є досить сприятливим. Після прийняття незалежності України

влада зробила деякі кроки для покращення мовної ситуації в країні, але ніхто не досяг бажаного результату. Зараз, на щастя, прослідковується підвищення рівня популяризації української мови. Молодь між собою почала спілкуватися рідною мовою, з'явилося багато сучасних поетів та письменників, які пишуть та друкуються саме українською мовою, багато батьків починають виховувати своїх дітей мовою нашої Батьківщини, прищеплюють їм дух українського патріотизму та незламності. Адже метою вивчення мови вдома, в школі є формування національно свідомої, патріотично налаштованої, духовно багатої мовної особистості.

У сучасній українській державі змінилося ставлення до вивчення державної мови в школах. Сучасна освіта ставить перед педагогами завдання сформувати таку модель національно-мовної особистості учня, що характеризується свідомим ставленням до опанування рідної мови, розвиненим мовленням і здатна реалізувати закладені в ній мовно-літературною освітою ключові компетентності:

- соціальну (активна участь у суспільному житті, здатність розвинути себе як особистість, індивідуальність, ефективно вирішувати проблеми);
- мотиваційну (розвиток творчих здібностей, здатності до навчання, критичності та самостійності мислення);
- функціональну (вміння оперувати набутими знаннями, навичками, використовувати їх у практичному житті) [1].

Тому практика навчання української мови має не лише враховувати право учнів на вивчення рідної мови, а й формувати у них рідномовні обов'язки як складові патріотизму та активності громадянської позиції, державотворчі та культуроносні чинники світового значення. З цією метою у навчально-виховній діяльності вчителі неухильно дотримуються єдиного мовного режиму; формують інформаційно й емоційно самобутній україномовний простір, який забезпечуватиме залучення школярів до величезного мовного дивосвіту, до глобальних знань про рідну мову, її закони, систему її виражально-зображальних засобів;виховують відповідальне ставлення до рідної мови, свідоме і правильне користування нею;через мовне посередництво долучають школярів до національної історії, до різних масивів національної культури, до глибинної сутності народного життя [3].

Звичайно, що не все залежить від учителів. Знати державну мову, вміти нею вільно володіти – це завдання кожного свідомого громадянина будь-якої країни. У сучасній українській мові до 135 тисяч слів[2], проте точну цифру назвати неможливо, оскільки мова жива, а не константа. Деякі слова переходять у пасивну застарілу лексику, інші ж народжуються або приходять до нас із інших мов. А чи легко вибрати слова, щоб висловити думку? Думаю, кожному із нас знайома ситуація, коли, як казала Ліна Костенко, «страшні слова, коли вони мовчать, коли вони неначе причаїлись, коли не знаєш, з чого їх почать». Це часто трапляється зі студентами, коли потрібно дати відповідь на

запитання викладача. Адже іноді бракує слів. А може і знань… Кожен із нас добирає різні мовні засоби для вираження думки, проте, на жаль, спостерігається тенденція щодо їх економії, особливо це простежується в спілкуванні у соціальних мережах, здається, що скоро ми будемо послуговуватися в писемному мовленні смайликами, дужечками, анімаційними картинками.

Сучасні викладачі-філологи роблять усе можливе, щоб збагатити мовний запас сучасної молоді. Адже учні загальноосвітніх шкіл, студенти вищих навчальних закладів – це лише 20% усього населення. Але водночас вони – 100% нашого майбутнього. Який рівень знань буде у нашої молоді – такий рівень освіти буде у майбутньому; такі знання молоді філологи дадуть новому поколінню. І, якщо молодь буде грамотною та освіченою, наша держава буде високорозвиненою країною. Головне – достукатися до серця кожної молодої особи. Тільки тоді їй буде зрозуміло: вона – майбутнє усієї держави. Це все схоже на мрію, але треба працювати разом, і тоді Україна увійде в історію як високорозвинена країна з освіченими і грамотними людьми.

З часом кожному з нас буде зрозуміло, що людина, яка вміє грамотно і красиво говорити рідною мовою, є маленькою частинкою держави, яка може внести великі корективи у її сьогодення та майбутнє. Кожен із нас – творець своєї країни, культури і традицій.

Література:

1. *Формування компетентностей особистості школяра на уроках української мови та літератури [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nadoest.com/formuvannya-kompetentnostej-osobistosti-shkolyara-na-urokah-uk.*
2. *Скільки ж слів у сучасній українській мові? [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://za-mir.in.ua/mova/167-skilky-zh-sliv.*
3. *Безрукава Л. Мовна компетентність як засіб формування національно свідомої особистості/Л. Безрукава, Н. Швець // Українське слово і сучасність.–2016. – №28 .– С. 38.*
4. *Петрушенко О. Спілкуймося рідною мовою правильно / О. Петрушенко, Л. Юрчак //Українське слово і сучасність. –2016. – №22. – С.12-13.*

Сірко В.М.,студ.
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

РОЛЬ МОВИ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ

Особистість – відображення соціальної природи людини, розгляду її як індивідуальності та суб'єкта соціокультурного життя, що розкривається в контекстах соціальних відносин, спілкування і предметної діяльності [1]. Мова є засобом і матеріалом формування та становлення особистості людини, її інтелекту, волі, почуттів і формою буття.

Мова є невід'ємною частиною суспільного життя. За посередництва мови людина задовольняє свої потреби, як духовні так і матеріальні, самовиражається в сім'ї, у робочому колективі, на сцені під час виступу, в інших багатоманітних формах свого суспільного існування.

Метою доповіді є з'ясування ролі мови через реалізацію її суспільних функцій у формуванні особистості людини.

На формування людської особистості можуть впливати зовнішні, внутрішні, біологічні і соціальні фактори. До зовнішніх чинників відносяться соціальне оточення та культуру. Мова та культура органічно пов'язані між собою. Слово «культура» (від лат. cultura – догляд, освіта, розвиток) означає сукупність матеріальних і духовних цінностей, які створило людство протягом своєї історії [2], а мова – це прояв культури. Однією з основних функцій мови вважають саме культуроносну. У мові акумульовано всі досягнення національної культури. Пізнаючи навколишній світ, засвоюючи мовну картину світу народу-мовотворця, людина долучається до його культурних надбань, формуючи на цій основі особисту культуру. Водночас, дбаючи про мову та про її розвиток, оберігаючи її самобутність, ми зберігаємо національну культуру.

Мова сприяє виявленню й задоволенню матеріальних і духовних потреб людей, об'єднує їх у суспільство для досягнення добробуту та розвитку духовних цінностей. Кожного дня ми реалізуємо себе у суспільстві, демонструємо своє ставлення до навколишнього світу і зазнаємо зворотного впливу за посередництва мови. Тобто соціальні чинники, що впливають на формування особистості, так само реалізуються через комунікацію, чільне місце в якій належить мовним засобам.

Мова виникає в умовах спільної праці людей. Під впливом необхідності об'єднувати свої дії і направляти їх на вирішення спільних завдань люди приходять до того, що у них виробляється спільна для всіх учасників виробництва система мовних засобів, що позначає ті чи інші явища і процеси дійсності [3]. Ця система спілкування передається з покоління в покоління, поступово мова все більше збагачується та вдосконалюється, утворюючи, нарешті, стійку мову товариства [4]. Завдяки цьому, засвоюючи мову, людина пізнає традиції, норми поведінки, моральні настанови, вироблені попередніми поколіннями. Таким чином, мова є одним з основних засобів соціалізації людини.

Мова – це неперервний процес пізнання світу, освоєння його людиною. Мова є засобом передання власного досвіду іншим і збагачення досвідом інших. Здобуваючи нові знання, відображені в мові, людина створює власний внутрішній світ, або мікрокосм, формує себе як особистість.

Таким чином, через реалізацію своєї комунікативної, пізнавальної, мислетворчої, культуроносної, ідентифікаційної та інших суспільних функцій мова впливає на формування особистості. Але цей вплив може бути як позитивним, так і негативним: оскільки в мові лежить важливий принцип розвитку особис-

тості – обмін інформацією, то те, в яке інформаційне середовище людина потрапляє, впливає на те, як вона розвивається і формує свою свідомість.

Література:

1.Гриценко Т.Б. Навчальний посібник. Українська мова//Функції мови- Київ 2005 год.-стр.26.

2.Крайніков Е.В. Психологія розвитку: Словник-довідник. - К.: Арістей, 2004.

3.О.М.Біляєв, Л.М.Симоненко Українська мова 10-11 клас.

4.Вітенко І.С., Борисюк А.С., Вітенко Т.І. Основи психології. Основи педагогіки: Навчально-методичний посібник. – Чернівці: Книги – ХХІ, 2006. – 200 с.

Тріфонова Д.О., студ. гр. МН-16
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

ЛІРИЧНИЙ ГЕРОЙ В ПОЕЗІЇ СЕРГІЯ ЖАДАНА

Різноманітність і багатогранність сучасної української літератури вражає. Деякі автори сучасності наслідують традиції жанру, але є ті, хто шукає себе у чомусь новому та незвичному. Одним з найяскравіших представників сучасної української літератури, який вирізняється з-поміж інших своїм стилем, є Сергій Жадан. Митець висвітлює гострі питання сучасності, які торкаються не тільки України, а й усього світу, тому інтерес до цієї особистості виявляють читачі з різних країн.

Сергій Жадан є одним із визначних митців свого часу. Його також називають «Голос Сходу». Однією з причин є походження письменника з Луганської області, іншою – його література. Народився митець у 1974 році у місті Старобільску, там і пройшло його дитинство. Перша збірка «Рожевий дегенерат» побачила світ у 1993 році, за нею з'являються: «Неп», «Цитатник», «Генерал Юда», «Пепсі» та інші [1]. Найвідомішими творами С. Жадана є «Ворошиловград», «Депеш мод», «Месопотамія», «Цитатник». Його роботи були відзначені національними та міжнародними преміями та перекладені більш ніж на тридцять різних мов. С. Жадан є переможцем конкурсу Бі-Бі-Сі «Книга року 2006». Митець визнаний критикою як лідер поетичного покоління 90-х років. З того часу можна вважати його культовим письменником в умовах некомерційного сегменту української літератури.

Аналізу творчості митця присвячені розвідки І. Бондаря-Терещенка, Є. Барана, А. Білої, Л. Ганжі та інших дослідників.

Мета роботи – на основі узагальнення досліджень творчості С. Жадана окреслити роль ліричного героя його творів у відображенні стану сучасного суспільства з усіма його проблемами.

Гостра соціальна критика в творах С. Жадана змушує читача задуматись над багатьма аспектами повсякденного життя. Об'єднавши у своїй творчості поетичну традицію із панк-субкультурами, митець знайшов свій неповторний стиль, найхарактернішою ознакою якого є мова. Їй притаманний специфічний ритм, із риторичними зворотами, повторами та перепитуваннями. Автор використовує у своїх творах розмовну та нецензурну лексику, русизми.

Поет не просто пише вірші – він виливає в них душу, реалізується через них, розкриваючи себе світу. Ліричним героєм в поезії виступають різні персонажі з повсякденного життя, а часом і сам автор. Він обговорює із собою важливі теми, розкриваючи читачеві особисті думки. С. Жадан не намагається сховати правду або прикрасити її, митець показує чесні та відверті портрети сучасності.

У його творчості переважають мотиви смерті, самогубства, алкоголізу, деградації. Та попри це, автор шукає та показує читачу, що світло та добро потрібно шукати там, де на перший погляд їх не може бути. Він знаходить радість у темряві та безвиході [2].

Ліричний герой у творах С. Жадана має загострене відчуття власної гідності. Він болісно відчуває несправедливість і облуду, також має ідеологію солідарності та відповідальності. Герой С. Жадана займається трьома основними справами. Перша з них – міркування. Герой аналізує, намагаючись знайти сенс в навколишньому житті, подіях, враженнях та вчинках. Герой потерпає, реагуючи на прикмети часу в побуті. Остання справа полягає в унаочненні. Ліричний герой уявляє собі речі та події, котрі неможливі у реальності. Ці образи стають психологічними символами, які описують та розкривають самовідчуття і розмірковування героя [3].

У творах С. Жадана багато повторів, зумовлених особливим авторським творчим методом.Особливо часто у творах зустрічаються такі слова: життя, любов, смерть, віра, пам'ять, війна, батьківщина, місто, ріка, дерево.

На питання, про що пише Сергій Жадан, митець відповідає: «Мене не цікавлять речі, які виходять поза межі нашого повсякденного часу і простору. Я не пишу фантастику, якісь утопії, тим більше – антиутопії. Мені цікаве життя, яким я його бачу, яке знаю й відчуваю. Тому це, звичайно, з одного боку, обмежує набір тем і персонажів, а з другого боку – мені вистачає» [4]. Таким чином, автор не намагається сховати світ від читача, а навпаки, змушує поглянути на нього з інакшої точки зору, так, як бачить його сам. Автор пише про життя в усіх його найрізноманітніших виявах.

Підсумовуючи вищесказане, хочеться наголосити, що Сергій Жадан обирає героїв з повсякденного життя, тих, кого люди бачать або чують кожен день, описує гострі проблеми та розкриває їх незвичними образами. Ліричним героєм часом стає сам автор, таким чином проводячи дискусію з самим собою. Сергій Жадан – автор сучасності – ставить надзвичайно актуальні пи-

тання вибору, деградації, еміграції, любові та життя, над якими митець продовжує розмірковувати.

Література:

1. Усі українські письменники і народна творчість [Текст]: довідник. – К.: Майстер-клас, 2007-2008. – 864 с.

2. Березовчук Л. Поруйнування Єрусаліма: С.Жадан // Критика. – Березень, 2000. – С. 25-28.

3. Актуальні проблеми слов'янської філософії. – 2010 – випуск XXIII. – Частина 2.

4. Панк-союз із «Собаками»[Електронной ресурс]. – Режим доступу: http://www.galychyna.if.ua/publication/culture/pank-sojuz-iz-sobakami/

Чеботаренко А., студ. гр. ГРС-16
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг

ІНШОМОВНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ ГОТЕЛЬНОЇ СПРАВИ

Загальновідомо, що іншомовні джерела поповнювали і збагачували українську мову впродовж усього процесу її історичного розвитку [1]. Епохи змінювалися, а частка запозичених іншомовних слів збільшувалася. Це відбувалося через війни, внаслідок асиміляції народів, міграції та появиза кордоном винаходів. Значно впливала на склад мови і фахова термінологія, яка в сучасний період займає панівне місце серед мовних запозичень.

Метою роботи є дослідження іншомовних запозичень у фаховій термінології готельної справи.

Фахова мова – це засіб для оптимального порозуміння фахівців щодо проблем свого фаху; для неї характерні специфічна фахова лексика і спеціальні норми вибору, застосування і частотність загальномовних лексичних та граматичних засобів. Вона існує не як самостійна форма прояву мови, а актуалізується у фахових текстах, які, окрім шару фахово-мовного, містять завжди і загальномовні елементи [2].

Окремі лексеми на позначення засобів розміщення туристів були запозичені ще в давнину (таверна, караван-сарай, корчма, заїжджийдвір, трактир, мансіонес, стабулярія, госпіталь, госпіція, катагогія, хостел, отель тощо), кожна з них позначала специфічні національні поняття. Наприклад, на думку І. М. Писаревського, слово караван-сарай (перс. كاروان سرا – kārvānsarā, від перс. كاروان кар(е)ван + перс. سرا сарай, палац) вживалося на позначення заїжджого двору для караванів на торгових шляхах і в містах Близького Сходу, Середньої Азії, Закавказзя [3, с. 9]. «Словник іншомовних слів» засвідчує кілька значень цієї лексеми: караван (франц. caravane, з перс. кар(е)ван) – «група в'ючних тварин, що перевозять вантажі та людей переважно в пу-

стельних районах»; «кілька транспортних суден, що рухаються один за одним». Караван-сарай (від караван і перс.сарай – палац, будинок) – постоялий і торговельний дім для караванів [5, с. 311]. На Русі заїжджі двори з'явилися в XII-XIII ст.; тоді їх називали ямами і розташовували один від одного на відстані одного кінного переходу. Яма – поштова станція на Русі в XII-III ст., де подорожні міняли втомлених коней на свіжих, з місцем відпочинку, постоялими дворами і конюшнями [3, с. 15].

Немає єдиної думки щодо походження цього слова, проте давно помічено, що термін «ямщик» схожий за звучанням з тюркським «ямчі» (поштовий доглядач), а ще більше з персидським ямджик – гонець [3, с. 15]. Лексема хостел була запозичена в 1250 р. з французької мови зі значенням "місце тимчасового проживання", а вже з 1384 р. формується нове значення лексеми – "готель, який включає розміщення і розваги для гостей і подорожніх; постоялий двір" [4, с. 60]. До ранніх туристичних термінів англійського походження належить також лексема інн, уперше зафіксована у 1000 р. у значенні "місце проживання, житло, тимчасове житло" [4, с. 63]. У процесі термінологізації конкретизується значення цього слова – "готель, який пропонує тимчасове проживання і розважальні заходи; заїжджий двір" [4, с. 63].

У давнину придорожній готель або заїжджий двір з рестораном називався трактиром (лат. tracto – пригощаю). Слово «трактир» запозичене з польської мови – traktjer (шинкар), від італійського – trattoria, й увійшло до лексичного складу з часів Петра I; пізніше трактиром почали називати ресторан нижчого розряду [3, с. 18]. В "Етимологічному словнику української мови" подано таке значення цієї лексеми: трактир – "у дореволюційній Росії – будинок для зупинки та ночівлі приїжджих, із шинком, де можна поїсти; закусочна" [8, с. 616]. На думку В. А. Смолія, "трактирним промислом" у XIX ст. займалося багато закладів: до трактирів належали готелі, двори постоялі, заїжджі будинки, корчми, мебльовані кімнати з харчуванням тощо. У другій половині XIX ст. трактирами називалися також готелі нижчого розряду і "питейні доми" (шинки), де обслуговувалися малозабезпечені верстви населення [6, с. 313].

У кінці XVI ст. у Франції впроваджені перші приміщення готельного типу в спеціально побудованих приватних палацах і розкішних державних будинках, які отримують назву отель – міський палац магната, місце перебуванняпредставника іноземної держави або міської влади [7, с. 9]. У «Словнику іншомовних слів» готель (франц. hôtel, лат. hospitalis – гостинний) – це будинок з мебльованими кімнатами для приїжджих (СТС, с. 181). Сьогодні ж, на думку В. А. Смолія, готель – це основне підприємство індустрії гостинності, що здійснює прийом і обслуговування відвідувачів [6, с. 95]. Досить популярними засобами розміщення були також гостинниці. В "Історичному словнику української мови" зазначено, що гостинниця – це місце задля тимчасового перебування мандрівних людей, корчма, заїзд, готель [10,

с. 590]. В "Етимологічно-семантичному словнику української мови" Митрополита Іларіона подано таку дефініцію цього терміна: гостинниця (лат. hostis – гість) – це дім, де спинялися гості, цебто подорожні, купці. Слово «гостинниця» відоме в слов'янських пам'ятках з XI століття, наприклад, у Супральському рукописі. Условнику П. Беринди 1627 р. до слова «гостинниця» наведено синонім «корчма» (хоч корчма тоді ще не мала сучасного значення) [9, с. 297]. Щодо походження й першого значення лексеми «корчма» (заїзний дім з готелем), що є в усіх слов'янських мовах, серед учених і досі тривають дискусії. Значення цього слова проходило довгий процес мутації. Старослов'янське «кръчьмавляти» означало "займатися дрібною торгівлею". В Україні слово «корчма» в давнину позначало міцний алкогольний напій, згодом – місце продажу й розпиття спиртних напоїв, а ще пізніше його вживали на позначення гостинниці з заїздом. Поруч з лексемою «корчма» існував синонім «воспріятелище» – гостинниця, корчма [9, т. 2, с. 272]. Роль засобу розміщення для подорожніх у XVIII ст. починає виконувати госпіталь. Так, уСловнику за ред. Є. Тимченка зазначено, що госпіталь (франц. hospital – лікарня) – це готель, місце, де стають приїжджі, подорожні [10, с. 583]. З розвитком транспорту невпинно розвивається й індустрія гостинності, з'являються нові й нові засоби розміщення для подорожніх. Подальший розвиток різних форм туризму спонукав до зростання потреб у нових засобах розміщення та в збільшенні кількості лексем на їх позначення. Так виникають перші придорожні готелі, зокрема мотель як засіб розміщення автотуристів (вперше з'явився у США в 50 -х рр. XX ст., коли К. Уїлсон побудував один з перших готелів для автомобілістів – "Холідей Інн" [6, с. 213].

Як бачимо, запозичених лексем на позначення засобів розміщення туристів українська мова засвоїла чимало; інтенсивне використання іншомовної лексики спостерігаємо й на сучасному етапі. З французької мови порівняно недавно запозичені лексеми: бутик-готель, люкс, шале, шато; з польської – квартира, кімната; з голландської – номер, каюта тощо; але все ж таки, на нашу думку, у професійній сфері туризму загалом найуживанішими є англійські запозичення (ботель, караванінг, кемпінг, кондотель, паб, пентхаус, таймшер, хостел тощо). Причому нині використовують і буквальний переклад термінів, і англійські кальки. Наприклад, тематична група на позначення категорій готелів рясніє англійськими транслітерованими словами: studio (номер з однієї житлової кімнати з плануванням, яке дає змогу використовувати частину приміщення як вітальню або місце для готування та приймання їжі); standard (номер середніх розмірів з основними зручностями і балконом); juniorsuite (номер, який, крім спального місця, має додаткову площу для відпочинку / роботи), royalsuite, premiersuite, deluxe, superdeluxe (номери великих розмірів, підвищеної комфортності).

Запозичені іноземні терміни здавна поповнюють українську мову, а з початку глобалізації ця тенденція лиш зростає. Готельна справа, як і туризм,

є новою в Україні, тому й не дивно, що терміни її взяті не з української мови, а в більш прогресивних сусідів. Можливо, з часом в словнику фахових спеціалістів і з'являться питомі українські терміни, але наразі українська термінологія готельної справи розбудовується здебільшого за рахунок запозичень.

Література:

1. Півньова Л. В. Адаптація в українській термінології іншомовних лексем на позначення засобів розміщення туристів / Л. В. Півньова // Термінологічний вісник, 2013. – Вип. 2(2). – 2013. – №2. – С. 157–161.

2.Гимер А. О. Терміни як основа фахової мови [Електронний ресурс] / А. О. Гимер // Львівський державний університет внутрішніх справ. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: http://movoznavstvo.com.ua/download/pdf/2013_1/14.pdf.

3. Писаревський І. М., Рябєв А. А. Матеріально-технічна база готелів: Підручник. – Х.: ХНАМГ, 2010. – 286 с.

4. Белан Э. Т. Особенностиформированияновыхтерминосистем (на материалеанглийской и русскойтерминологиимеждународноготуризма): Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20 / Ин-т лингвистики и межкультурнойкоммуникацииМосковскогогос. обл. ун-та. – М., 2009. – 194 с.

5. Словник іншомовних слів / За ред. О. С. Мельничука. – К.: "Українська радянська енциклопедія", 1974. – 775 с.

6. Смолій В. А. Енциклопедичний словник-довідник з туризму / Передмова В. М. Литвина. – К.: Видавн. Дім "Слово", 2006. – 372 с.

7. Мунін Г. Б. та ін. Управліннясучаснимготельним комплексом: Навч. пос. / За ред. С. І. Дорогунцова. – К.: Ліра_К, 2005. – 520 с.

8. Етимологічний словник українськоїмови: У 7 т. / Уклад.: Р. В. Болдирєв таін. – К.: Наук.думка, 2006. – Т. 5: Р–Т. – 704 с.

9. Митрополит Іларіон. Етимологічно-семантичний словник українськоїмови: В 4 т. / За ред. Ю. Мулика-Луцика. – Вінніпеґ–Канада: Волинь, 1979. – Т 1: А–Д. – 365 с.; 1982. – Т 2: Е–Л. – 399 с.

10. Історичний словник українськогоязика: Т 1: А–Ж. / За ред. проф. Є. Тимченка. – Харків; К.: "Українськарадянськаенциклопедія", 1932. – Зошит ІІ: Г–Ж. – 947с.

СЕКЦІЯ 4
Економіка сучасної України: проблеми соціальної відповідальності.

Артьомова Т.І., д-р. екон. наук, доц.
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

ФІРМА ЯК СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ СУБ'ЄКТ

Ринкова трансформація системи суспільного господарства України в контексті європейської інтеграції передбачає становлення відповідної сучасним вимогам сукупності інститутів і досягнення певних соціально-економічних стандартів. Однією з найважливіших міжнародних ініціатив у сфері гармонізації функціонування сучасного громадянського суспільства є концепція соціальної відповідальності організації. У сучасному економіко-правовому лексиконі поняття «соціальна відповідальність організації» ототожнюється переважно з соціальною відповідальністю бізнесу; а основним суб'єктом бізнесу є фірма. Тобто, саме фірма є ключовим соціально відповідальним суб'єктом на макрорівні господарювання, зумовлюючи соціалізацію економічних відносин у межах усього суспільства.

Тим часом, у науковій літературі поняття фірми сьогодні залишається невизначеним, а її природа малодослідженою. Системний аналіз соціально-економічної природи фірми, розпочатий представниками неокласичного і неоінституціонального напрямів в економічній науці, не завершений. Такий стан справ зумовлює не просто методологічні перешкоди для формування загальної теорії фірми, але ускладнює процес прийняття ефективних і соціально відповідальних управлінських рішень в економіці. У контексті нормативно-правових відносин й регулювання в Україні суб'єктом господарювання до сих пір залишається не фірма, а підприємство, що стримує становлення тут моделі ефективної і соціально відповідальної ринкової економіки. Вищесказане зумовлює актуальність дослідження природи фірми як соціально відповідального економічного суб'єкта.

Поняття «фірма» є збірним, міжнародним; воно веде своє походження від німецького слова firma – підприємство; від латинських слів firmus – міцний, сильний і firmare – зовнішній вигляд (форма), прикриття, привід для чого-небудь; від італійського слова firma – підписувати, закріплювати (підтверджувати) підписом. В цілому фірма, з одного боку, виступає різновидом підприємства (об'єднання підприємств), З іншого – його ім'ям (фірмовим найменуванням) як ділового суб'єкта власності. Багатомисленою є і категорія природи. Розрізняють природу в первинному, власному розумінні – єство,

фізичну природу і природу як створену людиною сукупність умов власного існування. Друга – етична (від грецької: норов, характер, звичка) – природа («звичка – друга натура») нерозривно пов'язана з культурними, моральними цінностями, які відображають благоспрямованість господарського буття. За своєю суттю вона є трансформою, або інститутом.

Крім того, фірма в класичному її розумінні є не просто економічною організацією (хоча це найважливіша її сутнісна характеристика), але інституціональним суб'єктом. У цьому контексті положення фірми виявляється двоїстим. З одного боку, вона як господарююча організація, що спроможна впізнавати себе, здатна сформувати сукупність нормативних цінностей для утворюючих її суб'єктів і транслювати ці ціннісні настанови в навколишнє буття, на макро- і, навіть на глобальний, рівні господарювання. З іншого боку, фірма схильна змінюватися під впливом суспільних правил і норм, трансформуючи їх в систему корпоративних цінностей і адаптуючи до умов реалізації власних цілей. Тому фірму можна трактувати як економічно і юридично автономного інституційного суб'єкта, що здійснює господарську діяльність на основі внутрішніх самоочевидних етичних принципів, на відміну від гетерогенного підприємства як майнового комплексу, що має технологічну і виробничу завершеність, але підкорюється у своїй діяльності зовнішнім, чужим йому законам і правилам.

Як організаційно-економічне утворення фірма демонструє особливе переплетення ринкових і контрактних засад, сукупність неринкових відносин в ринковій економіці та ринкових відносин всередині планової системи, щільну взаємодію між суб'єктами, наділеними (і розділеними) різними повноваженнями.

Таким чином, фірма є інституційним суб'єктом, економічно і юридично самостійною господарюючою одиницею, яка під своїм ім'ям об'єднує сукупність функціонально орієнтованих індивідів, що управляється спільними угодами або ієрархічною системою менеджменту. Як автономний інституційний суб'єкт фірма схильна до самоідентифікації і упізнання власної місії; наділена двоїстою (економічною і соціальною) природою і здатна здійснити її модифікацію; є відкритою економічною системою. Здійснюючи інституційну модифікацію власної природи, фірма прагне гармонійно пов'язати відносини економічної ефективності і соціальної відповідальності і транслює зазначену гармонію на макрорівень економіки, в буття інституційної архітектоніки, тобто є джерелом благоспрямованої господарської діяльності.

Таке бачення фірми сполучається з традиціями класичної школи, свого часу успадкованими і проясненими А. Маршаллом. Відповідно до його концепції, підприємець як суб'єкт ділової фірми закономірно наділений двома властивостями: з одного боку, він є одержувачем прибутку, з іншого – організатором і керівником колективу однодумців. При цьому подвійна природа підприємницької діяльності зумовлена двоїстим характером процесу госпо-

дарської діяльності взагалі. А саме: у той час як продуктивність природи в процесі виробництва виявляє тенденцію до спадання, діяльність людини обумовлює тенденцію зростання віддачі. Коли ж дія законів зростаючої та спадної віддачі врівноважується, виникає закон постійної віддачі, в силу якого збільшення обсягу витрат праці та інших витрат веде до пропорційного збільшення обсягу продукції. Пізнати й гармонізувати подвійність процесу господарювання на підприємницькому рівні здатний адекватний суб'єкт, а саме – фірма як ціннісно орієнтована інституційна організація.

Історично становлення феномена фірми як основного господарюючого суб'єкта економіки відбувається внаслідок поділу прав власності та управління на підприємстві, тобто одночасно із становленням інституту менеджменту. В результаті фабрика як об'єкт докладання капіталу трансформується в економічно ефективного і соціально відповідального автономного інституційного суб'єкта, який, в свою чергу, перетворює сукупність капіталістичних відносин в систему соціальної ринкової економіки.

Втім, вже в першій половині XX ст. економічна наука стала втрачати зв'язок з класичними традиціями, відновленими Маршаллом. У міру формування і зміцнення в західній економічній науці позицій моделі неокласичного синтезу теорія фірми зливалася з теорією ринків, ставала все більш формалізованою (математизованою). Вихолощування соціально-економічної природи фірми призвело до спрощеного трактування останньої як механічного прагматичного суб'єкта, який згодом і зовсім перетворився на юридичну фікцію, на монолітний об'єкт ринкового простору, що у своєму русі відтворює механізм виробничої функції. Характерно, що вихолощення організаційної складової теорії фірми в економічній науці відбувалося одночасно з відходом від теорії вартості, ігноруванням ціннісної платформи економічних відносин в цілому. Проте, саме ціннісна серцевина організаційно-економічних відносин перетворює фірму в інституційного суб'єкта, який активно і благоспрямовано перетворює дійсність.

Спробу розімкнути просторові межі фірми, окреслені теорією неокласичного синтезу, зробили представники інституціональних підходів в особі Р. Коуза, О. Уільямсона, Г. Демсеця та інших авторів. Втім, справжнього відновлення класичних витоків теорії фірми в концепціях нового інституціоналізму не відбулося. Предметом аналізу тут є переважно неекономічні чинники: контракти, ієрархія, управлінські та владні структури, які в сукупності утворюють внутрішнє фірмове інституційне середовище, що створює нову вартість. Крім того, ціннісна роз'єднаність інституційних програм породила величезне різноманіття підходів до вивчення фірми, а разом з тим і розмивання уявлень про загальний образ досліджуваного предмета.

Недостатня дослідницька потенція економічної науки на практиці зумовила посилення тенденцій економічної ефективності, кумулятивність процесів капіталізації за рахунок звуження сфери відносин соціальної відповіда-

льності та соціальної справедливості. Трансляція моделі поведінки економічних суб'єктів на макрорівень господарювання сприяла реставрації капіталістичних відносин, зумовила наростання диспропорцій в економіці. Розгортання глобальної фінансово-економічної кризи підтвердило, що надмірний крен в бік капіталізації робить господарську систему вкрай неврівноваженою, підриває засади довіри в економіці, формує пастку звуженого відтворення. Відновити втрачену економічну рівновагу як платформу розбудови гармонійної інституційної архітектоніки можливо за допомогою прояснення соціально-економічної природи фірми як діяльного суб'єкта, здатного упізнати єдність відносин граничної корисності, вартості і ціни (економічної цінності), економічної ефективності і соціальної відповідальності і транслює її на всі рівні суспільного господарювання.

Література:

1.Артемова Т. И. Стоимость и цена: логико-исторический процесс формообразования / Т. И. Артемова. – К. : Основа, 2006.

2.Артемова Т.И. Социально-экономическая природа фирмы : сущность и условия модификации в информационном обществе / Т.И. Артемова, О.Г. Морозова. – Херсон : Гринь Д.С., 2014.

3.Горняк О.В. Концептуальні підходи до аналізу меж сучасної фірми / О.В. Горняк, Л.Х. Доленко // Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. – Т.13. – Вип.15. Економіка. – 2008. – С.10–20.

4.Дементьев В.Е. Роль фирм разных размеров на отдельных фазах длинной волны / В.Е. Дементьев // Экономика и математические методы. – 2012. – №4. – С. 33–46.

5.Маршалл А. Принципы экономической науки : в 3-х т. / А. Маршалл / Пер. с англ. – М. : Изд. группа «Прогресс», 1993.

6.Природа фирмы / О.И. Уильямсон, С.Дж. Уинтер (ред.) / Пер. с англ. – М. : Дело, 2001.

7.Розанова Н.М. Экономическая теория фирмы / Н.М. Розанова. – М. : Экономика, 2009.

8.Сторчевой М. Экономическая теория фирмы : систематизация / М. Сторчевой // Вопросы экономики. – 2012. – № 9. – С. 41–66.

Прямухіна Н.В., д-р. екон. наук, проф.
Вінницький національний аграрний університет

НАПРЯМИ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ МАЛИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Розвиток аграрного підприємництва є одним із головних чинників ефективного інтегрування України до міжнародної економічної спільноти, яка нині функціонує в умовах відкритої трансформаційної економічної системи. Важливим є розвиток усіх типів і розмірів сільськогосподарських підприємств, хоча малому підприємництву у розбудові вітчизняного аграрного сек-

тору відводиться особлива роль. Мале підприємництво виконує низку першочергових завдань, необхідних як для економічної системи та ринку, так і для нормального життя населення. Вступ України до Світової організації торгівлі, орієнтація на відкритий ринок, а також сприятливі кліматичні умови, родючі землі і працездатність населення є основними умовами для результативного функціонування аграрної сфери та поширення продукції вітчизняного сільського господарства далеко за межі нашої держави. Саме малим підприємствам як індикаторам економічних коливань відводиться основоположна роль у реалізації потужного потенціалу аграрного комплексу. Надзвичайну актуальність для формування таких підприємницьких платформ з малими підприємствами сільського господарства у їх центрі відіграє міжнародний досвід розвитку і підтримки, використання якого дозволить побудувати послідовну стратегію відродження сільського господарства в Україні, сприятиме його зміцненню та підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

Мале підприємництво – основа економіки майже всіх розвинених країн світу. У сільському господарстві України 50% валової продукції припадає на дрібні фермерські та домогосподарства, великі промислові сільськогосподарські підприємства виробляють лише 30% продукції [1]. Кількість малих фермерських господарств в Україні у 2016 р. склала 77 тис. од. [2]. Для порівняння, в Азії та країнах Африки, які мають складні, навіть специфічні природні мови, дрібні сільгоспвиробники управляють більш ніж 400 мільйонами ферм і виробляють понад 80% споживаних продуктів харчування. У Канаді кількість таких господарств коливається від 30 до 38 тис. од., їх посівні площі складають в середньому 230 га, а частка виробленої продукції від загальної у сільському господарстві складає 75% [3].

Міжнародна спільнота також періодично наголошує на актуальності розвитку і підтримки малих фермерських господарств. Так, Організація Об'єднаних Націй (ООН) 2014 рік оголосила Міжнародним роком сімейних фермерських господарств, як таких, що суттєво впливають на скорочення бідності та підвищення глобальної продовольчої безпеки [4]. Окрім вирішення масштабних соціальних проблем, малі сільськогосподарські підприємства отримали широке визнання у багатьох країнах світу як елементи економіки, що забезпечують виробництво екологічно чистої продукції. Головний аргумент підвищеної уваги до малих сільськогосподарських підприємств – вони найкраще здатні забезпечити екологічну і продовольчу безпеку у майбутньому. На фоні зростання кількості населення у світі, через глобальне потепління та антропотехнічний тиск на агроландшафти, родючі ґрунти зникають. Тому збільшення потреби в продуктах харчування вимагає дбайливого і відповідального господаря на сільськогосподарських землях. З точки зору забезпечення розвитку економічної системи, мале підприємництво є гнучким та адаптивним до трансформаційної економіки, здатним до подолання

бар'єрів ринку, ринкових коливань та легко пристосовується до різких економічних змін. Саме цей сектор економіки є базою для формування потужних сільськогосподарських підприємств.

Сприяння розвитку малих аграрних підприємств у розвинених країнах є різним в залежності від умов і потреб, проте їх досвід свідчить, що ефективність сільськогосподарського малого підприємництва безпосередньо залежить від державної підтримки. Без підтримки держави ці підприємства не здатні ефективно розвиватись через саму сутність сільського господарства: неповний виробничий цикл (фактично виробництво сировини), віддаленість від споживачів та відсутність безпосереднього контакту, низький рівень доходів суттєво відтермінований у часі поряд із значними витратами ресурсів, обмеженість інвестицій і т. ін. Пільгові програми, субсидування, лояльна система оподаткування – основні напрями вітчизняної державної підтримки фермерських господарств.

Досліджуючи одну з складових підтримки, найбільш поширеної у нашій державі – пільги, зазначимо, що їх суть для сільського господарства полягає у тому, що держава, виконуючи регулюючу функцію, підтримує сільгоспвиробників за рахунок усіх платників податків. У загальному обсязі коштів, що виділяються державою на розвиток сільського господарства цей вид підтримки складає 95%. Статистичні дані про надані пільги у 2013-2016 роках свідчать про те, що їх загальний обсяг за спеціальним режимом оподаткування ПДВ у 2013 році склав 7,5 млрд. грн., у 2014 році – 9,2 млрд. грн., у 2015 році – 0,8 млрд. грн., у 2016 році – 0,6 млрд. грн. В розрахунку на 1 га сільгоспугідь державна підтримка за рахунок ПДВ у 2013 році становила 178 грн., у 2014 р. – 216 грн., у 2015 році – 19 грн., у 2016 р. – 14 грн. [5]. Порівняння цих показників із коштами, що виділяються у інших країнах світу не витримує жодної критики. Так, у 2015 році максимальна підтримка сільського господарства серед країн ЄС була у Греції – 544 євро/га, мінімальна – у Латвії – 83 євро/га.

Визначаючи аграрний сектор як одне з пріоритетних завдань для досягнення динамічності економічного розвитку країни, слід враховувати, що зміцнення її на світовому ринку аграрної продукції зокрема пов'язано з особливостями конкурентної ситуації. Ця проблема виглядає менш складною, аніж є насправді. Для того, щоб витримати тиск конкуренції (як внутрішнього, так і зовнішнього ринку) необхідні значні фінансові вливання та, поряд із цим – дієвий механізм нормативно-законодавчого стимулювання вітчизняного виробника. Дієвість будь-яких заходів в найкоротші строки відобразиться на малих сільськогосподарських підприємствах.

Досвід розвинених країн світу щодо підтримки сільськогосподарського підприємництва свідчить про акценти на таких напрямах:

– обов'язковою передумовою розвитку аграрного сектору є підтримка товарного виробництва та підвищення конкурентоспроможності малих аграрних суб'єктів господарювання;

– підтримка дрібних товаровиробників, починаючих підприємців, сімейних ферм та кооперативних об'єднань – є основою для розвитку малого бізнесу у всіх сферах економіки;

– посилення екологічної складової у всіх секторах, зокрема охорона земель та раціональне використання сільськогосподарських угідь;

– цінове регулювання як основа для рівномірного заповнення товарами ринків та встановлення цін на окремі види сільськогосподарської продукції;

– впровадження у виробництво новітніх екологобезпечних технологій виробництва сільськогосподарської продукції, розвиток аграрної науки та ін.

В Україні 9 січня 2014 року набрав чинності Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини». Цей закон є важливим кроком для врегулювання питання вирощування екологічно чистої продукції із максимальним використанням властивостей природи, підвищення родючості ґрунтів, очищення вод від хімікатів, оздоровлення людей. Проте дія цього закону є обмеженою, через паралельну необхідність прийняття багатьох підзаконних нормативно-правових актів. Щодо державної підтримки, то закон не деталізує це питання, а перенаправляє до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України», який не містить згадки про органічне сільськогосподарське виробництво. Спеціальний закон повинен був би містити конкретні положення щодо заохочення здійснення саме органічного сільськогосподарського виробництва в Україні.

Досвід державного регулювання сільського господарства, зокрема малих підприємств в європейських країнах свідчить про принципово нову схему взаємодії держави і господарських суб'єктів. Цей підхід пов'язаний з прямим вирішенням економічних проблем через створення ефективних, прозорих інструментів регулювання.

Висвітлені питання потребують глибоких досліджень, використання зарубіжного досвіду можливе лише в певній, адаптивній формі. Складність і важливість проблеми має сформувати відповідні підходи до її вирішення, оскільки на карту поставлений не просто аграрний сектор, але економічна система нашої держави. Необхідним є формування гнучкої стратегії розвитку малих підприємств сільського господарства, можливо із використанням кластерних об'єднань компетентних установ, організацій, науково-дослідних інститутів та вищих навчальних закладів. Для усіх учасників економічних відносин система підтримки має будуватися на жорсткому дотриманні законодавства та положень прийнятої стратегії, так само має функціонувати механізм моніторингу, контролю та регулювання.

Література:

1. *Державна служба статистики України. Посівні площі с/г культур під урожай 2016 року [Електронний ресурс]. – Статистичний бюлетень. – К.– 2016р. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm*
2. *Державна служба статистики України. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва [Електронний ресурс].– Статистичний збірник. – К.– 2016 р.– Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ9_u.htm*
3. *Сучасний стан сільського господарства в Канаді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://silgosp.com/articles/article-529/*
4. *Ярошко М. Німецькі реалії сімейного господарювання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.agro-business.com.ua /infrastruktura-rynku/2504-nimetski-realiii-simeinogo-gospodariuvannia.html*
5. *Пільгові режими для аграріїв: відмінити не можна залишити [Електронний ресурс]. –Режим доступу: http://imgpartners.com.ua/company/ publications/pilgovi-rezhimi-dlja-agrariiv-vidminiti-ne-mozhna-583-583/*
6. *Данилишин Б. Нова державна підтримка агропромислового комплексу – шлях в нікуди [Електронний ресурс].– Режим доступу: https://ukr.lb.ua/economics/2016/04/07/ 332278_nova_derzhavna_pidtrimka.html*

Скляр Г.П., д-р. екон. наук, проф.
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

АНТИНОМІЇ «ЧИСТОЇ» ТУРИСТИЧНОЇ НАУКИ ТА ОНТОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ ПРАКТИЧНОГО РОЗУМУ

Однією з актуальних проблем сучасного економіко-гуманітарного дискурсу в умовах модернізації економіки України є наукове забезпечення пізнання основних механізмів господарствотворення туризму. Модернізаційна парадигма розвитку туризму наділяє його функцією каталізатора відтворювальних економічних процесів в регіонах. Тому своєчасною є тема формування методологічного інструментарію дослідження туризму як господарського феномену з погляду постнекласичної економічної науки.

Європейський вектор модернізації сфери туризму в Україні сприяє ознайомленню з результатами наукових досліджень сучасних іноземних авторів. Так, німецький фахівець Х. Шподе (H. Spode) виокремлює в туристичних дослідженнях дві основні гілки (галузі). Одну можна назвати «класичною» економіко-орієнтованою прикладною наукою для задоволення потреб індустрії туризму, виникнення якої датується приблизно 1900 р. З іншого боку, дослідник виділяє більш молоду, соціально-культурну гілку, яка є більш «чистою» наукою, що супроводжується роботою соціологів, антропологів та істориків. Ця галузь бере початок у післявоєнний період, коли вчені почали визнавати туризм центральним аспектом «масової культури». На думку Х. Шподе, починаючи із 1960-х років існує чітка

різниця між цими двома гілками досліджень туризму [7, с. 45, 49–50].

До сучасних вітчизняних науковців, які досліджують, за класифікацією Х. Шподе, проблеми «чистої» туристичної науки, слід віднести, насамперед, колектив авторів ґрунтовної монографії «Туризмологія: концептуальні засади теорії туризму» [6]. Один з провідних вітчизняних туризмологів В.С. Пазенок приділяє важливе значення теоретико-методологічному осмисленню туризму, формулює необхідність розуміння глибинної його сутності. Зазначений автор вважає, що індустрія туризму чи туристська інфраструктура за всієї важливості і значущості не є визначальною і глибинною сутністю туризму. Нею є людина, що подорожує з метою задоволення своїх потреб. Особистість туриста точно відображає визначення, яке запропонував французький філософ Г. Марсель, – «homoviator» (людина-мандрівник, скиталець) [6, с. 23]. Надалі В.С. Пазенок наголошує на принциповому характері визнання туриста центральним об'єктом туризмології. «Турист є визначальним об'єктом, а теоретично узагальнені знання про особистість туриста – предметом туризмології як науки. Суб'єктом туризмології є науковець, здатний теоретично, фахово осмислити об'єкт свого знання, тобто туризмолог, туризмознавець. Це осмислення відбувається в контексті розуміння туризму як суспільного простору буття людини-мандрівника, в якому здійснюється її самореалізація» [6, с. 24]. Разом із тим, така методологічно обґрунтована характеристика об'єкта, предмета і суб'єкта туризмології надалі не знаходить, на наш погляд, відображення у змісті окремих розділів монографії, підготовлених іншими авторами (наприклад, розділ «Економіка туризму»), які слід віднести, за класифікацією Х. Шподе, до результатів досліджень «класичної» економіко-орієнтованої прикладної науки.

Проблема філософсько-економічного осмислення феномену туризму безпосередньо пов'язана, на наш погляд, з розвитком другої гілки туристичної науки, що має бути адекватною викликам XXI століття, яке «повинно стати століттям духовно-інтелектуального пробудження людини і її морально-етичного сходження до висот всезагального розуму і чесноти» [1, с. 6]. На думку науковців В.П. Бабіча, Г.В. Задорожного і С.А. Завєтного, першочерговим завданням провідних вчених і педагогів-гуманітаріїв є ефективне використання всесвітнього розуму для пробудження суспільної свідомості до розуміння необхідності формування сучасного цивілізованого, ноосферно-онтологічного світопорядку, адекватного суворим вимогам історії і довкілля [1, с. 6]. Вказані автори вважають за потрібне створення всезагальної універсальної методології повномасштабного світогляду і світорозуміння. Цю творчу історичну місію дослідники покладають на «Сучасну онтологію» як нову галузь науково-прикладних соціально-гуманітарних знань щодо сутності, сенсу і цілей земного буття людини та її розумній взаємодії з навколишньою природою [1, с. 4]. Особливістю «Сучасної онтології» є поєднання протилежних

ідеалістичної та діалектико-матеріалістичної систем світогляду, формування наукової концепції духовно-матеріалістичного пізнання світу. Виникнення у зв'язку з цим потреби у конструктивному вирішенні проблеми методологічного характеру щодо взаємодії, а не протиставлення духу і матерії знаходить, на наш погляд, задоволення, наприклад, у позитивному досвіді синтезу протилежних методологічних підходів «таких важливих у науково-пізнавальному і методологічному сенсі філософських, культурологічних, світоглядних парадигм сучасної епохи, як «модерн» і «постмодерн» [2, с. 34]. Автор статті А. Павко вважає, що: «сучасна методологічна культура наукового аналізу і продуктивного мислення має органічно поєднувати елементи модерністського та постмодерністського світогляду, раціональні й ірраціональні принципи пізнання, здоровий дух, оптимізм і гострий, проникливий, неупереджений розум. Саме такий підхід відкриває можливості єдності мислення і культури, дає змогу уникнути деструктивності, надмірної раціоналізації й агресивної ірраціональності» [2, с. 38–39].

Актуальним, на наш погляд, є подальше поглиблення дослідження зазначеної теми в контексті проблемного поля «чистої» туристичної науки («туризмознавства», «туризмології», «туристики», «прикладного туристичного господарствознавства» тощо). Теоретичний аналіз вітчизняних наукових джерел, які мають методологічний характер і, відповідно, містять проблематику онтології туризму, його онтологічного статусу, дозволив дійти до певних висновків, суттю яких є сучасний погляд на науку, що «досліджує суще як суще» [5, с. 7], буття як буття, тобто онтологію, філософське вчення про буття, про реальність, але стосовно сфери туризму. Вітчизняний автор В. Павловський дає наступне визначення онтології туризму. «Онтологія філософії туризму є першим, вихідним розділом, який розглядає фундаментальні природні та суспільні основи буття туризму, найбільш загальні сутності, категорії, ідеалізовані об'єкти та моделі, а також закономірності розвитку цієї сфери» [3, с. 100]. Коментуючи це визначення і зміст статті [3], В.С. Пазенок використовує поняття «соціальна онтологія туризму» і робить висновок, що соціальна онтологія є методологічним фундаментом формування «туристської» теоретичної свідомості, уможливлює вироблення світоглядних орієнтацій цієї свідомості та відповідне спрямування діяльності суб'єктів туристської практики [6, с. 53]. Вказаний автор, розглядаючи проблеми адаптації туризму до обставин «суспільства ризику» та особливості сучасного понятійного дискурсу, наводить також приклади використання понять «нова соціальна онтологія» (У. Бек, Е. Гідденс, Н. Луман) і «нова онтологія» (В.Є. Кемеров) [4, с. 13,с. 17].

Таке активне збагачення понятійного апарату теоретичної туристичної науки актуалізує визначення нами поняття «сучасна онтологія туризму». На наш погляд, «сучасна онтологія туризму» є галуззю науково-прикладних соціо-гуманітарних знань щодо сутності, сенсу і цілей земного буття людини-туриста і особливостей її розумної взаємодії з навколишньою

природою. Наведене визначення майже дослівно аналогічне позиції В.П. Бабіча, Г.В. Задорожного, С.А. Завєтного [1, с. 4], зумовлене нею і містить уточнення щодо особливостей об'єкту: «людина-турист». На наш погляд, сучасна онтологія туризму є методологічним фундаментом прикладного туристичного господарствознавства.

Література:

1.Бабич В.П. Манифест. (Всемирное научное ноосферно-онтологическое общество им. В.И. Вернадского ВННОО) / В.П. Бабич, Г.В. Задорожный, С.А. Заветный. – Харьков : Издательство «Точка», 2016. – 8 с.

2.Павко А. І. Методологія модерну і постмодерну : проблеми синтезу протилежних підходів / А.І. Павко // Вісник НАН України, 2011. – № 3. – С. 34–39.

3.Павловський В. Становлення філософії туризму: онтологічний аспект / В. Павловський // Вісник КНТЕУ, 2006 – № 5. – С. 99–106.

4.Пазенок В. С. Проблема адаптації туризму до обставин сучасного соціуму / В.С. Пазенок // Наукові записки КУТЕП, 2014. – Вип. 18. – С. 9-18.

5.Стружевський В. Онтологія / Пер. з пол. К. Новікової. – К. : ДУХ І ЛІТЕРА, Інститут релігійних наук св. Томи Аквінського, 2014. – 312 с.

6.Туризмологія : концептуальні засади теорії туризму: монографія / В.К. Федорченко, В.С. Пазенок, О.А. Кручек та ін.. – К. : ВЦ «Академія», 2013. – 368 с.

7.Spode H. (Шподе Х.) Genesis and structure of tourism science: An Introduction (Генеза та структура туризмознавства: вступ) / H. Spode // Туризм і гостинність: вчора, сьогодні, завтра: матер. ІІІ Міжнародної наук.-практ. конф. (12-13 жовтня 2016 р., м. Черкаси). – Черкаси: Видавець О. М. Третяков, 2016. – С. 45–50.

Макаренко Н.О., канд. екон. наук., доц.
Сумський національний аграрний університет

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МАРКЕТИНГУ ЯК ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Соціальна відповідальність незалежно від рівня та масштабу дослідження визначається на глобальному, національному, регіональному та виробничому рівнях. Глобальний рівень розкриває зміст соціальної відповідальності через визначення проблем та умов існування людства та пошук шляхів їх розв'язання завдяки поширенню соціальної інтеграції, спрямованої на забезпечення сталого розвитку незалежно від місця проживання та расової приналежності.

Сталий розвиток передбачає збалансованість розвитку економічної, екологічної та соціальної систем і одночасну їх здатність до саморегуляції та відтворення. Згідно з міжнародним досвідом запровадження сталого розвитку найбільших успіхів на цьому шляху досягли ті країни, які застосували інструменти та механізми, що сприяли дотриманню певних обмежень, подоланню значних перешкод, запровадженню нових стандартів, нормативів

тощо. Найбільш впливовим важелем на шляху впровадження сталого розвитку стала соціальна відповідальність.

Від світосприйняття та усвідомлення людиною своєї значущості у світових перетвореннях, від її прагнення до перетворень у всіх сферах своєї життєдіяльності залежать її прояви на інших рівнях. На груповому рівні соціальна відповідальність визначається як корпоративна соціальна відповідальність; на суспільному – вона передбачає соціальну відповідальність суспільства за гідний рівень життя нинішнього і майбутнього поколінь; на державному – визначає кращі шляхи досягнення сталого, соціального та людського розвитку.

На глобальному рівні соціальна відповідальність окреслює пріоритети світового розвитку, людської цивілізації завдяки міжнародним домовленостям щодо запровадження сталого розвитку (м. Ріо-де-Жанейро, 1992р.; м. Йоганнесбург, 2002 р.; м. Ріо-де-Жанейро, 2012 р.), а також Глобальному договору ООН. Соціальна відповідальність 12 Світова спільнота розробила систему стандартів та рекомендацій щодо запровадження сталого розвитку, а саме: стандарт ISO 14000 в галузі систем екологічного менеджменту, Global Reporting Initiative (GRI) – рекомендації щодо звітності в галузі сталого розвитку, міжнародний стандарт із соціальної відповідальності ISO 26000, ISO 9001:2000 тощо. Сталий розвиток визначено ООН як основний напрям розвитку цивілізації на XXI століття [4].

Україна належить до тих держав, які взяли на себе зобов'язання щодо запровадження в систему господарювання принципів сталого розвитку.

У підприємницькій сфері здавна існувало поняття відповідальності багатства, яке полягало в ідеї суспільного служіння. Соціальна відповідальність бізнесу – це добровільний внесок бізнесу в розвиток суспільства в соціальній, економічній і екологічній сферах, зв'язаних з основною діяльністю компанії або тими, що виходять за рамки певного мінімуму [1, с. 73].

Разом зі своїм розвитком бізнес у світовому масштабі все частіше звертає увагу на соціальні проблеми як на національному, так і на глобальному рівні. Посилення соціальної відповідальності бізнесу, заохочення до соціальної активності підприємців є необхідними умовами для створення соціальної стабільності та соціального благополуччя у країні [3]. Це обумовлює актуальність даної теми. Одним із варіантів практичного вираження концепції соціальної відповідальності бізнесу є соціально-відповідальний маркетинг, інтерес до якого відчутно посилився останніми роками. Утім, попри інтерес до концепції соціального маркетингу, рівень її теоретичного розроблення нині далекий від бажаного, що проявляється в існуванні набору слабко пов'язаних між собою теоретичних моделей і практичних технологій [5, с. 71].

Вважається, що найбільш ґрунтовно підійшли до аналізу соціально – відповідального маркетингу такі вчені, як Р. Ренденбах і П. Робін. Вони сфо-

рмулювали п’ять стадій саме становлення соціально-відповідального маркетингу:

1. Аморальна поведінка – домінуючою метою є максимізація прибутку.
2. Законослухняна поведінка – характеризується тим, що компанія бере на себе зобов’язання правового характеру.
3. Чуйна поведінка – компанія починає виявляти зачатки етики, але з власних інтересів.
4. Початкова етична поведінка – характеризується розумінням компанії того, що етична поведінка іноді вимагає піти на зниження прибутковості. Також в даній стадії ухвалюються моральні кодекси компанії.
5. Розвинена етична поведінка – компанія показує свою прихильність до заявлених цінностей. Основна діяльність соціально-відповідального маркетингу повинна бути спрямована на: виробництво якісних та безпечних товарів; сприяння охороні навколишнього середовища; спонсорську та благодійницьку діяльність; участі у розв’язанні кризових ситуацій в громаді; співпраці з місцевою владою. та неурядовими організаціями [2].

Вся ця діяльність, можна сказати є ідеальною саме для розвитку нашого суспільства. Але є один основний і вагомий недолік ринкової економіки, суть якого полягає в гонитві за надприбутками, як правило, це призводить до того, що власники капіталу не зупиняються перед всім перешкодами, навіть перед тяжкими злочинами.

Соціально-етичний маркетинг відіграє важливу, комплексну роль в сучасних умовах функціонування підприємств. Адже ділова етика та соціальна відповідальність компанії є суміжними категоріями та тісно пов’язані з ефективним корпоративним управлінням. Саме тому, дотримання стандартів етики та соціальної відповідальності – закономірні вимоги до компанії, яка має на меті створити ефективну систему корпоративного управління. Дотримання принципів соціально-етичного маркетингу на всіх економічних рівнях дозволить здійснювати ефективне управління як на рівні окремого підприємства, так і на рівні держави, та забезпечить економічний, науково-технічний, соціальний та культурний розвиток [6].

Соціальні проблеми сучасного українського бізнесу можна вирішити шляхом його реструктуризації на основі принципів, що закладено в соціально-етичній концепції маркетингу. Крім того необхідною є організаційна, функціональна, інформаційна та маркетингова трансформація бізнесу з використанням інновацій, спрямованих на реалізацію його соціальної місії. При цьому місія діючих підприємств повинна змінитися з урахуванням соціально-етичних норм та стандартів. Ідея реструктуризації з урахуванням соціально-етичних норм полягає у розробці та реалізації нових соціальних, моральних та етичних відносин в економічній сфері та у поступовому вдосконаленні всього суспільства.

Таким чином, досягти реалізації принципів сталого розвитку в країні

можна при модернізації систем управління та суспільних відносин на засадах соціальної відповідальності, коли будуть задіяні мотиваційні механізми до соціально відповідальної поведінки у цій сфері особистості, суспільства, бізнесу, держави. Соціально відповідальний маркетинг можна вважати принципом маркетингу, відповідно до якого компанія повинна приймати рішення в сфері маркетингу з урахуванням бажання споживачів, вимог компанії, довгострокових інтересів споживачів і довгострокових інтересів суспільства в цілому. Мета соціального маркетингу у сфері підприємництва повинна виражатись не лише в максимізації прибутку компанії, а й у максимізації якості життя. Це відповідатиме концепції сталого розвитку економіки та соціально-орієнтованого управління.

Література:

1.Аделькин Ф. Результаты исследования социальной ответственности украинского бизнеса / Ф.Аделькин. – К. : Блакить, 2005. – 349 с.

2.Акімов Д. Соціальний маркетинг: предмет і основні типи / Д. Акімов // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2009. – №1. – С.186–203.

3.Жук В. Напрями підвищення соціальної відповідальності бізнесу Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс] / В. Жук /. – Режим доступу: http://old.niss.gov.ua/monitor/november/13.htm.

4.Итоговый документ Конференции ООН по устойчивому развитию «Рио+20» «Будущее, которого мы хотим» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.uncsd2012.org/thefuturewewant.html

5.Маркетинг : підручник / В.Руделіус, О.М.Азарян, Н.О.Бабенко та ін. – 4-те вид. – К. : Навчально-методичний центр «Консорціум із удосконалення менеджмент – освіти в Україні». – 2012. – 648 с.

6.Шацьких К.О. Роль соціально-етичного маркетингу для українського бізнесу [Електронний ресурс] / К.О. Шацьких // Проблеми системного підходу в економіці. – 2010. – №2. – Режим доступу: http://www.refmaniya.org.ua/menedzhment/rol-sots-alno-etichnogo-marketingudlya-ukra-nskogo-b-znesu

Kurochkina O.S., MS Political Science
SPIE (International Society for Optics and Photonics, USA)

HUMAN FACTOR AND CONFLICT IN PROJECT MANAGEMENT

A successful management of triple constraints, that are quality (scope), cost (resources), and schedule (time) is a traditional approach to measuring project's success. However, project management is not complete without a human factor, which is probably one of the most overlooked, underappreciated, and underestimated success factors in team projects. Many organizations are under the stress of producing more with less, which leads to a one-dimensional focus on project content with the people factor being overlooked. Where there is a human factor, there is certainly going to be conflict. Conflict is inevitable in a project environment [1,

p. 282]. That is why a due attention to human aspects of project management, including conflict resolution, is one of the essential keys to project's success. Furthermore, conflict can be a valuable source of energy and positive change for the group.

Each project and conflict is unalike. Differentiating factors include project manager's individual working style and level of expertise, amount of authority and responsibility, organizational matrix and many others. Scheduling priorities, scarce resources, personality clashes, imposed constraints, and costs are often times the main sources of conflict. Personality conflicts are usually the most challenging to resolve since they are based on team members' core values, interests, feelings, and goals. It is worth pointing out that conflict can arise both, horizontally and vertically, between and with functional managers, functional personnel, project personnel, superiors, and subordinates. Proper planning is key.

The project manager's prerogative should be to prevent conflict, if at all possible. Many conflicts can either be reduced or eliminated altogether with the aid of team ground rules, agreed upon team norms, communication planning and clear role definitions. There are many tools that can be used as an aid in conflict prevention. For example, responsibility assignment matrix or linear responsibility chart can help avoid potential misunderstanding over each other's roles and responsibilities.

Such tools as project charter, meeting agenda and action register are crucial for building team's commitment. For example, a charter provides a shared focus, clarity, expectations, and purpose. This explicit agreement allows each person a stake in the success of the outcome and building of the team's commitment. Action register can be a powerful performance measuring, accountability and integrity ensuring mechanism.

Once conflict occurs, the project manager must study the issue at hand, collect all available information, understand the situation and people's motives, and set the climate of openness and collaboration.

There are five conventional techniques for managing conflict [1, p.283]:

– Withdraw/avoid. Disengage from conflict situation and/or postpone the matter.

– Smooth/accommodate. Focus on agreement rather than disagreement and/or concede one's position to the needs of others.

– Compromise/reconcile. Satisfy all parties to partially or temporarily resolve conflict.

– Force/direct. Push one's position at the expense of others and/or apply only win-lose solution.

– Collaborate/problem solve. Include multiple views from different perspectives leading to consensus and commitment from the group.

Collaboration/consensus-building is the most common and preferred decision-making method. Withdrawing, smoothing over conflict, forcing the solution,

and accepting a no-win solution are typically the unproductive approaches. However, based on the situation, the type of conflict, and parties involved, the traditionally less favorable methods may be justified. There are times when each of these approaches can be the right choice. Sometimes consensus may not even be possible. For example, compromise is a strongly favorable association with regard to conflict between project manager and his superior and withdrawal between project manager and functional support departments. When dealing with her/his personnel, project manager can utilize confrontation, compromise and smoothing as the other ways of managing conflict [2, p. 373].

If a confrontation meeting is necessary between conflicting parties, then the project manager should be aware of the logical steps to be taken. Below are the customary strategies for maintaining trust and respect while working through conflict:

- Acknowledge the problem (recognize disagreement and define the issue).
- Agree on process that both sides can accept.
- Know the context (outline the problem in the project's context).
- Develop the action plan.
- Focus on interests, goals, and commonalities, not emotions.
- Trade places (attempt to describe the situation from the other person's perspective).
- Encourage full participation and feedback (have a brainstorming session).

Successful conflict resolution recognizes that not only the right decision has to be reached but also that good relationships should be maintained [3, p.294] This is where project manager's use of "soft" skills come into play. Project manager has to be not only a leader but also a skillful behaviorist. Listening with understanding rather than judgment, clarifying the nature of the disagreement, understanding the motives and feelings of others, maintaining the relationship with disputing parties, and facilitating the communication result in greater productivity and positive working relationships. Using conflict to produce positive results takes mutual trust, respect, and a lot of practice and discipline.

When looking at the human factor in project management, effective execution of three spaces: organizational, team, and personal are part of an all-inclusive approach. It is not all just about making sure the project is done on time and on budget. Project and people expectations should align to minimize conflict.

Literature Review:

1. *A Guide to the Project Management Body of Knowledge (PMBOK Guide) / Fifth Edition / Project Management Institute – 2014 – p. 282 – 286*
2. *Project Management / Eleventh Edition / Harold R. Kerzner – 2013 – p. 365–377*
3. *The Fast Forward MBA in Project Management / Fourth Edition / Eric Verzuh – 2012 – p. 260–304*

Вівчар О.Й., канд.екон.наук, доц.
Батюк М.С., студ.
Національний університет «Львівська політехніка»

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВОГО МЕТОДУ ПЛАНУВАННЯ ТА ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ

Одним із головних завдань, яке стоїть перед усіма учасника бюджетного процесу, є забезпечення ефективного та раціонального використанням обмежених бюджетних ресурсів. В Україні в умовах децентралізації виникла гостра необхідність переходу від давно застарілих, традиційних методів бюджетування до таких, які б відповідали сучасним вимогам і були випробувані світовою практикою. Саме таким інструментом є використання програмно-цільового методу в процесі планування і виконання як державного, так і місцевих бюджетів.

Згідно з Бюджетним Кодексом України програмно-цільовим методом (ПЦМ) визначається метод управління бюджетними коштами для досягнення конкретних результатів за рахунок коштів бюджету із застосуванням оцінки ефективності використання бюджетних коштів на всіх стадіях бюджетного процесу.

Особливість складання бюджету з використанням програмно-цільового методу полягає у тому, що значна увага зосереджується спочатку на результатах, яких заплановано досягти, а вже потім на ресурсах, які забезпечать досягнення цих результатів. Метою ж застосування ПЦМ є встановлення безпосереднього зв’язку між коштами, які виділяються з відповідних бюджетів, та результатами їх використання [2].

Бюджетний процес із застосуванням програмно-цільового методу починається з окреслення соціально-економічних проблем, які необхідно вирішити. Для їх розв’язання розробляються бюджетні програми і бюджет формується винятково на їх основі. Структура розроблених програм узгоджується з напрямами та пріоритетами соціально-економічного та стратегічного розвитку регіону. Важливим етапом бюджетного процесу за ПЦМ є також моніторинг результатів та оцінка ефективності бюджетної програми після її реалізації.

Таким чином, програмно-цільовий метод складання та виконання бюджетів характеризується наступними переваги:

– забезпечує прозорість бюджетного процесу (чітке визначення цілей та завдань, на які буде витрачено кошти відповідних бюджетів);

– підвищує рівень контролю над результатами виконання бюджетних програм;

– забезпечує чітке розуміння громадськістю, на що витрачено бюджетні кошти;

– уможливлює виключення програм, що дублюють одна одну;

– забезпечує аналіз діяльності учасників бюджетного процесу щодо виконання своїх повноважень та встановлення причин неефективності їхньої роботи;

– створює умови для чіткого розподілу відповідальності за виконання бюджетних програм між головними розпорядниками коштів і безпосередніми виконавцями;

– підвищує якості розроблення бюджетної політики, ефективність розподілу й використання бюджетних коштів [1].

На сьогодні методи бюджетування, орієнтовані на соціально значущий результат, успішно використовуються у багатьох країнах світу. У всіх країнах такі методи називаються по-різному, а саме метод управління продуктивністю та ефективністю, метод бюджетування, орієнтованого на результат, ПЦМ тощо. Першими в області запровадження програмно-цільового методу є Сполучені Штати Америки, Нова Зеландія, Австралія, Нідерланди, Великобританія і Швеція.

Програмно-цільовий метод складання та виконання бюджету вперше використано у Сполучених Штатах Америки в середині 60-х рр. З його допомогою були сформовані доходи і витрати не бюджету держави чи територіальної громади, а автомобілебудівної компанії «Форд». Він виявився настільки ефективним, що був перенесений до сфери оборонного відомства США, а згодом – в усі галузі державного управління [3].

Вражаючих результатів в плані застосування ПЦМ складання та виконання бюджетів досягли такі країни як Австралія та Нова Зеландія. З регулярних бюджетних звітів, що видаються в цих двох країнах, видно, що вони змогли забезпечити значний рівень відкритості й прозорості діяльності як урядових структур, так і отриманих результатів.

Узагальнення досвіду зарубіжних країн свідчить, що єдиної, спільної методики ПЦМ, яку можна було б застосувати в будь-якій країні, не існує. Це можна пояснити особливостями побудови бюджетної системи та бюджетного устрою кожної країни. Проте спільним у ПЦМ є забезпечення розроблення чітко структурованої програми, формування організаційного та фінансового механізмів її реалізації, контроль за виконанням і отриманням запланованих результатів [1].

Починаючи з 2002 року, формування державного бюджету України здійснюється на основі ПЦМ. Що стосується місцевих бюджетів, то запровадження даного методу визнано однією із стратегічних цілей держави, реалізація якої була запланована ще на 2014 рік. Однак, враховуючи неготовність місцевих бюджетів та з ряду методологічних, організаційних і фінансових міркувань, у новій редакції Бюджетного кодексу України зазна-

чається, що запровадження ПЦМ у місцевих бюджетах, які мають взаємовідносини з державним бюджетом, відтерміновано на 2017 рік. Таким чином, протягом 2015 та 2016 років місцеві бюджети могли самостійно приймати рішення про застосування ПЦМ в процесі бюджетування. Вони мали змогу використовувати або типову програмну класифікацію видатків та кредитування місцевих бюджетів, або тимчасову класифікацію видатків та кредитування для бюджетів місцевого самоврядування, які не застосовують програмно-цільовий метод [4].

Відповідно, з 01.01.2017 ПЦМ застосовується на рівні державного бюджету та місцевих бюджетів, що дозволить встановити ефективність і результативність використання бюджетних коштів за допомогою інформації, яка знаходиться у бюджетних запитах, паспортах бюджетних програм, звітах про виконання паспортів бюджетних програм.

Загалом можна стверджувати, що зволікання із застосуванням ПЦМ у бюджетному процесі на місцевому рівні мало такі негативні риси:

1) надання послуг здійснювалось не на конкурентній основі, що було пов'язано з відсутністю здійснення аналізу ефективності використання коштів, витрачених на їх реалізацію;

2) головним напрямом планування та витрачання коштів місцевих бюджетів було фінансування мережі бюджетних установ, що сформувалася історично, без врахування ефективності їх функціонування;

3) в умовах обмеженості бюджетних ресурсів постійно проводилось скорочення фінансування бюджетних установ, без врахування того, наскільки ефективне чи неефективне їх функціонування;

4) незабезпеченість управлінців достатнім обсягом інформації, необхідної для проведення оцінки рівня задоволення споживачів послуг, рівня доступності послуг, а у випадку необхідності, прийняття рішень щодо підвищення ефективності даних послуг або повна відмова від їх надання [4].

Отже, впровадження та використання програмно-цільового методу в бюджетному процесі на місцевому рівні сприятиме формуванню ефективного місцевого самоврядування, створить умови для підвищення його правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності. Це, в свою чергу, дасть можливість правильно визначати напрями використання обмежених бюджетних ресурсів та направити їх на вирішення першочергових проблем територіальної громади. Таким чином, орієнтуючись на поточне планування, програмно-цільовий метод здатний встановити пріоритети соціально-економічного розвитку території та забезпечити ефективний розподіл доходів та видатків як державного, так і місцевих бюджетів.

Література:

1.Марченко Л. Ю. Запровадження програмно-цільового методу планування та виконання місцевих бюджеті в Україні. Світовий досвід / Л.Ю. Марченко, Н.В. Статівка // Теорія та практика державного управління – 2016. – №2(53) –С.1–7.

2.Мусаєва І.В. Запровадження програмно-цільового методу формування місцевих бюджетів в Україні [Електронний ресурс] / І. В. Мусаєва // Науковий вісник «Демократичне врядування» – 2016 – Вип.16/17. – Режим доступу: http://www.lvivacademy.com /vidavnitstvo_1/visnyk16/fail/Musajeva.pdf

3.Потеряйло І.Ю. Зарубіжний досвід застосування програмно-цільового методу бюджетування на сучасному етапі України / І. Ю. Потеряйло // Науково інформаційний вісник. Економіка – 2015.– №11 – с. 331–337

4.Станкус Т. Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі на рівні місцевих бюджетів / Т. Станкус. – Х. : Фактор, 2017. – 128 с.

Вівчар О.Й., канд. екон. наук., доц.
Дарморіс М. І., студ.
Національний університет «Львівська політехніка»

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Система міжбюджетних відносин є важливою умовою збалансованого соціально-економічного розвитку країни, спрямованою на визначення чітких повноважень органів місцевого самоврядування та на оптимізацію бюджетної децентралізації. Реформування наявної системи міжбюджетних відносин в Україні є актуальною на сьогодні.

Міжбюджетні відносини в економічній науці та в законах розглядають як відносини між органами державної влади та управління і органами місцевого самоврядування у процесі перерозподілу бюджетних ресурсів між територіальними громадами, їх об'єднаннями та державою. Бюджетні кошти, що розподіляються між різними ланками бюджетної системи є об'єктом міжбюджетних відносин [3].

Забезпечення розвитку адміністративних територій фінансовими ресурсами характеризується нерівномірністю розміщення податкової бази та різницею у соціально-економічних умовах потреби у бюджетних коштах. Виходячи з цього, вирівнювання бюджетної забезпеченості, шляхом реформування всієї системи місцевих бюджетів, є одним з головних завдань бюджетної політики України [4].

Важливим механізмом реалізації міжбюджетних відносин в Україні є міжбюджетні трансферти, тобто кошти, що безплатно та безповоротно передаються з певного бюджету іншому. Міжбюджетні трансферти в нашій державі націлені на збалансування фінансових ресурсів відповідних бюджетів [1].

Обсяги міжбюджетних трансфертів, що передавалися місцевим бюджетам з державного бюджету України протягом січня-вересня 2014–2016 рр. відображено у табл. 1.

Таблиця 1. – Міжбюджетні трансферти, що надійшли з державного бюджету до місцевих бюджетів України, у січні-вересні 2014–2016 рр. [2]

Міжбюджетні трансферти	Факт. за січень-вересень 2014 р.	Факт. за січень-вересень 2015 р.	План на 2016 р.	Факт. за січень-вересень 2016 р.	Виконання плану, %
Усього, млн. грн., у т.ч.:	92003,2	115938,8	188605,2	135648,8	71,9
-загальний фонд	85361,8	115202,2	187529,1	135612,2	72,3
-спеціальний фонд	6641,4	736,6	1076,1	36,6	3,4

За даними Державного казначейства України у січні-вересні 2016 року було перераховано 135,6 млрд. грн. міжбюджетних трансфертів місцевим бюджетам з державного, що становить 71,9% від планового річного обсягу.

Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин» від 28 грудня 2014 року передбачає функціонування нової системи міжбюджетних відносин з 2015 р. Ця система базується на новому методі горизонтального вирівнювання податкоспроможності адміністративних одиниць, до якого входять базова та реверсна дотації.Нововведенасистема вирівнювання податкоспроможності є більш прогресивною, ніж система балансування, та сприяє стимулюванню органів місцевого самоврядування до залучення додаткових коштів та розширення бази оподаткування. За нової моделі до державного бюджету зараховується не 100% суми перевищення, як було раніше, а 50% [5].

Особливістю нової системи вирівнювання є відміна дотації вирівнювання (вилучення) і запровадження базової (реверсної) дотації [3].

Базова дотація у 2016 р. була перерахована у обсязі 3,6 млрд. грн. Надходження до державного бюджету від перерахування реверсної дотації склали 2,3 млрд. грн.

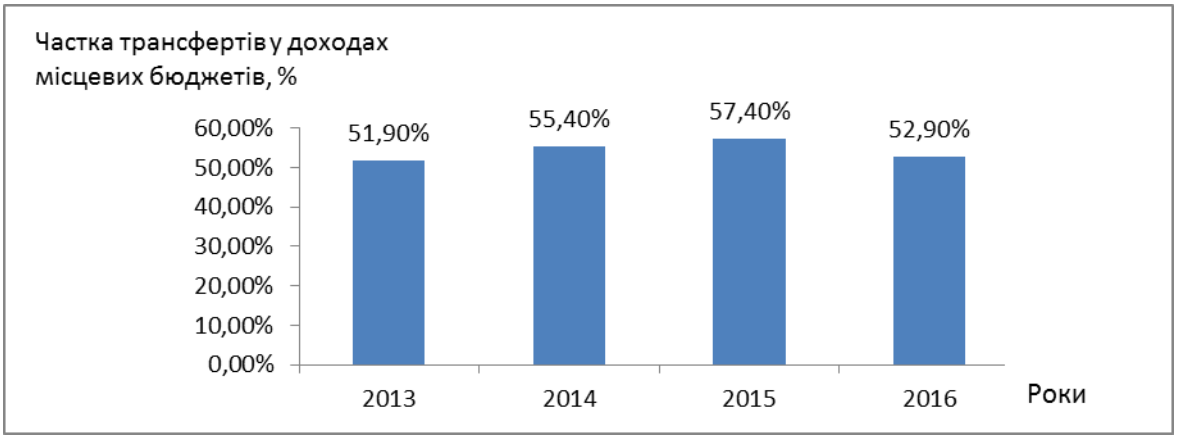


Рис. 2. – Частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів за 2013-2016 рр. [2]

Аналізуючи частку трансфертів у дохідних джерелах місцевих бюджетів (рис. 2) можна зробити висновок, що трансферти становлять більшу час-

тину дохідної бази місцевих бюджетів. Вказані тенденції засвідчують залежність доходів місцевих бюджетів від обсягів міжбюджетних трансфертів.

Реформування фінансових відносин держави і місцевого самоврядування є одним з головних завдань економічних трансформацій в Україні, які передбачають розширення функцій і повноважень органів місцевої влади в сфері розроблення та реалізації політики місцевого і регіонального розвитку. У зміцненні власної дохідної бази місцевих бюджетів важливу роль повинна відіграти стабільна законодавча база організації міжбюджетних відносин [4].

Варто зауважити, що регулювання міжбюджетних відносин в Україні все ще не відповідає потребам органів місцевої влади влади у фінансових ресурсах, враховуючи зобов'язання, які на них покладаються; не базується на місцевих фінансових потребах; посилює залежність місцевих органів влади від надання міжбюджетних трансфертів з державного бюджету. Важливість фінансової стабілізації в Україні ставить нові цілі у сфері регулювання міжбюджетних відносин.

Здійснення подальшого реформування міжбюджетних відносин має забезпечити їх збалансованість і прозорість та стимулювати органів місцевої влади збільшувати надходження до місцевих бюджетів [4].

Література:

1.Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]. – 2010 – № 5051. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua.

2.Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за січень-вересень 2016 року / В.В. Зубенко, І.В. Самчинська, А.Ю. Рудик та ін.; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-ІІ) впровадження», USAID. –К., 2016. – 86 с.

3.Власюк Н.І. Реформування системи міжбюджетних відносин в Україні: переваги і недоліки / Н.І. Власюк // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – № 10. – С. 751–754.

4.Польова О.Л. Міжбюджетні відносини в контексті реформування регіональної політики держави / О.Л. Польова, М.Ю. Мироненко // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 10. – С. 5–10.

5.*Ярошенко Л.Л. Міжбюджетні трансферти в умовах реформування системи міжбюджетних відносин [Електронний ресурс]/ Л.Л. Ярошенко // Ефективна економіка. – 2015. – №6. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4163.*

Ожелевська Т.С., канд. екон. наук, доц.
Київський національний торговельно-економічний університет

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ: МІФИ ТА РЕАЛІЇ

Євроінтеграційний вектор розвитку України й відповідний орієнтир вітчизняного бізнесу на європейські програми та стандарти, загострення соціальних та екологічних проблем, що перманентно виникають в країні, створюючи соціальну напругу в суспільстві та екологічну загрозу нації, посилюють

актуальність проблематики соціальної відповідальності бізнесу.

Донедавна категорія «соціальна відповідальність» перебувала у предметній площині виключно філософсько-етичного академічного дискурсу, змістом якої була неюридична відповідальність перед людством, совістю, історією, Богом. Ідея корпоративної соціальної відповідальності в науковій думці почалася поширюватись з 50-х років минулого століття. Останніми роками її дослідження все більше привертає увагу українських учених, особливо фахівців з мікроекономічного управління. При цьому переважна їх більшість концентрує увагу на перевагах впровадження соціальної відповідальності бізнесу в Україні, хоча світова наукова спільнота ще з середини минулого століття наголошувала на її вадах [1; 2]. Коли ж українськими вченими висвітлюються негативні наслідки від впровадження соціальної відповідальності, автори подають матеріал без належної аргументації – тезово і з більшістю цих тез не можна погодитись [3, с. 30], оскільки вони суперечать самому змісту соціальної відповідальності.

Розглядаючи соціальну відповідальність через призму діяльності бізнесу, Т. Левітт у своїй статті «Загрози соціальної відповідальності» поклав початок критицісоціальної відповідальності. Зокрема, він наголошував на тому, що увага бізнесу до розвитку шкіл, лікарень та соціальних служб є ні чим іншим, як «новою ортодоксією», «новим феодалізмом», концепцією, яка веде до знищення капіталізму. Вчений наголошував, що «бізнес отримує більші шанси на виживання, якщо відмовиться від абсурдного погляду на свою мету, тобто якщо довгострокова максимізація прибутку залишиться єдиною метою і в теорії, і на практиці» [1, с. 48]. Послідовником цієї думки став і лауреат Нобелівської премії М. Фрідман, який вважав, що соціальна відповідальність бізнесу полягає у збільшенні прибутку компаній в умовах чесної відкритої вільної конкуренції, не вдаючись до шахрайства та махінацій. Пошуком засобів на соціальні потреби повинні займатися суспільство, уряд та самі громадяни [2].

Не можна погодитись з українськими науковцями [4, с. 55], які вважають корпоративну соціальну відповідальність (КСВ) «тим інструментом, що уможливлює пришвидшену адаптацію відпрацьованих стандартів європейської ділової та бізнесової практики (відкритості, прозорості, підзвітності) у вітчизняному підприємницькому процесі», оскільки практичне застосування концепції соціальної відповідальності в світовій практиці не можна назвати до кінця відпрацьованим. Наприклад, найбільший світовий виробник ГМО міжнародна компанія «Monsanto» позиціювала себе як виробник з КСВ і була членом Центру «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності (КСВ)» в Україні. Інший член цього Центру – міжнародна компанія «Bayer» пише про себе: «Корпоративна соціальна відповідальність «Bayer» — це 300 різних проектів у більше ніж 150 країнах світу. На цю діяльність компанія витрачає близько 50 млн євро щорічно. «Bayer» реалізує програми в сфері освіти і досліджень, захисту навколишнього середовища і охорони здоров'я, культури та спорту» [5]. Але при цьому

у 2016 році ця компанія купила світового виробника ГМО «Monsanto» з метою в кінці 2017 р. створити компанію-лідера в індустрії гербіцидів, пестицидів та генно-модифікованого насіння, що буде займатися також і фармацевтикою [6]. На наш погляд, організація, діяльність якої шкодить здоров'ю людства, не може себе позиціювати як виробник з КСВ.

Відсутність загальноприйнятого в міжнародній практиці визначення соціальної відповідальності бізнесу та різноманітні тлумачення його змісту створюють умови для безпідставного позиціювання вітчизняних підприємств як суб'єктів з КСВ, вводячи в оману стейкхолдерів щодо своєї ділової репутації.

Ще однією проблемою, що гальмує якісне впровадження соціальної відповідальності бізнесу не тільки в Україні, але й у світі, є використання різних підходів та аналітичного інструментарію для оцінювання соціальної відповідальності бізнесу. Окремі елементи цього інструментарію використовуються виключно на рівні підприємств, інші ж звертають увагу на позиціювання бізнесу в суспільстві в цілому. Відомі також підходи, що задають лише напрями для оцінювання діяльності компаній. Створення чіткої системи кількісного оцінювання заходів по реалізації принципів соціальної відповідальності та контролю за їх дотриманням по всім напрямам у своїй діяльності бізнес-структури дадуть змогу уніфікувати інформацію про її соціальну спрямованість.

Впровадження соціальної відповідальності особливо в корумпованій Україні створює можливості для українських бізнес-структур «відмивання» коштів через благодійні фонди, тому шляхетні заходи повинні жорстко контролюватися держаними органами. У цьому контексті слід згадати пропозицію М.О. Кужелєва розглядати кубічну трьохвекторну структуру КСВ в системі корпоративних відносин, які виникають у трикутнику «держава – суспільство – корпорація» у проекціях «економічна відповідальність – юридична відповідальність», «економічна відповідальність – етична відповідальність» і «юридична відповідальність – етична відповідальність» для вибору оптимальної моделі КСВ для України [7, с. 61]. Але через утворення олігархії унікальність українського трикутника «держава – суспільство – корпорація» полягає у повному чи частковому злитті інтересів суб'єктів «держава» та «корпорація» на користь останньої, що, на наш погляд, унеможливлює впровадження на цьому історичному етапі розвитку країни впровадження соціальної відповідальності бізнесу.

Небажання українського бізнесу служити високим цілям на благо громади, неготовність до реального практичного впровадження соціальної відповідальності у свою стратегію підтверджується високим рівнем корупції та тіньової економіки в країні. Це обумовлено низьким рівнем свідомості, яка сформувалася під впливом варварських методів ведення конкурентної боротьби, на кшталт рейдерства та фізичного знищення. Оскільки соціальна відповідальність є добровільним зобов'язанням бізнес-організації, яка має високий рівень суспільної свідомості, а на цьому етапі соціально-економічного розвитку України рівень свідомості української олігархії відповідає рівню

періоду «дикого капіталізму», зиск від впровадження соціальної відповідальності у бізнес для неї не може бути зрозумілим та позитивно сприйнятим.

Таким чином, аналіз розвитку теорії і практики впровадження соціальної свідомості бізнесу в розвинених країнах світу показав недостатній рівень розробки цієї концепції, чим користуються недобросовісні гравці на світовому ринку для підвищення іміджу своєї компанії. В Україні ще немає об'єктивних передумов для впровадження соціальної відповідальності в діяльність вітчизняного бізнесу і розв'язання соціальних та екологічних проблем, які виникають чи можуть виникнути в результаті його діяльності, повинна брати на себе держава.

Література:

1.Levitt T. The Dangers of Social Responsibility / T. Levitt // Harvard Business Review. – 1958. – Vol.36. – N.5. – P.41–50.

2.Friedman M. The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits [Електронний ресурс] / M. Friedman // The New York Times Magazine. – 1970. – September 13. – Режим доступу: http://www.colorado.edu/ studentgroups/libertarians/issues/friedman-soc-resp-business.html

3.Скиба М.В.Формування та розвиток інституту корпоративної соціальної відповідальності / М.В. Скиба // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право. – 2015. – Вип. 30. – С. 28–36. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2015_30_6

4.Супрун Н. А. Корпоративна соціальна відповідальність як стратегія інноваційного, інклюзивного та сталого розвитку підприємництва [Електронний ресурс] / Н.А. Супрун // Підприємництво як рушійна сила суспільного прогресу:матеріали круглого столу (Київ, 1 грудня 2016 р.) / НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – К., 2016. – С. 52–55. – Режим доступу: http://ief.org.ua/docs/scc/1.pdf

5.Корпоративна соціальна відповідальність Байєр у світі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bayer.ua/development/corporate-social-responsibility/global-csr/

6.Bayer купил Monsanto[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rossaprimavera.ru /bayer-kupil-monsanto

7.Кужелєв М.О.Формування парадигми корпоративної соціальної відповідальності в Україні [Електронний ресурс] / М. О. Кужелєв // Економічний часопис-XXI. – 2015. – № 3-4(1). – С. 60–63. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecchado_2015_3-4%281%29__15

Вівчар О.Й., канд. екон. наук, доц.
Онищак Л.О., студ.
Національний університет «Львівська політехніка»

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

В сучасних умовах при реформування бюджетної системи в Україні одним із найважливіших завдань є підвищення ефективності виконання орга-

нами місцевого самоврядування та місцевими фінансовими органами своїх функцій та реалізація ними заходів, які підвищать рівень ефективності використання коштів з місцевих бюджетів. Відповідно до цього відбувається перехід від кошторисного планування місцевих видатків до управління ними за програмно-цільовим методом. Цей метод передбачає поділ видатків за відповідними бюджетними програмами. Це посприяє збільшенню фінансового контролю за цільовим використанням коштів бюджету.

Видатки місцевих бюджетів – це грошові кошти, які спрямовуються на фінансове забезпечення функцій і завдань місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування. Оптимізація та раціоналізація видатків місцевих бюджетів полягає у фінансуванні, спрямованому на забезпечення ефективності використання бюджетних коштів [1].

Динамічність державотворення та зміна пріоритетів соціально- економічного розвитку країни вимагає структурних зрушень у бюджетних видатках. Якісне виконання функцій органами місцевого самоврядування може забезпечуватися за рахунок збалансування фінансових можливостей цих органів та раціональної структури видатків бюджетів. Обмеженість бюджетних ресурсів на державному і місцевому рівні призвела до спрямування видатків бюджетів переважно на подолання поточних проблем. Тому потрібна цілеспрямована програма комплексної раціоналізації та ефективного використання видатків державного і місцевих бюджетів в Україні для сталого соціально-економічного розвитку країни [2].

Основними негативними причинами, які знижують ефективність використання коштів місцевих бюджетів є відсутність:

– режиму економії бюджетних коштів для капітальних вкладень;

– стимулів у головних розпорядників коштів місцевих бюджетів до ефективного використання коштів місцевих бюджетів;

– досконалого управляння інвестиціями в умовах кризи;

– науково обґрунтованих підходів проведення оцінки рівня ефективності використання коштів з місцевих бюджетів та визначення пріоритетних напрямів фінансування.

Відповідно до цього, основними напрямами підвищення ефективності використання коштів місцевих бюджетів є:

– економне використання коштів місцевих бюджетів у сфері поточних видатків, для фінансування капітальних;

– розробка стимулів та мотивація головних розпорядників коштів щодо ефективного використання коштів місцевих бюджетів;

– застосування інноваційних підходів щодо прийняття рішень з питань інвестування в пріоритетні галузі тля території в умовах економічної кризи;

– визначення науково обґрунтованих підходів до проведення послідовної оцінки рівня ефективності використання коштів місцевих бюджетів [3].

Розглянемо ефективність місцевих бюджетів на прикладі видатків бюджету Львівської області. На рис. 1 зображено відсоток виконання запланованих видатків органами місцевого самоврядування у 2016 році.

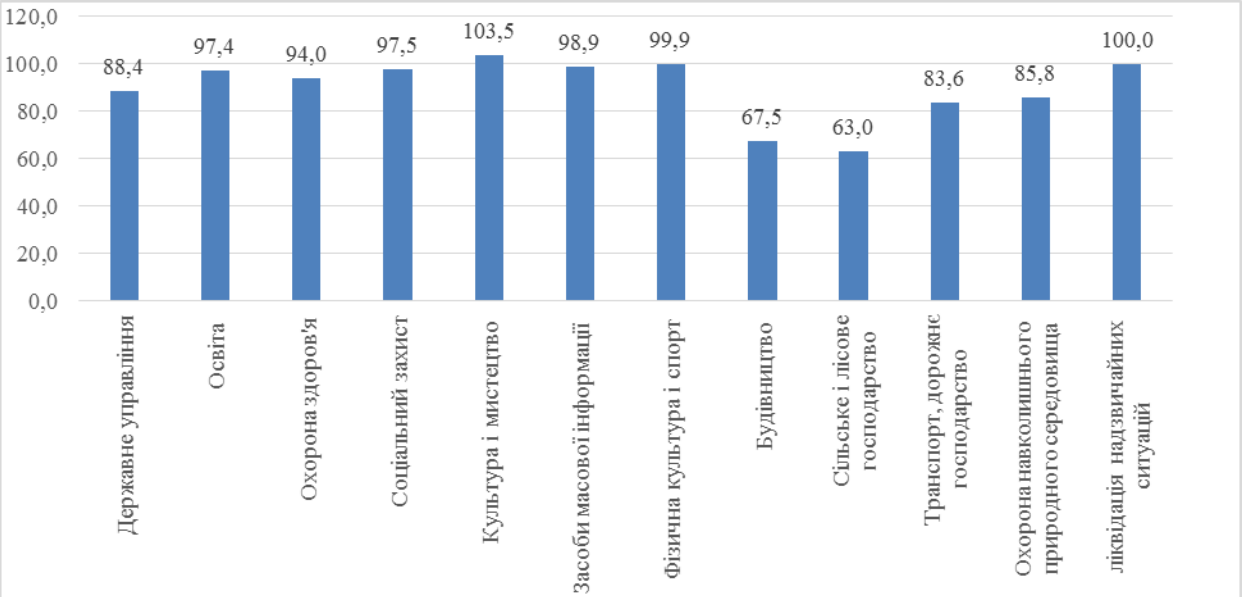


Рис.1. – Відсоток виконання запланованих видатків бюджету у Львівській області у 2016 році [4].

Як бачимо з рис. 1, перевищення запланованих видатків у 2016 році у Львівській області було у сфері культури і мистецтва. Найменше виконання бюджету у сфері видатків було по галузях будівництва і сільського господарства.

Отже, капітальні видатки у Львівській області були недофінансовані.

Також у Львівській області в останні роки гостро постала проблема охорони навколишнього середовища. На думку експертів, на цю галузь органи місцевої влади мали виділити більше запланованих коштів у зв`язку з екологічним станом на даній територій. Як бачимо у 2016 році у Львівській області виконання видаткових повноважень було нераціональним для економіко-соціального стану області.

Основним завданням щодо підвищення рівня ефективності використання коштів з місцевих бюджетів повинне бути не лише виконання зобов'язань, але й забезпечення високого рівня ефективності виконання цих зобов'язань Ефективність виконання таких зобов'язань забезпечується лише тоді, коли увага зосереджується на вирішенні таких питань: що може одержати суспільство за кошти, які воно витрачає; чи витрачання коштів бюджетів різних рівнів відповідає поставленим задачам; чи ефективно витрачаються кошти за умови досягнення цілей місцевої, регіональної та державної політики [3].

Для підвищення економіко-соціального стану Львівської області потрібно перерозподілити видатки на наступні роки. Пріоритетними галузями слід визначити охорону навколишнього середовища (видатки на цю галузь на Львівщині сьогодні є найнеобхіднішими), будівництво, транспорт та дорожнє

господарство (так як Львівська область є одним із основних туристичних центрів в країні та центром зовнішньо-торговельних зв'язків), освіта і, звичайно, соціальний захист та соціальне забезпечення.

Розподіл видаткових повноважень повинен ґрунтуватися залежно від потреб територій відповідних місцевих бюджетів. Головні розпорядники коштів місцевих бюджетів повинні розподіляти бюджетні ресурси відповідно до проблем, які виникають на певній територій та потреб населення цієї ж території. Для цього слід проводити науково-обґрунтовані дослідження щодо пріоритетності різних галузей для даної території.

Для мотивації головних розпорядників коштів щодо результативного використання коштів місцевих бюджетів має бути міра відповідальності. Застосування суворих заходів за необґрунтоване перевищення витрат та не результативне використання коштів, притягнення до відповідальності осіб, що винні у фінансових правопорушеннях, посилить відповідальність керівників і організацій щодо забезпечення раціонального і економного витрачання коштів [3].

Отже, в умовах бюджетного реформування в Україні одним із найголовніших питань є підвищення рівня ефективності виконання місцевими фінансовими органами та органами місцевого самоврядування своїх функцій та реалізація ними заходів, які сприятимуть зростанню рівня ефективності використання коштів місцевих бюджетів. Важливим є також підбір науково-обґрунтованих методів для визначення пріоритетності видатків у певних галузях.

Література:

1. *Оптимізація видатків місцевих бюджетів України в системі місцевого самоврядування [Електронний ресурс] / Ю. А. Глущенко // Теорія та практика державного управління. – 2015. – Вип. 3. – С. 140–149. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2015_3_25*

2. *Кондратюк С.Я. Раціоналізація видатків державного і місцевих бюджетів в Україні / С.Я. Кондратюк // Фінанси, облік і аудит. – 2014 – №2(24) – С.51–61.*

3. *Лисяк Л., Роменська К.. Напрями підвищення ефективності використання коштів місцевих бюджетів України / Л. Лисяк, К. Роменська // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2014– №5(156) – С.100–105.*

4. *Звіт про виконання Львівського обласного бюджету за 2016 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://loda.gov.ua/dep_zvit-pro-vykonannya.*

Животенко В.О., канд. екон. наук, доц.
Рачинська О.М., студ.
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ

Становлення та розвиток підприємництва в Україні є результатом постійного намагання досягнути економічного, соціального та демократичного

рівня до рівня, що відповідає європейським стандартам життя. У контексті цього, активізація участі підприємництва у розбудові держави через здійснення соціально-відповідальної комерційної діяльності, є новим досвідом для українського ринку.

Більшістю дослідників визнаною є думка, що рух за соціальну відповідальність підприємництва виник наприкінці 40-х років минулого століття у США як елемент захисту вільного ринку від комуністичної ідеології. Але навіть після зникнення цієї загрози соціальна відповідальність продовжує розвиватися і набуває нових масштабів, так лише у США та ЄС інвестиції у корпоративну соціальну відповідальність досягають $2 трлн.

Істотним чинником, що визначає місце та бачення соціальної відповідальності у діловому середовищі України, є зайва «увага» місцевих органів влади та контролю до особливо активних у соціальних сферах підприємств. Часте вкладення бізнесом коштів у соціальні проекти сприймається владою як чергова схема тінізації прибутку та мінімізації оподатковування.

Поглиблюючи дослідження, нами визначено поняття соціальної відповідальності як соціальне явище, що являє собою добровільне та свідоме виконання, використання і дотримання суб'єктами суспільних відносин, приписів, соціальних норм, а у випадку їхнього порушення – застосування до порушника заходів впливу, передбачених цими нормами [4].

Разом з тим, особливої актуальності в умовах розвитку туризму, набуває соціальна відповідальність підприємств туристичної сфери. Оскільки туризм є однією із найбільш соціально відповідальних галузей економіки, то через призму конкурентної боротьби можна виділити наступні ознаки соціальної відповідальності підприємств туристичної сфери:

– туризм це соціальне явище, наділене конкретно-історичним змістом;

– підприємництво – це свідоме здійснення обов'язку особи перед суспільством;

– невиконання обов'язку передбачає той чи інший ступінь осуду такої особи суспільством (суспільною групою, окремими членами суспільства);

– містить ініціативний характер;

– надає перевагу суспільному суб'єкту або індивідуальному суб'єкту, якщо останній, трактується як представник суспільства чи соціальної групи;

– надає перевагу компромісу між суспільними інтересами та цілями, з одного боку, та індивідуальними, професійними, етичними цілями, з іншого;

– поведінка людей у контексті соціальної відповідальності визначається, здебільшого, очікуванням щодо соціальної позиції суб'єкта у формуванні соціально визначених атрибутів конкретних соціальних груп.

Крім того, соціальна відповідальність, як підхід до туристичного підприємництва, має відображати наступні характеристики:

– соціальна відповідальність туристичного підприємництва – це добровільний вибір підприємства, в умовах зростання конкуренції та зниження довіри;

– соціальна відповідальність туристичного підприємництва має включає усіх членів місцевого суспільства: підприємців, ЗМІ, владу, населення, інвесторів тощо;

– соціальна відповідальність туристичного підприємництва це не засіб вирішення проблем суспільства за рахунок підприємців, а засіб участі у розвитку того середовища, де вони працюють [1].

Найбільш очевидними та простими способами участі у місцевих соціальних ініціативах є спонсорство, добродійність, а іноді й пряме фінансування.

За результатами участі підприємств у системі соціальної відповідальності підприємництва, виділяється такі способи заохочення:

– податкові кредити (зменшення ставки податку);

– податкові відрахування (зменшення оподатковуваної бази);

– «відсоткові закони», згідно яким, підприємство самостійно може вирішувати, на які потреби слід витратити певну частину сплачених податків [2].

Виходячи із викладеного вище, можна зазначити наступні проблеми розвитку соціальної відповідальності туристичного підприємництва в Україні:

– відсутність методів регуляторного заохочення соціально відповідальних підприємств;

– недосконаліть правової та податкової політики;

– недосконаліть системи інформування населення, щодо соціальних стандартів;

– неповнота інформованості туристичного підприємництва щодо переваг соціальної відповідальності.

Отже, на жаль, формування інституційної підтримки соціальної відповідальності в Україні перебуває в стадії становлення, а автоматичне впровадження концепції соціальної відповідальності неможливе, тому, що надмірна «зарегульованість» економіки з боку держави у вигляді високих податків і соціальних трансфертів здатна призвести до зниження мотивації до праці та інвестиційної активності, можливе переміщення господарської діяльності до тіньової частини економіки. Відсутність зваженої соціальної політики, підтримки з боку держави певних секторів економіки, таких як сфера туризму, пріоритетних галузей та видів діяльності може позбавити стимулів до роботи у самих незахищених економічних агентів і спонукати їх до недотримання формальних правил чи до організованої їх зміни із використанням лобістських груп спеціальних інтересів, що призводить до загальної макроекономічної нестабільності та негативно відображається на ефективності економічної діяльності країни [3].

Література:

1.Деліні М. М. Розвиток напрямів соціальної відповідальності бізнесу у світі та в Україні: еволюційний аспект / М. М. Деліні // Економіка. Серія: економіка і право. – 2014. – Вип. 26. – С. 9–16.

2.Колот А. М. Сучасна філософія корпоративної соціальної відповідальності: еволюція поглядів / А. М. Колот // Україні аспекти праці. – 2013. – № 8. – С. 3–17.

3.Сокол Н. А. Вплив інституційних чинників на процес формування соціальної відповідальності бізнесу в Україні / Н. А. Сокол // Бізнес Інформ. – 2014. – № 5. – С. 238–242.

4.Шаповал В. М.Соціальна відповідальність бізнесу в структурі управління економікою: монографія / В. М. Шаповал. – Дніпро: Державний ВНЗ «НГУ», 2011. – 356 с.

Роєва О.С., асистент
Ротозєєнко Ю., студ. гр. ОА-14
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, м.Кривий Ріг

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФІНАНСОВОГО ТА УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ

З облікової точки зору фінансовий і управлінський облік засновані на одному і тому ж масиві первинних даних, але подають їх різну інтерпретацію і втілення в різній підсумковій інформації. Необхідність в управлінській діяльності пов'язана з глобальними змінами у технології виробництва та системи управління. Постають проблеми планування діяльності, організування робочих місць, створення ефективної системи формування зацікавленості працівників в результатах роботи, розробки технологічних процесів, проведення точного обліку з метою забезпечення контролю тощо.

Між фінансовим і управлінським обліком існує багато спільного. Обидва ці обліку використовують єдину інформаційну базу та опираються на єдину концепцію відповідальності в управлінні господарськими об'єктами. Облік витрат і калькулювання собівартості продукції здійснюються як у фінансовому, так і у управлінському обліку. У фінансовому обліку визначається собівартість всієї виробничої продукції та її основних видів. В управлінському обліку обчислюють різні показники собівартості (щодо окремих виробництв, видів, технологічних рішень, зон реалізації тощо). Способи і прийоми, які становлять сукупність методів бухгалтерського обліку (документація і інвентаризація, оцінка та калькуляція, рахунки і подвійна запис, бухгалтерський баланс і звітність) застосовують як у фінансовому, так і в управлінському обліку.

Найважливішою рисою, що об'єднує два виду обліку, є і те, що їх інформація використовується для прийняття рішень. Так, дані фінансового бухгалтерського обліку допомагають інвесторам оцінити потенціал підприємства, доцільність інвестування, а дані управлінського обліку використовуються менеджерами для вирішення кола проблем управління.

Розглянемо докладніше відмінності між фінансовим і управлінським обліком.

Мета фінансового обліку полягає в формуванні повної і достовірної інформації про діяльність та майнове становище організації, необхідної для контролю господарських операцій та упорядкування бухгалтерської звітності, а також виявленню внутрішньогосподарських резервів фінансової стійкості організації. Тоді коли, мета управлінського обліку є надання персоналу організації інформації, яка потрібна для планування, контролю та управління діяльністю організації та її структурних підрозділів.

У фінансовому обліку звіт відіграє важливу роль. В деяких випадках звіти про доходи та витрати складаються за галузями і видам діяльності. А в управлінському обліку інформація формується і складається звітність по структурних підрозділах, центрам відповідальності, видам діяльності, окремим виробам, новим технологічними рішеннями та інших позиціям. В фінансовому обліку безпосередньо використовують всі елементи методу бухгалтерського обліку – документація і інвентаризація, оцінка та калькуляція, рахунки і подвійна запис, бухгалтерський баланс і звітність. Тоді коли в управлінському обліку можна використовувати деякі елементи бухгалтерського обліку, але не в обов'язковому порядку. Також в управлінському обліку часто використовуються кількісні методи.

Правила ведення фінансового обліку полягають у дотриманні загальноприйнятих правил. В управлінському обліку, правила ведення обліку і впорядкування звітності встановлюються самими організаціями.

Способи угруповання витрат фінансовому обліку групують і враховують в обов'язковому порядку за економічним елементам: матеріальні витрати, видатки на оплату праці, відрахування на соціальні потреби, амортизація, інші витрати. В управлінському обліку витрат за статтями калькуляції, наприклад: сировину й матеріали, поворотні відходи, паливо і енергія на технологічні потреби, цехові витрати тощо.

Ступінь точності інформації в фінансовому обліку і звітності повинна бути достовірною, документально обґрунтованою. В управлінському обліку інформація може бути розрахунково характерною і найчастіше пов'язана з операціями на рахунках бухгалтерського обліку, припускається приблизна оцінка. За періодичністю складання звітності фінансового обліку, інформація представляється за минулий звітний період (місяць, квартал, рік). А в управлінському обліку звіти складаються за потребою: щомісяця, щотижня, щодня, інколи ж – негайно.

Існуючі розбіжності фінансового та управлінського обліку не означають, що вони існують незалежно один від одного. Вони є взаємопов'язаними та взаємозумовленими компонентами єдиного бухгалтерського обліку і тому мають визначену схожість. Але ми бачимо, що управлінський облік поглиблює фінансовий облік. Об'єктивна необхідність поділу бухгалтерського облі-

ку на фінансовий і управлінський, пов'язана з прагненням збереження в таємниці конфіденційних даних та необхідністю задоволення різних інформаційних потреб внутрішніх і зовнішніх користувачів. Управлінський облік виконує функцію оперативного управління фінансово-господарською діяльністю підприємства. Спочатку він орієнтувався, головним чином на управлінні виробничим процесом. Сучасний управлінський облік використовується для прийняття як тактичних, так і стратегічних управлінських рішень, допомагає у формуванні та забезпеченні успішної реалізації конкурентної стратегії і тактики бізнесу.

Дробиш Л.В., канд. екон. наук, доцент
Прокопенко І.Р., студ.
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ТУРИЗМУ

На сучасному етапі розвитку туристичного бізнесу для більшості туристичних підприємств актуальним залишається питання щодо визначення важливості соціальної відповідальності для їх розвитку та підвищення конкурентоспроможності.

Дослідженням проблеми соціальної відповідальності бізнесу упродовж останніх років займалась низка зарубіжних науковців: К. Девіс, Б. Боуен, М. Фрідмен, П. Друкер, П. Самуельсон, Ф. Котлер тощо. Проблеми соціальної відповідальності бізнесу в Україні знайшли своє відображення у наукових працях вітчизняних науковців: В. Запухляк [1], С. Мельник [2], Г. Назарова, О. Осінкіна, І. Царика [3], і О. Філіпченко. Не дивлячись на низку досліджень з даної проблематики, серед учених до цього часу не досягнуто єдності у визначенні сутності соціальної відповідальності.

Так, на думку Б. Боуена соціальна відповідальність бізнесу розглядалася як засіб збільшення капіталу підприємства, М. Фрідмен основним завданням соціальної відповідальності бізнесу вбачав розвиток суспільства та задоволення основних потреб людини, в розумінні П. Друкера соціальна відповідальність бізнесу полягала у перетворенні соціальних проблем в економічну можливість і економічний зиск, у виробничі потужності, компетентність персоналу, добре оплачувану роботу і багатство. Відповідно до сказаного, соціальна відповідальність – це сфера діяльності підприємства, яка характеризується вирішенням соціально значущих проблем як у самому бізнесі, так і за його межами, тобто на виробничому, місцевому, регіональному та національному рівнях [1].

У сфері туризму соціальну відповідальність слід розглядати з двох то-

чок зору, а саме:

– туристичне підприємство вважатиметься соціально відповідальним у разі дотримання ним законодавчих норм та норм державного регулювання задля досягнення кінцевих цілей своєї діяльності;

– досягти прибутковості туристичне підприємство матиме змогу у разі відкритої конкурентної боротьби та активізації роботи у соціальній сфері: охорона здоров'я і оточуючого середовища; суспільна безпека; дотримання громадських прав; захист прав споживачів тощо.

З огляду на це, можна вважати, що підприємство є соціально відповідальними. Під показниками соціальної відповідальності українських туристичних підприємств слід розуміти надання благодійної допомоги, розвиток власного персоналу, чесне ведення бізнесу, дотримання і захист прав людини. При цьому найменше асоціюють із соціальною відповідальністю впровадження принципів і практик підзвітності, прозорості й етичної поведінки, здійснення екологічних проектів та участь у регіональних програмах розвитку [3].

Як свідчить практика, до соціально відповідальних підприємств прибуток повертається у підвищенні ефективності праці персоналу, збільшенні вартості підприємства, зростанні лояльності споживачів, зміцненні конкурентних переваг тощо. Висвітлюючи соціальну діяльність публічно, підприємства одержують віддачу через формування позитивного інформаційного простору через ЗМІ, інформаційно-довідкові мережі. Отже, у сучасних умовах невід'ємною частиною діяльності туристичних підприємств має стати соціальна відповідальність, а керівництво підприємств має усвідомити важливість реалізації політики соціальної відповідальності. Адже реалізація цієї політики має зосередити їх увагу на результатах саме соціально-економічної діяльності туристичних підприємств: оплаті праці персоналу не нижче мінімально встановленої, сплаті податків у повному обсязі, виробництві товарів та послуг, згідно зі стандартами якості, дотриманні екологічних стандартів [4].

На жаль, на сьогоднішній день більшість підприємств сфери туризму не знаходять у соціальній відповідальності ніяких переваг та альтернатив щодо її впровадження. Вона не розглядається як складова частина стратегії українських туристичних підприємств, що є перешкодою розвитку соціальної відповідальності.

Як показали результати дослідження, на сьогодні існує низка причин, які перешкоджають розвитку соціальної відповідальності у сфері туристичного бізнесу в Україні. Так, з усього розмаїття причин виділимо наступні:

– низький рівень соціальної відповідальності держави та відсутність відповідної підтримки з боку держави (податкові пільги, різноманітні фінансові заохочення та роз'яснювальна робота);

– нерозвиненість інститутів громадян, які мають змогу впливати на поведінку підприємств;

– відсутність структурних підрозділів по соціальній відповідальності

бізнесу;

– недостатній досвід та кваліфікація працівників туристичного бізнесу у вирішенні соціальних проблем;

– відсутність відповідного законодавства та стандартів соціальної звітності, адаптованих до українських умов;

– труднощі у визначенні економічного ефекту від реалізації соціальних програм та трудомісткість складання соціальних звітів;

– політична нестабільність та невпевненість у завтрашньому дні тощо.

Окрім названих вище причин стримування розвитку соціальної відповідальності на вітчизняних туристичних підприємствах, найгострішою проблемою впровадження соціальної відповідальності залишається недостатнє розуміння самої суті цього поняття, а також обмеженість коштів та відсутність законодавства, яке сприяє розвитку соціальної відповідальності.

На нашу думку, одним із основних принципів упровадження соціальної відповідальності на підприємствах сфери туризму має стати поліпшення стану персоналу та забезпечення соціальної захищеності працівників. При цьому, соціальна відповідальність туристичних підприємств, орієнтована на персонал, проявлятиметься не лише в справедливій матеріальній винагороді персоналу (заробітна плата й умови праці), але й низці таких заходів, як матеріальне і нематеріальне стимулювання, що свідчитиме про відданість і позитивний настрій працівників щодо підприємства. У даному випадку мова йдеться про відношення працівників до роботодавця, адже їх лояльність виражається в бажанні працювати ефективно та сприяти досягненню цілей підприємства.

Таким чином, створення відповідних умов для реалізації змісту праці персоналу туристичного бізнесу є одним із проявів соціально відповідальної поведінки підприємців, що потребує подальшого дослідження сутності концепції соціальної відповідальності [5].

Насамкінець, слід зазначити, що, незважаючи на безліч невирішених проблем, пов’язаних з розвитком соціальної відповідальності підприємств сфери туризму в Україні, спостерігаються певні позитивні зрушення щодо вкладення соціальних інвестицій у вирішення найбільш гострих соціальних проблем. Приєднання підприємств сфери туризму до соціально відповідальних у подальшому сприятиме розвитку вітчизняного туристичного бізнесу, підвищенню їх конкурентоспроможності не лише на національному, але й на міжнародному рівнях.

Література:

1.Запухляк В. М. Проблеми та перспективи розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні / В. М. Запухляк, В. Ю. Грунтковський // Науковий вісник Чернівецького національного університету : Збірник наукових праць. Вип. 557–558. Економіка. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. – С. 96–99.

2.Мельник С. В. Методичні рекомендації щодо формування та впровадження в

Україні системи соціальної відповідальності бізнесу / С. В. Мельник, Д. Д. Чумаков, М. М. Мартиненко. – Луганськ: ДУНДІ СТВ, 2012. – С. 27.

3.Царик І. М. Регулятивні інструменти посилення соціальної відповідальності бізнесу в системі національної економіки : монографія / І. М. Царик. – Чернігів: Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці, 2011. – С. 152.

4.Гончарова С. Ю. Критерії оцінки соціально відповідального бізнесу / С. Ю. Гончарова, Н. В. Водницька // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. Серія Економічні науки. 2008. – № 2(27). – С. 188–190.

5.*Скляр Г. П. Соціальна відповідальність у структурі мотивації інвестування в туристичному бізнесі / Г. П. Скляр, О. В. Яріш, Л. В. Гнипа-Черневецька // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія Економічні науки. – 2011. – № 4 (49). – С. 193–198.*

Сігова Х.В., студ. гр. МЕ-14
Центральноукраїнський національний технічний університет

СУТНІСТЬ МЕНЕДЖМЕНТУ ЯКОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Головною умовою успішного існування сучасного підприємства у теперішніх реаліях є орієнтація на кінцевого споживача. Для виходу на ринок та стабільного функціонування на ньому підприємство повинно запроваджувати стратегію менеджменту якості кінцевого продукту. Питання щодо ефективного використання менеджменту якості є актуальними, тому велика кількість спеціалістів з різних країн досліджують їх. Сьогодні менеджмент якості має важливе значення для розвитку підприємства, тому що при світовій фінансовій кризі на перший план виходить саме якість запропонованого продукту.

Менеджмент якості – це скоординована, взаємопов’язана діяльність по управлінню, яка побудована таким чином, щоб забезпечити надійну та безперебійну роботу підприємства.

Менеджмент якості включає в себе чотири основних складових: контроль якості, забезпечення якості, планування якості та поліпшення якості.

Основою менеджменту якості є стандарти ISO 9001, 9000, 14001, 18001, які включають в себе вимоги до структури управління бізнесом, задоволення потреб клієнтів. Це доводить досвід міжнародних організацій та підприємств.

Відомі міжнародні корпорації значну увагу приділяють:

1) правильному складанню соціально-економічних прогнозів на тривалу перспективу;

2) застосуванню сучасних методів оптимізації;

3) підвищенню якості сировини та комплектуючих матеріалів;

4) підвищенню якості та надійності устаткування і різних процесів з метою скорочення виробничого браку [1].

Такі світові лідери, як «Ксерокс», «Моторола», «Тойота», «Сіменс»,

«Кока-кола», працюють саме в даному напрямі та мають значні здобутки.

До найбільш відомих та популярних систем, які менеджмент якості включає в себе на сьогоднішній день, є:

1) ISO 9000;
2) TQM (Total quality management);
3) премії якості;
4) бережливе виробництво (Lean manufacturing, lean production);
5) Kaizen;
6) кращі практики (best practice) [2].

Також можна виділити методи та інструменти TQM:

1) бенчмаркінг;
2) методи «точно-вчасно» (Just-in-Time);
3) система комплексного обслуговування устаткування (TPM – Total Productive Maintenance);
4) методологія процесно-орієнтованого управління (BPMS – Business Process management System);
5) методологія ABC/ABM (Activity Based Costing/Activity Based Management);
6) методи управління знаннями (Knowledge Management);
7) збалансована система індикаторів ведення бізнесу BSC (Balanced Business Scorecard) [3].

Перед вищим керівництвом будь-якого підприємства стоїть завдання створити ефективну систему менеджменту, орієнтовану на досягнення стратегічних цілей. З цією метою можуть застосовуватися різноманітні підходи та методології поліпшення:

1) стандарти на системи менеджменту;
2) моделі ділової досконалості;
3) бенчмаркінг;
4) реінжиніринг;
5) підхід шість сигм;
6) збалансована система показників, тощо.

Кожна організація самостійно або за допомогою кваліфікованих консультантів визначає, які інструменти удосконалення їй більше підходять.

Завдання, які повинні вирішувати вітчизняні виробники, можна окреслити наступним чином:

1) своєчасно випускати якісну продукцію, що користується попитом;
2) підтримувати стабільний рівень якості виготовлення продукції і постійно його покращувати;
3) реалізувати ідею зниження і виключення зайвих витрат за постійного підвищення якості;
4) суттєво підвищити продуктивність процесів виробництва.

Отже, якість продукції є найважливішим показником діяльності підп-

риємства. Якість – це сукупність властивостей та характеристик продукції (послуги), які зумовлюють її здатність задовольняти виявлені або передбачувані потреби споживачів.

Таким чином, якість в сучасному менеджменті являє собою системну, багаторівневу категорію, що відображає здатність організації задовольняти потреби сторін, зацікавлених у її діяльності, досягаючи при цьому сталий розвиток в постійно мінливих конкурентних умовах.

Література:

1.Менеджмент якості та елементи системи якості : навч. посібник. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 368 с.

2.Фомичев С. К. Основы управления качеством : учеб. пособ. / С.К. Фомичев, А.А. Старостина, Н. И. Скрябина. – К. : МАУП, 2000. – 196 с.

3.Харрінгтон Д. Х. Управління якістю в американських корпораціях: Зменш. пров. з англ. / За ред. Л. А. Конарєва. – М. : Економіка. 1990. – 272 с.

Уголькова О.З., аспірант
Національний університет «Львівська політехніка»

РОЗВИТОК ІНТЕРНЕТУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА КРАУДФАНДИНГОВІ ОПЕРАЦІЇ У СВІТІ

Під поняттям краудфандинг варто розуміти механізм залучення фінансових ресурсів невеликого обсягу від великої кількості донорів для реалізації соціальних та бізнес-проектів [1]. Краудфандинг дає змогу одержати кошти без участі банків чи інших кредиторів, що робить цей процес легшим та доступнішим для людей.

Популяризація краудфандингу здійснюється завдяки соціальним мережам та спеціальним веб-платформам, на яких здійснюються краудфандингові операції. Краудфандинг почав активно використовуватись після 2008 р. через наслідки фінансової кризи, що зумовили труднощі, з якими, в першу чергу, стикались ремісники, підприємців та новостворені підприємства.

Науковці та економісти переконані, що зараз в Україні існує потенційно високий попит на застосування такої технології як краудфандингу для одержання фінансових ресурсів [2, с. 44].

На обсяги краудфандингових операцій впливає багато факторів, серед яких: рівень доходів населення, стан мотивації до здійснення колективного мікрофінансування, розвиток банківської сфери, стан довіри до фінансових установ, наявність представників середнього класу та інші.

Однією з найважливіших передумов існування та поширення краудфандингу є наявність доступу до інтернету у населення. Згідно з даними Світового банку [3], протягом останніх 10 років число користувачів Інтернету збі-

льшилась втричі і у 2016 сягає 3,2 млрд людей. Варто зазначити, що майже 60 % світового населення, тобто близько 4 млрд людей, досі не мають доступу до Мережі. Крім цього, близько 2 млрд людей не користуються мобільними телефонами, а майже півмільярда осіб проживають в районах, де мобільний сигнал відсутній.

У світі перше місце за використанням інтернет-мережі займає Норвегія (96,8% від населення), наступні у рейтингу Данія (96,3%) та Ісландія (95%). Проте ці дані не можуть показати реальну залежність між обсягом краудфандингових операцій та кількістю користувачів, так, наприклад, США є лідером за кількістю краудфандингових платформ і обсягами коштів, зібраних за допомогою краудфандингу, проте відсоток користувачів інтернету у США складає 88%. Але варто зауважити, що ці 88% відповідають 287 млн людей, а сума населення 3 країн лідерів (Норвегії, Данії та Ісландії) сягає менше 12 млн. Отже, важливим показником є кількість, а не відсоток користувачів інтернету. А за кількістю користувачів лідером є Китай (721 млн), Індія (462 млн) та США (287 млн). І дійсно, країни Азії займають 2 місце (11 млрд дол.) після країн Північної Америки (17 млрд) за обсягом краудфандингових операцій, сума яких відповідає 80% від усіх краудфандингових операцій у світі.

В Україні кількість абонентів мережі Інтернет станом на 30.06.2016 склала 14722,4 тис. осіб, з них 14648,4 тис. осіб (або 99,5%) отримують послуги широкосмугового доступу до мережі Інтернет. Забезпеченість населення України Інтернет послугами у розрахунку на 100 жителів становить 34,5. Областями з найвищим рівнем забезпеченості Інтернет послугами є Одеська, Миколаївська області та місто Київ [4].

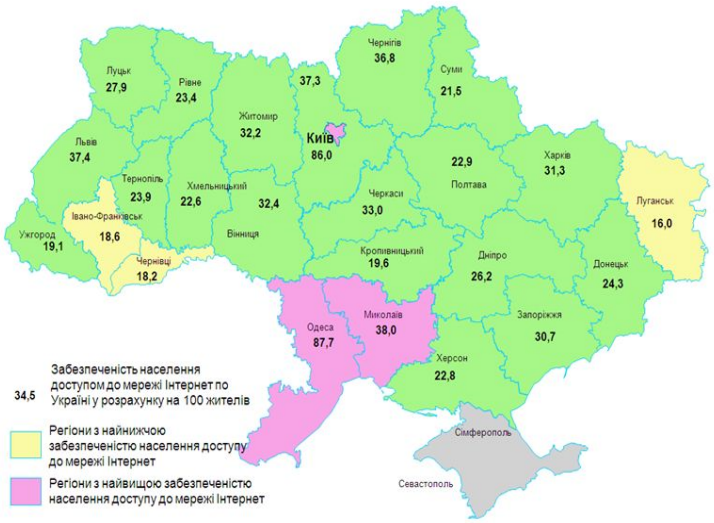


Рис. 1. – Забезпеченість населення доступом до мережі Інтернет по Україні у розрахунку на 100 жителів, 2016р. [4].

Низький відсоток забезпечення інтернетом є очевидним, так як у селах з кількістю населення менше 500 осіб практично усюди відсутні зареєстрова-

ні користувачі, що є результатом відсутності можливості доступу до Інтернету. Проте позитивним варто вважати те, що предметом статистичних досліджень Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації, є кількість зареєстрованих користувачів кабельного інтернету, а в Україні активно розвивається мобільний інтернет, який і використовується в невеликих містечках та селах, що дозволяє збільшити кількість потенційних учасників краудфандингових операцій. Варто зауважити, що в Україні на даний момент існує лише 1 краудфандингова платформа «Спільнокошт», на якій вже зібрано понад 10 млн гривень для реалізації 162 проектів [6].

Отже, варто наголосити, що краудфандинг стає цінним для суспільства методом акумулювання коштів та надає можливості розвитку підприємництва, а розвиток інтернету та цифрових технологій є одним із елементів, що допоможе активно застосовувати краудфандинг і надалі. Забезпечення доступу до інтернету та постійне зростання кількості користувачів створить сприятливі умови для співпраці донорів, інвесторів та підприємців.

Література:

1.Хау Дж. Краудсорсинг: Коллективный разум как инструмент развития бизнеса / Джефф Хау; пер. с англ. – М. : Альпина Паблишер, 2012. – 288 с.

2.Марченко О.С. Соціально-економічні умови та проблеми розвитку краудфандингу в Україні / О.С. Марченко // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» . Сер. : Економічна теорія та право. – 2014. – № 2. – С. 37–46

3.Звіт Світового банку «Цифрові дивіденди 2016». [Електронний ресурс] – Режим доступу:http://www.worldbank.org/en/publication/wdr2016

4.Звіт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації про стан Інтернету та кабельного телебачення. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://nkrzi.gov.ua/index.php?r=site/index&pg=150&language=uk

5.Рейтинг «20 країн із найбільшою кількістю Інтернет-користувачів». [Електронний ресурс] – Режим доступу:http://www.internetworldstats.com/top20.htm

6.Спільнокошт. [Електронний ресурс] – Режим доступу:https://biggggidea.com/projects/

Рябченко К.Н., аспирант
Харьковский национальный университет
имени Василия Назаровича Каразина

СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ПРОИЗВОДИТЕЛЕЙ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОГО СЫРЬЯ ПРИ ФОРМИРОВАНИИ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОГО РЫНКА

В конце XX века мировой продовольственный рынок под влиянием новых проблем здравоохранения, связанных с экологией продуктов питания

стал акцентировать внимание на целевой дифференциации продуктов питания по экологической составляющей. В Украине за последние 20 лет сформировалось уникальное, единственное в Европе крупное, высокомеханизированное сельскохозяйственное предприятие «Агроэкологии» Шишацкого района Полтавской области. Его бессменный руководитель Герой Социалистического труда и Герой Украины С.С. Антонец еще в 80-е гг. прошлого века стал осваивать технологию земледелия с минимальным использованием химических средств, борьбы с болезнями и вредителями в рамках концепции бесплужного земледелия.

Вышедшая недавно книга «Соціальна відповідальність як основна цінність інституалізації сучасного суспільства»посвященная социальной ответственности [2]. Она рассматривается с позиции социально-правового и нравственно-экологического характера. В частности, модель социальной деятельности по Д. Вуду, предполагает выделение принципов, процесса и результатов поведения через призму социальной ответственности [2, с. 78–79]. Рассматривая эти положения о качестве исходных данных, нами проанализирован процесс социальной ответственности за производство продовольственного сырья экологического земледелия.

На наш взгляд, можно выделить три уровня социальной ответственности в сфере производства на уровне хозяйствующего субъекта. На материалах публикаций ведущих ученых агроэкологии [1, 3, 4] можно выделить реализацию социальной ответственности по трем уровням. На каждом из них идет формирование добавленной стоимости, что завершается количественными составляющими себестоимости продовольственного сырья. В сокращенном виде их можно представить так.

Первый уровень представляет собой профессиональное понимания глобальной ситуации с экологизацией самим руководителем (вне зависимости от форм собственности и хозяйствования).

Второй уровень социальной ответственности реализуется на уровне главных специалистов, начальников цехов растениеводства (главного агронома) и животноводства (главного зооинженера, главного ветеренарного врача).

Третий уровень социальной ответственности реализуется на уровне рабочих, которые реализуют принятую на предприятии технологию производства. Этот уровень социальной ответственности, как показывает мировой опыт экологизации аграрного производства развитых странах ЕС, США и Японии является ключевым, с позиции добросовестной реализации принятой технологии. Его можно сравнить с ролью сталевара в оборонной промышленности, где по мере усложнения сплавов и роста автоматизации производства роль рабочего постоянно растет.

Социальная ответственность товаропроизводителей экологического сырья в АПК очень четко видна с данных министерства аграрной политики и

продовольствия Украины. Так, в 2012 г. 80% органической продукции было реализовано по экспорту, 18% продано по обычным ценам в Украине и только 2% реализовано по ценам органической продукции [4, с. 41]. На наш взгляд, это свидетельствует о состоянии внутреннего продовольственного рынка, так как преобладание экспорта обусловлено не большим объемом производства органической продукции, а низкой платежной способностью нашего населения. Социальная ответственность товаропроизводителей продовольственного рынка будет устойчиво повышаться по мере усложнения технологий производства продовольственного сырья, что сопровождается ростом количества используемых химических продуктов вредных для здоровья человека и окружающей среды. В этом контексте, выполненное нами исследование по функционированию продовольственного рынка в условиях глобализации позволяет выделить три уровня социальной ответственности на стадии производства продовольственного сырья.

Представленная структура потребления украинской органической продукции в мире в 2012 г. показывает, что основными потребителями продукции анализируемого хозяйства является населения развитых стран ЕС. Как известно, именно там, социальная ответственность производителей экологически чистой продукции закреплена законодательно. Материальная ответственность за нарушение принятых норм уже давно реализуется в судебной практике многих стран ЕС.

К сожалению, анализ публикаций ведущих украинских и зарубежных исследователей, показал две устойчивые тенденции в этом процессе. Первая из них состоит в том, что европеизация аграрного сектора Украины уже с 2007-2010 гг. была обеспечена нормативно-правовой базой. Это включает как технологические карты по производству всех составляющих включая продукты химического производства, необходимыми инструкциями. Однако, проблема остается пока острой из-за невыполнения действующих нормативных актов, включая все те, которые касается требований к органическим продуктам. То есть, законодательные акты пока не соответствуют европейскому уровню не по своей сущности, а по степени их выполнения исполнителями.

Вторая тенденция прослеживается в отсутствии материальных стимулов для наказания должностных лиц, которые нарушают принятые технологические нормы и нормативные акты по химической, санитарной и ветеринарной безопасности продовольственного сырья. Поскольку продовольственный рынок не может изменять качество продовольственного сырья, то в сфере реализации всегда будет проявляться фальсификация продуктов. Таким образом, социальная ответственность – это исторически длинный процесс, который сопровождается в правовой, социально-экономической и нравственно-этической сферах на протяжении всего периода становления гражданского общества европейского типа.

Научная новизна выполненного исследования, на наш взгляд, состоит в том, что в нем получило дальнейшее развитие разделение на три уровня должностной социальной ответственности при производстве органического продовольственного сырья, поскольку в других работах, изученных нами, это отсутствует.

Литература:

1.Антонець С. С. На перше місце у державі поставити людину / С. С. Антонець // К. : Зерно. – 2014. – С. 87–90

2.Єрмоленко А. Соціальна відповідальність як основна цінність інституалізації сучасного суспільства / А. Єрмоленко, О. Лазоренко // К : Наукова Думка. – 2016. – 302 с.

3.Писаренко В. М. У співпраці з природою /В. М. Писаренко // К. : Зерно. – 2014. – С. 177–181

4.Сень О. В. Людина, що уособлює філософію майбутнього землеробства / О.В. Сень // К. : Зерно. – 2014. – С. 59–61

5.Яцюк Г. В. Громадянське суспільство і формування нової парадигми соціально-економічного розвитку в умовах глобалізації / Г.В. Яцюк // Економіка України. – № 12. – 2015. – С. 4–9

Спринчук Н.А., канд. екон. наук, ст. наук. співр.
Воронецька І.С., канд. екон. наук., ст. наук. співр.
Кравчук О.О., канд. екон. наук.
Корнійчук Г.В., канд. екон. наук.
Інститут кормів та сільського господарства Поділля

ФАКТОРИ ПЕРЕТВОРЕННЯ ПРОДУКЦІЇКОРМОВИРОБНИЦТВА УТОВАР

За класичним визначенням, «товар – це продукт праці, виготовлений з метою обміну або продажу, а не для особистого споживання» [1].

Щодо кормовиробництва, то в даній галузі товаром виступатиме не вся продукція, а лише та, що виготовлена з метою реалізації шляхом обміну або продажу. Слід зауважити, що ключовим моментом в даному випадку має бути не мета виготовлення, а сам факт реалізації. Так, корми в певному сільськогосподарському підприємстві або на птахофабриці можуть вироблятися для власного споживання і початковою метою їх виробництва є саме внутрішнє споживання в межах підприємства. Але за виникнення певних обставин (значне перевищення запасів кормів над потребами внутрішнього споживання) виникає можливість і доцільність реалізації надлишку вироблених кормів.

Продукція кормовиробництва в якості товару, перш за все, це корми. Кормами називають продукти рослинного і тваринного походження та промислового синтезу, придатні для годівлі сільськогосподарських тварин. Вони повинні бути нешкідливими для здоров’я та добре поїдатися тваринами [2].

За класичним підходом корми класифікують:

1) за вмістом енергії та клітковини в одиниці маси корму їх класифікують на: концентровані (містять в 1 кг сухої речовини 0,65 к. од., або 7,3 МДж обмінної енергії й менше ніж 19 % клітковини і 40 % води); та об'ємисті (містять в 1 кг менше ніж 0,65 к. од., більш як 19 % клітковини і 40 % води) [4];

2) за походженням корми класифікують на: рослинні; тваринні; мікробіологічні; мінеральні; хімічні; комбіновані [3];

3) за фізико-хімічними властивостями корми поділяють на: зелені; соковиті; грубі; концентровані.

У товарному кормовиробництві цю класифікацію слід доповнити рядом класифікаційних ознак таких як: призначення кормів, галузева приналежність товаровиробника, ступінь переробки та можливість використання корму без подальшої обробки, склад корму, тривалість зберігання.

Наочно основні класифікаційні ознаки для характеристики кормів як товару демонструє рис. 1.1.

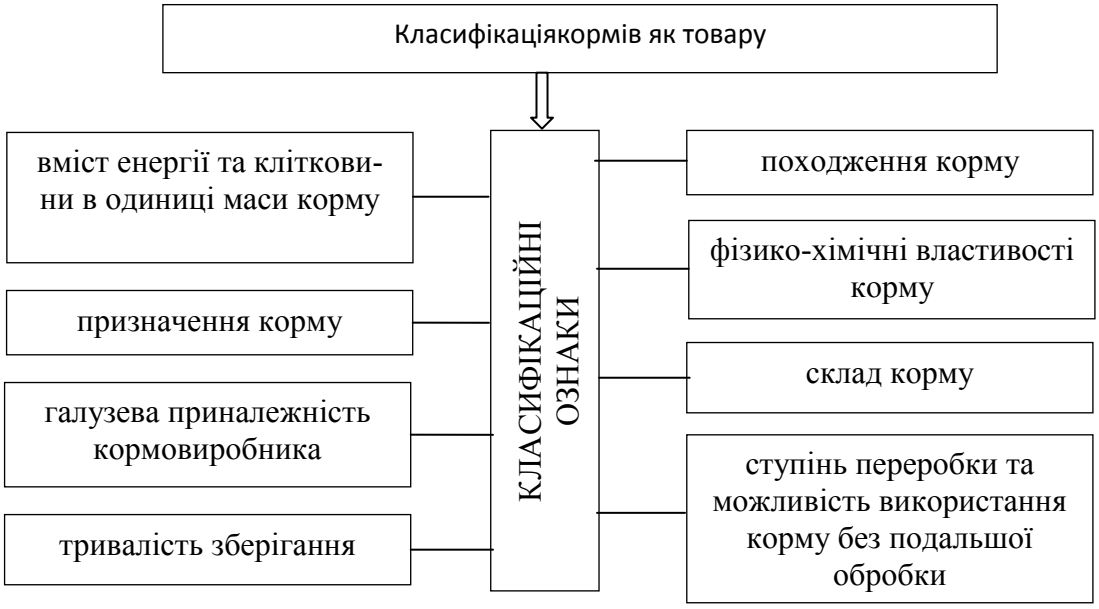


Рис. 1.1 – Класифікаціякормів у товарному кормовиробництві

Однією з важливих класифікаційних ознак кормів як товару є їх призначення. За цією ознакою можна виділити наступні основні групи кормів:

1) корми для ВРХ, кіз та овець (зелені, соковиті, грубі, концентровані);

2) корми для свинарства (переважно концентровані, але можуть використовуватися деякі соковиті корми, наприклад, коренеплоди);

3) корми для птиці (концентровані корми);

4) універсальні корми, що можуть використовуватися для відгодівлі усіх видів сільськогосподарських тварин і птиці (концентровані).

Залежно від такої класифікації споживачами різних груп кормів можуть бути різні підприємства або фізичні особи: фермерські тваринницькі господарства; птахофабрики; особисті селянські господарства; підприємства у сфері рибного господарства; зоопарки, заповідники і розплідники домашніх і диких тварин.

Корми у товарному кормовиробництві доцільно класифікувати за ступенем переробки та можливістю використання без подальшої обробки. За цією ознакою можна виділити такі групи кормів:

1) готові до вживання в якості кормів (більшість кормів на товарному ринку – зелені, соковиті, грубі, комбікорми);

2) потребують додаткової обробки (наприклад, фуражне зерно, яке для вигодовування більшості сільськогосподарських тварин потребує подрібнення).

У товарному кормовиробництві можна характеризувати корми за складом, виділяючи при цьому:

1) монокорми;

2) комбікорми (комбіновані, що мають неоднорідний склад з різних сільськогосподарських культур).

Особливо важливою класифікаційною ознакою, що характеризує сільськогосподарські корми як товар, є ознака тривалості зберігання. За цією ознакою можна виділити: швидкопсувні корми; корми середнього терміну зберігання; корми тривалого терміну зберігання.

Вказані класифікаційні ознаки дають можливість максимально повно охарактеризувати товарний асортимент кормів для сільськогосподарських тварин і птиці.

Для більш повної характеристики кормів доцільно виділити ті фактори, які сприяють можливості використання їх в якості товарів. Такими факторами є:

– здатність до зберігання;

– здатність до транспортування;

– споживча цінність для споживачів-покупців;

– належна якість (відповідність стандартам, діючим на ринку);

– економічна доцільність (ціна товару має перевищувати витрати на виробництво і доставку до споживача).

За проведеними дослідженнями, встановлено, що найбільш перспективним товаром серед усієї продукції кормовиробництва є: фуражне зерно, шрот, комбікорми і кормові добавки.

Менш перспективною продукцією галузі, що може використовуватися в якості товару переважно на місцевому і регіональному рівні, є грубі корми (сіно) та соковиті корми (кормові коренеплоди, силос, сінаж). Зелені корми фактично малопридатні для реалізації на ринку у зв’язку з надзвичайно коротким терміном зберігання.

Перетворенню продукції кормовиробництва на товар сприяє забезпечення її високої якості, сучасних видів пакування кормів, використання спеціальних консервантів, що збільшує тривалість зберігання кормової продукції.

Виходячи з таких особливостей товарного кормовиробництва, різними будуть й об'єкти інвестування і галузева структура інвестиційного забезпечення.

Література:

1.Білецька Л.В. Економічна теорія (Політекономія. Мікроекономіка. Макроекономіка) : Навч. пос. 2-ге вид. перероб. та доп. / Л.В. Білецька, О.В. Білецький, В.І. Савич. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 688 с.

2.Основи ведення сільського господарства та охорона земель. Програма для вищих навчальних закладів освіти III-IV рівнів акредитації. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2003.

3.Пешук Л. В. Основи тваринництва і ветеринарно-санітарна експертиза м'яса та м'ясних продуктів. Підручник / Л.В. Пещук. – К. : Центр учбової літератури, 2011.– 400 с.

4.Технологія виробництва продукції тваринництва / За ред. О.Т. Бусенка. – К.: Вища освіта, 2005. – 496 с.

Вівчар О.Й., канд. екон. наук.
Ступницька Г.М., студ.
Національний університет «Львівська політехніка»

СУЧАСНИЙ СТАН МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

На сьогодні питання фінансової децентралізації України є дуже актуальним, тому що вона є однією з ключових умов незалежності органів місцевого самоврядування є децентралізація процесів ухвалення рішень, тому що сприяє більшій участі місцевої влади у розвитку території, яка є їй підконтрольною. Також фінансова фіскальна децентралізація ефективніше забезпечуватиме суспільними послугами шляхом більш ретельного збалансування видатків органів влади з найнеобхіднішими місцевими потребами.

Суть фінансової децентралізації полягає в тому, щоб скасувати посередників і в результаті чого органи місцевого самоврядування мали б прямий зв'язок з центральним бюджетом. Бюджетний кодекс України прирівнює місто обласного значення і об'єднану громаду, і коли громади об'єднаються, вони отримають ті ресурси і повноваження, які зараз вже мають міста обласного значення. На сьогодні в Україні існує 11000 місцевих бюджетів, що є негативним явищем. В результаті об'єднання має бути утворено 1500-2000 спроможних територіальних громад. Тобто ми бачимо, що відбувається укрупнення територіальних громад за спроможністю адміністративно-

територіальної одиниці саму себе забезпечувати за принципом самодостатності.

Перевага децентралізації полягає в тому, що дозволяє кожній місцевій громаді вибрати свій, оптимальніший спосіб управління місцевим господарством і фінансами. Кожна громада одержує ресурси, тобто податки і збори, які залишаються у місцевих бюджетах, а не перераховуються в центр і ця громада зможе витрачати на свій вибір.

Децентралізація бюджетних фінансових ресурсів передбачає зміну системи оподаткування, тобто питомі надходження будуть надходити на користь місцевих бюджетів. Також передбачено зміну трансфертної політики та одержання органами місцевого самоврядування більших повноважень в розробці та реалізації програм соціально – економічного розвитку [3, с.30].

Як демонструє бюджетна практика розвинених країн співвідношення коштів місцевого та державного бюджету має становити 40:60. В Україні протягом 2011-2016 рр. рівень децентралізації бюджетних ресурсів збільшується з 21,75% до 21,8% (табл. 1) [6].

Таблиця 1. – Частка місцевих бюджетів у доходах Зведеного бюджету України

Рік	Доходи Зведеного бюджету України, млрд.грн.	Доходи місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) , млрд.грн	Частка місцевих бюджетів у Зведеному бюджеті, %
2011	398,6	86,7	21,75
2012	445,5	100,8	22,6
2013	442,8	105,2	23,8
2014	455,9	101,1	22,2
2015	652,0	120,5	18,5
2016	782,7	170,6	21,8

Також ми спостерігаємо, що з кожним роком скорочується частка доходів місцевих бюджетів у структурі доходів Зведеного бюджету України, відповідно частка доходів державного бюджету постійно збільшується. Це свідчить, що місцеві бюджети не є фінансово самодостатніми.

Отже, наведені вище дані показують, те, що доходи місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) з кожним роком збільшується, а це показує позитивні результати фінансової децентралізації.

Бюджети різних рівнів одержали додаткові фінансові ресурси завдяки повністю перерахуванню плати за адміністративні послуги до місцевих бюджетів, зміни системи оподаткування, тобто ПДФО розподіляється між бюджетами у такому порядку:

–ПДФО розподіляється між бюджетами у такому порядку: 25% зібраного на території податку йде до Державного бюджету; 15% – до обласних бюджетів; 60% – до бюджетів міст обласного та районного значення, об’єднаних громад;

–екологічний податок зараховується 20% до Державного бюджету та 80% до бюджетів інших рівнів.

–податок на прибуток: відрахування до обласних бюджетів 10% податку на прибуток [1].

–за результатами 2016 року було об'єднано 159 територіальних громад, що збільшило у 2016-му власні доходи місцевих бюджетів об'єднаних громад більше, ніж утричі – з 418 млн. грн. до 1,3 млрд. грн.Доходи на одного мешканця відповідної території у середньому збільшено на 667 грн. (з 288 грн. до 955 грн.) [7].

Отже, фінансова децентралізація передбачає формування бюджетів не «зверху до низу», а навпаки «знизу до верху», тобто місцеві бюджети наповнюються доходами в першу чергу із податкових надходжень, які генеруються на містах, тут же і визначаються заходи розвитку продуктивних сил, що забезпечить стабільний розвиток територіальних громад.

Література:

1.Калачова Г.Бюджетна децентралізація: життя або смерть великих і малих українських міст [Електронний ресурс] / Г. Калачова // Економічна правда – 17.11.16. – Режим доступу: http://www.epravda.com.ua/publications/2016/11/17/611463

2.Євтушенко Н.М. Формування місцевих бюджетів в контексті бюджетної децентралізації / Н.М. Євтушенко // Економічний вісник університету. – 2015. – Вип. 27(1). – С. 162–168.

3. Набатова Ю.О .Формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації фінансових ресурсів [Електронний ресурс] / Ю.О. Набатова, Т.В. Ус // Ефективна економіка. – 2015. №5. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4100

4.Ніколенко В.Ю. Місцеві бюджети як чинник розвитку регіонів / В.Ю. Ніколенко // Навч. посібник. – Київ. – 2016. – С. 30.

5.Чеберяко О. Місцеві бюджети в умовах сучасної децетралізації:україна і зарубіжний досвід / О. Чеберяко, О. Рябоконь // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2016. – Вип. 4. – С. 24–29.

6.Офійний веб-сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index

7.Офійний веб-сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/

Ayub Zaher, student
Istanbul Technical University

TECHNOLOGY, GLOBALIZATION, AND INTERNATIONAL COMPETITIVENESS: CHALLENGES FOR DEVELOPING COUNTRIES

There is no doubt that the developing countries must out of necessity develop more technological capability and greater flexibility to succeed in the more demanding global environment. This is because globalization pressures and interna-

tional competition generates protectionist retrenchment in both the developed and developing world. These should be resisted and controlled. It is therefore obvious that the developing countries focus on increasing flexibility for purposes of comparative advantage and, on increasing educational opportunities, infrastructure and technological capability and thus greater efforts are required to provide global balancing and transfer mechanisms. It therefore, becomes important to understand and reflect on the long term trends in respect of knowledge, technology and growth.

Use of knowledge in developing countries:

The creation of knowledge is the result of research and development, but not all knowledge is the result of research and development. The acquisition of knowledge may be expected to yield higher increases in productivity. By the same token easy communication allows access to technical information. From the work undertaken by Carl Dahlman (2006), in his paper titled: Technology, globalization, and international competitiveness: Challenges for developing countries, this paper attempted to summarize his work, for purposes of synthesizing the important issues as concerns the subject matter. Emanating from the synopsis, the paper puts forward some conclusions and implications, under different headings for purposes of ease of reference. These are:

Competition: The world has become more integrated through the expansion of trade, investment. And communication. The ICT revolution has led to an explosion in internationalization of services that can now be undertaken digitally. Productive life – cycles have become shorter and, production, distribution, and supply chains have become more integrated globally even as production has become more fragmented across countries.

Efficient communications and information systems, including logistics: Goods and services need to go in and out of countries and very quickly delivered to customers. This has led to a speed in production and distribution systems, and response to customer demand must be immediate.

Prerequisites to compete successfully in a demanding global system: it is not only a question of latest technologies or skills but the question of putting into place agile procedures and ways of doing business. Logistics is essential together with infrastructure. Many countries do not possess economies of scale for bulk air or sea shipping via the most direct routes to key markets. This excludes many developing countries from fast paced markets.

China and India must reduce bureaucracy: they have highly trained people and Research and Development, large internal markets to play within global markets and, develop the rules for trade and investment. They can play an important leadership role for developing countries.

Developing countries must position themselves: There has to be investment in human capital by improving education in all spheres. Investment in infrastructure as concerns physical infrastructure and new ICT infrastructure improvements in the economic and institutional regime, the rule of law, efficiency of capital and

labour markets is essential. The improvement in governance. In order to respond to new challenges is of vital importance.

Levels of development and economic, political and social structure: To examine how to make best use of resources and how to leverage them. To think and act more strategically. Learn from high performing East Asian countries, and how to make use of global knowledge and how to attract FDI, together with positive externalities from their.

There are large asymmetries in the global rules of the game and in the distribution of income and wealth. The least developed countries are falling further behind. The global system is not benefiting all equally. More efforts need to be made to open up possibilities for the disenfranchised. These challenges are real in terms of technology, globalization and international competitiveness. There has to be sustained intervention, coordination and understanding on the part of the West, China and India that, they must contribute to the development of classical developing countries and cannot monopolize the creation of wealth. A lack of realization of this issue can plunge the world even into greater distress and prolong the recession and thus stymie the emergence of developing nations in respect of development and economic growth.

Ткачук А.В., студ.
Чернівецький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Зовнішньоекономічна діяльність в кожній країні має свої характерні риси, які зумовлені загальним економічним станом, формою державного устрою, певними властивостями введення бізнесу, які склалися протягом багатьох століть. Зовнішньоекономічна діяльність відіграє дуже важливу роль у всій міжнародній діяльності України.

Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) – це діяльність господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами [3]. Тобто зовнішньоекономічна діяльність – це система господарських зв'язків між економіками різних країн, суб'єктами господарювання, що до них входять та міжнародними організаціями, які пов'язані з перевагами поділу праці, міжнародного співробітництва та факторного розміщення.

До складу ЗЕД входять такі основні складові як зовнішня торгівля товарами та послугами, зовнішньо-валютні операції, зовнішні виробничі

зв'язки та інші. У регулюванні ЗЕД беруть участь державні органи, недержавні органи управління економікою (фондові, валютні біржі, асоціації та інші), а також зарубіжні організації з торговельно-економічних питань, які в сукупності формують зовнішньоекономічний комплекс України. Роль зовнішньоекономічної діяльності в сучасній Україні завжди була і залишається пріоритетним напрямом політики держави, що створює основи для розвитку вигідної торгівлі і сприятливого інвестиційного клімату в країні [1, с. 6].

Ефективність зовнішньоекономічної діяльності сприяє збільшенню конкурентоспроможності українських товарів на світовому ринку, формуванню доцільної структури експорту та імпорту, а також залученню іноземних інвестицій та забезпечення економічної безпеки України. Але у ЗЕД існують також і свої проблеми.

Серед численної кількості проблем та перешкод на шляху розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Україні, можна визначити такі [2, с. 2]:

– імпорт характеризує рівень залежності національної економіки від інших країн і відображає необхідність в продукції, яка не виробляється в країні або її виробництво є неефективним;

– більш високий рівень державного регулювання у порівнянні з іншими країнами, що несе за собою проблеми в узгодженні різних питань у міністерствах, відомствах, місцевих адміністраціях та передбачає чималі витрати часу і зусиль суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності;

– нестабільність законодавства в цілому та законодавчої бази відносно здійснення зовнішньоекономічної діяльності;

– політична та економічна нестабільність в державі, які є визначальними факторами розвитку міжнародних відносин, зв'язків, зовнішньоторговельної політики, які потрібно розглядати системно, так як зовнішньоекономічна діяльність є структурним елементом загальнодержавних процесів;

– недостатньо розвинута система міжнародних банківських розрахунків, що гальмує рух валютних потоків українських учасників світового ринку, підвищує рівень кредитних і валютних ризиків та ін.;

– низький імідж українських підприємств як міжнародних партнерів на закордонних ринках;

– низька конкурентоспроможність продукції вітчизняного виробництва, що більшою мірою зумовлена недостатнім рівнем якості в порівнянні з іноземними товарами-аналогами;

– недостатня кваліфікація персоналу, зайнятого в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю.

Щоб вирішити проблеми зовнішньоекономічної діяльності в Україні потрібно здійснити певні державні перетворення та проведення інноваційних заходів, щодо виходу на новий рівень розвитку міжнародних відносин і країни в цілому. На підставі виявлених проблем, можна сформувати основні стратегічні заходи розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Україні [4, с. 137]:

– створення гнучкої податкової, цінової, депозитної, кредитної, фінансової та валютної політики, що стимулює диверсифікацію експортно-імпортних операцій;

– зміцнення та забезпечення конвертованості національної валюти;

– створення системи страхування та гарантування експорту;

– участь українських товаровиробників в зарубіжних виставках;

– створення конкурентного середовища;

– посилення захисту інтересів українських товаровиробників на зовнішніх ринках.

Отже, подальший розвиток зовнішньоекономічної діяльності в Україні можливий при урахуванні та усуненні вище зазначених проблем. При впровадженні необхідних стабілізуючих заходів та підтримці вітчизняного виробника, а також експорту своєї продукції зовнішньоекономічна діяльність України стане ефективною і буде розвиватись в подальшому.

Література:

1. Гребельник О.П. Основи зовнішньоекономічної діяльності : 3-тє видання перероблене та доповнене : Підручник / О.П. Гребельник. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 432 с.

2. Коломацька С.П. Зовнішньоекономічна діяльність в Україні: правове регулювання та гарантії здійснення : навч. посіб / С.П. Коломацька. – К. : Професіонал, 2004. – 288 с.

3.Про зовнішньоекономічну діяльність [Електронний ресурс] : Закон України № 959-XII від 16.04.1991 р. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12

4. Школа В.Ю. Зовнішньоекономічна діяльність в Україні: проблеми та перспективи розвитку / В.Ю. Школа, І.В. Германчук, Г.О. Пересадько // Міжнародна стратегія економічного розвитку регіону : матеріали ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 19-21 червня 2012 р. / Відп. за вип. О.В. Прокопенко. – Суми : СумДУ, 2012. – С. 136–138.

Жуков А.П., студ.
Гомельский государственный университет им. Ф. Скорины

ВЛИЯНИЕ ЛАЗЕРНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА МИРОВУЮ ЭКОНОМИКУ

В конце 60-х гг. прошлого века у человека появился новый инструмент, обладающий уникальными свойствами – лазерное излучение. Прежде всего, свет, генерируемый лазером, представляет собой практически параллельный луч, который может быть сфокусирован в пятно малого диаметра на объекте воздействия.

Лазерная обработка материалов – один из наиболее производительных и перспективных технологических процессов, используемых в современной индустрии, особенно при производстве изделий нового поколения. Лазерные

технологии, все более широко используемые как в промышленности так и в иных сферах жизнедеятельности человека, фактически становятся стандартными базовыми технологическими процессами в машиностроении автомобилестроении, вагоностроении, авиации и судостроении; перспективы их использования проявляются в мосто- и трубостроении, строительстве. Так как лазерное излучение обладает уникальным набором свойств, в последние годы идет активное развитие и внедрение лазерных технологий в медицине. Приборы квантовой электроники на полупроводниковой основе становятся все ближе к человеку. Уже около десяти лет как лазеры используют в компьютерной технике. Тенденции использования новых лазерных технологий просматривается во всех ведущих индустриальных странах мира – США, Японии, Германии, Великобритании, Франциии т.д. Большой интерес к лазерным технологиям в последнее время начала проявлять Индия.

С момента появления первого лазера, в 60-х годах прошлого столетия, и последующим развитием технологии, появилось большое количество различных видов лазеров. Для разных целей используется широкий спектр излучаемых частот, от ультрафиолетового излучения до инфракрасного. Сегодня мы встречаем их очень часто: аддитивные технологии, волоконные, диодные, дисковые лазеры. Эти слова не просто у всех на устах, это неотъемлемая часть нашего информационного общества.

Световые технологии в настоящее время являются важной частью в передаче цифровой информации на большие расстояния посредством заведения лазерного пучка в оптическое волокно. Это позволяет передавать большие объемы информации на большие расстояния, что сопутствует развитию и распространению интернета по всему миру.

Топографы лазерами осуществляют визирование объектов на поверхности, а лидарами измеряют расстояния. Лидарами измеряют также скорость движущихся предметов. Если предмет удаляется, длина волны отраженного света будет чуть больше, нежели излученного, а если приближается, длина волны станет меньше.

С использованием лазерных технологий в медицине стали возможны такие операции как коррекция зрения. Использование технологий происходит практически во всех сферах медицины. Одно из главных направлений – это хирургия. Лазер позволяет проводить более тонкие разрезы, а так же мгновенно прижигает биологическую ткань.

Некоторые типы лазеров могут производить сверхкороткие световые импульсы, измеряемые пико- и фемтосекундами (10^−12 — 10^−15 с). Такие импульсы можно применять для запуска и анализа химических реакций. Сверхкороткие импульсы могут использоваться для исследования химических реакций с высокой разрешающей способностью по времени, позволяя достоверно выделять короткоживущие соединения. Манипуляция поляризацией импульса позволяет селективно выбирать направление химической ре-

акции из нескольких возможных (когерентный контроль). Такие методы находят своё применение в биохимии, где с их помощью исследуют образование и работу белков.

Применение приборов квантовой электроники является энергетически эффективным, так как могут придавать определенные свойства обрабатываемых материалов. Например, в авиастроении используют лазерную сварку и обработку материалов для придачи максимальных прочностных качеств высокоответственных деталей. Возможно проведение очистных мероприятий металлических покрытий путем сканирования поверхности.

Наиболее мощные лазеры, имеющие значение для развития и внедрения лазерных технологий обработки материалов, созданы на базе твердотельных сред и газовых сред с использованием электрического разряда в газе. Сюда же относятся лазеры на основе энергии химических реакций. Все более широкое применение в индустрии находят волоконные, диодные и дисковые лазеры (мощностью до 30-100 кВт), а также эксимерные и лазеры на парах меди.

Один из способов решить проблему удержания нагретой плазмы в ядерном реакторе может заключаться в использовании лазеров. При этом, небольшой объём топлива облучается мощным лазерным излучением (иногда лазерное излучение предварительно трансформируется в рентгеновское) со всех сторон в течение небольшого (порядка нескольких наносекунд) промежутка времени. В результате облучения поверхность мишени испаряется, оказывая огромное давление на внутренние слои. Это давление сжимает мишень до сверхвысоких плотностей. В сжатой мишени могут протекать термоядерные реакции при достижении определённой температуры. Нагрев возможен как непосредственно силами давления, так и с использование дополнительного сверхмощного и сверхкороткого (порядка нескольких фемтосекунд) лазерного импульса.

Лазерные технологии так же используются для получения необходимых компонент квантовой связи, проектированием и строительством сети которой активно занимается Китай.

Лазерное технологическое оборудование занимает сегодня 12% мирового рынка обрабатывающего технологического оборудования (в стоимостном выражении), причем эта доля достаточно быстро увеличивается. Лазерные технологии в отдельных секторах зарубежной обрабатывающей промышленности начинают занимать долю до 30-35%.

Военное применение лазеров набирает обороты. Уже не только США и Германия, а Китай, Турция и некоторые другие страны создают и начинают применять в войсках лазерные системы для поражения ракет и самолетов, мин и снарядов, лазерные системы навигации для беспилотников и многое другое. Развитие и внедрение лазерных технологий имеет очень большой потенциал и позволяет осуществить невозможные ранее операции и проекты.

Из всего вышеперечисленного видно, что лазерные технологии занимают очень важную роль в экономическом секторе не только отдельно взятой страны, но и всех развивающихся стран мира.

Карпенко Ю.В., канд. екон. наук
Хамайко А.К., студ.
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

СУЧАСНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ТУРИЗМУ

Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй оголосила 2017 р. Міжнародним роком сталого туризму в інтересах розвитку, тим самим нагадавши про потенціал, яким володіє туризм для реалізації Порядку денного в галузі сталого розвитку на період до 2030 р. і досягнення 17 цілей в галузі сталого розвитку. Міжнародний рік покликаний сприяти змінам в політиці, діловій практиці та поведінці споживачів, що веде до підвищення стійкості туристського сектора, який тим самим зможе більш ефективно сприяти досягненню цілей сталого розвитку. Як зазначив Генеральний секретар ЮНВТО Т. Ріфаї: «Це унікальна можливість побудувати більш відповідальний туристський сектор з більш активною позицією, який зможе повною мірою використовувати свій величезний потенціал, поставивши його на службу економічному процвітанню, соціальної інклюзії, миру і взаєморозумінню, збереженню культурних цінностей та довкілля».

При належному управлінні туристський сектор, на який припадає 7 % світового експорту, кожне одинадцяте робоче місце і 10 % всесвітнього ВВП, може сприяти економічному зростанню, соціальній інклюзивності, а також охорону всесвітньої культурної та природної спадщини.

Міжнародний рік буде сприяти підвищенню ролі туризму в наступних п'яти ключових областях:

1) інклюзивне і стійке економічне зростання;
2) соціальна інклюзивність, працевлаштування і скорочення масштабів убогості;
3) ефективне використання ресурсів, охорона навколишнього середовища та зміна клімату;
4) культурні цінності, різноманітність і спадщина;
5) взаєморозуміння, мир і безпека [1].

Корпоративна соціальна відповідальність туристичного підприємства – є концепцією менеджменту туристичного підприємства, інструментом його стратегічної діяльності, в довершеному задумі являє собою системну діяльність з підпорядкуванням економічних завдань соціальним, є переорієнтаці-

єю в управлінні з короткозорої економічної політики організації на програми сталого розвитку [2].

Реалізація концепції «сталого» розвитку в туризмі включає в себе досить широкий спектр діяльності, у тому числі:

– розвиток та поліпшення соціальних умов роботи персоналу, забезпечення безпеки праці та охорони здоров'я працівників. Показник різноманітності кадрів організації важливий для корпоративної соціальної відповідальності, оскільки визначає неможливість дискримінації працівників за національними, расовими, релігійними, політичними і соціальними ознаками;

– розвиток місцевої громади. Місцеві громади можуть оцінити вигоди впровадження корпоративної соціальної відповідальності за допомогою економічного розвитку регіону, створення робочих місць і розвитку інфраструктури. Доходи від туристичної діяльності позитивно впливають на економічне зростання і привабливість регіону, підвищуючи при цьому рівень життя його мешканців, сприяє збереженню об'єктів культурно-історичної спадщини, освітніх і спортивних об'єктів тощо.;

– природоохоронна діяльність та ефективне споживання ресурсів. Найважливішими показниками ефективної роботи в даному напрямку є показники – викидання сміття і відходів виробництва, споживання водних ресурсів і використання енергетичних ресурсів [3].

Загальновідомо, що отримання прибутку суб'єктом підприємництва можливе за рахунок задоволення потреб споживачів, а отже, підприємницька діяльність, незалежно від видів і сфер її здійснення, має соціальні наслідки. Відтак, на результати підприємницької діяльності поряд з виробничо-господарськими впливають й інші (соціальні, екологічні) чинники і значення останніх неухильно зростає. Цей факт дедалі більше усвідомлюється дослідниками та представниками ділових кіл, що спонукає їх до більш глибокого осмислення принципів відповідального ведення бізнесу на теоретичному і практичному рівнях [4]. Концепція соціальної відповідальності бізнесу в сфері туризму розглядається з позиції управлінського функціоналу (маркетинг, управління персоналом та фінансами) та етичних аспектах, які є невід'ємною частиною соціально-відповідального ведення бізнесу. Серед них:

– екологічний туризм – як форма споживання природної і культурної спадщини і фактор формування екологічної свідомості;

– культурний туризм – як фактор просування в суспільстві відповідних культурних цінностей і формування нових суспільних ідеалів та збереження об'єктів культурної спадщини;

– соціальний туризм – як неприбутковий сектор туристичного бізнесу, що надає можливість подорожуватимаксимальній більшості населення країни чиє матеріальне становище не дозволяє, на даний момент, цього зробити (наприклад, студенти, пенсіонери);

–готельна індустрія – як фактор впливу на навколишнє середовище, місцеве населення і традиції та ін.

Отже, зважаючи на те, що сучасний світ живе в умовах гострих соціальних проблем, особливого значення сьогодні набувають нові ефективні інструменти управління сталим розвитком. В якості апробованого ефективного інструменту забезпечення сталого розвитку, по всьому світу набула поширення концепція соціальної відповідальності бізнесу. Розуміння лідерами бізнесу своєї особливої, провідної, ролі в такій роботі призвело до виникнення категорії «корпоративна соціальна відповідальність», яка стала найважливішою складовою поняття про сталий розвиток не тільки бізнесу, а й людства в цілому.

Література:

1. *2017 год – Международный год устойчивого туризма в интересах развития: Прес-релиз № 16111 от 29.12.2016 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://media.unwto.org/ru/press-release/2017-01-10/2017-god-mezhdunarodnyi-god-ustoichivogo-turizma-v-interesakh-razvitiya..*

2. *Розметова О. Г. Корпоративна соціальна відповідальність підприємств сфери туризму / О. Г. Розметова // Країнознавство: зб. наук. праць. – 2011. – Вип. 1. – С.169–182.*

3. *Абдокова Л. З. Корпоративная социальная ответственность как стратегический инструмент развития туризма / Л. З. Абдокова // Теория и практика современной науки. – 2017. – № 1 (19) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://modern-j.ru/domains_data/files/19/Abdokova%20L.Z.%20 Osnovnoy%20razdel.%20doc.pdf.*

4. *Скляр Г. П. Соціальна відповідальність у структурі мотивації інвестування в туристичному бізнесі / Г. П. Скляр, О. В. Яріш, Л. В. Гнипа-Черневецька // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія Економічні науки. – 2011. – № 4 (49). – С. 193–198.*

Возняк А.В., канд. тех. наук., доц.,
Возняк А.О., ст.викл.,
Островчук О.О., студ.
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, м.Кривий Ріг

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ МІКРОЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ

Однією з найгостріших проблем, що стоїть перед людством в 21 столітті, є створення економічно ефективної та екологічно безпечної системи енергозабезпечення життєдіяльності людини [1-10]. Протягом тривалого часу в світі будували величезні електростанції і тягнули тисячі кілометрів ліній електричних передач. Сьогодні світова енергетика зазнає серйозних змін. Це пов’язано зі стрімким економічним зростанням, коли з підвищенням рівня

життя багаторазово зростає споживання енергії, а також з усвідомленням необхідності знизити викид вуглекислого газу в атмосферу, щоб уникнути непоправних змін клімату.

Сучасні економічні і екологічні технології та надійне обладнання дозволяють створювати джерела вироблення електрики, тепла і холоду в безпосередній близькості до споживача, і в тому числі за рахунок цього підвищити ефективність використання енергоресурсів.

Експерти стали всерйоз говорити про те, що за малою, альтернативною енергетикою, що отримала назву мікроенергетика – майбутнє [11-14]. Головні переваги технологій мікроенергетики – це автономність, безпека для навколишнього середовища і безумовно економічність. Її використання дозволяє споживачу відчувати себе незалежно від стану централізованих електричних і теплових мереж, надійність яких стрімко падає.

Одним з основних завдань, що вирішується в сучасній мікроенергетиці, є розробка засобів і пристроїв генерації теплової енергії, які працюють як на традиційному паливі (наприклад, газі, електриці, твердому паливі), так і на нетрадиційних джерелах енергії (НДЕ) (енергія вітру, сонячна енергія і таке інше).

Підвищення енергоефективності та впровадження енергозберігаючих технологій є стратегічним завданням для всіх національних економік. У країнах Західної Європи, США ретельно вивчені можливості використання сучасних НДЕ і розроблено законодавчі механізми для розвитку їх ринку. В даний час в цих країнах частка виробництва альтернативних енергоносіїв вже доведена до 20% і стоїть мета за одне-два десятиліття відмовитися від імпорту енергоносіїв, що видобуваються.

В Україні також діє Закон про альтернативні джерела енергії, прийнятий 20 лютого 2003 року, який визначає правові, економічні, екологічні та організаційні засади використання альтернативних джерел енергії та сприяє розширенню їх використання у паливно-енергетичному комплексі [15-17]. Однак, на сьогоднішній день, у зв'язку з економічними труднощами в країні і дорожнечею конструювання установок НДЕ, частка альтернативних джерел енергії в Україні становить лише 1%.

Таким чином, пошук способів ефективного використання теплової енергії із застосуванням технології мікроенергетики є актуальною проблемою як з наукової, так і практичної точок зору.

Метою дослідження стало вивчення суті і специфіки нової галузі техніки – мікроенергетики в Україні.

У результаті проведених досліджень було визначено особливості структури, принципи роботи та переваги мікроенергетичних систем у порівнянні з макроенергетичними системами на прикладі системи автономного опалення та системи автономного енергозбереження; обґрунтовано стадії комплексного підходу до вирішення завдання за індивідуальним розрахунком системи

опалення і вибору прийнятної системи автономного енергозбереження для приватного будинку.

Література:

1.Безруких П.П. Возобновляемая энергетика: вчера, сегодня, завтра / П.П. Безруких // Электрические станции: Ежемесячный произв.-техн. журнал. – 2005. – N2. – С.35-47.

2.Шидоковський А.К. Енергоефективність та відновлювальні джерела енергії / А.К. Шидоковський. – К. : Українські енциклопедичні знання, 2007. – 560 с.

3.Гончар В.И. Нетрадиционные возобновляемые источники энергии в Энергетической программе России / В.И. Гончар. – М.: Педагогика. 2008. – 174 с.

4.Кондаков А.М. Альтернативные источники энергии / А.М. Кондаков – М. : Прива. 2006. – 156 с.

5.Кононов Ю.Д. Энергетика и экономика. Проблемы перехода к новым источникам энергии / Ю.Д. Кононов. – М. : Наука. 2000. – 132с.

6.Бестужев-Лада И.В. Альтернативная цивилизация / И.В. Бестужев-Лада. – М. : Владос. 1998. – 145 с.

7.Леонов В.Е. Теоретические основы защиты окружающей среды : учеб. пособ ./ В.Е. Леонов. – Новосибирск : Новосибирская государственная академия водного транспорта. 2003. – 187 с.

8.Стадницький Ю.І. Економія охорони довкілля / Ю.І. Стадницький. – Львів : ДУ «Львівська політехніка». 1998. – 198 с.

9.Конеченков А. Інститут відновлюваної енергетики / А. Конеченков // Зелена енергетика. – 2004. – № 1. – С. 12–15.

10. Ахмедов Р.Б. Нетрадиционные и возобновляемые источники энергии / Р.Б. Ахмедов. – М. : О-во «Знание». 1988. – 105 с.

11. Лабунцов Д.А. Физические основы энергетики / Д.А. Лабунцов. – М .: Изд-во МЭИ. 2000. – 187 с.

12. Лисов О.М., Степанов В.Е. Энергетика, экология и альтернативные источники энергии / О.М. Лисов, В.Е. Степанов // Экология промышленного производства: Межотрасл. науч.-практ. журн. по отеч. и заруб. матер. – 2006. – N1. – С.47–55.

13. Мировая энергетика : прогноз развития до 2020 г.: Пер. с англ. – М. : Энергия. 1980. – 255 с.

14. Муругов В.П., Каргиев В.М. Методология развития автономных энергосистем в сельском хозяйстве с использованием возобновляемых источников энергии / В.П. Муругов, В.М. Каргиев. – СПб. : Наука и Техника. 1993. – 56 с.

15. Про енергозбереження: Закон України: № 74/94 ВР від 1 липня 1994 року 1521 [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. –1994. – 26 липня (№ 30).– С.283

16. Гелетуха Г.Г., Железна Т.А., Голубовська-Онісімова Г.Н. Концепція «неатомного» шляху розвитку енергетики України / Г.Г. Гелетуха, Т.А. Железна, Г.Н. Голубовська-Онісімова. – К. : ВЕГО. 2006. – 45 с.

17. Козоріз Г. Політика енергозабезпечення і шляхи її реалізації в Україні / Г. Козоріз // Регіональна економіка. – 1998. – № 2. – С. 61–67

Колєснікова М., студ.
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, м.Кривий Ріг

ФІТНЕС-ТУРИЗМ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМОК РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ

У сучасному світі домінують процеси глобалізації та широкої інтеграції на міжнародних туристичних ринках. Саме тому виникає проблема – пошук нових форм роботи, розширення сфери пропозиції та поглиблення спеціалізації, створення нових форм туризму. Туризм в XXI столітті став значним соціальним, політичним і культурним явищем, що істотно впливає на економіку багатьох країн і регіонів. Сучасний туризм – це не тільки розвинена індустрія, але і феномен масової культури, оскільки кількість подорожуючих по світу зростає рік від року.

Однією з складових сучасного туризму є спортивно-оздоровчий сервіс. Популярність оздоровлення та підтримки фізичної форми в сучасних умовах настільки велика, що в останні роки набув поширення особливий вид спеціалізованого туризму – фітнес-туризм.

Питанням розвитку міжнародного фітнес-туризму присвячені праці В.Г. Велединського, який у своїх працях приділяє увагу сфері фізичної культури та аналізу й змісту видів спортивно-оздоровчого сервісу [1]; В.В. Брітвіної, яка розглядає спортивно-оздоровчий сервіс у контексті сервісології [2].

Ідея заснування фітнес-турів народилася на противагу пасивного пляжного відпочинку. Перший фітнес-тур був проведений в 1994 р. одним із московських спортивних клубів.

Фітнес-тури (від «фітнес», англ. Fitness від to fit – бути в хорошій формі) – це зовсім інший підхід до відпочинку, при якому турист отримує не лише задоволення від подорожі, а й відчутну користь. Результатом туру може стати зниження маси тіла, оздоровлення, поліпшення загального стану організму, діяльності дихальної та серцево-судинної систем, нормалізація емоційного стану, формування позитивного життєвого настрою. Відпочивальник також отримує комплекс практичних знань від фахівців в області фітнесу, завдяки яким, слідувати правилам здорового способу життя, правильно тренуватися, стежити за своєю вагою стане простіше і ефективніше [1].

Організацією фітнес-турів в Україні займаються як професійні спортивні клуби, так і туристичні фірми. Для планування фітнес-турів вони об’єднуються, розробляють програму туру, враховуючи організацію трансферів, проживання, харчування, екскурсій в обраній країні [3].

Існують різні напрямки фітнес-турів.

Аквафитнес-тур – оздоровчі тренування в морі, басейні і на пляжі. Учасники туру під керівництвом досвідчених тренерів-викладачів щодня займаються різними напрямками аквафитнесу (аквааеробікою, гідрошейпінгом, гідропрофілактікой). Характерним є використання різноманітних фізичних вправ, що виконуються в аеробному режимі, під музику, в умовах глибокого і неглибокого басейнів, в морі. Різноманітність занять досягається шляхом використання спеціального аквафітнес-обладнання, застосування різноманітних програм і методичних прийомів [2]. Саме тому в групі можуть займатися люди різного віку і рівня підготовленості. Крім того, для кожного учасника розробляються рекомендації по харчуванню. У програму туру включені лекції з раціонального харчування в умовах аквафітнес-туру і після повернення додому. Все це робить даний напрямок фітнес-туру привабливим [3].

Йога-тури – дуже популярний вид фітнес-туризму, так як йога є потужним мостом до поліпшення самопочуття, гнучкості тіла, духовного спокою і поліпшенню якості життя. Це процес, що сприяє досягненню балансу, об'єднанню тіла, почуттів і думок [2]. Спеціалізовані пунктами призначення для йога-турів є Індія, Непал і Тибет. Особливий вид програм в цих країнах – навчальні програми для вивчення практики і теорії йоги. Щоденна семигодинна програма занять (п'ять годин практики і дві години теорії) занурює практикуючого в повноцінний світ йоги і включає в себе асани, пранаяму, бандхи, наулі, крий, мудрі, джапу і медитацію. Лекційний матеріал укомплектований філософією йоги, поясненнями очисних практик, теоретичним матеріалом по пранаяме і мудро. Заняття зазвичай проходять в легкій творчій атмосфері під особистим керівництвом майстра.

Танцювальні тури зазвичай організовуються в ту країну, з культурою якої пов'язаний танець. У Єгипті, Туреччині, Тунісі на заняттях інтенсивніше працюють стегна, живіт, грудна клітка. В Індії – ноги і руки, підключається і міміка обличчя, що, до речі, теж корисно – підвищує тонус м'язів обличчя. У Південно-Східній Азії плавні рухи (перетікають одне в інше) нагадують східні бойові мистецтва в уповільненому темпі. Наприклад, уроки фламенко, як правило, проходять в Іспанії, а латини – на Кубі.

Комплексний SPA-фітнес-тур включає в себе щоденні тренування на свіжому повітрі, курс таласотерапії, лекції по харчуванню [3].

На сьогоднішній день існує фітнес-спеціалізація регіонів світу за видами фітнес-туризму.

Європейський континент спеціалізується на лижному і велосипедному спорті. Австрію, Німеччину, Швейцарію, Іспанію, Францію, Італію, Голландію перетинає безліч веломаршрутів різної складності, для різного віку і різної підготовки. Хоч якась підготовка в будь-якому випадку мається на увазі, оскільки 8-10 днів «верхом», дійсно випробування, особливо на австрійських або іспанських трасах. Ціна такого тижневого туру починається від 500 євро з людини [1].

«Транспортними» видами фітнес-туризм в Європі не обмежується: Іспанія спеціалізується з йоги, кайтінгу, трейлраннінгу (біг по пересіченій місцевості) і з гольфу.

Америка спеціалізується на тенісному спорті і танцях. Гавана – зазвичай серфінг, Флорида – тенісний спорт, Каліфорнія – хайкинг, йога, силові тренування, детокс. Наприклад: тиждень в каліфорнійському центрі Ashram буде коштувати приблизно 5 тисяч доларів; тенісні курси в зоряній академії Ніка Боллетьері – від півтори тисячі доларів; п'ять днів гольфу – від 1900 доларів. Південна Америка – це данс-тури, включають в себе групові та індивідуальні заняття, і майстер-класи професіоналів світового рівня.

Азія спеціалізується з бойових мистецтв і зниження ваги. Туреччина або Таїланд пропонують активний контингент, корисну їжу, басейни, велопрогулянки, тенісні корти, хайкинг і програми по зниженню ваги. Освоювати тай-чи і цигун – оздоровчі гімнастики, зміцнювати дух – можна в Китаї або Гонконгу.

Індія спеціалізується з йоги. Як правило, йога-тур – це вдумливі заняття на природі, тривалі практики по гармонізації внутрішнього світу, рослинна дієта, жорсткий режим дня, спілкування з однодумцями і позитивне мисленя [3].

Найвища туристська активність у сфері фітнес-туризму відзначається в Європі. У всіх субрегіонах – Західній, Північній, Південній, Центральній і Східній Європі – кількість прибуттів, а також поїздок за кордон в розрахунку на 100 осіб більше середньосвітового рівня. Для прибуттів максимальні показники в Південній і Західній Європі – понад 60 прибуттів на 100 чоловік, для поїздок за кордон в Північній і Західній Європі – більше 70 від'їздів на 100 чоловік [4].

Таким чином, у сучасному світі все те, що пов'язано зі спортом, здоров'ям, фізичним розвитком та підтримкою фізичної форми, викликає величезний інтерес у людей. Саме тому спортивно-оздоровчий сервіс, зокрема міжнародні фітнес-тури – стали невід'ємною складовою частиною сучасного міжнародного туризму.

Література:

1. Веледінський В.Г. Спортивно-оздоровчий сервіс: підручник / В.Г. Веледінський. – М. : КНОРУС, 2014. – 216 с.

2. Бритвина В.В. Спортивно-оздоровчий туризм і методика проведення занять у фітнес-турі / В.В. Бритвина // Міжнародний туризм і спорт: Матеріали I Всеросійської наук.-практ. конф. з міжнародною участю. – М .: ФГБОУ ВПО «РГУФКСМіТ», 2013. – С. 37–39.

3.Турізм і спортивно-оздоровчий сервіс. фітнес-тур як новий популярний вид туризму // Молодіжний науковий форум: громадські та економічні науки: ел. зб. ст. за матеріалами XXX студ. міжнар. заочної наук.-практ. конф. – М. : «МЦНО». – 2016 – № 1 (30).

4. The World Travel & Tourism Council/ Economic Impact Analysis [Електроннийресурс] – Режимдоступу: http://www.wttc.org/research/economic-research/economic-impact-analysis/

Вівчар О.Й., канд. екон. наук., доц.,
Піун Ю.І.,студ.
Національний університет «Львівська політехніка»

МІСЦЕВІ ЗАПОЗИЧЕННЯ ЯК ОСНОВНЕ ДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ

Останніми роками збільшується рівень недостатності бюджетного фінансування міст і областей України, у зв'язку з чим виникає потреба залучення необхідних фінансових ресурсів з інших джерел. Важливим джерелом фінансових ресурсів для місцевих бюджетів є місцеві запозичення, які є потужним фінансовим інструментом, який сприяє вирішенню поточних й довготермінових проблем, пов'язаних із фінансуванням бюджетних видатків [1].

Україна має досить малий досвід у здійсненні місцевих запозичень, в той час, коли високорозвинуті країни, такі як Великобританія, США та Нідерланди, щороку емітують облігацій муніципальної позики на декілька мільярдів фунтів стерлінгів та євро відповідно.

Місцеві запозичення можна трактувати як сукупність відносин між органами місцевого самоврядування та фізичними і юридичними особами, що передбачають залучення коштів від юридичних та фізичних осіб та виникнення боргових зобов'язань органу місцевого самоврядування як позичальника грошових коштів чи гаранта [2].

Одним із найдієвіших методів залучення фінансових ресурсів для фінансування важливих суспільних потреб, таких як будівництво житла, розвиток транспортних мереж, систем електро- , водопостачання, закладів освіти, культури, спорту, охорони здоров'я тощо є розміщення органами місцевого самоврядування облігації місцевої позики. Перевагами такої форми мобілізації коштів є:

1) вартість залученого капіталу є нижчою в порівнянні з кредитами фінансових установ;

2) термін обертання облігацій є довшим, що зумовлює можливість реструктуризації облігацій;

3) терміни виплати відсотків за облігаціями визначається емітентом тощо.

Однак, незважаючи на те, що місцеві запозичення у вигляді випуску облігацій мають багато переваг, все ж ринок муніципальних облігацій, як складова фондового ринку України, поки що знаходиться на початковій стадії свого розвитку (рис.1).

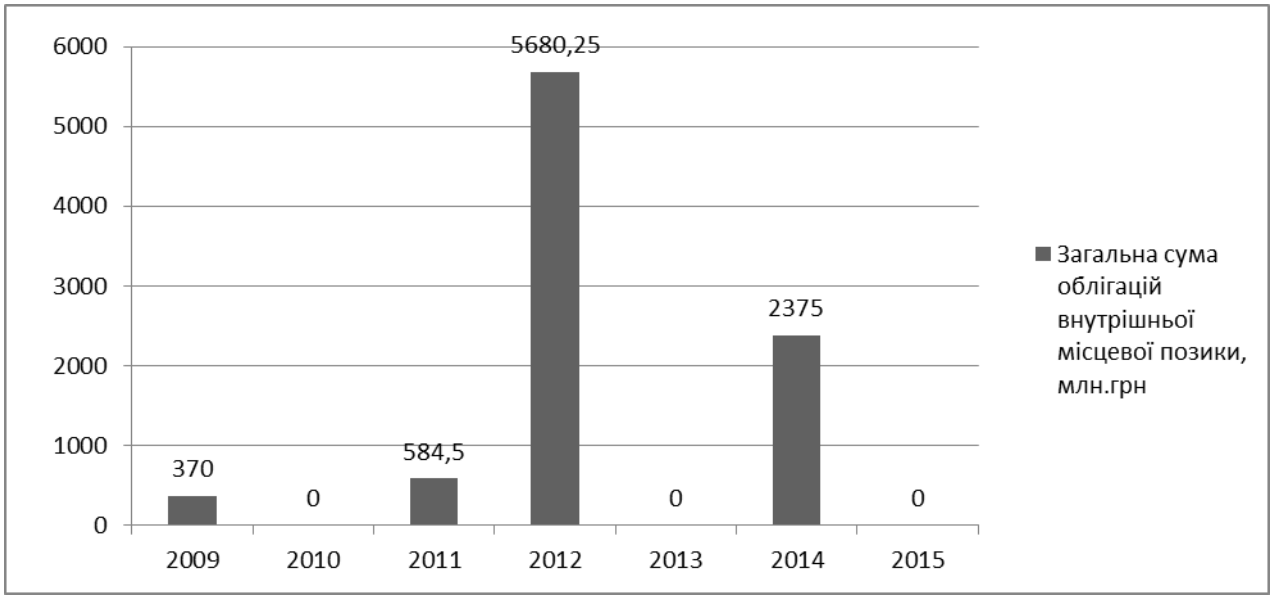


Рисунок 1. – Обсяг зареєстрованих випусків облігацій місцевої позики в Україні впродовж 2009-2015 років

Аналізуючи динаміку зареєстрованих випусків облігацій місцевої позики з 2009 по 2015 роки, можна сказати, що немає ніякої тенденції розвитку таких випусків, адже вони здійснюються стихійно. У 2009 році було випущено облігацій на суму 370 млн.грн., а вже у 2010 році відбулось повне замороження цього процесу. Однак, у 2011 році було зафіксовано 8 випусків облігацій на загальну суму 584,5 млн.грн. Емітентами були такі органи місцевого самоврядування, як Верховна Рада АРК – на суму 400 млн.грн, Запорізька міська рада – 25 млн.грн., Харківська міська рада – 99,5 млн.грн. та Черкаська міська рада на суму 60 млн.грн [2].

Вже у 2012 році НКЦПФР було зареєстровано 12 випусків облігацій місцевої позики на суму 5 680, 25 млн.грн, що майже на 5,1 млрд.грн. більше ніж у 2011 році.

У 2013 році ж не було випущено жодної облігації внутрішньої місцевої позики через необхідність скорочення державного боргу, у тому числі і місцевого, за вимогою МВФ. У 2014 році було зареєстровано лише один випуск облігацій місцевої позики Київської міської ради на суму 2375 млн.грн. з метою рефінансування облігацій попереднього випуску 2012 року. У 2015 році регулятором не зареєстровано жодного випуску облігацій місцевих позик.

Досліджуючи ринок муніципальних запозичень в Україні за період 2009-2015 років, можна стверджувати, що основними емітентами облігацій внутрішньої місцевої позики є Київська, Львівська, Харківська, Одеська та Запорізька міські ради, що свідчить про значне зацікавлення даних органів влади у використанні саме цього методу залучення коштів для вирішення соціальних проблем регіону [1].

Основними проблемами, що стримують розвиток ринку місцевого запозичення в Україні є:

1) нестабільна політична та економічна ситуація; недовіра населення до фінансових установ, а також скорочення попиту на муніципальні цінні папери через зменшення ліквідності фінансових посередників;

2) відсутність механізму захисту прав кредиторів, який би забезпечив контроль за цільовим використанням позикових коштів;

3) відсутність ефективної системи моніторингу реалізації інвестиційних проектів та оцінки величини кредитних ризиків за ними;

4) відсутність прозорої інформації про діяльність емітентів облігацій місцевої позики тощо [3].

Отож, велика кількість негативних факторів впливають на розвиток та здійснення місцевих запозичень органами місцевого самоврядування в Україні. Інфляція та кризові явища призводять до ризику несвоєчасного повернення платежів за борговими зобов'язаннями. Саме це призводить до того, що дані фінансові інструменти стають високоризиковими.

Зважаючи на наведені вище проблеми при здійсненні місцевих запозичень, органам місцевого самоврядування потрібно реформувати даний процес задля підвищення рівня ліквідності ринку муніципальних запозичень. Основними заходами мають стати [2]:

- стимулювання внутрішнього інвестора, зокрема шляхом скасування оподаткування облігацій внутрішньої місцевої позики;
- збільшення дохідних джерел місцевих бюджетів, зокрема бюджету розвитку;
- вдосконалення системи державного регулювання ринку місцевих запозичень;
- спрощення процедур отримання дозволів та реєстрації випусків муніципальних облігацій тощо.

Отож, ринок муніципальних запозичень в Україні ще недостатньо розвинутий, в той час коли проведення повноцінної фінансової децентралізації передбачає надання місцевій владі реального доступу до ринку капіталів. Ще однією проблемою є залежність органів місцевого самоврядування від міжбюджетних трансфертів та їх розподілу, що призводить до того, що місцева влада не в змозі погасити борг вчасно. Тому потрібно і надалі активно вивчати міжнародний досвід та вдосконалювати вітчизняне законодавство, яке регулює ринок муніципальних запозичень [2].

Література:

1.Брязкало А.Є. Місцеві запозичення як джерело формування фінансових ресурсів органами місцевого самоврядування/ А.Є.Брязкало// Економіка і держава. – 2016. – №3. – С. 98–101.

2.Західна О.Р. Ринок місцевих запозичень: сучасний стан та перспективи розвитку / О.Р. Західна, А.М. Лис, Е.П. Щульц // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2015. – №5. – С. 43–46.

3.Щульц Е.П. Місцеві запозичення: сутність , види та міжнародний досвід / Е.П. Щульц // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – №14. – С. 880–884.

Бондаренко Л.П., канд.екон.наук, ст. викл.
Заплюйсвічка О.С., студ.
Національний університет «Львівська політехніка»

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ

Дебіторська заборгованість – це важлива частина оборотних активів будь-якого суб'єкта підприємницької діяльності. Вона є ліквідним активом і нормальним явищем на підприємстві до того часу, поки якісно регулюється і вчасно погашається [1].

Проблеми в економіці України призвели до поширеної практики неповернення заборгованості з боку недобросовісних клієнтів. Зростання обсягів простроченої дебіторської заборгованості, яка має перспективу стати безнадійною, призводить до зменшення прибутків, фінансової стійкості, а це в свою чергу підвищує ризик отримання збитків. Використання комерційного кредиту ефективно, сприяє зростанню обсягів продаж та збільшенню доходів на підприємстві.

Головна ціль управління дебіторською заборгованістю – максимізація прибутку підприємства шляхом управління процесами формування дебіторської заборгованості та повернення коштів за продану продукцію, виконані роботи чи надані послуги. Тому пропонується здійснювати наступні кроки для ефективного управління дебіторською заборгованістю:

- здійснювати аналіз структури дебіторської заборгованості та розподіляти її на поточну і прострочену. Такий розподіл допоможе більше акцентувати увагу на проблемних дебіторах, робота з якими може потребувати великих зусиль щодо повернення коштів за проданий товар, роботу чи послуги [2]. В перспективі така диференціація допоможе організувати роботу з окремими групами дебіторів, визначати ризики несплати за розрахунками і зменшити кількість неплатоспроможних покупців.

– проводити ефективну маркетингову діяльність та збільшувати коло покупців, з метою мінімізації втрат підприємства в разі несплати одним або кількома дебіторами;

– припиняти співробітництва з покупцями, які регулярно порушують правила здійснення платежів. В якийсь момент вони можуть проігнорувати свої платіжні обов'язки, тому такі покупці знаходяться в групі ризику;

–вчасно визначати сумнівну заборгованість. Чим менший період протермінування дебіторської заборгованості, тим вища ймовірність розрахунку за нею. Тому варто чітко визначати сумнівну заборгованість та контролювати дебіторів які вийшли за межі «рамок», щоб отримати платежі;

–проводити співпрацю з юристами стосовно роботи через відмову покупця від розрахунків за зобов'язаннями.

Для підвищення ефективності управління дебіторською заборгованістю рекомендується також надання знижок покупцям у разі регулярної своєчасної оплати рахунків та встановлення штрафів за несвоєчасну оплату.

Запропоновані шляхи вдосконалення управління дебіторською заборгованістю покликані покращити фінансові результати діяльності підприємств.

Література:

1.Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість». – від 08.10.1999. № 237 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99.

2.Фінансовий портал Міністерства Фінансів України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://minfin.com.ua/taxes/-/gospoper/bo_2_6_4_oblicdebitor.html.

Малько Г.Ю., Сідєльніков Д.С., студ.
Київський національний торговельно-економічний університет

КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ

Негативні зовнішні екстерналії, які виникають в результаті діяльності українського бізнесу, що має на меті лише максимізацію власного прибутку, незважаючи на наслідки свого господарювання для суспільства, а також розвиток євроінтеграційних процесів в Україні, де вагомою складовою репутації суб'єкта господарювання на світовому ринку є соціальна відповідальність його бізнесу, зумовлюють актуальність проблеми формування корпоративної соціальної відповідальності в Україні.

Основу сучасного розуміння категорії «соціальна відповідальність бізнесу» заклав у 1953 р. Г. Боуена, який писав: «Бізнес – частина суспільства, перед яким він несе відповідальність» [1, с. 55]. Лауреат Нобелівської премії М. Фрідман був противником соціальної відповідальності бізнесу. Він наголошував на тому, що соціальна відповідальність бізнесу полягає у збільшенні прибутку кампаній в умовах чесної відкритої вільної конкуренції, не вдаючись до шахрайства та махінацій. Пошуком засобів на соціальні потреби повинні займатися суспільство, уряд та самі громадяни [2]. Уніфікація підходів до визначення цієї категорії, на наш погляд, відбулася у 2010 р. з виданням

Міжнародного стандарту ISO26000:2010«Керівництво по соціальній відповідальності», де зазначено, що соціальна відповідальність – це відповідальність організації за вплив її рішень і діяльності на суспільство та довкілля шляхом прозорої та етичної поведінки, яка сприяє сталому розвитку, включаючи здоров'я і добробут суспільства; враховує очікування зацікавлених сторін; відповідає чинному законодавству та узгоджується з міжнародними нормами поведінки; інтегрована в діяльність всієї організації і застосовується у її взаємовідносинах[3, с. 53].

Категорія «корпоративна соціальна відповідальність» (далі КСВ), яка є складовою соціальної відповідальності бізнесу, більше досліджена науковцями. Проте не всіма науковцями враховується екологічний аспект цієї категорії. Наприклад, А.М. Колот визначає КСВ як раціональний відгук організації на систему суперечливих очікувань заінтересованих сторін (стейкхолдерів), що спрямований на стійкий розвиток компанії; це відповідальність тих, хто приймає бізнес-рішення, перед тими, на кого ці рішення націлені [4, с. 6]. У цьому визначенні не враховані зовнішні ефекти. На наш погляд, корпоративна соціальна відповідальність – це поєднання головних стратегій ведення бізнесу корпорації з соціальною свідомістю: прагненням до покращення життя працівників, піклуванням про навколишнє середовище, різноманітними соціальними акціями тощо.

КСВ має свої переваги та вади. До позитивних наслідків її впровадження можна віднести: забезпечення стабільності у довгостроковій перспективі діяльності організації; формування норми моралі в самій організації; покращення фінансових показників; формування позитивного іміджу організації [5,с. 275]; зниження ризиків акціонерів щодо диверсифікації інвестиційного портфеля [4, с. 11]; допомога у задоволенні суспільних потреб, в тому числі й своїх працівників; стимулювання до зростання продуктивності праці; сприяння створенню доброзичливих відносин між підприємцями та іншими членами суспільства; створення сприятливих умов для виходу компаній на світовий ринок; підвищення рівня інвестиційної привабливості.

Але, як і будь-яка діяльність, КСВ має свої вади, а саме: зростання собівартості за рахунок збільшення витрат на соціальні потреби [5, с. 275]; порушення принципу максимізації прибутку; розмивання основних цілей бізнесу; надмірна концентрація влади в руках бізнесу [4, с. 11]; незадовільне обслуговування в процесі експлуатації товарів [6, с. 153]; надмірна реклама соціально-екологічних заходів корпорації; створення помилкового позитивного іміджу компанії, яка лише позиціонує себе як суб'єкт, що практикує КСВ.

За період від дати офіційної презентації Глобального договору ООН (ГД ООН, або United Nations Global Compact) в Україні (26.04.2006) кількість компаній-підписантів зросла до 266 (на 16.08.2016 р.) [7], що складає лише

0,022% від всіх зареєстрованих суб'єктів ЄДРПОУ. В середньому щороку до нього долучались 23 компанії, що діють на території нашої держави.

Втім, формальне взяття компанією на себе зобов'язань Глобального договору ООН на практиці не завжди визначає її наміри діяти відповідно і відповідально. В Україні за стандартами GRI (The Global Reporting Initiative – звітність в області сталого розвитку) звіти подавали лише п'ять компаній: Донбаська паливно-енергетична компанія (DTEK), «Метінвест» (Metinvest), System Capital Management (SCM), «Оболонь» та банк «Надра». Окремі соціальні звіти видають або включають до консолідованої звітності лише кілька компаній, для решти принципи Договору є суто декларативними [8, с. 202].

Прикладом КСВ можна вважати компанії Ріната Ахметова та його Благодійний фонд, саме Донбаська паливно-енергетична компанія (DTEK), «Метінвест» (Metinvest), System Capital Management (SCM) очолили список компаній, що публічно надають соціальну та гуманітарну допомогу. З точки зору маркетингу таку політику можна віднести до его-маркетингу. Ці організації дійсно піклуються про свою громаду, що споріднено з японською моделлю КСВ.

Таким чином, корпоративна соціальна відповідальність – глобальний тренд сьогодення. Наразі успіх будь-якої компанії прямо залежить не лише від певних фінансових показників, а й від її відношення до вирішення суспільством соціальних, екологічних проблем, прагнення благодійно розбудовувати та допомагати розвивати країну. Питання корпоративної соціальної відповідальності є надзвичайно актуальним в наш час. Для українських компаній, які прагнуть вийти на інші ринки, в першу чергу, європейський, виконання вимог корпоративної соціальної відповідальності є критично-необхідною складовою для ділової співпраці з провідними світовими компаніями і державами.

При формуванні корпоративної стратегії необхідно визначити та розробити заходи щодо впровадження концепції КСВ, які б дозволили підвищити конкурентоспроможність українських компаній як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, а саме:

– впровадження та розвиток засад активного громадянства, формування у співробітників свідомості соціальної відповідальності;

– дотримання компаніями принципу «довічного найму»;

– оптимізація соціальних програм й створення різноманітних благодійних акцій та фондів;

– запровадження принципів корпоративної соціальної відповідальності в статуті компаній;

– збільшення частки доходів компаній на заходи корпоративної соціальної відповідальності.

Широкомасштабне впровадження концепції корпоративної соціальної відповідальності дозволить вивести Україну на якісно новий цивілізаційний щабель соціально-економічного розвитку.

Література:

1.Bowen H.R. Social Responsibilities of the Businessman / H. Bowen. – N. Y.: Harper and Brothers. – 1953. – 62 p.

2.Friedman M. The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits [Електронний ресурс] / M. Friedman // The New York Times Magazine. – 1970. – September 13. – Режим доступу: http://www.colorado.edu/ studentgroups/libertarians/issues/friedman-soc-resp-business.html

3.Турчак В.В. Соціальна відповідальність у підприємницькій діяльності України: проблеми та перспективи / В.В. Турчак // Інноваційна економіка. – 2013. – № 1. – С. 52–56.

4.Колот А. М. Корпоративна соціальна відповідальність: еволюція та розвиток теоретичних поглядів [Електронний ресурс] / А.М. Колот // Економічна теорія. – 2013. – № 4. – С. 5–26. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecte_2013_4_2

5.Мошек Г.Є. Менеджмент: навчальний посібник для студ. вузів / Г.Є. Мошек, Ю.І. Поканєвич [та ін.] . – Київ : Кондор, 2009 . – 387 с.

6.Охріменко О. О. Соціальна відповідальність / О.О. Охріменко, Т.В. Іванова. – К., 2015. – 180 с.

7.Глобальний договір ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.globalcompact.org.ua/ua/about/inukraine

8. *Романуха О. М. Розвиток корпоративної соціальної відповідальності в Україні [Електронний ресурс] / О.М. Романуха // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2016. – № 2(1). – С. 198–204. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2016_2(1) __39*

Роєва О.С., асистент,
Козлова В.В., студ.
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, м.Кривий Ріг

МЕТОДИ ПРОВЕДЕННЯ ІНВЕНТАРИЗАЦІЇ НА ТОРГОВЕЛЬНО-ВИРОБНИЧИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Інвентаризація – це один із методів проведення бухгалтерського обліку. На торговельно-виробничих підприємствах цей процес є етапом, що допомагає виявити можливі помилки при обліку товарів, втрати через псування харчових продуктів, втрати через поламку технологічного обладнання, а також втрати через розкрадання майна. Процес інвентаризації на виробничих підприємствах, здійснюється комісією до складу якої входять головний бухгалтер, товарознавець, продавці або чинні органи визначені законодавством. Комісію очолює керівник підприємства або його заступник. Члени комісії здійснюють перевірки фактичної наявності майна на підприємстві у порівнянні з отриманими результатами бухгалтерського обліку [1]. Цей процес на-

дає можливість порівняти інформацію, що відображається на рахунках: 10 «Основні засоби», 20 «Виробничі запасі», 30 «Готівка», 31 «Рахунки у банку», а також на розрахункових рахунках, що призначені для відображення дебіторської (рахунки 36, 37) й кредиторської заборгованості (рахунки 50-54, 66, 68) з фактичними даними отриманими при проведенні перевірки.

Згідно з наказом Міністерства фінансів України № 879 від 02.09.2014 р. проведення інвентаризації повинно забезпечуватися власником або уповноваженою особою, що керує підприємством та створює необхідні умови для її проведення, визначає об'єкти, періодичність та строки проведення інвентаризації, окрім випадків, коли інвентаризація є обов'язковою та здійснюється за планом чинного законодавства.

При проведенні інвентаризації на торговельно-виробничих підприємствах інвентаризаційна комісія забезпечуються інформацією:

– про фактичну наявність активів, а також інформацією після перевірки документації, щодо точності відображення зобов'язань, коштів цільового фінансування, витрат майбутніх періодів;

– про залишок або нестачу майна чи грошових коштів шляхом порівняння даних бухгалтерського обліку та фактичної наявності у касі;

– про виявлені активи, які частково втратили свою первісну якість та споживчу властивість, або про активи, що вважаються застарілими, а також про матеріальні та нематеріальні активи, що не використовуються.

– про виявлені активи і зобов'язання, що належать підприємству та не відповідають критеріям визнання [2].

За планом проведення інвентаризацію розрізняють: планову, яка проводиться згідно плану встановленого внутрішньогосподарським органом з проведення перевірки документації, підрахунку й звірки з наявними ТМЦ, окрім випадків, коли інвентаризація є обов'язковою; позапланова, тобто та, яка проводиться інвентаризаційною комісією раптово за наказом керівника для того щоб виявити факти порушення закону. На торговельно-виробничих підприємствах планова інвентаризація проводиться по різному, це може бути один раз в місяць, один раз на рік. На практиці, у роздрібній торгівлі інвентаризація, що проводиться під час перезміни, відбувається кожного тижня в перший день робочого тижня, тобто підприємство на певний період закривається і під контролем бухгалтера працівники перераховують та зважують певні ТМЦ, порівнюючи показники з даними вказаними у бухгалтерському обліку.

До основних методів проведення інвентаризації відносять натуральну та документальну. Натуральна інвентаризація – контроль наявності товарів за допомогою підрахунку кількості ТМЦ, їх переваження, сканування, перевірки та підрахунку коштів у касі підприємства та звірки цих даних з бухгалтерським звітом. На малих підприємствах роздрібної торгівлі таку інвентаризацію проводять у торговельному залі, а також на складі (якщо він є) залежно

від плану, під наглядом керівництва та головного бухгалтера. Документальна інвентаризація – контроль руху ТМЦ та коштів на підприємствах, за якого інвентаризаційна комісія вивчає документацію і перевіряє наявність тих чи інших об'єктів. У разі виявлення нестачі відшукують винного та складають про це звіт.

Отже, інвентаризація – це процес, що допомагає виявляти на виробничих підприємствах, які займаються комерційною діяльністю, їх надлишки та нестачі за допомогою звірки наявних товарно-матеріальних цінностей з тими, що відображені у бухгалтерських звітах. Через крадіжки на сучасних підприємствах можуть вводитися більш новітні технології, такі як RFID. Але через високі ціни встановлення таких технологій велика кількість торговельно-виробничих підприємств використовують такі методи проведення інвентаризації, що перевірені часом від яких поки що не слід відмовлятися, це безперервний та книжковий методи. Позапланові інвентаризації можуть проводитися судово-слідчими органами, зазвичай вони пов'язані зі стихійним лихом чи крадіжками.

Література:

1.Процес інвентаризації на підприємстві // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://advocat-cons.info/index.php?newsid=6118#.WMGU72DTqzs

2.Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14/page

3.Методы инвентаризации // [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.webkursovik.ru/kartgotrab.asp?id=-75241

4.Зелінський С.Е. Система автоматизованої інвентаризації майна / С.Е. Зелінський // Управління закладом охорони здоров'я. – № 3, 2007 – С. 38–41

Степаненко В., студ.
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, м.Кривий Ріг

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ МОРСЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ

Морські торговельні порти займають особливе місце в системі забезпечення стійкості світових господарських зв'язків і організації міжнародного поділу праці. Вони є складовою частиною транспортної і виробничої інфраструктури держав світу. Від ефективності їх функціонування, рівня технологічного й технічного оснащення, відповідності системи управління та розвитку інфраструктури, залежить конкурентоспроможність вітчизняного транспортного комплексу на світовому ринку.

У науці даному питанню приділяється значна увага. Так, Т.О. Цабієва розглядала засади забезпечення сталого функціонування та розвитку морсь-

ких портів України [5]. Організаційно-економічні основи інституціонального реформування морських портів досліджував С.В. Ільченко [1]. О.О. Карпенко та Г.Ю. Продченко аналізували проблеми транзитних перевезень вантажів через морські торгівельні порти України [2]. Дослідник О.В. Меркт вивчав методичні засади стратегії розвитку морських торговельних портів у конкурентному середовищі [3].

Метою дослідження, є аналіз динаміки вантажообігу морських портів України та виявлення проблем, що впливають на її зміни.

Україна займає вигідне положення з позиції транзитних перевезень. Вона розташована на перехресті торговельних шляхів – це одна із суттєвих рис привабливості національного ринку для зарубіжних інвесторів і виробників. Прямі морські сполучення з іншими країнами мають виняткову важливість для розвитку транспортування вантажів через морські торговельні порти. Одночасно перевезення вантажів морським шляхом дає змогу виробникам досягти значної економії на транспортних витратах, зберігаючи при цьому велике різноманіття вантажів, які можна перевозити до будь-якої країни світу. Це породжує потребу в удосконаленні діяльності морських торговельних портів через розвиток інтеграційних процесів та забезпечення транспортного сполучення у межах інтеграційних об'єднань.

Аналіз динаміки вантажообігу морських торгівельних портів Україна за період 2010–2015 рр. свідчить про те, що за досліджуваний період спостерігалося зменшення обсягів перероблено вантажу. Так у 2010 р. вантажообіг склав 148,5 млн. т., а 2015 р. – 144,6 млн. т., що на 2,6% менше попереднього рівня (табл. 1).

Таблиця 1 – Вантажообіг морських торгових портів України (тис. т).

Рік	Показники				
	Перероблено вантажів	Експорт	Імпорт	Транзит	Опрацьовано судів (од.)
2010	148483,3	84037,6	17440,6	44185,2	16703
% до 2009	98,1	95,4	136	94,5	102,3
2011	155519,7	84895	19417,4	47599,2	-
% до 2010	104,7	101	111,3	107,7	-
2012	154346,4	96848,1	16493,7	38780,6	17593
% до 2011	99,2	114,1	84,9	81,5	85,4
2013	148178	100115,13	17965,06	27224,46	-
% до 2012	96	103,4	108,9	70,2	-
2014	142795,57	103067,27	15932,23	20338,82	-
% о 2013	96,4	108,5	88,7	74,7	-
2015	144646,16	103942,61	17958,75	15904,24	-
% до 2014	101,3	100,8	112,7	78,2	-

Примітка. Складено автором на основі[4].

При цьому у 2010 р. простежувалося падіння перевалки експортних (на 4,6%), транзитних (на 5,5%) вантажів, а обсяги перевалки імпорту зросли – на 36% відносно 2009 р.

Вантажообіг України у 2011 р. виріс на 4,7% і склав 155,5 млн. т., частка експорту зменшилася з 56,6% у 2010 р. до 54,6% (84,8 млн. т.), частка транзиту зросла з 29,7% до 30,6% (47,5 млн. т.), частка імпорту практично не змінилася у 2011 р. і склала 12,5% (19,4 млн. т.).

Морські торгові порти у 2012 р. України переробили 154,3 млн. т. вантажів, що становить 99,2% до показників 2011 року. При цьому обсяги перевалки експортних вантажів зросли на 11,9 млн. т., склавши в цілому 96,8 млн. т. Українські портовики втратили імпортні і транзитні вантажі, саме за рахунок яких у 2011 р. і була отримана прибавка. За підсумками 2012 р. імпорт склав 84,9% до показників 2011 р. (мінус 2,92 млн. т.), транзит – 81,5% (мінус 8,8млн. т.).

Вантажообіг 2013 р. становив 148,2 млн. т., що склало 96% до показника 2012 р. Обсяги перевалки експортних вантажів зросли на 3,4%, склавши в цілому 100,1 млн. т., за підсумками 2013 р.: імпорт – 108,9% до показників 2011 р. (плюс 1471,36 тис. т), транзит – 70,2% (мінус 11,5 млн. т).

У період 2014–2015 рр. спостерігається невелике збільшення вантажообігу України. Так у 2014 р. він склав 142,8 млн. т, а у 2015 р. – 144,6 млн. т. Обсяги перевалки імпорту та транзиту скоротилися на 10,3% і на 9% відповідно у 2014 р., а вже у 2015 р. показники експорту та імпорту зросли на 0,8% і 12,7%, транзит знизився на 21,8% (4,4 млн. т) порівняно з 2014 р.

Як бачимо, морські порти України втрачали вантажопотік. Головною причиною цього були економічні проблеми. Низька конкуренція серед стивідорів і, як наслідок, високі тарифи на перевалку. Усе це погіршувало ситуацію. Основою вантажопотоку була сировина – зерно, вугілля, металопрокат. Оскільки ці галузі, а особливо металургія, зменшили обсяг виробництва, знизилися перевезення і перевалювання вантажів. Зменшився і транзит, так як Україна не змогла використати свої географічні і логістичні переваги. Тому частина транзитних вантажів, які раніше переробляла Україна відійшла до інших країн. Втрата транзитних потоків також пов’язані і з ускладненням відносин з Російською Федерацією. Серед причин низького рівня конкурентоспроможності українських портів є відсутність системного підходу до їх розвитку, відсутність або малоефективне використання науково-технічного потенціалу галузі для організаційного, економічного і правового забезпечення.

Література:

1. Ільченко С.В. Організаційно-економічні основи інституціонального реформування морських портів : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 / Ільченко С. В. – Одеса, 2007. – 20 с.

2. Карпенко О. О. Аналіз транзитних перевезень вантажів через морські торгівельні порти України [Електронний ресурс] / О.О. Карпенко, Г.Ю. Продченко // Вод. транспорт. – 2012. – Вип. 2. – С. 123–128.

3. Меркт О.В. Методичні засади стратегії розвитку морських торговельних портів у конкурентному середовищі : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.07.04 / Меркт О. В. ; Київ. нац. авіац. ун-т. – К., 2002. – 16 с.

4. Офіційний сайт ЧАО «Центральное рузовое бюро – Режим доступу: http://ccb.at.ua»

5. Цабієва Т.О. Забезпечення сталого функціонування і розвитку морських портів України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.07.04 / Цабієва Т. О. – Одеса, 2005. – 21 с.

Вівчар О.Й., канд. екон. наук., доц.,
Гандзюк Ю.О., студ.
Національний університет «Львівська політехніка»

РОЛЬ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН У БЮДЖЕТНОМУ ПРОЦЕСІ

Активні процеси децентралізації бюджетної системи України підвищують роль місцевих фінансів у функціонуванні фінансової системи держави. Це, у свою чергу, зумовлює підвищення ролі місцевих бюджетів і міжбюджетних відносин, зокрема відносин між державним і місцевими бюджетами [1]. Відтак, постає необхідність здійснення оцінки ваги міжбюджетних відносин у загальнодержавному бюджетному процесі з метою визначення рівня фінансової незалежності місцевих бюджетів, як одного із показників ефективності здійснення реформи децентралізації, що підтверджує актуальність обраної теми. Питання міжбюджетних відносин і місцевих фінансів досліджували вчені О. Ільницький [1], О.Л. Польова [2], М.Ю. Мироненко [2], О.Д. Василик, О.Б. Заверуха, М.В. Скуляк та інші.

Метою дослідження є визначення ваги міжбюджетних відносин у бюджетному процесі в Україні на основі статистичних даних з метою оцінки рівня незалежності місцевих бюджетів від державного бюджету.

Основні результати. Оскільки міжбюджетні трансферти є основною формою реалізації міжбюджетних відносин [2], вагу міжбюджетних відносин у бюджетному процесі доцільно оцінювати за допомогою показника частки міжбюджетних трансфертів у видатках державного бюджету. Частки міжбюджетних трансфертів у видатках загального та спеціального фондів Державного бюджету України подано в табл. 1.

Таблиця 1. – Частки міжбюджетних трансфертів у видатках Державного бюджету України

Загальний фонд	Обсяги міжбюджетних трансфертів (тис. грн.)	Частка (до видатків загального фонду)
Базова дотація	4 840 266,7	0,75%
Субвенції, зокрема:	189 810 608,7	29,33%
– субвенції соціального значення	94 411 894,9	14,59%
– освітня субвенція	44 512 493,7	6,88%
– медична субвенція	44 433 709,8	6,87%
– суб. на соц.-економ. розвиток окремих територій	3 255 000,0	0,50%
– інші субвенції	2 121 394,9	0,33%
Додаткові дотації	2 092 420,7	0,32%
Видатки загального фонду Державного бюджету України	647 222 266,4	100,00%
Реверсна дотація	3 114 876,5	0,48%
Субвенції, що входять до трансфертів спеціального фонду	1 076 115,4	3,14%
Видатки спеціального фонду Державного бюджету України	34 238 491,8	100,00%
Усього міжбюджетних транфертів по загальному і спеціальному фондах	196 743 296,1	28,87%
Усього видатків Державного бюджету України	681 460 758,2	100,00%

Примітка. Побудовано авторами на основі [3, 4]

Загалом, міжбюджетні трансферти складають 28,87% (196,7 млрд. грн.) видатків загального та спеціального фондів Державного бюджету України, що свідчить про значну фінансову залежність місцевих бюджетів від державного бюджету. Найбільшу частку у видатках загального фонду Державного бюджету України у 2016 році становили субвенції, а саме: 29,33%. Зокрема, на субвенцію соціального значення спрямовувалося 94,4 млрд. грн. (14,59%), освітню та медичну субвенції – відповідно 44,5 (6,88%) та 44,4 млрд. грн. (6,87%). Сума базових дотацій у 2016 році складала лише 0,75% від загального фонду державного бюджету. Таким чином, базові дотації, як форма міжбюджетних відносин, хоч і є дуже важливою для забезпечення фіскальної достатності місцевих бюджетів і відповідно достатнього рівня виконання органами місцевого самоврядування покладених на них функцій, проте вони не є основною формою прояву міжбюджетних відносин серед сукупності форм міжбюджетних відносин.

Той факт, що обсяги реверсних дотацій (4,8 млрд. грн.) є меншими, ніж обсяги базових дотацій (3,1 млрд. грн.), свідчить про те, що коштів, отриманих Державним бюджетом України від територій із високим рівнем податкоспроможності, не достатньо для забезпечення фінансування потреб територій

із низьким рівнем податкоспроможності. У спеціальному фонді Державного бюджету України міжбюджетні трансферти складають лише незначну частку видатків – лише 3,14%. Таким чином, головну роль у фінансуванні міжбюджетних трансфертів відіграє саме загальний фонд державного бюджету.

Попри здійснення реформи децентралізації бюджетної системи в Україні, місцеві бюджети все ще є суттєво залежними від державного бюджету і не можуть повністю забезпечити виконання покладених на відповідні органи місцевої влади функцій та завдань лише за рахунок власних доходів. Основну роль у міжбюджетних відносинах відіграють субвенції, на які припадає 29,33% видатків загального фонду Державного бюджету України. Отже, необхідним є здійснення заходів щодо подальшого підвищення рівня незалежності місцевих бюджетів з метою надання місцевим органам влади більших свобод та можливостей фінансування поточних видатків і видатків розвитку задля підвищення рівня добробуту територіальних громад.

Література:

1.Ільницький О. Реформа міжбюджетних відносин на шляху до бюджетної (фіскальної) децентралізації в Україні / О. Ільницький // Публічне право. – 2016. – №1. – С. 126–134.

2.Польова О. Л. Міжбюджетні відносини в контексті реформування регіональної політики держави / О. Л. Польова, М. Ю. Мироненко. // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – №10. – С. 5–10.

3.Веб-портал Державної казначейської служби України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.treasury.gov.ua/.

4.Офіційний веб-сайт Державної служби статистики [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.ukrstat.gov.ua/.

Булигіна Д.О., Мостова Ю.Б. студ.
Університет митної справи та фінансів, м. Дніпро

РІВЕНЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ЯК ОСНОВНИЙ ПОКАЗНИК СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Рівень життя населення – це соціально-економічна категорія, яка характеризує можливості суспільства щодо забезпечення життя, діяльності та всебічного розвитку. Він виражається сукупністю суспільних відносин і умов, що характеризують життя, працю, побут та інтелектуально-культурний розвиток людей, їх свободу та правову захищеність

На сьогоднішній день високий рівень життя населення є визначальною ознакою сталого розвитку суспільства, та виступає основою життєдіяльності держави. Процес інтеграції України у світове співтовариство перевів цю категорію до першорядних при визначенні соціально-економічної політики держави.

Основною проблемою в Україні є і залишається проблема подолання бідності, тому що у більшої частини працюючого населення країни є дуже низький рівень доходів, який є найважливішим показником добробуту. Висока диференціація умов і рівня життя українського населення, нерівномірність розвитку регіонів, поширення масштабів безробіття, а також вплив світової фінансової кризи стримують динаміку соціально-економічного зростання країни та підсилюють соціальне напруження [2].

Найважливішим пріоритетом соціальної політики є підвищення рівня життя всіх верств населення. З цією метою держава робить послідовні кроки стосовно забезпечення зростання доходів громадян. З метою забезпечення нормального рівня життя держава визначає розмір прожиткового мінімуму.Україні його визнано базовим державним соціальним стандартом. Прожитковий мінімум визначається на основі так званого кошика споживача.

Проаналізувавши сучасний стан, бачимо, що прожитковий мінімум має зростаючу тенденцію (табл. 1), що можна назвати позитивний фактором соціальної політики країни, але не слід забувати, що з 2013 р. значно зростає курс долара, що призводить до збільшення цін на всі товари і послуги. В період з 2000 по 2009 р. курс долара збільшувався також, але не так стрімко як зараз. Сучасний прожитковий мінімум ледве забезпечує первинні або фізіологічні потреби людини та практично ігнорує соціальні потреби, які є невід'ємною складовою гідного життя.

Високий та задовільний рівень життя є сьогодні виключним явищем, яке практично не фіксується даними офіційної соціально-економічної статистики та опитуваннями населення.

Таблиця 1. – Прожитковий мінімум на одну особу в місяць за 2013–2015 роки.

Демографічні і соціальні групи населення	Розмір прожиткового мінімуму (грн)				
	01.12.2013 – 31.12.2013.	01.01.2014 – 31.12.2014	01.09.2015 – 31.12.2015	01.12.2016 – 31.12.2016	01.05.2017 – 30.11.2017
Діти віком до 6 років	1032, 00	1032, 00	1167,00	1355,00	1426,00
Діти віком від 6 до 18 років	1286,00	1286,00	1455,00	1689,00	1777,00
Працездатні особи	1218,00	1218,00	1378,00	1600,00	1684,00
Особи, які втратили працездатність	949,00	949,00	1074,00	1247,00	1312,00
Загальний показник	1176,00	1176,00	1330, 00	1544,00	1624,00

За словами експертів, в Україні кожний третій мешканець, через низький рівень заробітної плати, не може забезпечити себе необхідними для жит-

тя послугами і товарами, а кожний другий працездатний мешканець України отримує доходи в тіньовому секторі економіки, які не оподатковуються [3].

Щодо соціальної захищеності українського населення, то, можна сказати, що рівень його розвитку є низьким порівняно зі стандартами розвинутих країн. Цей факт підтверджує належність України, до країн з високим рівнем бідності. Майже 90% населення України живе за межею бідності, 5% – населення середнього класу, 5% – багатії [1].

Показники рівня та якості життя населення України підтверджують, що заходи, які держава вживає для поліпшення життя (підвищення мінімальної заробітної плати, прожиткового мінімуму тощо) є вкрай недостатніми. Рівень життя основної маси населення України під час проведення ринкових реформ знизився і сьогодні не відповідає європейським стандартам. Високий рівень життя спостерігається у тих суспільствах, де соціально-економічні процеси характеризуються стабільністю, гнучкістю та динамізмом, що забезпечує поступовий розвиток та прогрес [5].

Необхідною постає розробка системи соціальних стандартів, яка б дійсно забезпечувала гідний рівень життя населення та відповідала європейським стандартам, при цьому її запровадження має передбачати поступові етапи досягнення цих стандартів протягом кількох років окремо для кожної категорії населення. З огляду на це в основу розрахунку допомог необхідно закласти не прожитковий мінімум, як це визначається в діючих соціальних законах, а соціальні стандарти.

Отже, на сьогоднішній день головною метою держави є створення ефективної системи соціального захисту, який буде забезпечувати гідний рівень життя населення та буде відповідати світовим стандартам. Треба встановити нові, стабільні та оптимальні пропорції, які забезпечать добробут населення України та приведуть до абсолютної ліквідації бідності.

Література:

1.Краснікова О. М. Рівень життя населення в Україні: проблеми та перспективи / О. М. Краснікова // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – Вип. 2 – Т. 3. Економічні науки. – Полтава : ПДАА, 2012. – С. 258–262.

2.Куйбіда М. Державне регулювання соціально-економічного розвитку регіонів [Електронний ресурс] / М. Куйбіда, К. Черніцина. – Режим доступу: http://www.lvivacademy.com/visnik5/fail/+Kujbida.pdf

3.Латік В. Д. Основні показники рівня життя населення/ В.Д. Латік, Н.В. Підлужна // Праця і зарплата. – 2010. – № 18. – С. 7–9.

4.Прожитковий мінімум України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://index.minfin.com.ua/index/wage/

5.Чабан В. В. Рівень життя населення як показник стану економіки країни / В.В. Чабан // Економічний вісник університету. – 2016. – Вип. 31(1). – С. 183–189.

Губа А.А, Качан А.В.,студ.
Університет митної справи та фінансів, м. Дніпро

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ПАТ «ГІДРОСИЛА МЗТГ»

Фінансова стійкість підприємства є однією з головних умов життєдіяльності, розвитку й забезпечення високого рівня конкурентоспроможності підприємства. Саме фінансова стійкість підприємства характеризує ефективність операційного, інвестиційного і фінансового розвитку, містить необхідну інформацію для інвесторів, постачальників, власників [2,с. 107].

Для проведення оцінки фінансової стійкості ПАТ «Гідросила МЗТГ» необхідні дані Балансу (Звіт про фінансовий стан) за 2015 рік (як приклад для розрахунку). Ці дані у відкритому доступі на сайті підприємства. Основним видом діяльності ПАТ «Гідросила МЗТГ» є виробництво гідравлічного устаткування для сільського господарства та дорожньої техніки .

Таблиця 1. – Динаміка та структура джерел формування капіталу ПАТ «Гідросила МЗТГ»

Показник	Джерелоінформації	На початок року		На кінець року		Відхилення (+, -)		в % до зміниПідсумку балан-
		тис. грн.	питома вага, %	тис. грн.	питома вага, %	в тис. грн.	в питомій вазі, %	
Власний капітал	1495	64677	74,4	64665	77,2	-12	2,7	3,7
Позиковий капітал	1595+1695+1700	22223	25,6	19142	22,8	-3081	-2,7	-10,7
Капітал підприємства	1900	86900	100	83807	100	-3093	X	X

Згідно з даними табл. 1 можна зробити, що ПАТ «Гідросила МЗТГ» має капітал станом на 01.01.2016 р. у розмірі 83807 тис. грн., при цьому відбулося його зменшення у порівнянні з минулим роком на 3093 тис грн, що пов’язано зі зменшенням частки позикового капіталу (на 3081 тис грн у порівнянні з м.р.).

За рахунок цього, концентрація власного капіталу тільки збільшилась (на 3,7%): на початок року – 64677 (74,4%), а на кінець 2015 р. – 64665 (77,2%), що на 12 тис.грн. менше. Це дає змогу робити висновок, що на підприємстві рівень фінансової стійкості зростає.

Абсолютними показниками фінансової стійкості є показники, що характеризують міру забезпеченості запасів джерелами їхнього фінансування [2, с. 108]. Для ПАТ «Гідросила МЗТГ» засобом табличного збору інформації відображаємо трикомпонентний показник типу фінансової стійкості[1].

Таблиця 2. – Абсолютні показники фінансової стійкості для ПАТ «Гідросила МЗТГ», тис.грн

Показник	Джерело інформації	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду	Зміни (+, -)
1.Власний капітал	1495	64677	64665	-12
2.Необоротні активи	1095	54557	65546	10989
3.Наявність власних оборотних коштів	1495-1095	10120	-881	-11001
4.Довгострокові зобов'язання	1595	0	0	0
5.Функціонуючий капітал	1495-1095+1595	10120	-881	-11001
6.Короткостроковікредити банку	1600	1734	0	-1734
7.Загальна величина джерел формування запасів і витрат	1495+1595+1600-1095	11854	-881	-12735
8.Загальна величина запасів і витрат	1100+1110	5037	6631	1594
9.Надлишок (+) або нестача (-) власних оборотних коштів для формування запасів і витрат(ряд. 3-ряд. 8)	1495-10951100-1110	5083	-7512	-12595
10.Надлишок (+) або нестача (-) функціонуючого капіталу(ряд. 5-ряд. 8)	1495+1595-1100-1110-1095	5083	-7512	-12595
11.Надлишок (+) або нестача (-) загальної величини основних джерел формування запасів і витрат(ряд. 7, -ряд. 8)	1495+1595+1600-1095-1100-1110	6817	-7512	-14329
12.Трикомпонентний показник типу фінансової стійкості	(ряд. 9, ряд. 10, ряд. 11)	1;1;1	0;0;0	X

Результати аналізу наведені у табл. 2, свідчать, що на початок року спостерігалась абсолютна стійкість фінансового стану підприємства, про що свідчать показники 1;1;1, коли суми власного оборотного капіталу та кредитів банку під товарно-матеріальні цінності можуть покрити загальну величину запасів і витрат. Варто зазначити, що у підприємства відсутні довгострокові зобов'язання. І, саме, у 2016 р. було б логічним отримання таких зобов'язань, чи хоча б залучення нових короткострокових, адже розрахувавшись із короткостроковим кредитом підприємство опинилося у кризовому стані, про що свідчать показники 0;0;0.

Отже, підприємство перебуває на межі банкрутства, оскільки не вистачає загальної величини основних джерел формування запасів і витрат, а за рахунок функціонуючого капіталу ПАТ «Гідросила МЗТГ» не вдасться зменшити нестачу власних оборотних коштів для формування запасів і витрат.

Література:

1.ПАТ «Гідросила МЗТГ» [Електронний ресурс] / Фінансова звітність згідно МСФЗ за 2015 рік – Режим доступу: http://hydrosilamztg.pat.ua/emitents/reports/year/2015

2.Базілінська О. Я. Фінансовий аналіз : теорія та практика: навчально-методичний посібник /О. Я. Базілінська – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 328 с.

3.Донченко Т. В. Теоретичні основи формування механізму управління фінансовою стійкістю підприємства / Т.В. Донченко // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. –№ 1. – Т. 1. – С. 23–27

Шаповал А.С., студ.
Дніпровський державний технічний університет

ВПЛИВ ІНФЛЯЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

З перший років становлення незалежної України, інфляція тісно пов'язана з економікою нашої держави. Актуальність теми обумовлена тим, що з кожним роком темпи інфляції в країні дедалі швидшають, а щоб протидіяти їм треба детально вивчити причини і наслідки інфляції.

Інфляція – це перевищення кількості грошей в обігу над сумою товарних цін. Інфляція – це зростання загального рівня цін у країні впродовж певного періоду часу, що супроводжується знеціненням національної грошової одиниці. Інфляція веде до знецінення грошей, при якому вони «дешевіють», а ціни зростають. Інфляційні процеси будь-якої країни, досить складні, спрогнозувати їх майже неможливо, через цю проблему багато країн світу зазнають великих економічних втрат. Від рівня інфляції залежить економічний розвиток країни та напрямку, у якому уряд повинен рухатися, щоб країна не перебувала у стані застою. Саме тому для України є досить актуальним питання аналізу впливу інфляції. Інфляційні процеси негативно впливають на всі аспекти життя суспільства. Інфляція негативно впливає на реальну вартість заощаджень. У періоди інфляції зменшується реальна вартість готівки, вкладів в банках. Інфляція знижує рівень життя населення. Коли ціни зростають, ніж номінальний дохід, реальний дохід падає. Але якщо для одних інфляція приносить збитки, то для інших вона приносить доходи. Окремі домогосподарства, що живуть на нефіксовані доходи можуть виграти від інфляції. Інфляція перерозподіляє доходи між боржниками і кредиторами, таким чином приносить вигоду позичальникам за рахунок кредиторів. Уряд, який має значний державний борг, також виграє від інфляції, так як уряд оплачує державні борги грошима, які мають меншу купівельну спроможність, ніж узяті в позику. Висока інфляція негативно впливає на весь виробничий процес і фінансовий стан підприємства. Вплив інфляції на фінансовий стан підприємства призводить до: обезцінення доходів і заощаджень підприємства , заниження собівартості продукції, в результаті заниження вартості матеріалів , заниження вартості активів на підприємстві.

Інфляція та недостатній фінансовий стан підприємства є причиною його неплатоспроможності, що призводить до банкрутства. Згідно інформації

Державного департаменту з питань банкрутства, за 2002 рік збанкрутіло 6460 підприємств, у 2003 році – 7496 підприємств, у 2004 році – 7515 підприємств, у 2005 році – 7791 підприємство, у 2006 році – 10683 підприємства, у 2007 році – 17792 підприємства, у 2008 році – 11338, у 2009 році – 15642 підприємства, у 2014 – 2220 підприємств, у 2015 – 2031 підприємство, у 2016 – 1524 підприємства [2].

До основних причин виникнення інфляції в Україні можна віднести: високу монополізацію економіки, тиск зовнішнього боргу на державний бюджет, диспропорцію внутрішніх і світових цін.

За даними Держкомстату, у 2008 році інфляція в країні досягла 29,3 %, що стало одним з найвищих результатів у світі. У 2009 році через економічну кризу Україна увійшла в десятку найнещасніших країн світу і очолила список (рейтинг) із показником 12,3 %. У 2010 році інфляція склала 9,1 %, у 2009 році − 12,3 %; у 2010 – 9,1 %; у 2014 році – 24,9%, у 2015 році – 43,3%, у 2016 році – 12,4% [2].

Аналізуючи динаміку росту темпу інфляції за останні роки, можна зробити висновок, що Україні повністю позбутися інфляції в сучасних умовах неможливо, так як не можна знищити чинники, які її спричиняють. Протидіяти інфляції можливо через державну політику. Методи антиінфляційної політики повинні зменшити темпи інфляційних процесів. Головним завданням антиінфляційної політики є стимулювання товарної економіки шляхом державного втручання.

Отже, інфляція негативно впливає на суспільство і державу, через це її можна вважати одну з найбільш небезпечних процесів. Інфляція здатна знизити купівельну здатність грошей, призводить до банкрутства підприємства. В Україні інфляція стала всепоглинаючою. Для її подолання в країні повинна бути національна злагода. Верховна Рада, Кабінет Міністрів, Національний банк повинні в злагоді вирішувати проблему, а не окремо один від одного, тим самим ще більше погіршувати ситуацію в країні.

Література:

1.Безкровний А. В. Розвиток інфляційного процесу в Україні / А.В. Безкровний // Економіка АПК. – 2009. − № 1. – С. 77.

2.Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. − Режим доступу: http: // www.ukrstat.gov.ua.

3.Ревенко А.О. Інфляція: сумні підсумки, оманливі перспективи / А.О. Ревенко // Дзеркало тижня. – 2009. − №1(729). – С. 7−9.

4.Петрик О. Інфляція в Україні: проблеми, ризики, перспективи / О. Петрик // Вісник НБУ. – 2007. – №3. − С. 2−7.

5.Попов В.О. Українська економіка в параметрах інфляції та безробіття / В.О. Попов // Економіка України. − 2011. − №11. − С. 69−71.

Мостова Ю., Крайник В., студ.
Університет митної справи та фінансів, м. Дніпро

АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ВЕЛИКИХ ТА СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Сучасний стан економіки України залежить від фінансової діяльності вітчизняних підприємств, умови господарювання яких, на сьогоднішній день, характеризуються нестабільними тенденціями розвитку. Тому постає завдання підвищення ефективності їх функціонування та забезпечення достатнього рівня прибутковості.

Одним з основних інструментів вирішення цього завдання є фінансовий аналіз, який надає інформацію щодо фінансового стану, резервів підвищення ефективності та розробки заходів з вдосконалення фінансового управління. Значення аналізу фінансових результатів полягає в тому, що він є необхідною умовою ефективного управління доходами і витратами підприємств із метою збільшення прибутку та підвищення рентабельності [4].

Таблиця 1. – Динаміка фінансових результатів і рентабельності підприємств України за 2011 – 2015 рр. [3].

Показник	Роки				
	2011	2012	2013	2014	2015
Операційна діяльність					
Фінансовий результат до оподаткування, млн. грн.	122210,0	101884,7	29283,2	-523587,0	-340100,3
Прибуткові підприємства:					
% до загальної кількості	65,1	64,5	65,9	66,3	73,7
Одержано прибутку, млн.	272726,2	277938,5	234513,7	334517,3	475201,8
Збиткові підприємства:					
% до загальної кількості	34,9	35,5	34,1	33,7	26,3
Одержано збитку, млн. грн	-150516,2	-176053,8	-205230,5	-858104,3	-815302,1
Рівень рентабельності, %	5,9	5,0	3,9	-4,1	1,0

Отже, результатидинамікифінансових результатіві рентабельності підприємств України свідчать, що за обраний період останніх 5-ти років, найбільш сприятливими були показники у 2011 р. і 2012 р. Через події у кінці 2013 року діяльність підприємств почала стрімко погіршуватись, а у 2014–2015, як наслідок початку військових дій, зазнала великих збитків.

Таблиця 2. – Динаміка чистого прибутку підприємств України за 2011 – 2015 рр. [3].

Показник	Роки				
	2011	2012	2013	2014	2015
Уся діяльність					
Чистий прибуток, млн. грн	67797,9	35067,3	-22839,7	-590066,9	-373469,0
Прибуткові підприємства:					
% до загальної кількості	63,5	63,0	65,0	65,5	73,3
чистий прибуток, млн. грн	208896,3	210607,6	179259,6	202704,5	352879,7
Збиткові підприємства:					
% до загальної кількості	36,5	37,0	35,0	34,5	26,7
Чистий збиток, млн. Грн.	141098,4	175540,3	202099,3	792771,4	726348,7

Так, у 2012 р., порівняно з 2011 р., фінансовий результат від операційної діяльності до оподаткування зменшився на 16, 7%., а чистий прибуток – на 51,7%. По підприємствах, які одержали чистий прибуток, фінансовий результат збільшився на 0,8%, у той час як збиток збиткових підприємств зріс на аж на 20%. Підсумком такої динаміки стало зниження рівня рентабельності з 5,9 у 2011 р. до 5.0 – у 2012 р.

Початок економічної і політичної кризи у 2013 р. дуже негативно вплинув на діяльність вітчизняних підприємств. Величина чистого збитку у 2014 р., порівняно з 2013 р. збільшилася в 25 разів. У 2015 р. порівняно з 2014 р., діяльність підприємств стала дещо покращуватись, але при цьому, маючи від'ємні показники. Так, чистий прибуток підприємств збільшився на 216597,9 млн. грн, а рентабельність підприємств збільшилася на 3,1%.

Отже, бачимо, що динаміка фінансових результатів підприємств перебуває у стані економічного занепаду, коли чисті збитку значно перевищують обсяг чистих прибутків, а рентабельність підприємств знаходиться на катастрофічно низькому рівні.

Така негативна динаміка характеризується:

– знищенням реального сектору економіки внаслідок збройного конфлікту в Донецькій і Луганській областях;

– знеціненням національної валюти;

– зниженням темпів інвестування в основні фонди та інноваційну діяльність;

– зменшенням обсягів експорту і імпорту;

– загострення бюджетно-боргових проблем у секторі державних фінансів унаслідок об'єктивного зниження доходів, зростання видатків на оборону та обслуговування державного боргу [1].

Отже, проаналізувавши фінансові результати підприємств України за останні роки, можна зробити висновок, що глибина та масштаб загроз економічній безпеці вимагають негайних рішень, щодо покращення стану фінансової діяльності підприємств, яка забезпечить не лише покриття витрат, але й отримання прибутку, достатнього для інвестування саморозвитку підприємства. Політика управління формуванням прибутку підприємства повинна бути спрямована на максимізацію розміру позитивного фінансового результату через виконання комплексу завдань щодо забезпечення зростання обсягів його діяльності та ефективного управління витратами [2].

Література:

1.Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». – К. : НІСД, 2015. – 684с.

2.Денисенко Л. О. Шляхи поліпшення процесу управління прибутком на підприємстві [Електронний ресурс] / Л.О. Денисенко, Ю.О. Кучерявенко // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. – 2014. – № 1. – С. 145-153. –Режим доступу:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknutd_2014_1_23

3.Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www. ukrstat.gov.ua.

4.Саліта С. В. Пріоритети фінансового аналізу діяльності підприємств в умовах фінансової кризи / С.В. Саліта // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2014. – № 8. – С. 164–171.

Наукове видання

Актуальні проблеми сучасного
економіко-гуманітарного дискурсу в Україні
Збірник матеріалів І міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
(м. Кривий Ріг, 28 квітня 2017 р.)

Відповідальні за випуск Романуха О.М., Шапран Д.П.,
Мацнєва Є.А., Дейнека В.М., Ревуцька С.К.
Комп'ютерне верстання *Романуха О.М.*
Дизайн обкладинки *Романуха О.М.*

Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського м. Кривий Ріг
50005, Дніпропетровська обл., м. Кривий Ріг, вул. Островського, 16.

Формат 60х84/16. Ум. др. арк. 19,87
Тираж 100 прим.

Видавництво «Діонат» (ФО-П Чернявський Д.О.)
пр. 200 річчя Кривому Рогу, 17, (зуп. «Спаська»),
тел.: (056) 440-21-63; 404-05-92; (067) 46-46-102
Свідоцтво ДК 3449 від 02.04.2009 р.
www.dionat.com

Діонат

Друк: ФОП Маринченко С. В.
вул. Героїв АТО, 81-А, оф. 109, м. Кривий Ріг
Дніпропетровська обл., 50086
Свідоцтво про державну реєстрацію
№030567 від 19.01.2007 р.
Тел. (067) 539-66-81